

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
АЙМАҚТАНУ” СЕРИЯСЫ



ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

СЕРИЯ «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “INTERNATIONAL RELATIONS AND
REGIONAL STUDIES”



2 (56) 2024

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТИ
КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА
KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

2 (56) 2024

ISSN 2411-8753 (Print)

ISSN 2710-3633 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and
REGIONAL STUDIES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2024

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Халықаралық қатынастар және аймақтану” сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі №674, 18.05.1999 ж. Тіркелу күзегі 10.04.2015 жылғы № 15196-Ж

Бас редактор

Шайморданова З.Д., тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Шукыжанова А.Н., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Аллез Г., PhD, Әлеуметтік ғылымдар жоғары мектебі, Париж, Франция

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Католикалық Сан-Пабло Университеті, Мадрид, Испания

Байсұлтанова К.Ч., саясаттану ғылымдарының кандидаты, профессор, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Дронзина Т., саясаттану ғылымдары бойынша хабилиттік доктор, Софиялық Әулие Климент Охридский университетінің профессоры, София, Болгария

Зиркер Д., PhD, Вайкато Университеті, Гамильтон, Жаңа Зеландия

МакКленнен С., PhD, Пенсильвания Университеті, Филадельфия, АҚШ

Райчев Я., PhD, София университеті ‘St. Климент Охридски, Қазіргі саяси оқиғалардың талдаушысы, София, Болгария

Семедов С.А., философия ғылымдарының докторы, профессор, басқару және өңірлік даму институты, РФ Президенті жанындағы РАНХиГС, (Ресей халық шаруашылығы және мемлекеттік басқару академиясы) Мәскеу қ., Ресей

Кожирова С.Б., саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан

Сиван Сауд, PhD, Араб және Исламтану институты, Эксетер университеті, Ұлыбритания

Хорак С., PhD, Карлов Ун-ті, Прага, Чех Республикасы

Ермекбаев А.А., PhD, доцент м.а., ҚазҰУ. әл-Фараби, Алматы, Қазақстан

Шығарушы редактор

Райымбекова А.А., аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

© Научный журнал «Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Международные отношения и регионоведение» Акционерного общества «КазУМОиМЯ имени Абылай хана» зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15196-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Шайморданова З.Д., доктор исторических наук, профессор,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Шукыжанова А.Н., PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Аллез Г., PhD, Высшая школа социальных наук, Париж, Франция

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Католический университет Сан-Пабло, Мадрид, Испания

Байсултанова К.Ч., кандидат политических наук, профессор,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Дронзина Т., хабилитированный доктор политологии, профессор
Софийского университета Святого Климента Охридского, София, Болгария

Зиркер Д., PhD, Университет Вайкато, Гамильтон, Новая Зеландия

МакКленнен С., PhD, Пенсильванский Университет,
Филадельфия, США

Райчев Я., PhD, Софийский университет «Святого Климента
Охридского», София, Болгария

Семедов С.А., доктор философских наук, профессор, Институт
управления и регионального развития, РАНХиГС (Российская академия
народного хозяйства и государственной службы) при Президенте РФ,
Москва, Россия

Кожирова С.Б., доктор политических наук, профессор, главный
научный сотрудник, Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова,
Алматы, Казахстан

Сиван Саид, PhD, Институт арабских и исламских исследований,
Университет Эксетера, Великобритания

Хорак С., PhD, Карлов Университет, Прага, Чешская Республика

Ермекаев А.А., PhD, и.о. доцента, КазНУ им. аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Выпускающий редактор

Райымбекова А.А., старший преподаватель, КазУМОиМЯ
им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific Journal “Bulletin” of Ablai khan KazUIR&WL. Series “International Relations and Regional Studies” of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration N674, from 18.05.1999. Certificate N15196 – G. 10.04.2015.

Chief Editor

Shaymordanova Z.D., doctor historical sciences, professor,
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Executive Editor

Shukyzyhanova A., PhD, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Editorial team members

Hallez X., PhD, High school of social sciences, Paris, France

Antonio Alonso Marcos, PhD, Professor, Universidad San Pablo CEU,
Madrid, Spain

Baysultanova K.Ch., Candidate of political science, professor, Ablai khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Dronzina T., habilitated doctor of political sciences, professor, Sofia University
St. Kliment Ohridski, Sofia, Bulgaria

Zirker D., PhD, Waikato University, Hamilton, New Zealand

McClennen S., PhD, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Raychev Y., PhD, Sofia University ‘St. Kliment Ohridski’, Sofia, Bulgaria

Semedov S.A., Doctor of philosophical science, Professor, Institute of
Management and Regional Development, RANEPa under the President of
the Russian Federation (Russian Academy of National Economy and Public
Administration), Moscow, Russia

Kojirova S.B., Doctor of political sciences, Professor, R. B. Suleimenov
Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan

Seevan Saeed, PhD, Institute of Arab and Islamic Studies, University of
Exeter, UK

Horak S., PhD, Charles University, Prague, Czech Republic

Ermekbaev A.A., PhD, Acting Associate Professor, Al-Farabi Kazakh
National University, Almaty, Kazakhstan

Commissioning Editor

Raiymbekova A.A., senior lecturer, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

I БӨЛІМ. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

РАЗДЕЛ I. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ИССЛЕДОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

I PART. THEORETICAL ISSUES OF INTERNATIONAL RELATIONS RESEARCH

Issayeva Z.S., Pyassov A.E. Reassessing middle powers: a case study of established middle powers and the imperative for conceptual revision	10-25
Исаева Ж.С., Ильясов А.Е. Орта державалар тұжырымдамасын қайта бағалау: «орта күш» мемлекеттерінің құрылу мысалдары және тұжырымдамалық қайта қарастыру қажеттілігі	10-25
Исаева Ж.С., Ильясов А.Е. Переоценка концепции средних держав: примеры образования государств «средней силы» и необходимость концептуального пересмотра	10-25
Dauletova G.O., Baisultanova K. Ch. The conceptual foundations of research of international projects	26-37
Даулетова Г.О., Байсултанова К.Ч. Халықаралық жобаларды зерттеудің концептуалдық негіздер	26-37
Даулетова Г.О., Байсултанова К.Ч. Концептуальные основы исследования международных проектов	26-37
Zhumatay G., Yskak A.S., Omarov M.M. John Mearsheimer's realism and the Ukrainian crisis	38-54
Жұматай Ғ.Б., Ысқақ А.С., Омаров М.М. Джон Миршаймердің реализмі және Украин дағдарысы	38-54
Жұматай Ғ.Б., Ысқақ А.С., Омаров М.М. Реализм Джона Миршаймера и Украинский кризис	38-54
Жумабеков М.У., Мажинбеков С.А., Тулеманова Р.Е. Әлемдік саясаттағы «жұмсақ күш»: көріністің мәні мен негізгі формалары	54-68
Жумабеков М.У., Мажинбеков С.А., Тулеманова Р.Е. «Мягкая сила» в мировой политике: сущность и основные формы проявления	54-68
Zhumabekov M.U., Mazhinbekov S.A., Suleymanova R.E. «Soft power» in world politics: the essence and main forms of manifestation	54-68

**II БӨЛІМ. ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
РАЗДЕЛ II. МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
II PART. WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL
RELATIONS**

Ыскак О., Толен Ж.М. Мировой опыт урегулирования конфликтов на основе математического моделирования (на примере США)	69-92
Ыскак О., Толен Ж.М. Математикалық модельдеуге негізделген қақтығыстарды шешудің әлемдік тәжірибесі (АҚШ мысалын пайдалана отырып)	69-92
Yskak O., Tolen Zh.M. World experience in conflict settlement based on mathematical modeling (based on the example of the USA)	69-92
Kulbayev B., Kuzembayeva A. Addressing failed states.....	93-107
Кульбаев Б., Кузембаева А. Дәрменсіз мемлекеттер мәселесін шешу жолдары	93-107
Кульбаев Б., Кузембаева А. Решение проблемы несостоявшихся государств	93-107
Туманшиев Д.А., Исова Л.Т. Қазақстанның сыртқы саясатындағы мұнай-газ секторының рөлі: мәселелер мен перспективалар	107-125
Туманшиев Д.А., Исова Л.Т. Роль нефтегазового сектора во внешней политике Казахстана: проблемы и перспективы	107-125
Tumanshiyev D.A., Issova L.T. The role of the oil and gas sector in the foreign policy of Kazakhstan: problems and prospects	107-125
Кожирова С.Б., Нечаева Е.Л. Экономические миграции: современные тренды и проблемы безопасности	126-144
Кожирова С.Б., Нечаева Е.Л. Экономикалық көші-қон: қазіргі тренденциялар және қауіпсіздік мәселелері.....	126-144
Kozhirova S.B., Nechaeva E.L. Economic migrations: modern trends and security issues	126-144

Жакьянова А.М., Мямешева Г.Х. Образовательная политика в Центрально-азиатском регионе: новый курс развития	145-165
Жакьянова А.М., Мямешева Г.Х. Орталық Азия аймағындағы білім беру саясаты: дамудың жаңа бағыты	145-165
Zhakyanova A.M., Myamesheva G.H. Educational policy in the Central Asian region: a new course of development	145-165
Saher Liaqat, Zahra Michelle Khan. The intersection of religion and Pakistan’s foreign policy decisions: a comprehensive study	165-179
Сахер Лиакат, Захра Мишель хан. Дін мен Пәкістанның сыртқы саяси шешімдерінің қиылысы: кешенді зерттеу	165-179
Сахер Лиакат, Захра Мишель хан. Взаимосвязь религии и внешнеполитических решений Пакистана: комплексное исследование	165-179
Есентаев Б.С., Сериккалиева А.Е. Цифровизация как инструмент социального благосостояния общества в современном Китае	179-196
Есентаев Б.С., Сериккалиева А.Е. Цифрландыру қазіргі Қытайдағы қоғамның әлеуметтік әл-ауқатының құралы ретінде	179-196
Yessentayev B.S., Serikkaliyeva A.E. Digitalization as a tool for social welfare in contemporary China	179-196
Райымбекова А.А. Ресей-Украин соғысы: медиация мүмкіндітері мен тәуекелдер	196-211
Райымбекова А.А. Русско-Украинская война: возможности медиации и риски	196-211
Raiymbekova A.A. Russian-Ukrainian war: mediation opportunities and risks	196-211
Әйтiмбет Л.І., Жақсыбай А. Культурный код экономики Казахстана	211-226
Әйтiмбет Л.І., Жақсыбай Ә. Қазақстан экономикасының мәдени коды	211-226
Aitimbet L.I., Jaksybai A. The cultural codes of the economy of Kazakhstan	211-226

III БӨЛІМ. АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ III. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
PART III. REGIONAL STUDIES

Vokova V.B. Analyzing the Copenhagen criteria and reforms in the context of Turkey's aspiration for EU membership	227-242
Бокова Б.Б. Түркияның ЕО-ға мүшелікке ұмтылысы контекстіндегі Копенгаген критерийлері мен реформаларын талдау	227-242
Бокова Б.Б. Анализ Копенгагенских критериев и реформ в контексте стремления Турции к членству в ЕС	227-242
Омаш С.Б., Кобландин К.И. Эволюция казахской диаспоры в Монголии: история и влияние на региональные отношения	243-263
Омаш С.Б., Қобландин Қ.И. Моңғолиядағы қазақ диаспорасының эволюциясы: тарихы және аймақтық қатынастарға әсері	243-263
Omash S.B., Koblandin K.I. Evolution of the kazakh diaspora in Mongolia: history and impact on regional relations	243-263
Дүйсен Г.М., Айтжанова Д.А. Оценка основных факторов развития Центральной Азии в условиях углубления сотрудничества и преодоления вызовов.....	263-283
Дүйсен Г.М., Айтжанова Д.Ә. Ынтымақтастықты тереңдейту жағдайында Орталық Азия дамуының негізгі факторларын бағалау және сын-тегеуріндерді жеңу	263-283
Duisen G.M., Aitzhanova D.A. Assessment of the main factors of Central Asia development in the conditions of deepening cooperation and overcoming challenges.....	263-283
Ермекбаев А.А., Екибасова Ж.М., Киикбай М.К. Неосманизм и эволюция приоритетов Турции в Центральной Азии	283-300
Ермекбаев А.А., Екибасова Ж.М., Кийкбай М.К. Неосманизм және Түркияның Орталық Азиядағы басымдықтарының эволюциясы	283-300

Ermekbayev A.A., Yekibassova Zh.M., Kiikbay M.K. Neo-ottomanism and evolution of Turkey's priorities in Central Asia	283-300
Jekebayeva M.A., Issayeva M.I., Mammadov N., Mamyrbekov N.Y. Legal mediation: international practices in European countries	301-314
Джекебаева М.А., Исаева М.И., Маммадов Н., Мамырбеков Н.Ы. Заңдық медиация: Еуропа елдеріндегі халықаралық тәжірибелер	301-314
Джекебаева М.А., Исаева М.И., Маммадов Н., Мамырбеков Н.Ы. Правовая медиация: международная практика в странах Европы	301-314
Izteleuova Ye. The Aral Sea problem through the prism of foreign policy of the Republic of Uzbekistan	315-332
Изтелеуова Е. Арал мәселесі Өзбекстан Республикасы сыртқы саясаты призмасы арқылы	315-332
Изтелеуова Е. Проблема Аральского моря через призму внешней политики Республики Узбекистан.....	315-332
Danova A.N. Iran's perspective on the legal status of the Caspian Sea	333-344
Данова А.Н. Каспий теңізінің құқықтық мәртебесі бойынша Иранның позициясы	333-344
Данова А.Н. Позиция Ирана по правовому статусу Каспийского моря	333-344
Kakenova Z.A. Regional security challenges in the context of Central Asian states' cooperation with the United States: the case of Uzbekistan	345-362
Какенова З.А. Аймақтық қауіпсіздік мәселелері Орталық Азия мемлекеттері мен АҚШ әріптестігі контекстінде: Өзбекстан кейсі	345-362
Какенова З.А. Вызовы региональной безопасности в контексте сотрудничества государств Центральной Азии и США: на примере Узбекистана	345-362

**І БӨЛІМ.
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЗЕРТТЕУДІҢ
ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ
РАЗДЕЛ I.
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ИССЛЕДОВАНИЯ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ
I PART.
THEORETICAL ISSUES OF
INTERNATIONAL RELATIONS RESEARCH**

UDC 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.001>

IRSTI 11.07.51

**REASSESSING MIDDLE POWERS:
A CASE STUDY OF ESTABLISHED MIDDLE POWERS AND
THE IMPERATIVE FOR CONCEPTUAL REVISION**

* Issayeva Z.S.¹, Ilyassov A.E.²

*¹PhD student, Seoul National University, Seoul, Korea

e-mail: sulu1405@gmail.com

²PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

e-mail: alisher.ilyasov91@gmail.com

Abstract. This paper critically reassesses the concept of middle powers in the context of evolving global dynamics, including the recent recognition of Kazakhstan as a middle power. Traditionally associated with specific behavioral traits such as seeking multilateral resolutions and adopting compromise positions, middle powers face a disconnect between theoretical frameworks and their dynamic behaviors. The waning influence of the U.S.-led order and the persistence of outdated descriptors underscore the imperative for reconceptualizing middle power theory. Analysis of traditional and emerging middle powers, including Canada, Australia, Japan, South Korea, Brazil, India, and Kazakhstan, exposes a disparity challenging current perspectives. The UAE, with its strategic location and growing influence in regional and global affairs, also presents an intriguing case study in the evolving landscape of middle power dynamics. Despite

its relatively small size and recent emergence on the global stage, the UAE has rapidly established itself as a significant player in various spheres, including diplomacy, trade, security, and development assistance. Drawing on theoretical frameworks of middle-power diplomacy from the UAE's foreign policy initiatives, this study highlights the unique characteristics and contributions of the UAE as a middle power in shaping regional and global dynamics. By analyzing its strategic alliances, economic diversification efforts, and soft power projection, this article provides insights into the evolving role of middle powers in contemporary international relations.

The paper advocates for a comprehensive revision that embraces modern realities, dynamic assessment, inclusive perspectives, global cooperation, and contextual sensitivity. By incorporating the experiences and actions of diverse middle powers into a revised framework, scholars and policymakers can better understand the nuanced roles and contributions of middle powers in shaping international relations. This reconceptualization aims to capture the complexities of contemporary international relations, providing a valuable analytical tool for understanding the roles and contributions of middle powers in an ever-changing world.

Keywords: middle power, reconceptualisation, multilateralism, global changes, regional influence, international relations, Kazakhstan, security

Basic provisions

This study delves into a diverse array of states self-identifying as middle powers and uncovers a disparity, challenging the utility of middle power theory in interpreting their actions, prompting a reconsideration of the concept. Shifting global dynamics, notably the weakening of the US-led order, highlight the need for a revised conceptual framework. In the realm of international political theory, reconceptualization emerges as a crucial process, acknowledging the historical contingency of concepts. Some geographic descriptors such as Far East, Horn of Africa, Levant are still used but may be considered somewhat outdated or carry historical connotations or even deemed obsolete [1]. These descriptors, while still in use, may be viewed as lacking the descriptive precision or relevance to current affairs.

This paper advocates for the reconceptualization of the middle power, emphasizing its historical inseparability from its mid-20th-century origins. There is a need for a theoretical shift to align perspectives with the contemporary international structure [2]. Middle-sized states, in adapting to evolving dynamics, must continually reassess the middle power concept.

Unlike great powers, middle-sized states lack the capacity to establish global frameworks and must navigate the changing system accordingly [3].

Introduction

The dynamics of global concepts necessitate periodic reassessment to align with contemporary realities. While there is a degree of conceptual ambiguity associated with the term middle power, these nations are most commonly recognized by their international conduct, often referred to as middle power states. This involves a proclivity for seeking multilateral resolutions to global challenges, a willingness to adopt compromise positions in international conflicts, and an inclination to adhere to principles of good international citizenship to inform their diplomatic endeavors [4]. Despite attempts at reform, these assumptions strongly persist, creating a disconnection between the theoretical framework and the evolving behavior of middle power states.

The call for reconceptualization is rooted in the concept's observed limitations in distinguishing or interpreting contemporary middle power states. By analyzing cases of various representative middle powers, including traditional ones like Canada, Australia, and Japan, the paper arrives at the conclusion that a reconceptualization is necessary for a more dynamic framework. The deliberate selection of representative states serves the purpose of assessing the analytical utility of the middle power concept. Furthermore, by including states such as South Korea, Brazil, India, and the recently recognized Kazakhstan, the paper aims to present a diverse range of cases that collectively illustrate the concept's applicability across different regions.

The UAE's journey towards becoming a middle-power state can be traced back to its formation in 1971. Initially reliant on oil revenues, the country has diversified its economy and pursued a proactive foreign policy aimed at fostering stability, economic development, and cooperation within the Gulf region and beyond. Over the years, the UAE has cultivated strategic partnerships with both Western powers and emerging economies, positioning itself as a bridge between East and West.

The paper concludes by pointing out that the middle power concept falls short in explaining the behavior of mid-sized states effectively. It suggests a need to rethink and redefine this concept. This process not only challenges existing ideas but also opens opportunities for fresh and creative theoretical connections. The aim is to better understand how mid-sized states operate on the global stage by breaking away from traditional perspectives and embracing innovative approaches.

Description of materials and methods

The qualitative component of this study involved a thorough review of existing academic literature and policy documents to trace the evolution of the middle power concept in international relations theory and practice. This extensive literature review targeted peer-reviewed journal articles, books, conference proceedings, and white papers from both governmental and authoritative non-governmental organizations. Focus was placed on identifying shifts in the perception and strategic behaviors of traditional middle powers like Canada and Australia, as well as emerging middle powers such as Kazakhstan and India.

Additionally, the study analyzed archival material including speeches, official foreign policy statements, and international agreements to gauge how states themselves articulate their middle power status and strategies. Media sources, such as reputable international news outlets and official press releases from international bodies (e.g., the United Nations, World Trade Organization), provided contemporary insights into the actions and global engagements of middle powers. This content analysis helped in understanding the alignment or disparity between theoretical frameworks and actual state behaviors on the international stage.

For the quantitative aspect, this research employed statistical analysis to objectively measure and compare the capabilities and global influence of states classified as middle powers. Key indicators included economic metrics (GDP, trade volumes), military expenditures, demographic data (population size), and diplomatic activity (number of embassies, participation in international organizations, and treaty signings). Data were sourced from verified international databases such as the International Monetary Fund (IMF), World Bank, United Nations databases, and global military expenditure databases maintained by SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute).

Data were analyzed using statistical software to identify patterns and correlations between a state's resources and its international behaviors and roles. Cluster analysis was particularly utilized to group countries into categories based on similar characteristics and capabilities, providing a statistical basis for redefining middle power criteria in contemporary geopolitical terms.

As such, the research adopted an integrative approach, combining both qualitative and quantitative data to form a comprehensive understanding of the middle power phenomenon. This mixed-methods approach allowed for triangulation, enhancing the reliability and validity of findings by corroborating evidence from multiple sources and methods. It also

facilitated a deeper exploration of how middle powers adapt their strategies within the shifting dynamics of global politics, highlighting the nuances and complexities that purely quantitative or qualitative methods might overlook. Together, these methodologies enabled a critical examination of the middle power concept, challenging traditional views and proposing a revised framework that reflects the complexities of contemporary international relations.

All research methods were conducted under strict academic ethical guidelines. Care was taken to ensure the confidentiality and anonymity of sources where necessary, and all secondary data used were properly cited to acknowledge original authors and sources.

Results

Within the realm of International Relations (IR) theory, defining the characteristics of a middle power has been a subject of ongoing debate. Despite the lack of consensus, the prevailing theoretical approaches can be categorized into three perspectives: functional, behavioral, and hierarchical. The functional perspective contends that a nation qualifies as a middle power if it possesses the capacity to influence specific areas and functions in global affairs. For instance, Canadian diplomat Hume Wrong in 1942 outlined three functional criteria—extent of involvement, interest, and ability—that underscored Canada’s middle power status [5].

The behavioral perspective, on the other hand, defines a country as a middle power based on the roles it plays or self-identifies with in international relations. According to Cooper and his colleagues, characteristics such as prioritizing multilateral solutions, adopting compromise positions in disputes, and embodying principles of good international citizenship typify the behavior of a middle power [6].

The third approach, the hierarchical perspective, employs standards related to a state’s capabilities to rank and categorize nations. Medium-range capabilities become the defining criterion for middle powers, while great and weak powers undergo similar categorization based on this perspective. This approach often utilizes statistical indices, including territorial size, GDP, trade volume, foreign currency reserves, population, and military personnel count, to categorize countries hierarchically.

In examining the various types of middle powers, a distinction emerges between traditional and emerging middle powers. Traditional middle powers, represented by nations such as Canada, Australia, and Japan, have historically held significant roles in international affairs, wielding established

global influence. Conversely, emerging middle powers, exemplified by South Korea, Brazil, UAE and India, are gaining prominence due to factors like rapid economic growth and shifting geopolitical dynamics [7].

Regional middle powers concentrate their influence within specific geographic spheres, actively shaping regional dynamics and contributing significantly to stability and development. Functional middle powers showcase excellence in particular domains, be it diplomacy, peacekeeping, or economic cooperation, thereby exerting influence within specialized areas. Adaptive middle powers, characterized by flexibility and responsiveness to changing global circumstances, engage actively in addressing emerging challenges and contribute to the evolution of international norms.

As the theoretical landscape continues to evolve, there is a heightened emphasis on the role of middle powers in multilateralism, where they make significant contributions to cooperative approaches in addressing global challenges. This includes their active participation in global governance structures and institutions, reflecting a growing recognition of their vital role in shaping the international order [8].

Distinguishing states within the middle power category has proven to be a complex task. Scholars from the late 1960s onward revamped their methods, embracing new quantitative approaches to define middle powers hierarchically. The goal was to incorporate the study of middle powers into realist and liberal theoretical frameworks, expanding coverage geographically and thematically, although Eurocentric perspectives persisted.

Traditional middle powers like Canada and Australia consistently ranked in the top 10 or 20 in global lists, making the term “middle” puzzling in a world with 195 states in 2024. Additionally, states closely ranked to these middle powers, such as Russia, Brazil, or Iran, were rarely acknowledged as middle powers by policymakers or academics.

Similarly, states with strong quantitative claims, like Saudi Arabia or Pakistan and Nigeria, were frequently excluded. Subsequently, the behavioral definition emerged as the predominant approach to identifying middle powers and remains so today, despite facing significant criticism for its empirical utility [9].

Limitations of existing theoretical perspectives. While the concept of middle power proves instrumental for comprehending phenomena in international relations (IR), the current theoretical perspectives on middle power approaches display limitations in their explanatory capacity.

Critiques of the three prevailing perspectives—functional, behavioral, and hierarchical—highlight inherent theoretical weaknesses. To begin, these viewpoints face censure for their narrow concentration on specific facets and issues within international relations, particularly within the liberal-leaning political contexts of Western nations. These contexts accentuate the potential for cooperation among states, aiming to elucidate the roles of middle powers within this cooperative framework. For instance, behaviors ascribed to middle powers by the behavioral perspective encompass serving as catalysts, facilitators, and managers in diplomatic initiatives, collaborative activities, and institution-building, respectively. Notably, the functional and behavioral perspectives disregard realist concerns such as survival, security, and conflict, deeming them less decisive in defining the middle power concept.

Furthermore, despite their distinctive approaches, all three perspectives presume that individual state-level factors—ranging from a country’s performance in specific functional areas to its behavior and quantifiable capabilities—stand as the primary determinants of middle power status. This suggests that the established middle power perspectives presuppose individual-level features as the sole criteria for ascertaining whether a country meets the conditions of a middle power.

Discussion

Contemporary states no longer reflect the core theoretical propositions of the middle power concept. Looking at the traditional types of middle powers, such as Canada, Australia, and Japan, the conventional classification as middle powers may not entirely capture the nuanced nature of their global roles. These three countries challenge this categorization in several aspects. Economically, Canada and Australia’s resource-rich economies, fuelled by natural wealth, transcend the typical economic strength associated with middle powers. Their considerable global influence challenges conventional perceptions. Additionally, in terms of military capabilities, both nations actively participate in international operations, surpassing the anticipated role of middle powers and showcasing a level of engagement typically associated with larger nations. Moreover, diplomatically, their involvement in global forums like the G7 and G20 demonstrates a proactive approach that exceeds the more passive roles traditionally ascribed to middle powers. Furthermore, their diversified partnerships challenge the idea of middle powers relying solely on alliances for global influence.

Japan, in a similar vein, provides another example where a nation's economic and military capabilities extend beyond the conventional middle power framework. The Global Firepower (GFP) index, which provides a unique analytical display of data concerning modern military powers, denotes Japan as a Top 10 global military power (2024 Military Strength Ranking). Finally, their regional leadership roles in North America, the Asia-Pacific, and Europe add another layer to their global impact, further complicating the conventional understanding of middle power dynamics.

South Korea, Brazil, and India present multifaceted challenges to the conventional concept of middle power, exhibiting characteristics that align with both great powers and smaller nations.

Starting with South Korea, its advanced and technologically driven economy places it closer to great power status. The nation's global economic influence, particularly in industries like electronics and automobiles, challenges the typical profile associated with middle powers. Simultaneously, South Korea's smaller geopolitical footprint and limited military assertiveness position it more in line with the characteristics of smaller nations.

In the case of Brazil, its sheer size and abundant natural resources defy the expectations of a middle power. The country's expansive geography and significant agricultural and mineral wealth align it more closely with the scale typically associated with great powers. However, challenges such as internal economic disparities and institutional weaknesses also place Brazil in the realm of smaller powers, revealing a complex positioning that transcends traditional categories.

India, with its massive population and growing economy, showcases attributes of both great and middle powers. While its demographic and economic strength suggest a trajectory towards great power status, India's regional and global influence is still evolving. The nation's nuanced role in international affairs places it in a transitional phase between middle and great power status, with certain elements resembling characteristics of both.

As for the UAE, one of its key pillars of the middle-power strategy is its active engagement in diplomatic initiatives aimed at resolving regional conflicts and promoting peace and security. The UAE has played a constructive role in mediating disputes in the Middle East, including the Yemeni civil war and the rift within the Gulf Cooperation Council. Furthermore, the UAE's participation in international peacekeeping missions and its support for humanitarian efforts have bolstered its reputation as a responsible and proactive global actor. In addition to its diplomatic endeavors, the UAE has

emerged as a major economic hub with a diverse and robust economy. The country's strategic investments in sectors such as finance, tourism, aviation, and renewable energy have not only fueled its own growth but have also positioned the UAE as a key player in global commerce. Through initiatives like the Dubai Expo 2020 and the Abu Dhabi Economic Vision 2030, the UAE aims to further solidify its position as a center for innovation and trade in the 21st century. Central to the UAE's middle-power strategy is its utilization of soft power to enhance its global influence. The country has invested heavily in cultural diplomacy, hosting world-class events such as the Louvre Abu Dhabi and the Abu Dhabi Film Festival, which showcase its rich heritage and cultural diversity. Moreover, the UAE's emphasis on education, healthcare, and sustainable development has earned it admiration and respect on the international stage, bolstering its soft power credentials.

In summary, South Korea, Brazil, the UAE and India challenge the middle power concept through their economic strength and global influence, bringing them closer to the realm of great powers. Simultaneously, various factors, such as limited military assertiveness or internal challenges, also place them in proximity to the characteristics associated with smaller nations. The complex positioning of these countries underscores the evolving nature of global power dynamics, defying neat categorizations.

Kazakhstan's recent recognition as a middle power has positioned it as a notable subject for examining contemporary diplomatic practices. The country has entered the category of middle powers alongside Turkey, Israel, Egypt, Saudi Arabia, Kazakhstan, India, Indonesia, Ethiopia, Kenya, South Africa, Mexico, and Brazil, as highlighted in a compilation of articles published by the German Institute for International and Security Affairs (SWP) on January 23. According to the authors, middle powers are influential players in international politics. Experts argue that, despite the diverse nature of these nations, they share three commonalities: 1) *primary focus on economic development*; 2) *a strong emphasis on security and stability*, 3) *an aspiration for strategic autonomy*.

According to SWP experts, Kazakhstan meets the criteria of a middle power by prioritizing economic development and strategically utilizing its position between East and West. Andrea Schmitz, an expert on Central Asia from SWP, emphasizes Kazakhstan's attention to security, particularly in the context of instability in its southern neighbors. The country's well-known strategy of multi-vectorism, characterized by friendly relationships with various nations, is viewed as essential for achieving strategic autonomy. Despite the influence exerted by China and Russia due to geographical

proximity, Kazakhstan maintains a diplomatic balance, actively cooperating with both Eastern and Western partners. The article underscores Kazakhstan's diplomatic significance, highlighting its collaboration with the United States, European countries, and participation in regional initiatives such as the EAEU, "One Belt, One Road," and the Global Gate initiative. Schmitz also notes the challenges and opportunities presented by the conflict in Ukraine, emphasizing its role in encouraging Kazakhstan to diversify its economy.

While the German Institute for International and Security Affairs positions Kazakhstan as a middle power, it is essential to recognize that the conventional understanding of middle power might need further revision, and Kazakhstan may not neatly align with the standard concept. The SWP acknowledges Kazakhstan's strategic positioning, economic aspirations, and diplomatic engagements, yet some complexities challenge the traditional criteria.

Firstly, Kazakhstan's dependence on oil production for its economy, as highlighted by Andrea Schmitz, reveals a significant vulnerability. This reliance on "easy money" poses challenges for economic diversification, and the country's ability to transition to a more sustainable economic model might impact its classification as a middle power. Additionally, while Kazakhstan actively engages with both Eastern and Western powers, the depth of its influence in major international decisions, such as its stance on the conflict in Ukraine, might be perceived as less assertive compared to conventional middle powers. These nuances indicate that the standard criteria for middle powers might require refinement. Kazakhstan's unique challenges and strategies underscore the need for a more nuanced and flexible understanding of middle power dynamics. As global geopolitics evolve, acknowledging the diverse ways in which nations exert influence and navigate international relations is crucial for an accurate classification of countries within the middle power framework.

Advocating for the reconsideration of the middle power concept does not seek to diminish the substantial contributions of those who have played a pivotal role in developing and maintaining the concept over the years. The term "middle power" authentically captured a vital dimension of the behaviors and perspectives exhibited by various states. To enhance the middle power concept and ensure its relevance in contemporary global dynamics, a comprehensive revision is essential. This revision may rely on:

Incorporating modern realities: Updating the criteria for middle power status to reflect the current geopolitical landscape and considering

factors such as economic influence, technological prowess, and diplomatic agility in addition to traditional metrics.

Dynamic assessment: Recognizing the fluid nature of international relations and acknowledging that states may transition between different power categories over time, which would lead to developing a framework that allows for flexibility in classification.

Inclusive perspectives: Broadening the scope of middle power attributes to encompass a more diverse range of behaviors and roles played by states in addressing global challenges. Emphasizing adaptability and collaboration in addition to historical criteria.

Global cooperation: Emphasizing the role of middle powers in fostering international cooperation, peacekeeping, and addressing transnational issues, as well as highlighting their contributions to global governance structures and institutions.

Contextual sensitivity: Taking into account the distinct regional and global environments within which states function, customize the middle power concept to be responsive to the particular challenges and opportunities encountered by individual nations.

By undertaking such a comprehensive revision, the middle power concept can be revitalized to better capture the complexities of contemporary international relations and the diverse ways in which states exert influence on the global stage. This approach ensures that the concept remains a valuable analytical tool for understanding the roles and contributions of states in an ever-changing world.

Conclusion

In conclusion, the evolving dynamics of global concepts, particularly the concept of middle powers, necessitate a critical reassessment to align theoretical frameworks with contemporary realities. The term “middle power diplomacy” has long been associated with nations demonstrating a proclivity for seeking multilateral resolutions, adopting compromise positions, and adhering to principles of ‘good international citizenship’ in their diplomatic endeavors. However, despite attempts at reform, these assumptions persist, resulting in a disconnection between theoretical frameworks and the dynamic behaviors of middle power states.

This study has undertaken a comprehensive exploration of states that are identified as middle powers, revealing a significant disparity that challenges the utility of current middle power theory in interpreting their actions. The shifting global dynamics, particularly the weakening of the US-

led order, emphasize the urgent need for a revised conceptual framework. The process of reconceptualization is acknowledged as crucial, recognizing the historical contingency of concepts and the inadequacy of some geographic descriptors that may be considered outdated or obsolete. Advocating for the reconceptualization of the middle power concept, this research emphasizes its historical inseparability from its mid-20th-century origins. The call for a theoretical shift is underlined by the necessity for middle-sized states to continually reassess their roles in the evolving global system. Unlike great powers, middle-sized states lack the capacity to establish global frameworks and must navigate the changing system accordingly.

The limitations of existing theoretical perspectives, namely the functional, behavioral, and hierarchical approaches, are evident. Critiques highlight their narrow concentration on specific facets within international relations, particularly within the liberal-leaning political contexts of Western nations. The paper argues that the established perspectives presuppose individual-level features as the sole criteria for determining middle power status, neglecting realist concerns such as survival, security, and conflict.

Examining various types of middle powers, including traditional and emerging middle powers, as well as regional, functional, and adaptive middle powers, this study reveals the complex and multifaceted nature of these categorizations. The evolving theoretical landscape emphasizes the crucial role of middle powers in multilateralism, where they contribute significantly to cooperative approaches in addressing global challenges. The examination of traditional middle powers such as Canada, Australia, and Japan challenge conventional classifications, particularly in terms of economic strength, global influence, military capabilities, and diplomatic roles. Similarly, South Korea, Brazil, the UAE and India present multifaceted challenges to the traditional concept of middle power, defying neat categorizations and showcasing attributes of both great and smaller nations. The inclusion of Kazakhstan in the list of middle power nations, as recognized by the German Institute for International and Security Affairs (SWP), adds a nuanced perspective to the discussion. While Kazakhstan meets certain criteria for middle power status, such as prioritizing economic development and strategically utilizing its geopolitical position, unique challenges and strategies suggest that the standard criteria for middle powers might require refinement.

The conclusion underscores the need for a more nuanced and flexible understanding of middle power dynamics. As global geopolitics evolve, acknowledging the diverse ways in which nations exert influence and

navigate international relations is crucial for an accurate classification of countries within the middle power framework. The imperative for conceptual revision is clear, urging scholars and policymakers to embrace fresh and creative theoretical connections that better capture the intricate realities of mid-sized states on the global stage. In doing so, a more dynamic and adaptable framework for comprehending middle powers in the contemporary geopolitical landscape can be developed.

REFERENCES

[1] Rosen L. The New Old Geography: Pioneering Afro-Brazilian geographer Milton Santos sought to redeem the field from its methodological fragmentation and colonial legacies. // *Global, History, Race, Science and Technology*. - 2022. - May 12.

[2] Robertson J. Middle-Power Definitions: Confusion Reigns Supreme. // *Australian Journal of International Affairs*. – 2017. - 71 (4) – P. 1–16.

[3] Efstathopoulos Ch. Global IR and the middle power concept: exploring different paths to agency // *Australian Journal of International Affairs*. - 2023. - № 77 (2). – P. 213-232.

[4] Jordaan E. The Concept of a Middle Power in International Relations: Distinguishing between Emerging and Traditional Middle Powers. // *Politikon: South African Journal of Political Studies*. – 2003. – № 1. – P. 165-181.

[5] Chapnick A. The Middle Power // *Canadian Foreign Policy*. - 1999. - № 7 (2). – P. 73–82.

[6] Cooper A.F., Richard A. Higgott, and Kim Richard Nossal. *Relocating Middle Powers: Australia and Canada a Changing World Order*. - Vancouver: UBC Press, 1993.

[7] Shin Dong-min. Concept of Middle Power and the Case of the ROK: A Review. - *Korea Yearbook: Politics, Economy and Society*. Netherlands: Brill, 2012 - P. 131-152.

[8] Morgenthau H. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. - New York: Alfred A. Knopf, 1965.

[9] Finnemore M., Sikkink JI. The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics // *Annual Review Political Science*, 2011. - № 4 – P. 391–416.

**ОРТА ДЕРЖАВАЛАР ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ҚАЙТА
БАҒАЛАУ: «ОРТА КҮШ» МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ ҚҰРЫЛУ
МЫСАЛДАРЫ ЖӘНЕ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ ҚАЙТА
ҚАРАСТЫРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ**

*Исаева Ж.С.¹, Ильясов А.Е.²

*¹ PhD докторант, Сеул Ұлттық Университеті,
Сеул, Корей Республикасы
e-mail: sulu1405@gmail.com

² PhD докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан
e-mail: alisher.ilyasov91@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада жаһандық динамиканың дамушы контекстінде орта державалар тұжырымдамасы сыни тұрғыдан қайта бағаланады, оның ішінде Қазақстанның жақында орта держава ретінде танылуы қараластырылған. Дәстүрлі түрде көпжақты шешімдерді іздеумен және компромисстік ұстанымдарды қабылдаумен байланысты орта державалар теориялық құрылымдар мен олардың динамикалық мінез-құлқы арасындағы алшақтыққа тап болады. АҚШ бастаған режимнің ықпалының әлсіреуі және ескірген дескрипторлардың сақталуы орта билік теориясын қайта қарастыру қажеттілігін көрсетеді. Канаданы, Австралияны, Жапонияны, Оңтүстік Кореяны, Бразилияны, Үндістанды және Қазақстанды қоса алғанда, дәстүрлі және жаңа орта державаларды талдау қазіргі перспективаларға күмән келтіретін теңсіздіктерді көрсетеді. Біріккен Араб Әмірліктері өзінің стратегиялық орналасуымен және аймақтық және жаһандық істердегі өсіп келе жатқан ықпалымен, сонымен қатар орта қуат динамикасының өзгертін ландшафтындағы қызықты жағдайды зерттеуді ұсынады. Салыстырмалы түрде шағын көлеміне және әлемдік аренада жақында пайда болғанына қарамастан, БАӘ өзін дипломатия, сауда, қауіпсіздік және дамуға көмекті қоса алғанда, әртүрлі салаларда маңызды ойыншы ретінде тез танытты. Орташа күш дипломатиясының теориялық негіздеріне және БАӘ-нің сыртқы саяси бастамаларының эмпирикалық дәлелдеріне сүйене отырып, бұл зерттеу елдің бірегей сипаттамалары мен аймақтық және жаһандық динамикасын қалыптастырудағы орта держава ретіндегі үлесін көрсетеді. Стратегиялық альянстарды, экономиканы әртараптандыру бойынша күш-жігерді және жұмсақ күшті болжауды талдай отырып, бұл мақала қазіргі халықаралық қатынастардағы орта державалардың өзгертін рөлі туралы түсінік береді.

Әртүрлі орта державалардың тәжірибелері мен әрекеттерін қайта қаралған құрылымға қосу арқылы ғалымдар мен саясаткерлер орта державалардың халықаралық қатынастарды қалыптастырудағы нюансты рөлдері мен үлестерін жақсырақ түсіне алады. Мақалада заманауи шындықтарды, динамикалық бағалауды, инклюзивті перспективаларды, жаһандық ынтымақтастықты және контекстік сезімталдықты қамтитын жан-жақты шолу қажет. Бұл қайта концептуализация қазіргі заманғы халықаралық қатынастардың күрделілігін қамтуға бағытталған, үнемі өзгеріп отыратын әлемде орта державалардың рөлі мен үлесін түсіну үшін құнды аналитикалық құралды қамтамасыз етеді.

Тірек сөздер: орта күш, қайта концептуализация, көпжақтылық, жаһандық өзгерістер, аймақтық ықпал, халықаралық қатынастар, Қазақстан, қауіпсіздік

**ПЕРЕОЦЕНКА КОНЦЕПЦИИ СРЕДНИХ ДЕРЖАВ:
ПРИМЕРЫ ОБРАЗОВАНИЯ ГОСУДАРСТВ
«СРЕДНЕЙ СИЛЫ» И НЕОБХОДИМОСТЬ
КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПЕРЕСМОТРА**

* Исаева Ж.С.¹, Ильясов А.Е.²

*¹ PhD докторант, Сеульский Национальный Университет,
Сеул, Республика Корея
e-mail: sulu1405@gmail.com

² PhD докторант, Казахский национальный университет
им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан
e-mail: alisher.ilyasov91@gmail.com

Аннотация. В данной статье критически переоценивается концепция средних держав в контексте развивающейся глобальной динамики, включая недавнее признание Казахстана в качестве средней державы. Традиционно связанные с поиском многосторонних решений и принятием компромиссных позиций, средние державы сталкиваются с разрывом между теоретическими рамками и своим динамическим поведением. Ослабление влияния режима, возглавляемого США, и сохранение устаревших дескрипторов подчеркивают необходимость переосмысления теории средней власти. Анализ традиционных и новых средних держав, включая Канаду, Австралию, Японию, Южную Корею, Бразилию, Индию и Казахстан, выявляет неравенство, бросающее вызов нынешним перспективам. ОАЭ, с их стратегическим

расположением и растущим влиянием в региональных и глобальных делах, также представляют собой интригующий пример в меняющемся ландшафте динамики средних держав. Несмотря на свои относительно небольшие размеры и недавнее появление на мировой арене, ОАЭ быстро зарекомендовали себя как важный игрок в различных сферах, включая дипломатию, торговлю, безопасность и помощь в целях развития. Опираясь на теоретические основы дипломатии средних держав и эмпирические данные внешнеполитических инициатив ОАЭ, это исследование подчеркивает уникальные характеристики и вклад страны как средней державы в формирование региональной и глобальной динамики. Анализируя стратегические альянсы, усилия по диверсификации экономики и проекцию мягкой силы, эта статья дает представление о меняющейся роли средних держав в современных международных отношениях.

Включив опыт и действия различных средних держав в пересмотренную структуру, ученые и политики смогут лучше понять нюансы роли и вклада средних держав в формирование международных отношений. В статье содержится призыв к всестороннему пересмотру, охватывающему современные реалии, динамическую оценку, инклюзивные перспективы, глобальное сотрудничество и контекстуальную чувствительность. Эта реконцептуализация призвана охватить сложности современных международных отношений, предоставляя ценный аналитический инструмент для понимания роли и вклада средних держав в постоянно меняющемся мире.

Ключевые слова: средняя держава, реконцептуализация, многосторонность, глобальные изменения, региональное влияние, международные отношения, Казахстан, безопасность

Статья поступила 14.05.2024.

UDC 327.5

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.002>

IRSTI 11.25.67

THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF RESEARCH OF INTERNATIONAL PROJECTS

*Dauletova G.O.¹, Baisultanova K.Ch.²

*¹PhD student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan

e-mail: gaukhar-daulet@mail.ru

²Candidate of Political Sciences, professor, Kazakh Ablai Khan University
of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

e-mail: baisultan_k@mail.ru

Abstract. International projects are a modern instrument of international relations. International projects promote global cooperation and the creation of partnerships between countries. They aim to solve global problems such as poverty, climate change, threats to the world, and promote sustainable development. Projects in the field of economics and trade help strengthen economic ties between countries. In international projects, one can observe the connection between the project, the company and the country. An international project may be carried out by several companies and be carried out simultaneously in several countries and in more than one geographical region. Due to globalization and the development of transnational companies, international projects cover many countries based on the principle of mutually beneficial cooperation and risk sharing between participating states. In this regard, the theoretical and practical analysis of international projects for future success and possible risks is being updated. International projects strengthen international ties, support economic and social development, provide a platform for cooperation and strengthen interaction between countries. Along with the positive aspects of state participation in international projects, there are certain risks and challenges. The purpose of this article is to analyze international projects; the objectives of the research are to reveal the essence of an international project, consider the main directions of research in the sphere of international projects, study the impact of risks on the implementation of international projects and their analysis. The authors made an attempt to study international projects in the context of international relations, identify possible tools for determining its future success and the possibility of using these conclusions in the practical implementation of global projects by states.

Keywords: global crisis, international project, international cooperation, state, investment, country risk, political risk, economic risk

Basic provisions

This article discusses the implementation of international projects and considers that international projects play a key role in the modern system of international relations, making an important contribution to various areas of international interaction. Such projects can contribute to improving the world order, strengthening international institutions and the rule of law, as well as compliance with the principles of international law. Projects in the field of culture, art and sports help strengthen socio-cultural interaction between countries, promoting mutual understanding and respect. In today's world of disorder, international projects can play a role in promoting dialogue and resolving international conflicts, contributing to peace and stability.

Introduction

The global crisis of our time has caused many problems in the system of international relations; close cooperation between world powers has become difficult in the context of a pandemic and post-pandemic. Many states are experiencing shocks associated with the crisis, the consequences of which have greatly affected the global financial, commodity, educational and other markets. In this situation, international projects in the transport and logistics industry, tourism and trade, and the service sector suffered.

Particularly noticeable has become the problem of implementing launched international projects and programs, such as the Chinese “One Belt - One Road” initiative, global investment projects, projects in the Eurasian space, as well as programs in the international educational sphere. For example, some projects within the framework of One belt, One road continue to be implemented, but their pace is significantly slowed down or suspended for a while.

Also in the field of education, there is a curtailment or complete cancellation of academic mobility programs, which was a relevant and effective system for integrating science and education at the international level.

In this regard, it is necessary to analyze the basic concepts, types and forms, as well as the risks of international projects in order to identify trends and problems in the field of international projects, minimize losses and identify risks in modern conditions.

Description of materials and methods

For this study, we preferred a qualitative case study methodology because this method is particularly relevant when investigating a new phenomenon, some aspects of which are not clearly established in the scientific literature. This study is based on a review of theoretical work in the field of international projects and aims to identify elements that are considered important in the eyes of participating States. The method of system analysis made it possible to consider the subject of research as a complex problem located in a single political process, to identify the most general features of the processes being studied, to establish their interdependence and complementarity. Due to the multifactorial and versatility of the object under consideration, the research was carried out on the basis of an integrated approach, including the study of the subject from the point of view of the theory of international relations, geopolitics, history, economics, law and other disciplines. These methods made it possible to bring into the general analysis the results of many branches of science: political science, history, economics and statistics, and international law.

Discussion

Modern international projects affect various areas, including economics, politics, social issues, environment, healthcare and many others. Scientists view international projects in different ways, some scientists give a general description of international projects, others are interested in the types and forms of international projects, the process of implementing international projects is an object of study for individual researchers.

In general, a project is a set of tasks or activities related to achieving a planned goal, which, as a rule, has a unique and non-repetitive nature [1]. Some international projects include developing a new product or service, building or equipment, designing a new vehicle, purchasing a new or modified data system, organizing a meeting, or implementing a new business process.

For example, international economic projects are aimed at developing the economic sphere of countries, strengthening trade relations, creating joint ventures, etc. The most famous project of the 21st century is the Chinese “One Belt One Road” initiative; over 10 years of implementation, 152 countries and 32 international organizations have collaborated within the framework of the international project.

International social projects covering issues of education, healthcare, poverty alleviation, security and other social aspects are relevant for modern states.

In the context of innovation and digitalization of international relations, participation in international scientific and research projects is a necessity to increase the country's competitiveness at the international level. Such innovative international projects bring together many states to conduct joint research and development in various fields of science and technology.

To solve environmental problems, reduce pollution, and sustainable use of natural resources, countries cooperate within the framework of international environmental projects.

In the modern world, the importance of infrastructure projects is increasing, including the construction and renewal of infrastructure, such as transport routes, energy facilities, communications and others. The implementation of such projects helps solve infrastructure problems and accelerates the themes of industrial and innovative development of countries.

Providing humanitarian assistance in emergency situations, support for refugees and victims of conflicts is one of the important areas of international cooperation. The development and participation in the implementation of international humanitarian projects brings countries closer together and minimizes the potential for conflict in relations between states.

Russian scientists Mazur I.I., Shapiro V.D., Olderogge N.G. indicate that an international project is one of the most complex and costly types of project activities [2]. This type of project, as a rule, has the highest cost. Transformation expert, Austrian professor of international management K. Koster notes that international projects include all projects in which organizations from different countries take part [3]. In addition, these projects are distinguished by their important role in the economy and politics of the countries for which they are being developed [4]. Foreign scientist K. Snow classifies all projects in which organizations from different countries take part as international projects [5]. International projects in the field of international relations are joint initiatives implemented by countries, international organizations, non-governmental organizations or other participants in the international community with the aim of achieving specific goals or solving certain problems.

As scientists S.V. Congden, A.V. Matveev, D.E. Desplasse point out, the main differences between an international project and a local one are the presence of various factors that determine the specifics of international project management [6]. International projects often involve multiple countries or international actors pooling their resources and efforts to work together.

According to other scientists, an international project is a type of knowledge, a way of describing, presenting a project and its implementation by project managers in an international environment [7]. Each international project has specific goals, objectives or results that become the basis for joint efforts.

Also of interest is such a definition as “an international project is a division of participating parties according to the principle of “geo-economic-political”, that is, in different or from different countries that have their own national characteristics, willing and able to have their own goal (making a profit, job creation, product creation, assistance, benefit), taking into account horizontal and vertical integration [8]. Projects are usually viewed as mutually beneficial for the parties involved. They may involve sharing resources, knowledge, technology or experience to achieve common goals. In order for a project to be characterized as international, actors belonging to two or more states must be involved in its implementation. For R. Chukhlova, “Its [project activity] direct or indirect result is the establishment of relationships between project participants and representatives of the project target groups (actors)” [9]. Projects are part of international cooperation processes, that is, activities to solve common economic, political and social problems. International projects can combine various aspects such as economics, culture, education, research, etc., to solve complex problems. They can have different durations; short-term and long-term projects are distinguished. International projects can be initiated to solve a specific problem or for long-term cooperation.

Inscribing the role of project activity into the institutionalist approach, we can say that here it is part of the functioning of many modern international organizations. Projects become the tools through which institutions, in the form of international regional forms of cooperation, fulfill their assigned role [10].

An important issue for researchers is the effectiveness of the implementation of international projects. Foreign scientists D. Cleland and R. Gareis [11] as well as N. Muriithi and L. Crawford [12] explain the failure of international projects by the lack of internal capacity and the difficulties of beneficiaries in coordinating the speed of changes caused by projects, the principles of which do not always correspond to culture and standards local traditions. According to A. Ramaprasad and A. Prakash [13], some international projects will fail given the top-down perspective of the sponsor, which often excludes local knowledge for project implementation. They believe it is important to incorporate this local knowledge to be able

to engage in what they call Emergent Project Management.

S. Madaul [14] notes in this regard that sponsors often tend to reproduce the external model (“ready-made clothes”) without sufficiently taking into account the diversity of the environment. According to S. Madaula, “developed” countries even today impose their system of values, put their projects in the short term and try to develop or even impose a model applicable to everyone. Thus, although official development assistance is long-term in nature, some projects demonstrate a short-term perspective with goals that are largely beyond the realistic capabilities of the environment. In our opinion, it is necessary to study in detail the factors of success or failure based on practical experience aimed at implementing projects in countries.

An important element for states participating in an international project is country risk, which affects their investment strategy. The complexity of analyzing this type of risk only increases its need for assessment and emphasizes its inevitability in the long term. Country risk is realized in several ways. At the industrial level, this could be the confiscation of property or assets located abroad, such as the nationalization of the oil industry in the Middle East or Algeria (for example, at the expense of Elf) or the nationalization of the Suez Canal by Nasser in 1956 in Egypt. Financially, a country may face a major crisis (such as Mexico in 1994, Southeast Asia in 1997, or Russia in 1998), leading to default or, less commonly, a unilateral decision to repay its debts. And at the human level, the event may involve armed conflict (civil war or war between several countries) or kidnapping for ransom.

Thus, country risk consists of both an economic and a political aspect associated with decisions and events, internal or external to a given country. These two parameters are often interrelated: an economic crisis can lead to political instability and vice versa. This was the case in Indonesia, with excessive debt and high levels of corruption, which undermined the entire economy and led to political unrest (the fall of Suharto), followed by a collapse of the currency and a cessation of investment from other countries [15].

Financial flows flowing between countries are subject to various types of restrictions, in particular institutional, regulatory, economic or fiscal nature, which persist despite harmonization efforts undertaken in certain geographical regions, such as, for example, the European Union. Features unique to each country then create conditions that influence the acquisition and allocation of resources by economic agents. Thus, country financial

risk depends on the country's ability to meet its debt repayment schedule. Organizations and states participating in international projects often use risk management tools, such as insurance, investment diversification, legal agreements, and strict safety and social responsibility standards. Risk management in international projects requires careful analysis and a strategic approach. It is important to develop effective measures to prevent and mitigate risks, as well as create mechanisms to respond to potential problems. Effective risk management helps nations minimize losses, ensure project sustainability, and maintain long-term sustainability in international relations.

Results

An analysis of existing scientific literature has shown the diversity of international projects depending on the goals and objectives of the projects being implemented between countries. Today there is no single approach to defining the concept of an international project.

To summarize, we can conclude that international projects in international relations are an important tool for cooperation and solving global problems and creating a favorable international environment. They help strengthen international ties, support economic and social development, provide a platform for cooperation and strengthen interaction between countries. Along with the positive aspects of state participation in international projects, there are certain risks and challenges in the context of modern realities that require careful study in the theory of international relations.

Conclusion

The theoretical review of the scientific literature on the study of international projects led to the conclusion that there is a lack of publications and significant scientific works in the context of international relations. To study the essence of international projects, it is necessary to go beyond macroeconomic and financial criteria; institutional analysis and integration of other areas such as international law, international economic relations, management, etc. are required.

In the opinion of the authors, quantitative and qualitative methods, cross-cutting and interdisciplinary analysis of international projects will allow a deeper and broader study of the benefits and risks for states when participating in international projects.

REFERENCES

- [1] Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / Пер. с англ. Л.И. Евенко. - М.: Дело, 1997. – 1010 с.
- [2] Мазур И.И., Шапиро В.Д., Ольдерогге Н.Г. Управление проектами: Учеб. пособие / Под общ. ред. И.И. Мазура. 2-е изд. - М.: Омега-Л, 2004. – 256 с.
- [3] Koster K. International Project management: SAGE Publication, London, 2010.
- [4] Zeng, S., Xie X., Tam C., Sun C. Identifying cultural difference in R&D project for performance improvement: A field study // Journal of Business Economics & Management. –2009. - Vol. 10, No. 1. – P. 61-70.
- [5] Snow C. C., Snell S. A., Davison S. C., Hambrick D. C. Use transnational teams to globalize your company // Organizational Dynamics. - 1996. - Vol. 32, No. 4. - P. 20-32.
- [6] Congden S.W., Matveev A.V., Desplaces D.E. Cross-cultural Communication and Multicultural Team Performance: A german and American Comparison // Journal of Comparative International Management. -2009. - Vol. 12, No. 2. - P. 73-89.
- [7] Володин В.В. Управление проектами. – М.: ММИЭИФП, 2003. – 310 с.
- [8] Мазур И.И., Шапиро В.Д., Ольдерогге Н.Г. Управление проектами: Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Менеджмент организации». - М.: Омега-Л, 2010. – 420 с.
- [9] Čuhlová, R.: Cultural Distance of Foreign Investors in the Czech Republic Based on Hofstede's Dimensions // Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research. – 2016. - Vol. 1, No. 6. – P. 14-17.
- [10] Ghemawat P. Distance still matters // Harvard business review. – 2001. - Vol. 79. - № 8. – P. 137-147.
- [11] Cleland D., Gareis R. Global project management handbook. - McGraw-Hill Inc., 1994. - P.135.
- [12] Murihi N., Crawford L. Approaches to project management in Africa: implications for international development projects // International Journal of Project Management. - 2003. - Vol. 21, № 5. – P. 309-319.
- [13] Ramaprasad A., Prakash A.N. Emergent project management: how foreign managers can leverage local knowledge // International Journal of Project Management. - 2003. - Vol. 21, № 3. – P. 199-205.
- [14] Madaule S. L'aide publique au développement. Le développement en projets, Conception-Réalisation – Études de cas. – Paris: L'Harmattan, 2005. - 265 p.

[15] Mills R., Peksyk M., Weinstein W. Sharpening the tools of country risk analysis // Henley Discussion Paper series, HCVI HDP. - 2005. - Vol.9.

REFERENCES

[1] Meskon M., Majkl A., Franklin H. Osnovy menedzhmenta [Management] / Per. s angl. L.I. Evenko. M.: Delo, 1997, 1010 s. [in Russ.].

[2] Mazur I.I., Shapiro V.D., Ol'derogge N.G. Upravlenie proektami: Ucheb. posobie [Project management: Textbook] / Pod obshh. red. I.I. Mazura. 2-e izd. M.: Omega-L, 2004, 256 s. [in Russ.].

[3] Koster K. International Project management: SAGE Publication, London, 2010.

[4] Zeng, S., Xie X., Tam C., Sun C. Identifying cultural difference in R&D project for performance improvement: A filed study. Journal of Business Economics & Management, 2009, Vol. 10, No. 1. p/ 61-70.

[5] Snow C. C., Snell S. A., Davison S. C., Hambrick D. C. Use transnational teams to globalize your company. Organizational Dynamics, 1996, Vol. 32, No. 4, p. 20-32.

[6] Congden S.W., Matveev A.V., Desplaces D.E. Cross-cultural Communication and Multicultural Team Performance: A gemran and American Comparison. Journal of Comparative International Manangement, 2009, Vol. 12, No. 2, p. 73-89.

[7] Volodin V.V. Upravlenie proektami [Project management]. M., 2003, 310 s. [in Russ.].

[8] Mazur I.I., Shapiro V.D., Ol'derogge N.G. Upravlenie proektami: Ucheb. posobie dlja studentov vuzov, obuchajushhihsja po special'nosti «Menedzhment organizacii» [Project management: A textbook for university students studying in the specialty "Management Organization". M.: Omega-L, 2010, 420 s. [in Russ.].

[9] Čuhlová, R.: Cultural Distance of Foreign Investors in the Czech Republic Based on Hofstede's Dimensions. Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research, -2016, Vol. 1, No. 6, pp. 14-17.

[10] Ghemawat P. Distance still matters. Harvard business review, 2001, Vol. 79, no. 8, pp. 137-147.

[11] Cleland D., Gareis R. Global project management handbook. Mcgraw-Hill Inc., 1994.

[12] Murihti N., Crawford L. Approaches to project management in Africa: implications for international development projects. International Journal of Project Management, 2003, Vol. 21, No 5, pp. 309-319.

[13] Ramaprasad A., Prakash, A.N. Emergent project management:

how foreign managers can leverage local knowledge. International Journal of Project Management, 2003, Vol. 21, No 3, pp. 199-205.

[14] Madaule S. L'aide publique au développement. Le développement en projets, Conception-Réalisation – Études de cas. Paris, L'Harmattan, 2005, p. 265.

[15] Mills R., Peksyk M., Weinstein W. Sharpening the tools of country risk analysis. Henley Discussion Paper series, HCVIHDP, 2005, N. 9.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУДІҢ КОНЦЕПТУАЛДЫҚ НЕГІЗДЕРІ

*Даулетова Г.О.¹, Байсултанова К.Ч.²

*¹ PhD докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдер университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: gaukhar-daulet@mail.ru

² саяси ғылымдарының кандидаты, профессор, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдер университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: baisultan_k@mail.ru

Аңдатпа. Халықаралық жобалар халықаралық қатынастардың заманауи құралы болып табылады. Халықаралық жобалар жаһандық ынтымақтастық пен елдер арасында серіктестік орнатуға ықпал етеді. Олар кедейлік, климаттың өзгеруі, әлемге қауіп-қатер сияқты жаһандық мәселелерді шешуге және тұрақты дамуға жәрдемдесуге бағытталған. Экономика және сауда саласындағы жобалар елдер арасындағы экономикалық байланысты нығайтуға көмектеседі. Халықаралық жобаларда жобаның, компанияның және елдің арасындағы байланысты байқауға болады. Халықаралық жобаны бірнеше компания жүзеге асыра алады және бір уақытта бірнеше елде және бірнеше географиялық аймақтарда жүзеге асырылуы мүмкін. Жаһандану және трансұлттық компаниялардың дамуына байланысты халықаралық жобалар өзара тиімді ынтымақтастық және қатысушы мемлекеттер арасындағы тәуекелді бөлісу принципіне негізделген көптеген елдерді қамтиды. Осыған байланысты халықаралық жобалардың болашақтағы табыстары мен ықтимал тәуекелдері үшін теориялық және практикалық талдаулары жаңартылуда. Халықаралық жобалар халықаралық байланыстарды нығайтады, экономикалық және әлеуметтік дамуды қолдайды, ынтымақтастық алаңын қамтамасыз

етеді және елдер арасындағы өзара әрекетті күшейтеді. Мемлекеттің халықаралық жобаларға қатысуының оң аспектілерімен қатар белгілі бір тәуекелдер мен қиындықтар бар. Бұл мақаланың мақсаты – халықаралық жобаларды талдау; зерттеудің міндеттері – халықаралық жобаның мәнін ашу, халықаралық жобалар саласындағы зерттеулердің негізгі бағыттарын қарастыру, халықаралық жобаларды жүзеге асырудағы тәуекелдердің әсерін зерттеу және оларды талдау. Авторлар халықаралық жобаларды халықаралық қатынастар контекстінде зерттеуге, оның болашақ табыстарын анықтаудың ықтимал құралдарын анықтауға және осы тұжырымдарды мемлекеттердің жаһандық жобаларды іс жүзінде жүзеге асыруында пайдалану мүмкіндіктерін анықтауға тырысты.

Тірек сөздер: жаһандық дағдарыс, халықаралық жоба, халықаралық ынтымақтастық, мемлекет, инвестиция, елдік тәуекел, саяси тәуекел, экономикалық тәуекел

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПРОЕКТОВ

* Даулетова Г.О.¹, Байсултанова К.Ч.²

*¹ PhD докторант, Казахский университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: gaukhar-daulet@mail.ru

² кандидат политических наук, профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: baisultan_k@mail.ru

Аннотация. Международные проекты выступают современным инструментом международных отношений. Международные проекты способствуют глобальному сотрудничеству и созданию партнерств между странами. Они направлены на решение глобальных проблем, таких как бедность, изменение климата, угрозы мира, и способствуют устойчивому развитию. Проекты в области экономики и торговли способствуют укреплению экономических связей между странами. В международных проектах можно наблюдать связь между проектом, компанией и страной. Международный проект может осуществляться несколькими компаниями и осуществляться одновременно в нескольких странах и в более чем одном географическом регионе. В силу глобализации и развития транснациональных компаний

международные проекты охватывают многих стран на основе принципа взаимовыгодного сотрудничества, разделения рисков между государствами-участниками. В связи с этим актуализируется теоретический и практический анализ международных проектов на предмет будущего успеха и возможных рисков. Международные проекты способствуют укреплению международных связей, поддерживают экономическое и социальное развитие, обеспечивают платформу для сотрудничества и укрепляют взаимодействие между странами. Наряду с положительными сторонами участия государств в международных проектах, имеются определенные риски и вызовы. Цель настоящей статьи заключается в анализе международных проектов, задачами исследования являются раскрытие сущности международного проекта, рассмотрение основных направлений исследования сферы международных проектов, изучение влияния рисков на реализацию международных проектов и их анализ. Авторами сделана попытка изучения международных проектов в контексте международных отношений, определения возможных инструментов определения его будущего успеха и возможность использования этих выводов в практической реализации государствами глобальных проектов.

Ключевые слова: мировой кризис, международный проект, международное сотрудничество, государство, инвестиции, страновой риск, политический риск, экономический риск

Статья поступила 15.03.2024

UDC 327.3

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.003>

IRSTI 11.25.91

JOHN MEARSHEIMER'S REALISM AND THE UKRAINIAN CRISIS

*Zhumatay G.¹, Yskak A.S.², Omarov M.M.³

*¹ Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor, Narxoz
University, Almaty, Kazakhstan
email: ghumatay@gmail.com

² Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Narxoz University,
Almaty, Kazakhstan, email: sakmaral7@gmail.com

³ Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages Almaty, Kazakhstan
email: meirat.omarov@gmail.com

Abstract. The paper sheds light on the ongoing debate around the Ukrainian war in American and Western scholarship, the focus is especially on John Mearsheimer's views on the Western perception and attitudes towards Russia's military invasion of Ukraine. An in-depth critical analysis of Mearsheimer's essay titled "*Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault*" published in the aftermath of the Russian annexation of Crimea in 2014 and his other works have shown that putting the blame on Putin and demonization of Russia for the Ukrainian crisis is a dominant and prevailing discourse in the West. In this ongoing debate, John Mearsheimer seeks to change such narratives viewing them as one-sided and biased, forcefully and persuasively arguing that the Western nations led by the United States are to blame for this international crisis that has led to military conflict in Ukraine. The prime cause of the Ukrainian conflict according to Mearsheimer, lies in the eastward expansion of NATO since the 1990s, which is seen by Russia as a grave threat to its national security. Another reason of why there is a bitter tension between the West and Russia is that the American and European leaders' beliefs of international politics are shaped and guided by a flawed view in which they tend to trivialize realism, contemporaneously subscribing to liberalism, a school in international relations theory that dominates the discourse about the Transatlantic security. Although Mearsheimer's realist stance and views about the Ukrainian war and European security do not constitute mainstream discourse in the West, they contribute to a proper understanding of this international crisis from the perspectives of realism.

Keywords: realism, liberalism, Mearsheimer, crisis, Ukraine, NATO, West, Russia

Introduction

The Ukrainian crisis that has been at the forefront of scholarly and media discussion for the last two decades has stirred up deep tensions and debates in the West, particularly in the US. The central question within the framework of this crisis lies in the nature of cultural and civilizational identity of Ukraine in the post-Cold War period. The disintegration of the Soviet empire and emergence of Ukraine as a sovereign political entity has brought about a deep tension between the West and Russia regarding the geopolitical status and identity of Ukraine. The question that arises is whether Ukraine should stay close to Russia maintaining its Eastern Slavic identity and prioritizing cooperation with Russia, or should it integrate itself into the European and Transatlantic cultural, political, economic, military and security system following Baltic and Eastern European nations. This critical issue on the one hand has engendered a sharp division within the Ukrainian society which had already been fraught with the East-West divide. On the other hand, a deep cultural cleavage has caused a severe regional and international crisis that has drawn key global powers such as the US, the European Union and Russia. Overall Western public opinion, media, scholars, and political elites tend to overwhelmingly attribute the Ukrainian crisis to Russia's aggressive behavior, at the same time exempting themselves from responsibility and liability. Consequently, relationships between the West and Russia lack trust and are filled with suspicion, in which the former has grown increasingly distrustful of Russia's behavior and intention, making allegations that the Kremlin's agenda is to raise the Soviet empire from the dead. According to the prevalent and pervasive discourse in the West, the annexation of Crimea in 2014 and backing separatists in southern and eastern Ukraine and the recent military aggression against this nation are obvious manifestations of the strategy aimed at restoring the Soviet empire. Moreover, the West remains deeply suspicious of Russia in the light of the war in Ukraine and the Kremlin's imperial agenda may not be confined to Ukraine as Baltic states and Eastern European nations may inevitably face Russian aggression as well.

Yet there is a small but powerful group of pundits in the West who do not buy the prevailing discourses about Ukraine and Russia's behavior, boldly challenging such one-sided narratives and providing compelling evidence and making forceful arguments. This paper specifically focuses on

John Mearsheimer's realist views and assumptions about the international crisis in Ukraine and Russian policy towards this nation, breaking down his arguments and providing a critical analysis of his ideas, which entirely are critical of the Western discourses and narratives about this matter. Despite mistakenly being accused harshly in the Western media and academic circles of being an apologist for Putin and Russia, Mearsheimer's realist theories are considered a powerful analytical tool that can provide fresh insights into intricate aspects of international politics [1]. Furthermore, despite its shortcomings, a realist paradigm can provide compelling and sound arguments and explanations regarding power struggle in international relations [2]. In his essays Mearsheimer points to fallacies in reasoning and misconceptions about Western narratives and perceptions of the Ukrainian conflict and Russian policy, which have resulted in unanticipated and unforeseen outcomes detrimental to Ukraine and the West. The root cause of Western misjudgment and miscalculations is linked to Western adherence to erroneous and misleading views of international politics which have led to the deterioration of relationships with Russia and put the very existence of Ukraine as a sovereign state in jeopardy.

Description of Materials and Methods

After the demise of the Soviet empire, eastward expansion of NATO has been relentless and persistent that has generated a sharp reaction and objection from the Kremlin. The Russian political and military elites have painfully reacted to the enlargement of the alliance exhibiting fear and anxiety with each country joining NATO and with approaching its military infrastructure closer to Russian borders. Even though many predicted that with the end of the Cold War a bitter and hostile relationship between Russia and the West would come to an end and a constructive cooperation between them would be established, it has been hard to overcome for both sides Cold War mentality. Although a new Russia and the West have sought to settle differences and establish relationships premised on win-win cooperation and peaceful coexistent, mutual suspicion between them has remained in place. Drawing on John Mearsheimer's essay "*Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault*" published in 2014 this paper seeks to understand and examine the ongoing Ukrainian conflict from the perspectives of political realism and liberalism in international relations theory. Besides the mainstream discourses about Ukraine in the West, there are counter-narratives and counterarguments that offer alternative and opposite views about the war in Ukraine, which chiefly offered by realists in the West such as Mearsheimer.

In the midst of the military conflict in Ukraine and hostility between Russia and West, we see not only regional and global power struggle between Moscow and Washington, but we are also witnessing unfolding ruthless information war and clash of discourses. In this case, the Western media, politicians, scholars and public have unleashed concerted attacks on Russia, demonizing and depicting it as an evil force, an axis of evil and laying blame on Russia for the war in Ukraine. It is evident that the West perceives itself as a benign force and as a bastion of democracy whereas seeing Russia as the major source of international confrontation and military conflict in Ukraine. To get a proper understanding of debates around Ukraine, we need to consider alternative views and perspectives suggested by Western scholars because the mainstream Western narratives are evidently biased and partisan. A critical analysis of the counter-narratives within the Western world will allow us to get different insights into the war in Ukraine. The crux of the alternative counter-narratives is that the Western behavior is perceived as the chief source of the war in Ukraine while the mainstream Western discourses tend to put the blame on Russia. Yet the key message that sent by counter-narratives is that it is wrong and unjust to see only Russia as a ‘bad guy’ because the Ukraine crisis is West’s fault in the first place.

Results

While realists believe that international politics is premised on power struggle and geopolitical competition amongst great powers, liberals argue that states and other actors on global stage are driven by cooperation and adherence to rule of law and democracy rather than perpetual war [3]. In the Ukraine crisis, we see the contest between these two schools of thought in international relations theory in which whereas most realists have objected to the eastward enlargement of NATO forcefully advancing a belief that Russia does not need to be deterred, liberals have ardently encouraged expansion of NATO [4, 5, 6]. According to Mearsheimer, have liberals dominated not only the US political establishment since the 1990s they have also enjoyed a huge preponderance in the discourse about Euro-Atlantic security [7]. The dominance of liberals in foreign policy and decision-making process has allowed them to be a powerful driving force behind the eastward enlargement of NATO and expansion of the European Union. During the 1990s, key members of the Clinton administration were liberals who pushed hard for NATO expansion who held the view that international and regional relations and security underwent profound changes and shifts

with the end of the Cold War, which made old realist thought and realpolitik outdated, irrelevant and unnecessary for a new era [7].

Having objected to further expansion of NATO, realists have taken into consideration a wide range of variables in the assessment of new patterns and global order in the aftermath of the Cold War. Although the Cold War mentality was dominant and pervasive in the 1990s, realists in the West rightly assessed the military, political, economic and demographic capabilities of Russia. They claimed that even though Russia may remain a great power, it was not equal to the United States to say nothing of the rest of the West. In their analysis of Russia after 1991, they indicated certain weaknesses and drawbacks in Russian capacity, namely unlike the Soviet Union, that was a global power, today's Russia is a declining power with a weak economy and an aging population [7]. Consequently, there is little likelihood that Russia can pose an existential threat to European security unless the Kremlin is provoked to do so. NATO's eastward expansion and Western efforts to alienate Ukraine from Russia may induce Russian aggression and hostile action. As many realists warned during the 1990s, the very idea of enlargement of alliance into Eastern Europe was going to irritate Russia and its response would inevitably bring about lots of trouble in Europe. In addition to Mearsheimer, many realists, including George Kennan, who was the architect of the containment strategy of the Soviet expansion during the Cold War, unequivocally opposed any idea pertaining to NATO expansion.

As the Cold War warrior, George Kennan helped the US deter the Soviet expansion. In his 1998 interview, he made it crystal-clear that if NATO was going to expand into former socialist republics in Eastern Europe that would inevitably trigger a new cold war between the West and a new Russia, since Russia's reaction to enlargement would be deeply hostile and antagonistic [8]. Having assessed NATO's eastward expansion as a tragic mistake, George Kennan warned the American political elites and the Clinton administration that with end of the Cold War, America had no a formidable enemy like the Soviet empire any longer and the US had no necessary resources and intention to protect those nations in Eastern Europe. Kennan also warned that the reaction from Russia to the expansion of NATO would surely be aggressive, which in turn would let the West not only justify the need for enlargement of the alliance, but Russia's adverse behavior would be used to demonize and denigrate the Russians and their country [8].

The debate between these schools of thought in international relations theory have intensified with liberals getting the upper hand in fierce arguments over NATO expansion and a probable incorporation of Ukraine into the alliance as a member state. Mearsheimer maintains that in the United States as well as in NATO countries most liberals who occupied important positions in the government were in favor of enlargement positing that the end of the Cold War led to the erosion of the realist logic while the ascent of liberalism was in full swing [7]. Having convinced of American exceptionalism and benign hegemony, American leaders believed that the US could not be perceived as a threat to anybody as its efforts were directed towards reshaping the world and remodeling Eastern European nations in the image of Western Europe.

As the Western political elites subscribed to the liberal logic, liberals dominated the discourse about Euro-Atlantic security that led to the situation in which the liberal worldview came to be seen as a dogma by Western political elites [7]. Even though the American political establishment tends to be increasingly hawkish and belligerent, they adhere to democracy and liberal ideas putting a special emphasis on spreading democratic values across the globe. In addition to the adherence to liberalism, American leadership believe that neoliberal order that emerged in the aftermath of the Cold War is growingly challenged and threatened by a conventional and older perspective of power [7]. For instance, former US president Barak Obama frequently drew attention to the fast-growing threats to Western democracy emanating from predominantly traditional autocratic societies. In the light of the annexation of Crimea by Russia in 2014, John Kerry, US Secretary of State, echoed Obama's statement by saying that in this new century one should not misbehave like nations states did in the 19th century, violating sovereignty and territorial integrity of countries under false pretenses [9]. This kind of worldview is reflected in current American foreign policy and in its approach to European security. Yet Kerry's statement was criticized by American realist such as Stephen Walt, who stressed that the 19th century style great power behavior is displayed not only by Russia, but also by the United States [10].

Discussion

Mearsheimer's thesis. John Mearsheimer has been an outspoken critic of Washington's foreign policy for the last three decades claiming that the US behavior on international arena has destabilized international peace and order. In the Ukraine case, unlike other political scientists, Mearsheimer has

not placed the blame solely on Russia but rather the Kremlin's misbehavior and invasion of Ukraine, Russian annexation of Crimea and backing up Russian separatists in eastern and southern regions of the country have primarily been caused by Western, notably American intervention. The crux of Mearsheimer's argument is that the root cause of the Ukrainian crisis and subsequent full-scale war is not Russia's aggressive behavior but rather Putin's hostile attitude towards Ukraine and West. He argues that in the West there is a fallacy in judgement that Russia is culpable for the Ukraine war and the Kremlin is not going to confine its aggression to this country as its strategic goal is to revive the Soviet Union. Russian aggression against Ukraine is the first step in putting this neo-imperial plan into effect and as soon as Ukraine is conquered, other former Soviet republics will face Russian aggression.

Yet Mearsheimer does not share such a view, claiming that it is not Russian behavior rather the US and its European allies are to blame for what is happening in Ukraine. In his opinion, the principal cause of Russian misbehavior and the Ukraine war lies in the eastward expansion of NATO that aims at eventually helping Ukraine distance itself from Russia and integrate itself into the Euro-Atlantic political, economic and security system. In addition to NATO enlargement, the European Union eastward expansion and Western export of liberal democracy contribute to this international crisis. Over that past three decades the Russian political and military establishment has opposed and resisted NATO and EU eastward expansion viewing it as a hostile action directed against Russia and its national security. The West in turn has failed to take Russia's concerns regarding its national security issues caused by NATO expansion seriously, seeing Russian anxiety and objection as groundless and illogical. Mearsheimer asserts that the West's attempts to drag Ukraine into Western block through interference in domestic policy of Ukraine by ousting Viktor Yanukovich, a pro-Russian president, from power in 2014 sent a clear message to Moscow and was the last straw for Russia. That being the case, the Russian response to West's intervention in Ukraine and its overthrow of Yanukovich was harsh and instantaneous that triggered Russian invasion and annexation of Crimea. The Kremlin became deeply suspicious of the West's intention and concluded that had Ukraine been lost to the West, Russia would have put itself in jeopardy as Ukraine eventually would host NATO's military base on its territory.

From this standpoint, the Kremlin's aggressive behavior and violation of Ukraine's independence and territorial integrity should not be seen as a surprise or something unexpected [7]. In his view, Russia was provoked

by West's unacceptable behavior and its interference in Ukraine's domestic affairs. The fundamental cause of Western blunder and miscalculations according to Mearsheimer, lies in the adherence of Western elites to fallacious and erroneous concepts of international politics, notably liberalism in theory of international relations [7]. Yet despite West's subscription to liberal views, current events on international arena clearly show that political realism remains pertinent in foreign policy.

Engineering the crisis. On the eve of the demise of the USSR, the Soviet leaders although agreed to the reunification of Germany, they strove to maintain a balance of power between the West and East by keeping NATO where it was at that time. Even though there was not any official deal signed between the West and the USSR regarding security status quo and NATO's possible enlargement, Russian politicians have repeatedly reiterated that there was a gentlemen's agreement between the US and the USSR/Russia that NATO would not move an inch towards east and none of former socialist countries would be allowed to join the alliance [11, 12]. Even if there was such a deal, it was after all a legally non-binding agreement and hence the West was not going to keep its promise. The US under the Bill Clinton and George W. Bush administrations encouraged former socialist republics in Eastern and Southern Europe to incorporate themselves into NATO, including those of Baltic states. The process of NATO enlargement towards Russian borders has always been painful for Russian elites [13].

During the 2008 Bucharest summit of NATO the US suggested that Georgia and Ukraine should be acceded to NATO [14]. After encountering German and French objection to this proposal, member-states found a common ground that NATO would approve the right of Ukraine and Georgia to seek NATO membership [15]. Russia's reaction to this event was severe, whose leaders declared that Georgian and Ukrainian membership in NATO would be detrimental to pan-European security and would pose a grave threat to Russia's security. During one of the meetings with George W. Bush Putin explicitly warned him that if Ukraine was allowed to join NATO, it would instantly cease to exist as a sovereign nation [7]. To justify Russian aggression against Ukraine Putin refers to Ukraine as a Nazi regime that like Nazi Germany ought to be destroyed. In addition to efforts to integrate Ukraine into Euro-Atlantic security system, the West has put a greater emphasis on the spread of democracy and liberal values in Ukraine funding pro-Western NGOs and opposition groups. The US policy makers have considered establishing a democratic Ukraine as the first step

in democratization of former Soviet republics, including Russia. For that reason, as Mearsheimer points out, the Kremlin has made an attempt to avert the realization of this Western strategy [7].

That being so, Mearsheimer in his essay indicates three central factors have given rise to the Ukraine crisis, notably NATO expansion, EU enlargement and imposing democracy. From this perspective, he considers Yanukovich to have been a legitimate president of Ukraine who was toppled from power in February 2014 [7]. Mearsheimer claims that the regime change of 2014 in Ukraine was sponsored and engineered by the US as leading American policy makers were involved in Yanukovich's ouster [7]. In turn it was the last straw for Putin who subsequently annexed Crimea and since then he has sought to erode and dismantle Ukraine as a sovereign nation. The Kremlin has purposefully targeted and degraded Ukraine so that it would never become a Western satellite next to Russia.

Understanding Russia's behavior. Mearsheimer suggests that the Kremlin's reactions to events in Ukraine and Western interventions are influenced and guided not by parochial emotional interests but rather by legitimate concerns premised on historical experiences that Russia has had throughout its history [7]. He refers to the fact that Ukraine has always served as a buffer zone between Russia and Europe and thereby Russian leaders never tolerate a Ukraine hostile to Russia. Hence even if the West is averse to the Kremlin's behavior, it ought to understand the logic behind Moscow's position. After all Russia's position is not shaped and determined by ephemeral interests but by legitimate geopolitical concerns. By the same token the United States would not stand idly if China or another great power attempted to build an alliance in the Western hemisphere directed against Washington. In a similar fashion, the Kremlin on many occasions has warned the West that the expansion of NATO into former Soviet republics cannot be tolerated.

Mearsheimer believes that the analyses and assessment of Ukraine and Russia by Western policy makers and experts are fraught with wrong assumptions and fallacies, particularly in perceiving Russia as an enemy [7]. Seeing Russia as a formidable foe has pushed the West to strengthen its influence over Ukraine which is a grave mistake according to Mearsheimer. In fact, Russia is not a growing power, argues Mearsheimer, rather it is a declining power. Russian behavior, therefore, is not offensive but first and foremost defensive in its nature as it is seeking to deter the West's expansion into Ukraine. Furthermore, unlike the West that subscribes to liberal ideas

about international relations, Russia is acting according to the logic of realism and realpolitik [7]. Despite raising concerns in Russia regarding growing influence of the West in Ukraine, especially with respect to NATO eastward expansion, Western nations have failed to grasp the fact that their agenda has laid the foundation for a conflict in eastern Europe by provoking Russia to launch military aggression against Ukraine.

In the US and Europe liberals have had the upper hand in all important areas, including security. These liberals consider the US to be an exceptional, indispensable and benign nation that should not be seen as a threat in Russia. From this view, the US actions are regarded as benevolent and are intended to bring democracy, stability and prosperity to the rest of the world. As liberalism has become a new faith amongst Western elites, they are deeply convinced that the liberal order is increasingly threatened by the conventional authoritarian worldview represented by Russia, China and other powers. The Russian annexation of Crimea in 2014 was seen by US leaders as an old-fashioned behavior dominated in the 19th and 20th centuries [9]. Likewise, Western elites tend to place the blame upon Putin for the Ukrainian crisis depicting him as irrational and a modern-day Hitler who is obsessed with resurrecting the Soviet Union. So the logic behind this argument is that the West should not seek to mollify Putin by striking a deal with him as the history repeats itself, the appeasement of Hitler led to the global catastrophe. Hence, in order to contain Putin, the West should encourage Ukraine to join NATO. Yet Mearsheimer claims that such assumptions are baseless as the capabilities of Russia are overexaggerated and do not reflect reality on the ground [7]. Having limited capacity, Russia is unable to subdue the whole Ukraine because the weakness of Russian army will not allow Moscow to pacify Ukraine. Moreover, any attempt to conquer Ukraine will trigger the fierce resistance of the Ukrainian people to Russian military invasion. Besides, Russia's weak economy will not be able to grapple with Western sanctions that would be imposed as a response to eventual military aggression against Ukraine. It should be mentioned that the experience in the 1979-1989 Afghanistan war has shown that any attempt to achieve the goal through military force would inevitably result in failure.

The resolution of the Ukraine crisis. Despite the Western recalcitrance to acknowledge Russia's legitimate security concerns, none of NATO members, including the US is not willing to resort to military force to defend Ukraine from Russian aggression. Instead, they prefer to provide military and financial assistance to Ukraine and impose harsh sanctions upon Russia

to compel it to halt its military aggression against Ukraine. In Mearsheimer's view, such measures will have little effect and will not coerce Russia into changing its behavior [7]. Despite tough Western sanctions, Russia will withstand them and will keep defending its vital national interests.

From this perspective, Mearsheimer suggests that the Ukraine crisis can be resolved peacefully [7]. Yet to do so the West ought to alter its attitude towards both Ukraine and Russia. First and foremost, Mearsheimer calls for the abandonment of Western strategy to westernize and democratize Ukraine, instead the creation of a neutral Ukraine that would serve as a buffer zone between Russia and Europe must be a major focus. Western elites ought to understand that there cannot be an anti-Russian government in Ukraine instead the focus must be on establishing an independent Ukraine that should be neither pro-Western nor pro-Russian. In Mearsheimer's opinion, ruling out a plan to integrate Ukraine into NATO should be made public by Western countries.

Economic development of a neutral Ukraine should be assisted by all stakeholders, including the US, the EU, Western financial institutions, and Russia. In addition to that, the West should quit its endeavor to bring liberal democracy to Ukraine and engineer regime change. To reify this plan the EU and the US ought to convince Ukraine to ensure the protection of the rights of ethnic minorities in the country, especially Russian-speaking citizens of Ukraine.

There is a belief provided that the US changes its policy towards Ukraine, it may undermine the US image in the eyes of other countries. Yet Mearsheimer indicates that the current policy is a mistake, and the US needs to learn from its errors and strive to rectify the situation. In addition, Mearsheimer points out that the very idea that Ukraine has the right to decide its fate is also a serious mistake as an abstract notion such as self-determination becomes meaningless when great powers get involved in the process. Even if it is up to Ukraine to decide whether seek NATO membership or not, NATO member states do have the right to reject Ukraine's request to join the alliance.

Most importantly, as Mearsheimer asserts, Ukraine does not represent strategic importance for the US and the EU. Likewise, other members of NATO are not eager to defend Ukraine if it is attacked by Russia, and there is a growing tension within the Western world regarding Russia and Ukraine. Not all members of the EU and NATO support an idea of punishing Russia and assisting Ukraine. Furthermore, relations between Russia and the US are not strictly confined to Ukraine and go beyond Europe. Mearsheimer draws

attention to strategic significance of Moscow-Washington cooperation as the latter needs Russian assistance more in vital areas of the globe such as the Middle East and South Asia, especially Russian help is needed by the US in dealing with growing influence of Beijing. Yet the current US policy is laying the groundwork for rapprochement between Moscow and Beijing. Thus, the West has a dilemma, either it may maintain the current policy directed at assisting Ukraine, which in turn will only aggravate and escalate hostilities with Moscow and will damage Ukraine's sovereignty and territorial integrity, or the West in cooperation with Russia can focus on building a neutral and prosperous Ukraine.

Conclusion

The study has focused on an analysis and assessment of John Mearsheimer's views on the Ukrainian crisis from the perspective of structural realism that allow for a deeper understanding and gaining insights into the power struggle over Ukraine with the involvement of great powers such as the US, the EU and Russia. Despite the preponderance of liberal paradigm in international relations theory, Mearsheimer offers compelling evidence and explanation of key international events and geopolitical processes. Drawing upon realist assumptions Mearsheimer explains that despite the predominance of liberalism, today great powers still act, behave and react to concrete events according to the realist logic. In this sense, he argues that the blame for the Ukrainian crisis ought not to be placed solely on the Kremlin because Russia's aggressive behavior has been prompted by NATO expansion into Ukraine and the West's endeavor to spread democracy and install a pro-Western regime in Kiev.

The Ukrainian crisis started due to the nation's choice to join the EU and Russia's annexation of Crimea and backing Russian separatists in eastern and southern parts of the country. Since the onset of this international crisis there has been incessant ongoing debates about its inner dynamics and influence of outsiders. In the US and other Western nations there are dominant official narratives and discourses about this crisis. On the one hand, they consider it to be a moral commitment of the West to lend a hand to Ukraine in its aspirations to join NATO and the EU. On the other hand, they feel obliged to contain and counter Russian aggression against Ukraine's sovereignty and territorial integrity. Armed with liberal ideas of international politics the West gives a top priority to the spread of liberal democracy in Ukraine and establishing a pro-Western regime in Kiev even if it induces Russian military aggression. In this sense, the West sees Russia

as the main source of trouble and places the blame on Moscow for the Ukrainian crisis and war.

Yet besides mainstream discourses about the Ukraine crisis, there are alternative views and narratives regarding this matter, which reflected in the views of a leading American political scientist John Mearsheimer. As opposed to dominant discourses, Mearsheimer's key argument lies in a proper understanding and explaining the root causes of this crisis from the perspective of political realism. As a leading scholar of the school of political realism in international politics, Mearsheimer argues that unlike Western countries, Russia adheres to realism and realpolitik. In this case, blaming only Russia for this international crisis is groundless and unjust, since first and foremost policies of the US and the EU have eventually provoked Russia into playing hardball and invading Ukraine. By unilaterally imposing and promoting its values and liberal democracy in Ukraine and disregarding Russia's core interests in this matter, the West has triggered this international crisis. Thus, unlike many analysts in the West who back the West's policy towards Ukraine, Mearsheimer develops alternative views about this crisis that explain current processes from the perspective of political realism.

REFERENCES

[1] Rachman G. It makes no sense to blame the west for the Ukraine war. February 13, 2023. <https://www.ft.com/content/2d65c763-c36f-4507-8a7d-13517032aa22>

[2] Smith N., Dawson G. Mearsheimer, Realism, and the Ukraine War // *Analyse & Kritik*. – 2022. - № 44(2). –P.175 - 200.

[3] Mearsheimer J. J. *The Great Delusion. Liberal Dreams and International Realities*. - Yale University Press, 2018. - 328 p.

[4] Mearsheimer J. J. *Mearsheimer Replies* // *Foreign Affairs*. – 2014. - November/December. – P. 175-178.

[5] McFaul M. *Faulty Powers. Who Started the Ukraine Crisis?* // *Foreign Affairs*. – 2014. - November/December. – P.167-171.

[6] Sestanovich S. *How the West Has Won* // *Foreign Affairs*. – 2014. - November/December. – P. 171-175.

[7] Mearsheimer J. J. *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault* // *Foreign Affairs*. – 2014. - № 93 (5). – P. 77-89.

[8] Friedman T. *Foreign Affairs. Now a Word from X*. 1998. <https://www.nytimes.com/1998/05/02/opinion/foreign-affairs-now-a-word-from-x.html>

[9] Epstein R. Kerry: Russia behaving like it's the 19th century. March 2, 2014. <https://www.politico.com/blogs/politico-now/2014/03/kerry-russia-behaving-like-its-the-19th-century-184280>

[10] Walt S. Back to the Future: World Politics Edition. July 15, 2015. <https://foreignpolicy.com/2015/07/08/back-to-the-future-world-politics-edition-russia-isis-europe-china/>

[11] Sarotte M. E. Not One Inch: America, Russia, and the Making of Post-Cold War Stalemate. - Yale University Press, 2021. - 568 p.

[12] Wintour P. Russia's belief in NATO 'betrayal' – and why it matters today. January 12, 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/12/russias-belief-in-nato-betrayal-and-why-it-matters-today>

[13] Mehrotra O. N. NATO Eastward Expansion and Russian Security // Strategic Analysis. – 2022. - № 46:2. – P. 248-255.

[14] Bucharest Summit Declaration, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm

[15] Gray A. Bucharest declaration: NATO's Ukraine debate still haunted by 2008 summit. July 10, 2023. <https://www.reuters.com/world/europe/natos-ukraine-debate-still-haunted-by-bucharest-pledge-2023-07-10/>

ДЖОН МИРШАЙМЕРДІҢ РЕАЛИЗМІ ЖӘНЕ УКРАИН ДАҒДАРЫСЫ

*Жұматай Ғ.Б.¹, Ысқақ А.С.², Омаров М.М.³

^{*1}Тарих ғылымдарының кандидаты, ассистент профессор, Нархоз университеті, Алматы, Қазақстан
email: ghumatay@gmail.com

²Тарих ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор, Нархоз университеті, Алматы, Қазақстан
email: sakmaral7@gmail.com

³Саяси ғылымдарының кандидаты, доцент, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті
Алматы, Қазақстан
email: meirat.omarov@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақала қазіргі кезеңдегі Украин дағдарысы төңірегінде Америка мен өзге Батыс елдерінің академиялық орталарында орын алып жатқан пікір-таластарды зерттеуге арналған.

Мақалада белгілі американдық ғалым Джон Миршаймердің Ресейдің Украинға қарсы әскери агрессиясына қатысты Батыстың көзқарасы мен ұстанымын түсіндіруі талданады. 2014 жылы Ресей Қырымды аннексиялағаннан кейін Джон Миршаймердің жариялаған «Неге Украин дағдарысы Батыстың қателігі» эссесі мен өзге де еңбектерін сыни тұрғыдан талдау бұл дағдарыс үшін Путинді кінәлау және Ресейді қаралау Батыстағы негізгі үстем етуші көзқарас екенін көрсетті. Осы дағдарыстың өршуі жағдайында Джон Миршаймер Батыстағы мұндай нарративтер мен дискурстардың бір жақты екенін атап өтіп, Украинадағы жанжалдың туындауына АҚШ-тың жетекшілігіндегі Батыс елдері кінәлі екенін алға тартты. Джон Миршаймердің пікірінше Украинадағы жанжалдың туындауына 1990-шы жылдардан бері үздіксіз жүріп келе жатқан НАТО-ның шығыс бағытта кеңею үрдісі түрткі болды, өйткені Кремль НАТО-ның кеңеюін Ресейдің ұлттық қауіпсіздігіне төнген зор қатер ретінде бағалады. Бұған қоса Батыс елдері лидерлерінің халықаралық қатынастардағы қате теориялар мен парадигмаларды ту етіп көтеруі Батыс пен Ресей арасындағы қайшылықтардың тереңдеуіне түрткі болды. Нақты айтқанда, Батыс лидерлерінің трансатлантикалық қауіпсіздік мәселесінде либерализм парадигмасын басшылыққа алуы көптеген қателіктерге алып келді. Джон Миршаймердің Украина дағдарысы мен еуропалық қауіпсіздікке байланысты реалистік көзқарастары Батыста жетекші үстем етуші парадигмаға айналмаса да, ғалымның реализмге негізделген теориялары халықаралық мәселелерді дұрыс түсінуге мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: реализм, либерализм, Миршаймер, дағдарыс, Украина, НАТО, Батыс, Ресей

РЕАЛИЗМ ДЖОНА МИРШАЙМЕРА И УКРАИНСКИЙ КРИЗИС

*Жұматай Ғ.Б.¹, Ысқақ А.С.², Омаров М.М.³

*¹ Кандидат исторических наук, ассистент профессор,
Университет Нархоз, Алматы, Казахстан
email: ghumatay@gmail.com

² доктор исторических наук, доцент, Университет Нархоз,
Алматы, Казахстан
email: sakmaral7@gmail.com

³ кандидат политических наук, доцент, Казахский университет
международных отношений и мировых языков имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан
email: meirat.omarov@gmail.com

Аннотация. Статья рассматривает продолжающиеся дебаты вокруг украинской войны в американской и западной науке, особое внимание уделяется взглядам Джона Миршаймера на восприятие и отношение Запада к военному вторжению России в Украину. Углубленный критический анализ эссе Миршаймера под названием «Почему в украинском кризисе виноват Запад», опубликованного после российской аннексии Крыма в 2014 году, и других его работ показал, что возложение вины на президента В.Путина и демонизация России за Украинский кризис является доминирующим и преобладающим дискурсом на Западе. В этих продолжающихся дебатах Джон Миршаймер стремится изменить такие нарративы, считая их односторонними и предвзятыми, решительно и убедительно утверждая, что западные страны во главе с Соединенными Штатами виноваты в этом международном кризисе, который привел к военному конфликту в Украине. Основная причина украинского конфликта, по мнению Миршаймера, заключается в расширении НАТО на восток с 1990-х годов, которое Россия рассматривает как серьезную угрозу своей национальной безопасности. Другая причина существования острой напряженности между Западом и Россией, заключается в том, что взгляды американских и европейских лидеров на международную политику формируются и направляются ошибочным мнением, согласно которому они склонны принижать политический реализм, одновременно присоединяясь к либеральной школе в теории международных отношений, которая доминирует в

дискурсе о трансатлантической безопасности. Хотя реалистическая позиция и взгляды Миршаймера на украинскую войну и европейскую безопасность не составляют основного дискурса на Западе, они способствуют правильному пониманию этого международного кризиса с точки зрения реализма.

Ключевые слова: реализм, либерализм, Миршаймер, кризис, Украина, НАТО, Запад, Россия

Статья поступила 17.03.2024

ЭОЖ 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.004>

FTAMP 11.25.07

ӘЛЕМДІК САЯСАТТАҒЫ «ЖҰМСАҚ КҮШ»: КӨРІНІСТІҢ МӘНІ МЕН НЕГІЗГІ ФОРМАЛАРЫ

*Жумабеков М.У.¹, Мажинбеков С.А.², Тулеманова Р. Е.³

*¹ тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, М. Әуезов атындағы
Оңтүстік Қазақстан Университеті, Қазақстан, Шымкент қ.
e-mail: jumabek-777@mail.ru

² философия ғылымдарының кандидаты, доцент, М. Әуезов атындағы
Оңтүстік Қазақстан Университеті, Шымкент, Қазақстан
e-mail: mazhinbekov.s@mail.ru

³ оқытушы, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті,
Шымкент, Қазақстан
e-mail: tulemanovaroza@gmail.com

Аңдатпа. «Жұмсақ күш» туралы мақалада американдық саясаттанушы Джозеф Най алғаш рет 1990 жылдардың басында ұсынған тұжырымдамаға талдау жасалады. Жұмсақ күш мемлекеттің немесе басқа субъектінің әскери күш немесе экономикалық мәжбүрлеу арқылы емес, мәдени, саяси және сыртқы саяси құралдар арқылы басқа елдердің мінез-құлқы мен қалауына әсер ету қабілетін білдіреді.

Жұмсақ күш мәжбүрлеудің орнына тарту және сендіру қабілеті ретінде анықталады. Ол зорлық-зомбылық пен мәжбүрлеу шараларына сүйенетін қатал күшке қарсы тұрады. Сонымен қоса, мақалада жұмсақ күш қолданудың тарихи мысалдары талданады, мәдени дипломатия

және бұқаралық ақпарат құралдары мен технологиялар арқылы оң ұлттық имиджді насихаттау сияқты соңғы мысалдар қарастырылады.

Қазіргі халықаралық саясаттағы жұмсақ күштің рөлі жаһандану және өзара тәуелділіктің артуы, сондай-ақ оның әртүрлі мемлекеттердің сыртқы саясаты мен дипломатия мен халықаралық ынтымақтастықтың жаңа формалары үшін маңызы тұрғысынан талданады. Мақалада жұмсақ күш заманауи халықаралық аренада елдерге мәжбүрлеу мен агрессиядан гөрі тарту және ықпал ету арқылы өз мақсаттарына жетуге мүмкіндік беретін маңызды құралға айналғаны атап өтілген.

Тірек сөздер: жұмсақ күш, катал күш, халықаралық қатынастар, дипломатия, ынтымақтастық, мәдениет, насихат, спорт

Негізгі ережелер

Халықаралық саясаттағы жұмсақ күш: биліктің бұл түрін білдірудің негізгі тұжырымдамасы мен негізгі тәсілдері ЖІӨ және қалалық инфрақұрылым сияқты нақты факторлармен тығыз байланысты. Бұл елдің өсу әлеуетіне және оның басқаларға, соның ішінде мәдени, құндылық және әлеуметтік факторларға тартымдылығына әсер ететін әртүрлі аспектілерге қатысты. Басқаша айтқанда, жұмсақ күш ұлттың жалпы күшіне ықпал ететін барлық материалдық емес аспектілерді қамтиды. Гарвард университетінің профессоры Джозеф Най алғаш рет «жұмсақ күш» терминін 1990 жылдардың басында енгізді. Әр түрлі ғалымдар бұл ұғымды әр түрлі түсіндіреді. Кейбіреулер оны мәжбүрлеу емес, тарту арқылы басқа адамдарға әсер ету қабілеті ретінде анықтайды.

Кіріспе

Жұмсақ күш идеясы 1980 жылдардың ортасы мен аяғында американдық ғалымдар АҚШ гегемониясын әлсірету мәселесін талқылаған кезде пайда болды. Қырғи қабақ соғыс кезінде АҚШ Кеңес Одағымен қақтығыста көш бастап тұрса да, Фрэнсис Фукуяма [1] сияқты оптимистік пиғылдағы ғалымдар да болды. Фукуяма өзінің 1989 жылғы «Тарихтың соңы» атты мақаласында батыстық либералды демократияның өркендеуі әлеуметтік эволюцияның аяқталуын және адамзат қоғамын басқарудың түпкілікті түрін білдіруі мүмкін деген болжам жасады. Алайда, ғалымдардың тағы бір тобы Пол Кеннеди және оның «Ұлы державалардың өрлеуі мен құлдырауы: 1500 жылдан 2000 жылға дейінгі экономикалық өзгерістер мен әскери қақтығыстар» [2] сияқты қайраткерлер ұсынған «Американың батуы» туралы қарама-

қарсы көзқарасты ұсынды. Америкалықтар Пол Кеннеди сипаттаған ірі державалардың көтерілуі мен құлдырауына алаңдайды және Жапония сияқты жаңа державалар әлемдегі басым күшке айналуы және Америка Құрама Штаттарын алмастыруы мүмкін деп қорқады. Осы тұрғыдан алғанда, Кеннедидің жұмысы Американың қазіргі жағдайы туралы пікірталасты ынталандырады.

2002 жылы Най өзінің «Американдық күш парадоксы: неліктен әлемдегі жалғыз супер держава жалғыз өзі жеңе алмайды» [3] атты кітабын шығарды, онда ол жұмсақ күш туралы пікірталасты жалғастырды. Ол бұл жаңа тұжырымдама емес екенін және Америка Құрама Штаттары өз мәдениетін осы мақсатта пайдаланған алғашқы ел емес екенін атап өтті. Қуатты мемлекеттер айтарлықтай жұмсақ күшке ие бола алады, бірақ бұл күштің көп бөлігі Үкіметтің бақылауынан тыс әлеуметтік күштерден келеді.

Най өзінің кітабында Америка Құрама Штаттарының жұмсақ күш тұрғысынан үш негізгі артықшылығын атап көрсетеді: олардың басым мәдениеті мен идеялары әмбебап әлемдік нормаларға сәйкес келеді, оларда мәдени және құндылық алмасудың әртүрлі арналары бар және табысты сыртқы саясаттың тарихы бар. Компанияның ішкі және халықаралық деңгейдегі тиімділігі оның беделін арттырады. 2004 жылы Най «Жұмсақ күш: әлемдік саясаттағы сәттіліктің кілті» [4] кітабын шығарды, онда ол жұмсақ күшті тарту және сендіру арқылы басқаларға әсер ету қабілеті ретінде анықтады. Біз бұл ұғымдармен тұлғааралық қарым-қатынаста таныспыз және басқаларға үлгі боламыз.

Джозеф Найддың айтуынша, «жұмсақ қуат» әскери де мәжбүрлеу де емес. Кейбір адамдар қаржылық көмек немесе экономикалық көмек сияқты кейбір аспектілерді жұмсақ күштің мысалдары ретінде қарастыруы мүмкін болса да, бұл тұжырымдаманың жалғыз құрамдас бөліктері емес. Ақша, чектер немесе қаржылық қолдаудың басқа түрлері халықаралық қатынастарда маңызды болуы мүмкін, бірақ олар өздігінен жұмсақ күш болып табылмайды. Қоғамдық пікірге әсер ету үшін қолданылуы мүмкін үгіт-насихат сияқты.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Бұл зерттеудің әдістемесі кеңінен қолданылатын бірқатар әдістерге негізделген. Зерттеу барысында авторлар жұмсақ күштің тарихи дамуын түсіну және жалпылау үшін тарихи талдау әдістерін қолдана отырып, тарихизм мен ғылыми объективтілік принциптерін ұстанды. Материал тарихи талдау, салыстыру, әдебиетке шолу және

т.б. сияқты дәстүрлі ғылыми зерттеу әдістерін қолдануға мүмкіндік береді.

Біріншіден, бұл тарихи және сипаттамалық тәсіл, ғылыми зерттеулер жүргізудің дәстүрлі әдісі. Мазмұнды талдау және синтездеу әдістері арқылы жұмсақ күш дипломатиясының саясаты, әдістері мен перспективалары зерттелді. Жұмыстың көп бөлігі жүйелік тәсілді қолдану арқылы жүзеге асырылады. Осы тәсілдің арқасында жұмсақ күш дипломатиясын қалай қолдану керектігін анықтау үшін жиналған мәліметтерге жан-жақты талдау жасалады. Салыстырмалы талдау әдісі жұмсақ күштің дипломатиялық тәжірибелерінің әдістері мен бағыттарындағы айырмашылықтарды талдау үшін қолданылады.

Зерттеу нәтижелерін тұжырымдау үшін кешенді талдау әдісі қолданылды. Бұл талданатын материалды тереңірек түсінуге ықпал етті.

Жұмсақ күшті зерттеуге айтарлықтай үлес қосқан автор-американдық саясаттанушы А. Вулферс [5]. Мемлекеттердің сыртқы саяси мақсаттары туралы айтатын болсақ, ол екі түрді ажыратады – «иелену мақсаттары» және «орта мақсаттары». Ол өз жұмысында сыртқы саясатты қалыптастырудың маңызды құралдары ретінде экономикалық және қауіпсіздік саласындағы көмек бағдарламаларының маңыздылығы мен маңыздылығын атап көрсетеді.

Итальяндық ғалым және неомарксистік саяси мектептің негізін қалаушы Антонио Грамши [6] де жұмсақ күштің теориялық негіздеріне айтарлықтай үлес қосты. Ол алғашқылардың бірі болып «жұмсақ күш» тұжырымдамасын талқылады және гегемондық мемлекеттер өздерінің үстемдігін сақтау үшін әдетте әскери күш сияқты «қатты күшті» және идеология мен мәдениет сияқты «жұмсақ күш» құралдарын қолданатынын атап өтті. Р. Коэн [7], Д. Болдуин [8] және Стрэндж [9] жаһандану контекстінде халықаралық қатынастар саласындағы «күш» ұғымымен болған трансформациялар туралы түсінігімізге айтарлықтай үлес қосты.

Дж. Найдың «жұмсақ күш тұжырымдамасы» бүкіл әлемдегі ғалымдар мен саясаткерлердің назарын аударды. Ол жұмсақ күшті сынға алып, оның маңыздылығын атап өтті.

Нәтижелері

Елдің жалпы ұлттық қуатын талдау кезінде екі негізгі категория бөлінеді: материалдық және нематериалдық емес, сонымен қатар қатты және жұмсақ күш деп аталады. Джозеф Найдың анықтамасына сәйкес, қатты қуат елдің жер көлемі, халқының саны, табиғи ресурстары,

әскери күші, экономикалық әлеуеті, ғылыми-техникалық мүмкіндіктері және ұйымдастыру дәрежесі сияқты факторларды білдіреді. п.уе анықтамасына сәйкес, қатты қуат елдің жер көлемі, халқының саны, табиғи ресурстары, әскери күші, экономикалық әлеуеті, ғылыми-техникалық мүмкіндіктері және ұйымдастыру дәрежесі сияқты факторларды білдіреді. Керісінше, жұмсақ күш мәдени ықпал, саяси құндылықтар, дипломатиялық қатынастар және қоғамдық қабылдау сияқты сандық бағалау қиынырақ басқа аспектілерді қамтиды.

Жұмсақ күш көбінесе елдің күшпен немесе мәжбүрлеумен емес, құндылықтар, идеялар және мәдениет арқылы басқаларды тарту қабілетімен байланысты. Джозеф Най жұмсақ күшті жетекші принцип, тартымдылық пен еліктеу күші, сондай-ақ идеологиялық тұрғыдан тартымды және басқа елдермен саяси байланыста болу қабілеті ретінде анықтады. Бұл ретте «жұмсақ қуат» «қатты қуатпен» корреляцияланады. Қырғи Қабақ Соғыс кезінде Шығыс пен Батыс арасындағы қақтығыс осі «қатты күш» (әскери техника, ядролық тежеу және т.б.) болды.). Екі алпауыт держава арасындағы жаһандық әскери қарама-қайшылық жойылған сайын, халықаралық істердегі экономикалық және мәдени факторлардың маңызы барған сайын айқындала түсуде.

Осы жаһандық өзгерістер жағдайында барлық елдер, соның ішінде Америка құрама штаттары да өз мақсаттарына жету үшін жаңа құралдарды пайдалануды үйренуі керек: жаһандық өзара тәуелділікті басқару, халықаралық тәртіпті қалыптастыру және ортақ мәдени құндылықтарды ілгерілету. Джозеф Най бұл жаңа құрал «жұмсақ қуат» деп аталады деп мәлімдейді. «Жұмсақ күштің» жаңа формалары пайда болуда, әсіресе мәдениет, білім беру және бұқаралық ақпарат құралдарында, олардың табиғатын дәстүрлі геосаяси шеңберде толық түсіну немесе бағалау мүмкін емес. Джозеф Най қазіргі әлемде Америка құрама штаттары экономикасы мен әскери күші сияқты «қатты күштің» артықшылықтарына ие болып қана қоймай, сонымен қатар «жұмсақ күштің», соның ішінде мәдениетінің, құндылықтарының және ұлттық бірлігінің артықшылықтарына ие екенін пайымдайды [10].

Қатты күш дегеніміз-басқа елдерді экономикалық ынталандыру немесе әскери күш арқылы қалағанын жасауға мәжбүрлеу мүмкіндігі. Жұмсақ күш, керісінше, мәдени және моральдық шақырулар арқылы белгілі бір мінез-құлықтарды, құндылықтар мен институттарды қабылдауға басқалардың ықпалын, көтермелеуін және сендіруін қамтиды. Биліктің бұл түрі жұмсақ күштің көмегімен субъект үшін

қажетті нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған.

Джозеф Най жұмсақ күш ұғымын және оның қатаң билікпен байланысын егжей-тегжейлі түсіндірді, дегенмен ол экономикалық билікті қатаң биліктің нақты түрі ретінде жіктейді. Ол жұмсақ күш - бұл басқа елдердің шешімдері мен әрекеттеріне әсер етуі мүмкін көрінбейтін рухани күш деп санайды. Бұл күш елдің саяси жүйесінің тартымдылығы, құндылықтары, мәдениеті, дипломатиясы, көшбасшылығы және Ұлттық имиджі сияқты әртүрлі аспектілерде көрінуі мүмкін [11].

Басқа ғалымдар «жұмсақ күш» адамгершілік пен беделге байланысты деп санайды. «Жұмсақ күш» білім, идеология, құндылықтар және адамгершілік сияқты тұжырымдамалық болуы мүмкін. Мысалы, Қытайда 1,3 миллиард адам негізгі социалистік құндылықтармен бөліседі және олар бүкіл әлемде кеңінен танылады.

Кейбір сарапшылар «жұмсақ күшті» елдің халықаралық ережелерге, нормаларға, институттар мен процестерге әсер ету қабілетін білдіретін нормативтік күш деп санайды. Екінші жағынан, «жұмсақ күш» - бұл мәжбүрлеу емес, тарту арқылы мақсаттарға жету мүмкіндігі. Бұл елдің жалпы күшінің әскери емес және экономикалық емес аспектісі. «Жұмсақ күш» тұжырымдамасының эволюциясы мен дамуы халықаралық және ішкі саясат, экономика және қоғам салаларына әсер ететіні анық. Осылайша, жұмсақ күшті зерттеу-бұл елдің дипломатиялық мүмкіндіктерін кеңейтудің құралы ғана емес, сонымен бірге тұрақты экономикалық өсудің жолы. Сайып келгенде, жұмсақ күш құндылықтардың, өмір салтының және әлеуметтік жүйелердің тартымдылығын білдіреді. Ассимиляция мен реттеуге бағытталған күш басқа елдерге қалағанын қабылдауға мүмкіндік береді. Осы ғалымдардың идеяларын біріктіре отырып, жұмсақ күш елдің жалпы ұлттық күшінің, оның мәдениеті, жүйесі мен идеологиясының ажырамас бөлігі болып табылады деген қорытынды жасауға болады. Атап айтқанда, ХХІ ғасырдың басынан бастап «жұмсақ күш» халықаралық қатынастардың қалыптасуы мен дамуында маңызды рөл атқарды, бұл мемлекеттік құрылымды реформалаудың негізгі қозғаушы күші болды. Сонымен қатар, «жұмсақ күш» елдің басқа елдерді өз мақсаттарын қолдауға тарту және сендіру арқылы қажетті нәтижелерге қол жеткізу қабілетін білдіреді.

Жұмсақ күшті үш категорияға бөлуге болады: саяси құндылықтар (Ұлт бұл құндылықтарды ішкі және халықаралық деңгейде қолдауға ұмтылған кезде), Мәдениет (басқа елдерді тартатын) және сыртқы

саясат (саясат заңды болып саналатын және моральдық беделге ие болған кезде). Керісінше, қатты күш сезілетін, көрінетін материалдық күшті білдіреді, ал жұмсақ күш саяси, мәдени және дипломатиялық ықпал сияқты материалдық емес, рухани элементтерді қамтиды. Бұл екі ұғым бір-бірімен тығыз байланысты, бірақ сонымен бірге әртүрлі. Олар бір-бірінен жай ғана қосылмайды немесе алынып тасталмайды, керісінше бірін-бірі толықтырады, шектейді және үйлестіреді. Қатты күш материалдық тасымалдаушы және жұмсақ күштің көрінісі ретінде қызмет етеді, ал жұмсақ күш қатты күштің материалдық емес жалғасы болып табылады.

Атап айтқанда, «жұмсақ күш» келесі аспектілерді қамтиды: біріншіден, елдің мәдениеті қамтамасыз ететін тартымдылық; екіншіден, оның құндылықтарымен, идеологиясымен және басқа да материалдық емес факторлармен шартталған тартымдылық; үшіншіден, мемлекеттің даму жүйесі мен моделі; төртіншіден, сыртқы құрылымның артындағы заңдылық саясаткерлер; бесіншіден, халықаралық жүйелер, нормалар мен ережелер шеңберіндегі ықпал; алтыншыдан, елдің жалпы имиджі.

«Жұмсақ күш» тұжырымдамасының пайда болуы қазіргі уақытта халықаралық қатынастардағы дәстүрлі «қатты күшпен» бірдей мәртебеге ие «жұмсақ қуаттың» маңыздылығын түсіндірді. Ақпарат ғасырында да «жұмсақ күш» бұрынғыдан да маңызды болды. Елдің кешенді ұлттық күшінің маңызды бөлігі бола отырып, «жұмсақ күш», атап айтқанда, елдің саяси жүйесінің тартымдылығына, мәдени құндылықтардың тартымдылығына және Ұлттық имиджінің жақындығына негізделген көрінбейтін әсерін білдіреді. Бұл адамдардың халықаралық қатынастарға деген көзқарасына қатты әсер етті. «Жұмсақ күш» келесі мазмұнды қамтиды: біріншіден, мәдениеттің тартымдылығы. Екіншіден, идеология мен саяси құндылықтардың тартымдылығы. Үшіншіден, сыртқы саясаттың адамгершілігі мен заңдылығы. Төртіншіден, бұл елдер арасындағы қатынастардың жақындығы. Бесіншіден, даму жолы мен институционалдық модельдің тартымдылығы. Алтыншыдан, халықаралық нормаларды, халықаралық стандарттар мен халықаралық тетіктерді бағыттау, тұжырымдау және бақылау қабілеті. Жетіншіден, халықаралық қоғамдық пікірдің елдің халықаралық имиджін бағалау және тану дәрежесі.

«Жұмсақ күш» тұжырымдамасы енгізілгеннен кейін ол бүкіл әлемде оң жауап алды; бүкіл әлемдегі елдер өздерінің «жұмсақ күштерін» жетілдірудің маңызды жоспарларын зерттеп, құрды. Қазіргі

халықаралық қатынастарда бәсекелестік пен жан-жақты ұлттық қуатты пайдалану елдің болашақ әлемдік тәртіптегі орнын айқындайтын болады. Халықаралық қатынастардағы «жұмсақ күштің» ықпалының артуына байланысты әлемдегі ең ірі державалар аппараттық құралдарды құруға назар аудара отырып, өздерінің «жұмсақ күшін» нығайтуға үлкен мән береді. Әр түрлі «жұмсақ күштер» бір-бірімен бәсекелеседі, тартады және біріктіреді. Қазіргі халықаралық жағдайда әр ел өзінің дамуы үшін «жұмсақ күш» тетіктерін нығайтады, дипломатиялық мүмкіндіктерді жақсарту және сайып келгенде, халықаралық бәсекелестікте үстемдікке қол жеткізу үшін қоғамдық дипломатияның инновациялық әдістерін енгізеді.

Талқылау

Жұмсақ күш дипломатиясының мәнін түсіну үшін алдымен «жұмсақ күш» және «дипломатия» ұғымдарын бөлек түсіну пайдалы. Жұмсақ күш, Джозеф Най сипаттағандай, мәжбүрлеу емес, тарту арқылы қажетті нәтижелерге қол жеткізу мүмкіндігін білдіреді. Екінші жағынан, дипломатияны кең мағынада елдер арасындағы ақпарат, идеялар мен ресурстармен алмасу ретінде анықтауға болады.

Дипломатияның келіссөздер жүргізу өнері ретінде тар анықтамасынан бастап, елдер қатысатын барлық қызмет түрлерін қамтитын кеңірек анықтамаға дейінгі әртүрлі түсіндірмелері бар. Соңғы мағынада дипломатия келіссөздерді ғана емес, сонымен қатар елдер арасындағы алмасуларды, ынтымақтастықты және кооперацияны да қамтиды. Қазіргі уақытта «дипломатия» дипломатияға кең мағынада қатысты деген түсінік кең таралған. Жұмсақ күш дипломатиясының негізгі мақсаты орындаушы мемлекеттің халықаралық қоғамдастықтағы беделін нығайту, елдің оң халықаралық имиджін ілгерілету, оның халықаралық ықпалын кеңейту, дипломатиялық мақсаттарға қол жеткізу және сайып келгенде, саяси және экономикалық мақсаттарға қол жеткізу болып табылады. Жұмсақ күш дипломатиясы дипломатиялық мақсат және дипломатиялық құрал ретінде қарастырылуы мүмкін, бірақ ол сайып келгенде ұлттық мүдделерге қызмет етеді. Осыған байланысты жұмсақ күш дипломатиясы іс жүзінде дипломатияның құралы және құралы болып табылады. Қытай ғалымдары Минхай мен Хао Цзяньдун өз еңбектерінде жұмсақ күш дипломатиясына келесі анықтама берді: «жұмсақ күш дипломатиясы Үкіметтің жұмсақ күш ресурстарын пайдалану немесе жұмсақ күшке сүйену арқылы жүзеге асыратын дипломатиялық қызметін білдіреді».

Атап айтқанда, жұмсақ күш дипломатиясы мәдениет, саяси жүйе, құндылықтар және т. б. сияқты жұмсақ күш факторларын пайдалану арқылы ел үкіметі дипломатиялық қызметтің негізгі органы ретінде құратын халықаралық қоғамдық пікір контекстіндегі елдің ықпалы мен реттеуші әлеуетін білдіреді, және ол халықаралық қатынастарды реттейтін және басқаратын, сондай-ақ олардың мүдделерін көздейтін идеология. Бұл анықтама жұмсақ күш дипломатиясының қолданылу аясын, негізгі мақсаттары мен функцияларын жан-жақты сипаттайды.

Жоғарыда аталған көзқарастармен бірге осы мақалада қолданылатын «жұмсақ күш дипломатиясы» термині елдің жұмсақ күш ресурстарына сүйенетін немесе жұмсақ күшті өз пайдасына саяси және экономикалық мақсаттарға жету құралы ретінде пайдаланатын дипломатиялық қызметін білдіреді.

Дәстүрлі дипломатия, әдетте, елдер арасындағы қатынастарға тікелей және айтарлықтай әсер ететін саяси, экономикалық және әскери аспектілерді қамтиды. Дәстүрлі тәсілдермен салыстырғанда жұмсақ күш дипломатиясының бірқатар артықшылықтары бар.

Біріншіден, «жұмсақ күштің» материалдық емес және икемді сипаты дипломатиялық күш-жігерге дәстүрлі стратегияларға қарағанда «адамдарға бағытталған» және «жұмсақ» саяси мақсаттарға жетуге бел буады.

Екіншіден, жұмсақ күш дипломатиясына үкіметтерді, қарапайым азаматтарды, бұқаралық ақпарат құралдарын, үкіметтік емес ұйымдарды және басқаларды қоса алғанда, әртүрлі субъектілер қатысады.

Жұмсақ күш көбінесе күнделікті, бейресми және тіпті дәстүрлі емес тәсілдермен көрінеді, үкіметтік емес ұйымдар халықаралық биржалар арқылы дипломатияның осы түрін кеңейтудің маңызды компонентіне айналады.

Төртіншіден, «жұмсақ күштің» әсерін сақтау айтарлықтай әсер етеді, өйткені ол дәстүрлі дипломатияға қарағанда жиі әсер етеді және енеді, бұл шетелдік аудиторияның психологиясы мен көзқарасына нәзік әсер етеді. Мәдени дипломатия өзінің көзқарасы мен мақсаттарымен «жұмсақ күш» дипломатиясынан ерекшеленеді. Мәдени дипломатия - бұл үкімет уәкілеттік берген және қолдайтын үкіметтік немесе үкіметтік емес ұйымдар жүзеге асыратын дипломатиялық қызмет. Бұл қызметтің негізгі мақсаты-нақты саяси мақсаттарға жету және елдің мәдени мүдделері мен стратегиялық міндеттерін шетелде ілгерілету үшін мәдени мазмұнды тарату, бөлісу және насихаттау. Мәдени

дипломатияны ел үшін оның жұмсақ күші мен ықпалын арттыруға бағытталған маңызды құрал деп санауға болады. Жұмсақ күш дипломатиясы дәстүрлі шетелдік көмек және халықаралық дамуға жәрдемдесу сияқты мәдени аспектілерден тыс бірқатар іс-шараларды қамтиды. Америка Құрама Штаттары сияқты дамыған елдер осы және басқа мәдени емес құралдарды халықаралық қатынастарға әсер ету үшін пайдаланады. Мәдени дипломатия бұл тәсілдің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, бірақ бұл кең стратегияның бір аспектісі ғана. Жұмсақ күш принциптерін зерттеу дипломатиялық күш-жігердің тиімділігін арттырады.

Мәдени дипломатияның қолданылу аясы кеңейіп, ол көптеген мәселелер мен аудиторияларды қозғайды. Бұл стратегия мемлекеттік органдардың шеңберінен шығып, үкіметтік емес ұйымдарды, танымал ғалымдарды және трансұлттық корпорацияларды қамтиды. Жұмсақ күштің жаңа ресурстары мәдени дипломатияның мазмұны мен байланыс арналарын байытады.

Жұмсақ күш дипломатиясы көбінесе қоғамдық дипломатия тұжырымдамасымен қателеседі. Қоғамдық дипломатия қырғи қабақ соғыс кезіндегі сыртқы жарнама байқауы кезінде тұжырымдама ретінде пайда болды, бұл үкімет негізгі актер ретінде әрекет еткен сыртқы саяси мінез - құлықты, шетелдік азаматтарды мақсат ретінде, ақпарат пен тілді басым факторлар ретінде және мәдени коммуникацияны орталық мазмұн ретінде көрсетті.

Жұмсақ күш дипломатиясы мен қоғамдық дипломатияның кейбір ұқсастықтары болғанымен, жұмсақ күш дипломатиясының қолданылу аясы қоғамдық дипломатияға қарағанда кеңірек. Жұмсақ күш дипломатиясы үкіметаралық дипломатиялық күш-жігерді ғана емес, сонымен бірге азаматтық қоғамды дипломатия құралы ретінде пайдалануды да қамтиды. Керісінше, қоғамдық дипломатия, әдетте, бұқаралық ақпарат құралдары, жаңалықтар репортаждары, халықаралық іс-шаралар және елдің имиджі мен ықпалын арттырудың басқа құралдары арқылы шетелдік аудиторияға бағытталған үкіметтік бастамаларды қамтиды. Бұл жобаның мақсаты-имиджді жақсарту және оның дипломатиялық қызметі арқылы елдің ықпалын кеңейту. Қорытынды бөлімде автор дәстүрлі дипломатия тұжырымдамасына анықтама береді. Дипломатияның бұл түрін негізінен ел Үкіметі жүзеге асырады және «қатаң» тәсілмен ерекшеленеді. Қатты күш әдетте әскери күш пен экономикалық ресурстар сияқты материалдық ресурстарды қамтиды. Олар көбінесе басқа елдерге әсер ету және нақты мақсаттарға жету үшін қолданылады.

Жұмсақ күш, керісінше, мәдени әсер мен идеологиялық тартымдылық сияқты материалдық емес ресурстарға сүйенеді. Бұл ресурстарды альянстарды құру, халықаралық нормаларды белгілеу және елдің оң имиджін ілгерілету үшін пайдалануға болады. Жұмсақ күшке ұлттық бірігу және бұқаралық ақпарат құралдарының әсері сияқты факторлар да кіреді.

Қатты күшке баса назар аударатын дәстүрлі дипломатиямен салыстырғанда, «жұмсақ күш» сыртқы саяси мақсаттарға жету үшін материалдық емес ресурстарды пайдалануға баса назар аударады. Бұл тәсіл тек әскери немесе экономикалық күшке ғана емес, қарым-қатынас орнатуға және оң имиджді ілгерілетуге бағытталған.

Қорытынды

Осылайша, «жұмсақ күш» дипломатиясының дәстүрлі дипломатияға қарағанда бірқатар артықшылықтары бар. Дәстүрлі әдістермен салыстырғанда жұмсақ күш қол жетімді және оны басқа елдер қабылдауы ықтимал. Қатты күшті шамадан тыс пайдалану қысқа мерзімді дипломатиялық мақсаттарға әкелуі мүмкін болса да, мақсатты елдің қарсылығын тудыруы және оның ұзақ мерзімді перспективада ынтымақтасуға деген ұмтылысын төмендетуі мүмкін. Осылайша, жұмсақ күш дипломатиясы Халықаралық экономикалық ынтымақтастықты дамытудың маңызды құралы болып табылады. Сыртқы саясат елдің халықаралық қоғамдастықтағы жағдайына, демек, оның халықаралық саяси және экономикалық ахуалына айтарлықтай әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар ішкі саясат пен экономикаға тікелей әсер етеді. Экономикалық жаһандандудың тереңдеуімен халықаралық қатынастардағы саяси, әскери және басқа да қатал күштердің маңызы төмендеді. Керісінше, мәдени ықпалмен ұсынылған жұмсақ күштің маңызы халықаралық алмасуларда айтарлықтай өсті.

Ұлттық мүдделер тұрғысынан экономика елдің ортақ мүдделерінің ең маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, оның негізгі мүдделері мен әлемдік қоғамдастықтағы рөлін көрсетеді. Жан-жақты ұлттық қуатты нығайту қатаң және жұмсақ күшті нығайтумен тығыз байланысты. Ұлттың «жұмсақ күші» мен «қатты күші» бір-бірімен байланысты дей айта аламыз.

Бір жағынан, елдің «қатал күшінің» артуы оның «жұмсақ күшінің» күшеюіне әкелуі мүмкін. Елдің экономикалық күші өскен сайын оның даму үлгілері басқа елдерге еліктей алады, оның шетелдік көмегі өсе беруі мүмкін және оның халықаралық аренадағы әсері де кеңейуі мүмкін.

Екінші жағынан, ұлттың «жұмсақ күші» күшейе отырып, оның «қатал күшінің» өсуіне ықпал етуі мүмкін. Ел халықаралық аренада ықпалды бола бастағанда, ол басқа елдермен жағымды саяси қатынастарды дамыта алады, олардың арасындағы экономикалық және сауда өзара әрекеттесуіне қолайлы сыртқы жағдайлар жасайды, нәтижесінде экономикалық өсуге ықпал етеді.

Осылайша, жұмсақ күш дипломатиясы елдер арасындағы экономикалық және сауда ынтымақтастығына жол ашты және елдердің Халықаралық экономикалық бәсекелестік пен ынтымақтастыққа қатысуының маңызды құралына айналды. Жұмсақ күш дипломатиясы елдер бір-бірін түсініп, бейбітшілікті сақтай алатын маңызды құрал ретінде қызмет етеді. Тұтастай алғанда, осы тараудың авторы негізінен «жұмсақ күш» ұғымын және елдің жұмсақ күшін бағалау үшін қолданылатын факторларды сипаттайды. Екіншіден, олар жұмсақ күш дипломатиясын дәстүрлі дипломатиядан, мәдени дипломатиядан және қоғамдық дипломатиядан ажырату арқылы түсіндіреді. Соңында, тарауда жұмсақ күш дипломатиясының рөлі егжей-тегжейлі қарастырылады. Қысқаша айтқанда, жұмсақ күш дипломатиясы дәстүрлі дипломатияны толықтырады және Халықаралық экономикалық ынтымақтастықты дамытудың маңызды құралы болып табылады. Сонымен қатар, бұл елдерге бір-бірін жақсы түсінуге және бейбітшілікті сақтауға мүмкіндік беретін маңызды құрал деп пайымдауға болады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. пер. с англ. М. Б. Левина. - М.: АСТ, 2007. - 588 с.

[2] Кеннеди П. Взлёты и падения великих держав. - Екатеринбург: Гонзо, 2018. - 848 с.

[3] Nye J. The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone. - New York: Oxford University Press, 2002.

[4] Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. – New York: Public Affairs Group, 2004.

[5] Wolfers A. A Discord and Collaboration. Essay of International Politics. - The Johns Hopkins Press, 1962.

[6] Грамши А. Искусство и политика. В 2-х томах. — М.: Искусство, 1991.

[7] Keohane R.O. Transnational Relations and World Politics. – Cambridge: Harvard University Press, 1972.

[8] Baldwin D. Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies // World Politics. - 1979. Volume 31, Issue 2. – P. 161-194.

[9] Strange S. Toward a Theory of Transnational Empire // E.O.Czempiel, J.N. Rosenau (eds.). Approaches to World Politics for the 1990s. - Lexington (Mass.), 1989.

[10] Governance in a Globalizing World, co-edited with John D. Donahue. - Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2000.

[11] Най Дж. «Мягкая сила» и американо-европейские отношения // <https://smartpowerjournal.ru/soft-power/>

REFERENCES

[1] Fukuyama F.. Konec istorii i poslednij chelovek [The end of history and the last man] / Pr. s angl. M. B. Levina. M.: AST, 2007, 588 s. [in Russ.].

[2] Kennedi P. Vzlyoty i padeniya velikih derzhav [The Rise and Fall of Great Powers]. Ekaterinburg: Gonzo, 2018, 848 s. [in Russ.].

[3] Nye J. The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone. New York: Oxford University Press, 2002.

[4] Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs Group, 2004.

[5] Wolfers A. A Discord and Collaboration. Essay of International Politics. The Johns Hopkins Press, 1962.

[6] Gramshi A. Iskusstvo i politika [The Art and Science of Politics]. V 2-h tomah. M.: Iskusstvo, 1991.

[7] Keohane R.O. Transnational Relations and World Politics. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972.

[8] Baldwin D. Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies. World Politics, 1979, Volume 31, Issue 2, pp. 161-194.

[9] Strange S. Toward a Theory of Transnational Empire / E.O. Czempiel, J.N. Rosenau (eds.). Approaches to World Politics for the 1990s. Lexington (Mass.), 1989.

[10] Governance in a Globalizing World / Co-edited with John D. Donahue. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2000.

[11] Naj J. «Myagkaya sila» i amerikano-evropejskie otnosheniya [“Soft power” and US-European relations] // <https://smartpowerjournal.ru/soft-power/> [in Russ.].

«МЯГКАЯ СИЛА» В МИРОВОЙ ПОЛИТИКЕ: СУЩНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ ФОРМЫ ПРОЯВЛЕНИЯ

*Жумабеков М.У.¹, Мажинбеков С.А.², Тулеманова Р.Е.³

*¹ кандидат исторических наук, доцент, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан
e-mail: jumabek-777@mail.ru

² кандидат философских наук, доцент, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан
e-mail: mazhinbekov.s@mail.ru

³ преподаватель, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан
e-mail: tulemanovaroza@gmail.com

Аннотация. В статье, посвященной мягкой силе, дается анализ концепции, которая была впервые предложена американским политологом Джозефом Наем в начале 1990-х годов. Мягкая сила относится к способности государства или другого субъекта влиять на поведение и предпочтения других стран с помощью культурных, политических и внешнеполитических средств, а не с помощью военной силы или экономического принуждения.

Мягкая сила определяется как способность привлекать и убеждать, а не принуждать. Она противопоставляется жесткой силе, которая опирается на насилие и принудительные меры. В статье анализируются исторические примеры применения мягкой силы в действии, рассматриваются более свежие примеры, такие как культурная дипломатия и продвижение позитивного национального имиджа с помощью средств массовой информации и технологий.

Роль мягкой силы в современной международной политике анализируется в контексте глобализации и возросшей взаимозависимости, а также ее значения для внешней политики различных государств и новых форм дипломатии и международного сотрудничества. В статье подчеркивается, что мягкая сила стала важнейшим инструментом на современной международной арене, позволяющим странам достигать своих целей с помощью привлечения и влияния, а не принуждения и агрессии.

Ключевые слова: Мягкая сила, жесткая сила, международные отношения, дипломатия, сотрудничество, культура, пропаганда, спорт

«SOFT POWER» IN WORLD POLITICS: THE ESSENCE AND MAIN FORMS OF MANIFESTATION

*Zhumabekov M.U.¹, Mazhinbekov S.A.², Suleymanova R.E.³

* ¹ Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, M. Auezov
University of South Kazakhstan, Shymkent, Kazakhstan
e-mail: jumabek-777@mail.ru

² Ph.D., Associate Professor, M. Auezov University of South Kazakhstan,
Shymkent, Kazakhstan
e-mail: mazhinbekov.s@mail.ru

³ Lecturer, M. Auezov South Kazakhstan University,
Shymkent, Kazakhstan
e-mail: tulemanovaroza@gmail.com

Abstract. The article on soft power analyzes a concept that was first proposed by American political scientist Joseph Nye in the early 1990s. Soft power refers to the ability of a State or other entity to influence the behavior and preferences of other countries through cultural, political, and foreign policy means, rather than through military force or economic coercion.

Soft power is defined as the ability to attract and persuade rather than coerce. It is opposed to hard power, which relies on violence and coercive measures. The article analyzes historical examples of the use of soft power in action, examines more recent examples such as cultural diplomacy and the promotion of a positive national image through the media and technology.

The role of soft power in modern international politics is analyzed in the context of globalization and increased interdependence, as well as its importance for the foreign policy of various states and new forms of diplomacy and international cooperation. The article emphasizes that soft power has become the most important tool in the modern international arena, allowing countries to achieve their goals through attraction and influence, rather than coercion and aggression.

Keywords: Soft power, hard power, international relations, diplomacy, cooperation, culture, propaganda, sports

Статья поступила 10.06.2024

**II БӨЛІМ.
ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
РАЗДЕЛ II.
МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
II PART.
WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS**

УДК 159.9

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.005>

МРНТИ 04.21.13

**МИРОВОЙ ОПЫТ УРЕГУЛИРОВАНИЯ КОНФЛИКТОВ НА
ОСНОВЕ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ
(НА ПРИМЕРЕ США)**

***Ыскак О.,¹ Толен Ж.М.²**

***¹PhD докторант, Казахский национальный университет
имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан
e-mail: oralbek.y@mail.ru**

**²PhD, заведующий кафедрой «Регионоведение и международные
отношения», Университет Туран, Алматы, Казахстан
e-mail: tolen.zh.kz@gmail.com**

Аннотация. В данной статье рассматриваются некоторые методы математического моделирования, которые часто используются в американской практике. Выявлено, что они пригодны для прогнозирования современных конфликтов. Понятно, что конфликты можно прогнозировать и управлять ими, используя модель математического моделирования, предложенную США. Обсуждается проблема моделирования различных социальных конфликтов с помощью уравнений диффузии. Так же рассматриваются главные подходы и методы математического моделирования в современных гуманитарных науках. Анализируется модель основана на диффузии Ланжевена. Данная модель основана на идее, что все индивиды в обществе взаимодействуют посредством коммуникативного поля. Это поле индуцируется каждым индивидуумом в обществе, моделируя информационное взаимодействие между людьми. Аналитическое

решение системы полученных, таким образом, уравнений в первом дано для расходящегося типа диффузии. На основе анализа фазовых портретов, полученных моделированием, делается вывод о существовании устойчивости, в пределах которой социальная система устойчива и неконфликтна. В статье также рассматривается возможность применения теории игр в конфликтологии. Различные научные примеры также показывают важность математического моделирования для прогнозирования и управления конфликтами в современных социальных науках. Не сомненно что для эффективного развития отечественной конфликтологии нам в первую очередь необходим мировой опыт. Если рассмотреть на примере мирового опыта, то можно увидеть, что конфликтология поднялась на более высокий уровень. Написано в статье также применение и использование некоторых их видов в научно-практических целях. При этом проводится хороший научный анализ действующих научных методов и методологий, приводятся примеры их видов и особенностей. Каждый пример дополнен математическими уравнениями и формулами.

Ключевые слова: социальный конфликт, общество, уравнения диффузии, Уравнение Ланжевена, поле связи, конфликтология, математическое моделирование, прогнозирование конфликтов

Основные положения

В настоящее время необходимо активно внедрять математическое моделирование в науку отечественной конфликтологии. Используя новые математические методы, мы можем заранее предсказать любой политический или социальный конфликт. Мировой опыт может помочь нам в этом отношении. В процессе математического моделирования конфликтов мы можем открыть новые научные горизонты. Для сравнения, известно, что американские институты исследования конфликтов сегодня лидируют по своей методологии и опыту. Можно считать, что американский опыт может быть в полной мере использован в науке отечественной конфликтологии в научных целях в будущем.

Введение

Социальный конфликт можно определить как пиковую стадию развития противоречий в отношениях между людьми, группы людей или общества в целом, характеризующиеся наличием противоречащих друг другу интересов, целей и точки зрения взаимодействующих

субъектов. Конфликты могут быть скрытыми или явными и вызваны отсутствием компромисса или иногда даже диалога между двумя или более вовлеченными сторонами. Английский социолог Э. Гидденс ввел следующее определение конфликта: «социальный конфликт понимается как реальная борьба между взаимодействующими людьми или группами, несмотря ни на что его причины, способы и средства, используемые каждой из вовлеченных сторон являются» [1, с. 3-5]. Американские политологи используют математическое моделирование в своей области для прогнозирования политических конфликтов с 20 века. В дальнейшем этот процесс развился новыми темпами, и в математическое моделирование были введены различные информационные, алгебраические и геометрические расчеты. Со временем было замечено, что контроль над течением времени недостаточен для регулирования сложных политических и социальных кризисов, возникающих внутри и за пределами государства. Статистические и эконометрические расчеты также были включены в математическое моделирование в связи с постоянно возникающими экономическими вопросами. В Казахстане использование математического моделирования в рамках социальных наук началось лишь в 2000-х годах. Работы российских исследователей пользуются популярностью в отечественной политологии.

Обзор литературы

Работы зарубежных ученых, ставшие основополагающими в анализе практических проблем этой сложной междисциплинарной науки, сыграли важную роль в развитии общей конфликтологии на современном этапе. Это классические произведения Л. Козер, Р. Дарендорф, У. Хабермас, Г. Беккер, А.С. Ахиезер в свое время обосновавший природно-атрибутивный характер этнополитических конфликтов и их функции в жизни общества; К. Боулдинг, Л. Козер, П. Бурдьё, заложившие основы для разработки общей теории конфликтов; Дж. Бертон и его последователей, обратившихся к нам за эффективными практическими технологиями урегулирования и принципиального разрешения конфликтов как первоочередное для создания конфликтологического знания; П. Штомпке, абсолютизовавший «западную магистраль» социального спасения; Ф. Глазл, который внедрил современные механизмы решения конфликтов. Вопросы изучения, классификации и, самое главное, предсказания конфликтов всегда имело большое значение в фундаментальной социологии.

Этот вопрос рассматривался во многих работах ведущих социологов и математиков: Дж. Бернард, Р. Бейли, К. Боулдинг, Д. Бухер, Дж. Дьюк, Л. Козер, Л. Крисберг, Д. Лейдис, Р. Макк, А. Рапопорт, Р. Снамайер, Р. Стагнер, Т. Шеллинг, Т. Боттмор, Дж. Рекс, Г. Бутул, М. Крозо, А. Турен, К. Дарендорф, Э. Вятр, Ю. Муха, Ю. Сктымский, Ю. Рейковский, Л.А. Нечипоренко, И.И. Петров, А.Л. Ручка, Л.А. Семенова, В.Б. Танчер, Э.А. Ануфриев, В.Г. Афанасьев, В.В. Дружинин, П.Е. Кацдель, В.Ф. Крапивин, Д.С. Конторов, М.Д. Конторов, И.Г. Наконечный, В.С. Овчинников, А.Ф. Проценте, Г.П. Предвечный, В.О. Рукавишников, В.Б. Сверчков, В.И. Сперанский, А.И. Ямсков и др. [2, с. 4-5]. Принимая во внимание важное влияние таких явлений на общество и все процессы внутри него, любыми способами предсказаний и открытия характерных закономерностей социального конфликтов, безусловно, имеют первостепенное значение. Одно из направлений поиска возможных решений эта проблема прогнозирует и описывает социальный конфликт математически, т.е. с помощью математического моделирования.

К. Боулдинг первым заговорил о необходимости внедрения математического моделирования в социальные науки, а в прошлом веке провел серьезные исследования, направленные на математизацию политической науки. После открытия нового аспекта теории вероятностей Фишера для социальных наук в Институте прикладных исследований ее начали использовать в качестве одного из эмпирических методов социальных наук в Пенсильванском университете [2, р. 478-479].

Описание материалов и методов

Методы исследования: компаративистика, анализирование, синтезирование, геометрический анализ данных и т.д. Одной из наиболее распространенных математических моделей, используемых в конфликтологии, является теория игр. Теория игр – это раздел математики, который анализирует процесс принятия решений в условиях конфликта и конкуренции. Она обеспечивает основу для понимания того, как отдельные лица и группы принимают стратегические решения и как они взаимодействуют друг с другом в конфликтных ситуациях. Теория игр широко использовалась для моделирования различных типов конфликтов, от мелкомасштабных межличностных споров до крупномасштабных конфликтов между нациями. Упомянутая выше теория вероятности Фишера также

помогает в процессе расчета вероятности конфликта и объективной оценки события. Теория вероятностей помогает рассчитать вероятность возникновения или отсутствия конфликта. Корректность статистических данных необходима для ее полноценной работы [3, p. 43-44].

В теории игр конфликты представляются как игры, в которых у игроков есть разные стратегии на выбор, и результаты игры зависят от выбора, сделанного каждым игроком. Моделируя конфликты как игры, конфликтологи могут анализировать стратегические взаимодействия между вовлеченными сторонами, выявлять стимулы, определяющие их поведение, и прогнозировать исходы конфликта. Научная эволюция теории игр вывела ее на новый уровень, на котором экономические вопросы и нестабильности можно без труда просчитать. Кроме того, было обнаружено, что политические и социальные конфликты можно прогнозировать на основе использования алгебраических дифференциальных уравнений. Известно, что мы можем смоделировать любой конфликт посредством сложного математического анализа и дифференциальных вычислений. Уравнение Ланжевана помогает промоделировать любого конфликта с помощью математического анализа.

Другим типом математической модели, используемой в конфликтологии, является теория сетей. Теория сетей – это раздел математики, который анализирует отношения между отдельными людьми или группами как сети. В конфликтологии сетевая теория может быть использована для анализа структуры социальных сетей и определения ключевых игроков и их ролей в конфликте. Теория сетей также может помочь в выявлении уязвимостей и сильных сторон сети, что может иметь решающее значение при разработке эффективных стратегий разрешения конфликтов [4, с. 3-4].

Результаты

Американский исследователь Джозеф Кахне считает, что конфликты в основном ускоряются из-за неправильно переданной информации. То есть в век информации каждая неверно поданная информация в свою очередь приводит к возникновению нового конфликта. По данным Американского института исследований конфликтов, в настоящее время в США насчитывается более 120 000 средств массовой информации. Межпартийные конфликты пытаются разрешить только на выборах политической оппозиции

и в публикациях в СМИ, где нет угрозы безопасности государства [4, с.108-109].

Ученые Колумбийского университета политических исследований в Нью-Йорке пытаются контролировать процесс проверки и обработки информации с помощью компьютерных программ. Кроме того, в США в ближайшем будущем могут тщательно отслеживать письма и сообщения в различных социальных сетях. В 2004 году в штате Арканзас был создан специальный центр с емкостью хранилища до 512 тысяч миллиардов Гб. Все сообщения и сообщения в СМИ и социальных сетях должны храниться там. Позже известно, что подобные центры были открыты и в других штатах США.

Известно, что мировые такие социальные сети: Facebook, Instagram, Twitter, Tik-tok и Youtube, сети, выполняющие поисковую операцию Google, также являются компаниями, принадлежащими США. Мы видим, что США очень развиты для информационных войн, которые появились только в XXI веке. То есть, чтобы защитить интересы своей страны, власти страны своевременно находят и ликвидируют источник информации, наносящий вред репутации США [5, с. 97-98].

Информация как источник нового конфликта

По мнению Джорджа Миллера, если информационная угроза, исходящая от противника в информационном пространстве, не будет устранена, она будет возрастать и приведет к беспорядкам внутри государства. В своих работах он заявлял, что США пытаются решать народные забастовки внутри себя, не применяя силу к народу. Подобные шаги, несомненно, укрепят доверие между народом и государством и помогут предотвратить будущие угрозы. Измена Родины записана в Конституции США как самое тяжкое и непростительное преступление.

Журнал New York Times пишет, что преступность на территории США за отчетный период выросла в 3,5 раза. То есть, если разделить США до появления социальных сетей и США сегодня, то можно увидеть, в какой степени информационное пространство смогло повлиять на рост преступности внутри страны. Но другие американские исследователи приходят к выводу, что это связано с тем, что многие преступления оставались нераскрытыми из-за слабого развития технологий в США до появления социальных сетей. Однако большинство ученых, занимающихся этим вопросом, например Г. Эндрю, Н. Страсберг, придерживаются позиции, что социальные

сети и различные поисковые сайты, быстрое распространение необработанной информации могут создавать хорошие условия для роста преступности и распространения конфликты внутри государства [5, с. 101-102].

Американский опыт в моделировании конфликтов

Американские ученые начали отслеживать и анализировать конфликты с помощью математического моделирования еще в прошлом веке. Сначала ученые-исследователи искали признаки параллелизма между политической наукой и математикой и начали создавать научные концепции в рамках этих тем. Область эконометрики и статистического анализа, используемая в экономических науках, оказалась оптимальной и подходящей для решения социальных конфликтов. Путем статистического анализа были созданы эконометрические уравнения большой социальной массы и стали делаться прогнозы на будущее.

Со временем дифференциальные уравнения были интегрированы в статистический анализ, и были запущены сложные государственные проекты. Математическое моделирование также использовалось для расчета того, как долго продлится война в Ираке и сколько ресурсов будет потеряно при президенте Дж. Буше. Есть еще одна причина, по которой в США стали уделять много внимания математическому моделированию: потому что процесс взятия социальных интервью у населения 50 штатов на большой территории (сейчас 340 миллионов) и их обработка заняли много времени и потребовали большой бюджет. Но в большинстве случаев такие исследования не приносили плодов [6, с. 1-2].

Впервые на научной конференции 2001 года, проходившей в Пенсильванском университете, было доказано, что моделировать конфликты можно с помощью математического анализа. Впоследствии к нему добавились эквиваленты экономических, социальных, религиозных, политических, криминальных и культурных факторов, а для изучения масштабных тем были приглашены новые исследователи. В 2006 году профессора информационной безопасности Массачусетского технологического института представили правительству компьютерные программы, помогающие прогнозировать и контролировать конфликты в процессе моделирования.

В 90-х годах прошлого века профессор Йельского университета, экономист Дж. Льюис заявил, что теория игр, помогающая в решении экономических проблем, может быть использована при прогнозировании и разрешении социальных конфликтов. США — первая страна в мире, активно использующая математическое моделирование во всех сферах своей жизни. В настоящее время ученые США планируют собрать математические, информационные и экономические методы, используемые при математическом моделировании, и систематизировать их по единому принципу [6, с. 4-5].

Это факт, что Казахстан может использовать опыт США и добиться больших результатов в управлении и прогнозировании конфликтов посредством математического моделирования. Мы почувствовали потребности нашей страны в опытных специалистах, занимающихся этим вопросом, после «январских событий». В настоящее время отечественная политология нуждается в мировом опыте, особенно в опыте США. Многие необходимые методы исследования наша страна может почерпнуть из трудов американских исследователей, владеющих передовыми исследовательскими технологиями в области конфликтологии.

Обсуждение

Математическое моделирование становится все более популярным инструментом в области конфликтологии. Конфликтологи признали ценность использования математических моделей для анализа и прогнозирования поведения сторон, вовлеченных в конфликты. Математические модели могут обеспечить систематическую основу для понимания сложных систем и взаимодействий, которые часто лежат в основе конфликтов [6, с. 10-11].

По своей сути конфликтология – это изучение конфликтов, их причин и последствий. Она включает в себя анализ различных факторов, таких как динамика власти, интересы и ресурсы, которые формируют поведение сторон, вовлеченных в конфликт. Математическое моделирование может помочь конфликтологам более четко понять эти факторы и развить лучшее понимание глубинных механизмов, приводящих к конфликтам. Математические модели также могут помочь в разработке более точных прогнозов относительно исходов конфликтов.

Математическое моделирование также может быть использовано для анализа влияния различных вмешательств на исход конфликта. Например, конфликтологи могут использовать математические модели для оценки эффективности различных стратегий поддержания мира или методов посредничества. Моделируя различные сценарии, конфликтологи могут определить стратегии, которые с наибольшей вероятностью приведут к успеху в разрешении конфликта [7, с. 26-27].

Математическое моделирование и политология. Здесь существуют ограничения на использование математических моделей в конфликтологии. Математические модели хороши ровно настолько, насколько хороши данные, которые используются для их разработки. Во многих случаях данные, доступные для анализа конфликтов, являются неполными или ненадежными. Более того, математические модели часто представляют собой упрощенные представления сложных систем реального мира, что может привести к неточностям в прогнозах, сделанных моделью.

В заключение следует отметить, что математическое моделирование становится все более важным инструментом в области конфликтологии. Она обеспечивает систематическую основу для анализа конфликтов, понимания поведения вовлеченных сторон и прогнозирования исходов конфликтов.

Математические модели, такие как теория игр и теория сетей, широко использовались при анализе конфликтов, и их применение привело к важному пониманию природы конфликтов.

Однако необходимо также признать ограничения математических моделей, и их следует использовать в сочетании с другими качественными и количественными методами анализа конфликтов. Здесь нужно проанализировать все математические модели на работоспособность прежде чем начать исследовать данную тему [7, с. 28].

Математическое моделирование в общественных науках

Математическое моделирование на основе нелинейной динамики, которое широко используется в естествознании, еще довольно редко прибегают для применения в социологических исследованиях. В последние годы достигнуты значительные успехи в области разработки моделей общественно-политических процессов. Уже имеющиеся модели можно условно разделить на три группы:

1) модели-концепции, основанные на обнаружении и анализе общеисторических законов и представляя их в виде когнитивных схем, описывающие логические отношения между различными факторами, влияющие на исторические процессы (Г. Голдстейн, И.Валлерстейн, Л.Н. Гумилев, Н.С. Розов и др.) [8, р. 5-7]. Такие модели отличаются высокой степенью обобщения, но имеют более логический, концептуальный, нежели математический характер;

2) специальные математические модели имитационного типа, предназначены для описания конкретных исторических событий и явлений (Ю.Н. Павловский, Л.И. Бородин, Д. Медоуз, Дж. Форрестер и др.). В таких моделях основное внимание уделяется тщательному учету и описанию факторов и процессов, влияющих на изучаемые явления. Применимость таких моделей, как правило, ограничено достаточно коротким пространственным и временным интервалом; они «привязаны» к конкретному историческому событию и нельзя экстраполировать на более длительные периоды времени;

3) математические модели, промежуточные между двумя вышеупомянутыми видами. Эти модели описывают определенный класс социальных процессов без подробного описания особенностей характерных для каждого конкретного исторического события [8, с. 26-28]

Они предназначены для открытия основных закономерностей, характеризующих процессы рассматриваемого типа. Соответственно, такие математические модели называются основными. В классических моделях динамика нелинейных системы моделируется с помощью многомерных дифференциальных уравнений, разностные уравнения, математический аппарат клеточной автоматики, математический аппарат теории катастроф, математический аппарат теории самоорганизованной критичности, стохастические дифференциальные уравнения Ланжевена и Стратоновича, анализ систем с хаосом и восстановление устойчивых состояний (аттракторов) по временным рядам. Холист Я.А., Кацперски К., Швейтер Ф. представили эффективную модель общественного мнения, основанную на репрезентации взаимодействия между особями в виде броуновского движения.

Современный американский политолог Н. Талей в своих работах акцентирует внимание на многообразии природы конфликта и отмечает, что он обладает либо разрушительной, либо возрождающей

силой. Следующий американский политолог Г. Киссенджер говорит, что конфликты, происходящие в любом обществе, имеют свои первоначальные цели и задачи и могут легко изменить свои первоначальные цели в силу непредвиденных обстоятельств. Имеются и другие многочисленные исследования в области моделирования социальных и политических процессов, опубликованных К. Троицш, Р. Хегсельманн, П. де Врис, Д. Гернерт, А. Новак, Р. Валлахер и Э. Бернштейн, Х. Адер и И. Брамсен, Ю.-Ф. Юнг, В. Чан и П. Бентлер, Р. Гёз, Р. ван Оуверкерк и Л. Малдер, А. Кловдаль и многие другие [8, с. 34-35].

Основные понятия социального конфликта

Современная литература по социологии изобилует классификацией типов конфликтов по различным основаниям. Рассмотрим некоторые из них, с точки зрения определения социального конфликта как математическое понятие в нашей модели. С точки зрения субъектов, вовлеченных в конфликт, можно выделить четыре типа конфликтов:

1) внутриличностный конфликт (может проявляться в следующих формах: ролевой конфликт – возникает при противоречивых к лицу предъявляемых требований, относительно того, какой его/ее работа должна быть; внутриличностный – может быть результатом несоответствия между рабочими требованиями, потребностями и ценностями человека);

2) межличностный конфликт (может проявляться в виде столкновения личностей, имеющих разные характеры, взгляды или значения, и является наиболее распространенным);

3) конфликт между личностью и группой (когда человек занимает позицию, отличную от позиции группы);

4) межгрупповой конфликт. Конфликты также можно классифицировать по сферам деятельности такие, как: политическая, социально-экономическая, национально-этническая и др [8, с. 102-103].

Существует довольно много концепций теории социального конфликта. Некоторые из самых известных являются: Концепции Л. Козера:

- в любом обществе существует неизбежное неравенство, перманентное психологическое недовольство ее членов, межличностные и межгрупповое напряжение (эмоциональное,

психическое расстройство), приводящее к социальному конфликту;

- социальный конфликт как несоответствие реальности представлениям различных социальных групп или отдельных лиц о том, какой должен быть результат;

- социальный конфликт как борьба за ценности и претендентство на определенный статус, власть и ресурсы, к которым стремятся антагонисты при нейтрализации, повреждении или устранении противника.

Конфликтная модель общества Р. Дарендорфа:

- постоянные социальные колебания в обществе, страдающие социальным конфликтом;

- любое общество основано на принуждении некоторых его членов к повиновению другие члены = неравенство социальных позиций в распределении власти;

- различие в социальном положении различных социальных групп и отдельных лиц, ведущее к взаимным напряжениям и противоречиям приводит к изменению социальной структуры общества.

Общая теория конфликта К. Боулдинга:

- все конфликты имеют общие закономерности развития; их детальное изучение и анализ позволяет разработать обобщенную теорию – «общая теория конфликта», которая позволяют обществу контролировать конфликты, управлять ими и прогнозировать их последствия;

- Боулдинг утверждает, что конфликт является неотъемлемой частью социальной жизни (стремление к борьбе с подобным есть в человеческой природе);

- конфликт – это ситуация, в которой каждая из сторон пытается занять позицию, несовместимую и противоположную в отношении интересов другой стороны;

- два аспекта социального конфликта: статический и динамический: Статический аспект – это анализ сторон (субъектов) вовлеченные в конфликт (лица, организации, группы) и отношения между ними (классификация: этнические, конфессиональные, профессиональный).

Динамический аспект изучает интересы сторон как стимулы конфликтное поведение людей. Определение динамики конфликта представляет собой совокупность ответов на внешние раздражители [14, с. 6-8].

Из сказанного выше важным для нашей модели является следующее:

1. Крупный социальный конфликт инициируется в основном информационной и социальной дистанцией между отдельными людьми или группами лиц. Основанием для такой дистанции могут быть этнические, культурные, конфессиональные, а также экономические различия.

2. Это расстояние увеличивается в процессе конфликта, особенно в его экстремальных формах (революции, гражданские войны и т. д.), приведение противоборствующих сторон к позиции непримиримости. К сожалению, история знает очень мало примеров краткосрочных и среднесрочных позитивных сценариев таких ситуаций.

3. Значит, точка невозврата находится где-то до начала конфликта, и этот переход социальной системы из одного состояния в другое является определяющим [9, с. 97-99].

Математическая модель

Для математического моделирования важным моментом является то, что социальные и политические процессы не могут быть строго заданы. Они склонны к незначительным изменениям и колебаниям. Используя аналогию, социальный процесс подобен броуновской частице, т. е. частице, движущейся по достаточно определенной траектории, которая при ближайшем рассмотрении оказывается сильно извилистой и сломанной.

Эти небольшие колебания объясняются хаотическим движением других молекул. В социальных процессах колебания могут восприниматься как проявления свободы воли его отдельных участников, а также другие случайные проявления внешней среды [9, с. 120-122].

В физике такие процессы обычно описываются с помощью Стохастического уравнения диффузии Ланжевена, которое имеет также определенную степень, апробированной для моделирования некоторых социальных процессов. Например, Холист Й.А., Кацперски К. и Швейтер Ф. разработали модель общественного мнения. Модель основана на идее о том, что люди общества взаимодействуют посредством коммуникативного поля. Это поле индуцируется

каждым индивидуумом общества, моделируется информационное взаимодействие между людьми.

Однако следует иметь в виду, что общество, рассматриваемое здесь, вряд ли можно рассматривать как объект в классической физической пространственной топологии. Действительно, с точки зрения передачи информации от человека к человеку, пространство в обществе имеет как классические пространственные координаты, так и некоторые дополнительные специфические характеристики. Именно из-за того, что в современном информационном мире нет необходимости находиться рядом с объектом для передачи ему/ей информации.

Таким образом, общество представляет собой многомерное социально-физическое пространство, отражающее возможность одного человека «достичь» другого индивида своим коммуникативным полем, т.е. влияют на него/нее, его/ее параметры и возможность перемещения в этом пространстве. Соответственно, положение отдельного индивида другие индивиды также моделируют уровень отношений между ними и их участием в информационном обмене. Закрывание позиций в этой модели показывает, что существует регулярный обмен информацией и наличие социальных связей между ними. При такой постановке проблемы может возникнуть конфликт, рассматриваемый как тип взаимодействия между людьми или их группы, что приводит к резкому увеличению расстояния (т.е. социальная дистанция – $\Delta x = x_i - x_j$, где x – координата в социально-физическое пространство, $i, j = [1, N]$, где N — количество отдельных лиц или объединенными группами лиц) между ними, а дальнейшее увеличение расстояния свидетельствует о усилении конфликта [9, с. 211-212].

Для удобства можем рассмотреть методы американской политологической высшей школы, где применяется уравнение диффузии для моделирования конфликтов. Таким образом, коммуникативное поле может быть представлено уравнением диффузии, которое выглядит следующим образом:

$\frac{\partial}{\partial t} h(x_i, t) \sum_{i=1}^n f(x_i, x_j) \vartheta(x_i, x_j) \bar{\delta}_{(k_s^j + k_c^j)} + D(h(x_i, t) - h(x_i, t_0))$ в котором задан дивергентный тип диффузии, а функция $(\varepsilon \rightarrow 0) \varepsilon^2$

$\vartheta(x_i, x_j) = \frac{1}{\varepsilon\sqrt{\pi}} e^{-\frac{(x_i - x_j)^2}{\varepsilon^2}}$, используется вместо дельта-функции; для $(\varepsilon \rightarrow 0)$ это асимптотически тяготеет к последнему, значительно упрощая процесс компьютерного моделирования [16, с. 43-45].

Функция $f(x_i, x_j)$ характеризует связь между индивидуумами, которые моделируются здесь с использованием классического гауссова распределения

$$f(x_i, x_j) = \frac{1}{u\sqrt{\pi}} e^{-\frac{(x_i - x_j)^2}{u^2}},$$

$u = k_c^i k_s^i + k_c^j k_s^j$, довольно широко используется в различных социологических исследованиях.

k_s^i – коэффициент научно-технического прогресса и развитие i -й особи/группы особей.

k_c^i – коэффициент социальной активности i -го индивидуальное/групповое индивидуальное.

$\bar{\delta}$ — обратная дельта Кронекера [17, р. 3-4].

Коэффициенты k_s и k_c используются для каждого отдельного индивидуального или группового в системе, а также суммарный коэффициент вся система находится путем фрактального преобразования их значений всех особей и кластеров системы. Переводы человека описываются с использованием уравнение Ланжевена:

$$\frac{dx_1}{dt} = k_c^i k_s^i \left(\sum_{i \neq j}^N \frac{\partial}{\partial x_1} \right) h(x_j; t) + \sqrt{2D} \xi_i(t),$$

где стохастическая сила $\xi_i(t)$, которая моделирует случайный фактор в обществе, а в частных случаях и внешний воздействия на отдельных лиц. При решении уравнений (1) и (2) дифференциальная уравнение

$$\frac{dh}{dt} = \frac{\partial h}{\partial x_i} \frac{dx_i}{dt} + \frac{\partial h}{\partial t}$$

также следует учитывать. В общем случае начальные условия для уравнений (1) - (3) можно принять следующим образом:

$$x_i|_{t=0} = x_{0i} \quad h(x_1, t = 0) = h_{0i}.$$

Также необходимо задать диапазон характеристики параметры $0 < k_c, k_s, D < 1$ (индивидуальное распределение). $0 < k_c, k_s, D < 1$ [18, р. 200-201].

Обсуждение и приближенное решение системы

Для простейшей модели двух взаимодействующих индивидуумов или двух консолидированных групп лиц (т. е. принадлежащие к той же социальной, конфессиональной, этнической и т. д. группе), можно отметить предположительно находящейся в конфликтном состоянии, учет внешних воздействий, уравнения (1) и (2) можно записать как:

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{\partial h(x_1; t)}{\partial t} = D[h(x_1, t) - h(x_1, 0)] + \alpha k_c^2 k_s^1 e^{\frac{\psi^2+1}{\psi}(x_1 + x_2)^2}, \\ \frac{\partial h(x_2; t)}{\partial t} = D[h(x_2, t) - h(x_2, 0)] + \alpha k_c^1 k_s^2 e^{\frac{\psi^2+1}{\psi}(x_1 + x_2)^2}, \\ \frac{dx_1}{dt} = \frac{\partial h(x_2; t)}{\partial x_2} + \sqrt{2D}\xi_1(t), \\ \frac{dx_2}{dt} = \frac{\partial h(x_1; t)}{\partial x_1} + \sqrt{2D}\xi_2(t), \end{array} \right.$$

Где: $\Psi = k_c^1 + k_s^1 + k_c^2 + k_s^2$, $\alpha = \frac{1}{\Psi\sqrt{\pi}} \bar{\delta}_{k_c^1 + k_s^1}$, $k_c^2 + k_s^2$ [18, p. 185-186]

Для получения приближенных аналитических решений системы уравнений используется разложение в ряд с точностью к количеству первого порядка малости для $\Delta x = x_i - x_{0i}$, $\Delta t = t - 0$ разности

$$h(x_i, t) - h(x_{0i}, t) \approx \frac{\partial h}{\partial x_1} \left| \begin{array}{c} \text{(Здесь} \\ \text{след знч)} \\ t = 0 \quad \Delta x + \left(\frac{\partial h}{\partial t}\right) \\ x_i = x_{0i} \quad (4) \end{array} \right| \Delta t \quad x_{0i} = 0$$

$$h(x_1, t) = D \int_0^t x_1(u) du + D \frac{(t)^2}{2} + \alpha k_c^j k_s^i \int_0^t e^{\frac{\psi^2+1}{\psi}(x_1(u) + x_j(u))^2} du, j = 3 - i.$$

Используя выражение, последние два уравнения системы может быть преобразовано, исходя из непрерывности всех функции в следующем виде:

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{dx_1}{dt} = k_c^1 k_s^1 \left[Dt + 2\alpha k_c^1 k_s^2 \frac{\psi^2 + 1}{\psi^2} \int_0^t (x_1(u) + x_2(u)) e^{\frac{\psi^2+1}{\psi}(x_1(u) - x_2(u))^2} du \right] + \sqrt{2D}\xi_1(t), \\ \frac{dx_2}{dt} = k_c^2 k_s^2 \left[Dt + 2\alpha k_c^2 k_s^1 \frac{\psi^2 + 1}{\psi^2} \int_0^t (x_2(u) + x_1(u)) e^{\frac{\psi^2+1}{\psi}(x_1(u) - x_2(u))^2} du \right] + \sqrt{2D}\xi_2(t). \end{array} \right.$$

После дифференцирования по времени [6, 208-209 с.] получаются следующие формы дифференциального уравнения:

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{d^2 x_1}{dt^2} = k_c^1 k_s^1 D + \frac{2\alpha(\psi^2+1)k_c^1 k_s^1 k_c^1 k_s^2}{\psi^2} (x_1 - x_2) e^{\frac{\psi^2+1}{\psi}(x_1 - x_2)^2} + \sqrt{2D} \frac{d\xi_1(t)}{dt}, \\ \frac{d^2 x_2}{dt^2} = k_c^2 k_s^2 D + \frac{2\alpha(\psi^2+1)k_c^2 k_s^2 k_c^2 k_s^1}{\psi^2} (x_1 - x_2) e^{\frac{\psi^2+1}{\psi}(x_2 - x_1)^2} + \sqrt{2D} \frac{d\xi_2(t)}{dt} \end{array} \right.$$

Для дальнейшего упрощения решения задачи в вопросе, предполагается, что равенство активных стохастических сил для отдельных лиц или различных групп решается с помощью:

$$\xi_1(t) = \xi_2(t).$$

$$y = x_1 + x_2,$$

$$A = D(k_c^1 k_s^1 - k_c^2 k_s^2),$$

$$B = \frac{2\alpha(\psi^2+1)(k_c^1 k_s^1 k_c^1 k_s^2 + k_c^2 k_s^2 k_c^2 k_s^1)}{\psi^2},$$

$$C = \frac{\psi^2+1}{\psi^2}, \text{ после нахождения разности уравнений получаем}$$

уравнение:

$$\frac{d^2y}{dt^2} = A + bye^{-cy^2}, B > 0, C > 0.$$

Теперь уравнение (9) переписывается в форме Коши:

$$\begin{cases} \frac{dy}{dt} = z, \\ \frac{dz}{dt} = A + bye^{-cy^2}. \end{cases}$$

Систему (10) можно рассматривать как динамическую систему, описывающую процесс взаимодействия между двумя людьми или их группы. Как известно, динамическая система описывает процесс перехода из одного состояния в другое [10, с. 261-262].

Фаза картина системы будет представлена множеством всех состояний; для определения состояний равновесия этого множества необходимо решить следующую систему уравнений:

$$\begin{cases} z = 0, \\ ye^{-cy^2} = -\frac{A}{B}. \end{cases}$$

$$-\sqrt{\frac{1}{2c}}e^{-\frac{1}{2}} < -\frac{A}{B} < \sqrt{\frac{1}{2c}}e^{-\frac{1}{2}}, -\frac{A}{B} \neq 0,$$

выполняется, и одно условие равновесия, если одно из трех выполняются следующие равенства:

$$-\frac{A}{B} = 0, -\frac{A}{B} = \sqrt{\frac{1}{2c}}e^{-\frac{1}{2}}, -\frac{A}{B} = -\sqrt{\frac{1}{2c}}e^{-\frac{1}{2}}.$$

Естественно, если выполняются условия, противоположные

$$-\frac{A}{B} < -\sqrt{\frac{1}{2c}}e^{-\frac{1}{2}}, -\frac{A}{B} > \sqrt{\frac{1}{2c}}e^{-\frac{1}{2}}, A/B \neq 0, \text{ нет условий равновесия [10, с. 366-367].}$$

Поскольку система консервативна, закон сохранения энергии держит. Тогда, зная интеграл энергии системы можно найти фазовые траектории системы в вопросе.

Как известно, в консервативной системе фаза траектории – линии уровня потенциальной энергии функция, имеющая следующий вид:

$$V = - \int_0^y (A + bye^{-cu^2})^1 du = -Ay + \frac{be^{-cy^2}}{2c}.$$

Для социальных систем понятие энергии либо бессмысленно или имеет другое определение. Однако их динамика поведение качественно совпадает с поведением консервативных механических систем, а на фазовой плоскости качественное поведение их фазовых траекторий аналогично.

Среди параметров А, Б, С только А может инвертировать его знак, следует рассмотреть только две возможные ситуации [10, с. 393-394].

Во-первых, если условия

$$-\sqrt{\frac{1}{2c}}e^{-\frac{1}{2}} < -\frac{A}{B} < 0, A > 0.$$

Выполняются соотношения $V(y)$, связанные с ними фазовые траектории, где $y = \frac{dy}{dt}$.

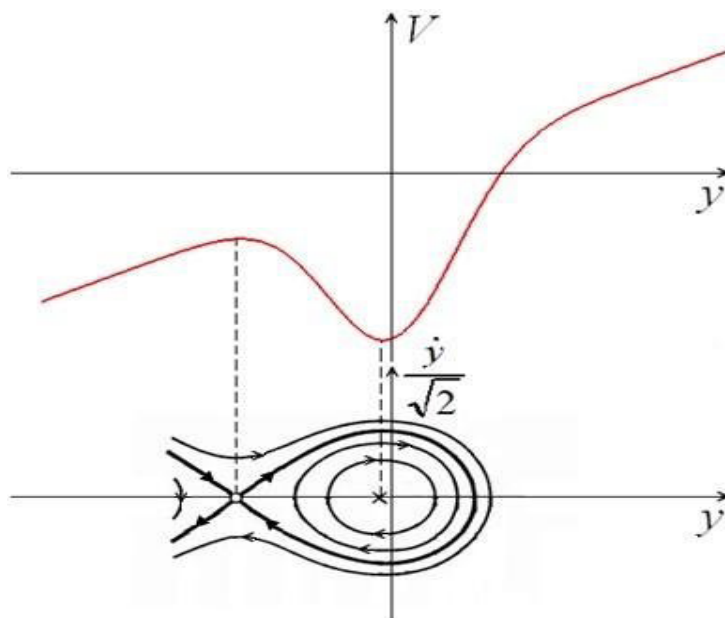


Рисунок 1 - Соотношение $V(y)$, связанные с ними фазовые траектории

Лица и их группы, имеющие необходимые параметры для попадания в область устойчивости в начальный момент не двигаются друг от друга на относительно большую социальную дистанцию, что является результатом взаимного взаимодействия. Они остаются на расстоянии, как и социальные отношения и активный информационный обмен.

Это можно интерпретировать как наличие области взаимодействия, параметризация которых вызывает относительно резкие колебания социальных координат, т. е. состояние конфликта, крайне маловероятное или невозможное [11, с. 4-5].

Верно, что в обществе, где социальные и информационные контакты, взаимного проникновения различных культур и этнических групп достаточно, там, где отдельные группы населения не обособляются, создавая замкнутые подсистемы (в которых условия существенно отличаются от условий основной системы), возможность инициирования этносоциальных, конфессиональных и т.п. конфликты относительно сведены к минимуму.

Вне области устойчивости фазовые траектории расходятся достаточно далеко. Отдельные лица/группы лиц, находящиеся в первоначальное время, за пределами этого региона, через некоторое время найдут себя на относительно большой социальной дистанции, что соответствует увеличению социального и информационного разрыва между людьми и/или группами людей. Это состояние социальной системы, которому можно охарактеризовать как конфликтную и в виде проявления противоречий, существующих между людьми и их группы.

Так, в этносоциальных конфликтах это проявляется в сведении к минимуму социальных и культурных контактов между различными этническими группами, рост социально-экономического разрыва, обострение противоречий и, как следствие, перехода в фазу явного противостояния, сопровождающееся дестабилизацией социальной и политической системы в целом [13, с. 190-191].

Заключение

Социальная гиперкластеризация общества, резкие различия в информационном и социальном окружении личности, культурное и межэтническое разделение создают идеальные условия для социального конфликта. Поэтому профилактика конфликтов в обществе, определение граничных условий их возникновения и поиск наиболее эффективных сценариев их подавления является актуальным вопросом для современных социальных наук [14, с. 422-423].

Опираясь на американский опыт, мы можем взять те положения, которые необходимы науке отечественной политологии, и использовать их в наших исследованиях. Технологически развитые США с прошлого века активно используют математическое моделирование для удержания конфликтных ситуаций под контролем. В США этой темой также занимаются крупные исследовательские институты [15, р. 3-4].

В настоящей статье кратко рассмотрены основные подходы к моделированию в социальных науках, проблемы определения социальных Конфликт и его основные понятия. Конфликт в социальной системе – это определяется с точки зрения математического моделирования. Математическая модель, основанная на уравнении Ланжевена: введено аналитическое решение в первом приближении для дан дивергентный тип диффузии. Мы замечаем, что конфликты, развивающиеся в современную эпоху, сильно отличаются от

конфликтов прошлого века. Конфликты в XXI веке вышли на новый уровень по тенденции своего развития. Другими словами, мы понимаем, что их прямой контроль не очень эффективен. Именно поэтому лучше перейти к этапу управления возможными конфликтами. В этом контексте математическое моделирование является незаменимым инструментом исследователя.

Показано, что даже на простом примере двух взаимодействующих группы лиц, разработанная модель позволяет обнаружить характерные свойства конфликта в социальной системе, определить влияние социальной дистанции в обществе на условия генерации таких процессов с учетом внешнего воздействия и случайных факторов. В результате моделирования определена определенная область устойчивости для обнаружения социальной системы, в рамках которой она устойчива и конфликтоустойчива.

Как мы видим из этих исследований, существует потребность в математическом моделировании для современных социальных наук. Понятно, что социальная эволюция не стоит на месте, а развивается новыми темпами, ускоряющими развитие науки и прогресса. В результате мы видим, что социальные конфликты постоянно развиваются эволюционным путем. В такое время возрастает значение математического моделирования для прогнозирования и управления конфликтами. Продвигая математическое моделирование как широко используемый исследовательский инструмент, мы можем предотвратить любые будущие конфликты, которые могут появиться внутри государства.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Межведилов А.М. Социальные конфликты в трансформирующемся обществе: дисс....к.соц.н. - Казань:, 2003. - 147 с.
- [2] Kahne J., Bowyer B. The political significance of social media activity and social networks // Political communication. - 2018. - №2. – P. 470-493.
- [3] Mueller Georg P. Getting order out of chaos: a mathematical model of political conflict // Russian sociological review. - 2017. - № 6. - P. 37-52.
- [4] Konca S., Capin H. A study on modeling of conflict and agreement with game theory // Journal of universal mathematics. 2023. №3. - P. 105-113.
- [5] Шведовский В. А., Социолого – математические модели в исследовании социальных процессов: дисс. ...д.соц.н. - М., 2010. - 150 с.
- [6] Primiano B. C., Kudebayeva A. What is democracy and who supports it? Findings from a university survey in Kazakhstan // Central Asian survey. - 2020. - №3. – P. 1-16.

- [7] Покорная О. Ю. Интеграл Стильтьеса в теории игр // Молодой ученый. - 2012. - №3 (38). - С. 26-28.
- [8] Болотский А. В. Математическое программирование и теория игр. - М.: Лань, 2022. - 272 с.
- [9] Мазалов В. В. Сетевые игры. - М.: Лань, 2022. - 320 с.
- [10] Ласло М. Вычислительная геометрия и компьютерная графика.- М.: Феникс, 2021. - 422 с.
- [11] Christopher B. What is democracy and who supports it? Findings from a university survey in Kazakhstan // Central Asian survey. - 2020. - № 4. -P. 4-18.
- [12] Лаптев А. А. Математическое моделирование глобальных социальных процессов: дисс. ... д.ф.-м.н. – Уфа, 2012. - 149 с.
- [13] Samuel J. Best Analyzing the representativeness of internet political participation // Political behavior. - 2015. - № 2. - P. 183-216.
- [14] Lewis D. Blogging Zhanaozen: hegemonic discourse and authoritarian resilience in Kazakhstan // Central Asian survey. - 2016. - № 3. -P. 421-438.
- [15] Haslina H. Association of online political participation with social media usage, perceived information quality, political interest and political knowledge among U.S.A. youth: structural equation model analysis // Cogent social sciences. - 2021.- № 2. -P. 2-21.

REFERENCES

- [1] Mezhdvedilov A.M. Social'ny'e konflikty` v transformiruyushhemsya obshhestve [Social conflicts in a transforming society]: diss.....cand. of soc. Sc. Kazan, 2003, 147 s. [in Russ.].
- [2] Kahne J., Bowyer B. The political significance of social media activity and social networks. Political communication. 2018, № 2, pp. 470-493.
- [3] Mueller Georg P. Getting order out of chaos: a mathematical model of political conflict. Russian sociological review. 2017, №6, pp. 37-52.
- [4] Konca S., Capin H. A study on modeling of conflict and agreement with game theory. Journal of universal mathematics, 2023, №3, pp. 105-113.
- [5] Shvedovskij V. A., Sociologo – matematicheskie modeli v issledovanii social'nyh processov: diss. ...doctor of soc. sc. [Sociological and mathematical models in the study of social processes]. M., 2010, 150 s. [in Russ.].
- [6] Primiano B. C., Kudebayeva A. What is democracy and who supports it? Findings from a university survey in Kazakhstan. Central Asian survey, 2020, №3, pp. 1-16.

[7] Pokornaya O. Yu. Integral Stil't'yesa v teorii igr [Stieltjes integral in game theory]. Molodoy uchenyy, 2012, №3 (38), pp. 26-28 [in Russ.].

[8] Bolotskiy A. V. Matematicheskoye programirovaniye i teoriya igr [Mathematical programming and game theory]. M.: Lan', 2022, 272 s. [in Russ.].

[9] Mazalov V. V. Setevyye igry [Network games]. - M.: Lan', 2022, - 320 s. [in Russ.].

[10] Laslo M. Vychislitel'naya geometriya i komp'yuternaya grafika Computational geometry and computer graphics. M.: Feniks, 2021, 422 s. [in Russ.].

[11] Christopher B. What is democracy and who supports it? Findings from a university survey in Kazakhstan./Central Asian survey, 2020, №4, pp. 4-18.

[12] Laptev A. A., Matematicheskoe modelirovanie global'ny'x social'ny'x processov: diss. ... doctor of Physics and Mathematics. Ufa, 2012, 149 s. [in Russ.].

[13] Samuel J. Best Analyzing the representativeness of internet political participation. Political behavior, 2015, №2, pp. 183-216.

[14] Lewis D. Blogging Zhanaozen: hegemonic discourse and authoritarian resilience in Kazakhstan. Central Asian survey, 2016, №3, pp. 421-438.

[15] Haslina H. Association of online political participation with social media usage, perceived information quality, political interest and political knowledge among U.S.A. youth: structural equation model analysis. Cogent social sciences, 2021, № 2, pp. 2-21.

МАТЕМАТИКАЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУГЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ҚАҚТЫҒЫСТАРДЫ ШЕШУДІҢ ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕСІ (АҚШ МЫСАЛЫН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП)

*Ыскак О.,¹ Толен Ж.М.²

*¹ PhD докторант, әл-Фараби атындағы
Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: oralbek.y@mail.ru

*² PhD, Тұран университеті «Аймақтану және халықаралық
қатынастар» кафедрасының меңгерушісі, Алматы, Қазақстан,
e-mail: tolen.zh.kz@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада Американдық тәжірибеде жиі қолданылатын математикалық модельдеудің кейбір әдістері қарастырылды. Олардың заманауи конфликтілерді болжау үшін қолайлы екендігі аңғарылды. Конфликтілерді АҚШ ұсынған математикалық

модельдеу моделі арқылы болжауға әрі басқаруға болатындығы анық. Диффузиялық теңдеулерді қолдана отырып, әртүрлі әлеуметтік қақтығыстарды модельдеу мәселесі талқыланады. Қазіргі гуманитарлық ғылымдардағы математикалық модельдеудің негізгі тәсілдері мен әдістері де қарастырылады. Лангевин диффузиясына негізделген модель талданады. Бұл модель қоғамдағы барлық адамдар коммуникативті өріс арқылы өзара әрекеттеседі деген идеяға негізделген. Бұл өрісті қоғамдағы әрбір адам индукциялайды, адамдар арасындағы ақпараттық өзара әрекеттесуді модельдейді. Алынған теңдеулер жүйесінің аналитикалық шешімі диффузияның дивергентті түрі үшін біріншісінде берілген. Модельдеу арқылы алынған фазалық портреттерді талдау негізінде әлеуметтік жүйе тұрақты және жанжалсыз болатын тұрақтылықтың бар екендігі туралы қорытынды жасалады. Мақалада ойын теориясын конфликтологияда қолдану мүмкіндігі де қарастырылады. Заманауи әлеуметтік ғылымдарда қақтығыстарды болжау мен басқаруда математикалық модельдеудің қаншалықты қажет екендігі түрлі ғылыми мысалдар ретінде көрсетілген. Отандық конфликтологияны тиімді дамыту үшін ең алдымен әлемдік тәжірибе қажет екені даусыз. Әлемдік тәжірибені мысалға алсақ, қақтығыстарды басқару жоғары деңгейге дамып жатқандығын көреміз. Олардың кейбір түрлерінің қалай қолданылу керектігі мақаладағы ғылыми-тәжірибелік нұсқалықтарда жазылыпты. Сонымен қатар аталмыш ғылыми әдістер мен әдіснамаларға жақсы ғылыми талдау жұмыстары жүргізіліп, олардың түрлері мен ерекшеліктеріне мысалдар келтірілген. Әр мысал математикалық теңдеулер және формулалар арқылы толықтырылған.

Тірек сөздер: әлеуметтік қақтығыс, қоғам, диффузия теңдеулері, Лангевин теңдеуі, байланыс өрісі, конфликтология, математикалық модельдеу, қақтығысты болжау

**WORLD EXPERIENCE IN CONFLICT SETTLEMENT
BASED ON MATHEMATICAL MODELING
(BASED ON THE EXAMPLE OF THE USA)**

*Yskak O.¹ Tolen Zh.M.²

*¹PhD doctoral student, al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: oralbek.y@mail.ru

*² PhD, Head of the Department of Regional Studies and International
Relations, University of Turan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: tolen.zh.kz@gmail.com

Abstract. This article discusses some mathematical modeling methods that are often used in American practice. It has been revealed that they are suitable for predicting modern conflicts. It is clear that conflicts can be predicted and managed using a mathematical modeling model proposed by the United States. The problem of modeling various social conflicts using diffusion equations is discussed. The main approaches and methods of mathematical modeling in modern humanities are also considered. The analyzed model is based on Langevin diffusion. This model is based on the idea that all individuals in a society interact through a communication field. This field is induced by each individual in society, modeling information interaction between people. The analytical solution of the system of equations thus obtained in the first is given for the divergent type of diffusion. Based on the analysis of phase portraits obtained by modeling, a conclusion is made about the existence of stability, within which the social system is stable and non-conflict. The article also discusses the possibility of using game theory in conflictology. Various scientific examples also show the importance of mathematical modeling for predicting and managing conflicts in modern social sciences. Undoubtedly, first of all, world experience is needed for the effective development of domestic conflictology. Taking the world experience as an example, we see that conflict management is developing to a high level. The article also describes the application and use of some of their types for scientific and practical purposes. At the same time, a good scientific analysis of current scientific methods and methodologies is carried out, examples of their types and features are given. Each example is supplemented with mathematical equations and formulas.

Keywords: social conflict, society, diffusion equations, Langevin equation, communication field, conflictology, mathematical modeling, conflict forecasting

Статья поступила 04.05.2024.

UDC 327.8

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.006>

IRSTI 11.25.40

ADDRESSING FAILED STATES

*Kulbayev B.¹, Kuzembayeva A.²

*¹PhD student, al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: bekzat.kulbayev@gmail.com

² Assistant Professor, Narxoz University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: asiya.kuzembayeva@gmail.com

Abstract. This article revisits the complex issue of state failure, offering a new perspective on how systematic labeling can create contradictions among different states. The concept of state failure emerged as a significant topic in academic discussions toward the end of the 20th century and has remained a crucial item on the international agenda for decades. Various strategies have been employed to address state failure, sometimes with destructive outcomes. The United States' initial efforts to intervene in failed states often had adverse effects. In contrast, the United Nations has continued to focus on state-building efforts, which have evolved into broader peacekeeping missions. While the U.S. interventions set some perilous precedents, the UN's approach underscores its role as a key post-war institution, striving to maintain fragile regions and prevent a complete breakdown of international stability. Although powerful sources suggest that the phenomenon of failed states is diminishing, the underlying issues of chaotic territories and weak governmental structures persist. The enduring challenge of managing these fragile states highlights the ongoing need for effective international strategies to prevent instability and promote sustainable governance. We employed a range of methodologies, including case studies and qualitative analyses, to develop recommendations that align with the specified requirements.

Keywords: fragile state, intervention, security, state building, geopolitics, USA, UN, post-Soviet

Basic Provisions

The concept of failed states in international relations refers to countries that are unable to provide basic services and maintain control over their territory, resulting in a breakdown of governance, security, and socio-economic structures. This can lead to a range of issues such as civil unrest, violent conflict, terrorism, and humanitarian crises. Weak institutions, corruption, poverty, and inequality often characterize failed states.

Introduction

The concept of “failed states” was first introduced by the political scientist Gerald Helman and the journalist Steven Ratner in an article published in the journal *Foreign Policy* in 1992. The article was titled “Saving Failed States” and defined a failed state as “a state that can no longer perform its basic security and development functions and has no effective control over its territory and borders” [1, p.174]. However, the concept of state failure and the idea that states can become dysfunctional or collapse has been discussed by political scientists and international relations scholars for decades before the term “failed state” was coined. For example, the political scientist Charles Tilly wrote about the collapse of states in his 1975 book [2, p.131]. Since the publication of Helman and Ratner’s article though, the concept of failed states has been widely adopted in academic and political circles to describe states that are unable to provide basic services to their citizens, maintain order and security, or participate effectively in the international community. The work of well-known Western researchers is devoted to this problem (*provided in the ‘Literature Review’*). The concept has been used to analyze a range of cases, from Somalia and Afghanistan to Syria and Yemen, and continues to be an important area of research and policy concern in the fields of political science and international relations.

There have been various attempts to address failed states, but some of these efforts have been ineffective and even harmful. For example, the United States’ initial approach to the issue, which involved military intervention and regime change, was unsuccessful in Iraq and Libya, and led to further instability and conflict. In contrast, the United Nations has pursued a more nuanced approach to state-building, focusing on providing support for governance, security, and development. This approach has been successful in some cases, such as in Timor-Leste, where the UN played a critical role in stabilizing the country after a period of violent conflict. However, the problem of chaotic territories and fragile governmental structures remains a significant challenge, and there are no easy solutions. The rise of non-state actors, such as terrorist groups, has further complicated the issue.

This article takes a retrospective look at the issue of state failure drawing parallels between the West and the East, while trying to come up with a new perspective on it.

Description of Materials and Methods

Working on this article, there have been brought through materials and methods to describe the research design and procedures used to investigate the concept of failed states. Systematic and comprehensive review of

existing literature on failed states was conducted to identify and synthesize all relevant literature and to determine the current state of knowledge on failed states, overall developing the research question. Collecting data through analyzing surveys undertaken to investigate the public attitudes and perceptions about failed states, especially concerning the US foreign policy. Studying various cases of failed states helped to understand the specifics of different regions. The theoretical and methodological basis of the research work is the approaches generally recognized in the theory of international relations, particularly the fundamental provisions of political realism and neorealism.

Literature Review

The concept of failed states has been studied and analyzed by various scholars, policymakers, and experts in international relations and development studies. Here are some of the authors and their works that raise the matter of failed states.

Robert I. Rotberg, in his book “When States Fail: Causes and Consequences”, examines the causes and consequences of state failure and argues that the international community has a responsibility to address these issues [3, p.212]. He suggests that failed states are a breeding ground for terrorism, organized crime, and other forms of instability, and that the international community must take a more proactive approach to promoting good governance and democracy.

In the “Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy”, Noam Chomsky explores the concept of failed states and argues that the United States and other powerful nations are responsible for many of the problems faced by less developed countries [4, p.148]. Chomsky argues that powerful nations often interfere in the affairs of less developed countries, leading to destabilization and political unrest. He discusses the role of the United States in toppling democratically elected governments in countries such as Iran and Chile, and the impact of economic policies such as neoliberalism on developing nations. Chomsky also explores the concept of state terrorism and the use of military force by powerful nations to achieve their political objectives.

Another author who has written extensively on the topic of failed states is Robert D. Kaplan. In his book “The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War”, Kaplan argues that the world is moving towards a state of anarchy, where failed states will become the norm [5, p.203]. He suggests that the collapse of the Soviet Union has led to the

fragmentation of traditional societies and the rise of ethnic and religious conflicts, which will only intensify in the future. Kaplan also discusses the impact of globalization and how it has exacerbated the problems faced by failed states. He suggests that as the world becomes more interconnected, the problems faced by failed states will become global problems, leading to increased instability and conflict.

In addition to Chomsky and Kaplan, other authors who have written on the topic of failed states include Francis Fukuyama, Jeffrey D. Sachs, and Thomas Homer-Dixon. Fukuyama, in his book “State-Building: Governance and World Order in the 21st Century”, discusses the challenges of building effective states in less developed countries [6, p.75]. Sachs, in “The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time”, argues that poverty can be eliminated through effective development policies [7, p.38]. Homer-Dixon, in “The Upside of Down: Catastrophe, Creativity, and the Renewal of Civilization”, explores the impact of environmental degradation on failed states [8, p.126].

One of the most recent and influential work on the matter is probably “The Ideology of Failed States: Why Intervention Fails” by Susan L. Woodward, which examines the concept of failed states and the effectiveness of external interventions in addressing their problems [9, p.163]. In the book, Woodward argues that the concept of failed states is a flawed and misleading one that is often used to justify external interventions that are ineffective and counterproductive. She contends that failed states are not a distinct category of state, but rather a label that is applied selectively to certain countries based on political and ideological considerations. Woodward also explores the different types of external interventions that have been used to address failed states, including military interventions, state-building efforts, and humanitarian aid. She argues that these interventions often have unintended consequences and can exacerbate the problems they are meant to address, such as by fueling corruption, reinforcing ethnic divisions, or creating new power imbalances. The book draws on case studies from around the world, including Somalia, Iraq, Haiti, and Bosnia, to illustrate the limitations and failures of external interventions in failed states.

Results

Reviewing the literature, we have found that there is no universally accepted definition of the concept and methods to address it; the notion has steadily been decreasing in popularity within the academic and political discourse. However, the threat to international security coming from the matter is substantial.

The research has explored the effectiveness of various approaches to state-building, such as military intervention versus a more nuanced approach like the one pursued by the UN. It has analyzed the root causes of state failure, such as poverty, corruption, and inequality, and examined how these factors contribute to the emergence of failed states. Drawing some parallels with post-Soviet state-building, it has displayed the spread of the issue on the geopolitical map. The consensus seem to indicate that there has been a little to no effective approach addressing failed state.

Overall, the work is meant to provide insights and recommendations for policymakers and practitioners to address the issue of state failure. It shall encourage the development of more effective strategies aimed at promoting inclusive governance structures that can effectively address the needs and aspirations of all citizens, and prevent the emergence of failed states.

Discussion

A Threat for Us

“The events of September 11, 2001, taught us that weak states, like Afghanistan, can pose as great a danger to our national interests as strong states”, the crucial sentence from the US 2002 National Security Strategy [10] that precisely conceptualizes the unprecedented rise of the ‘failed state’ paradigm on the international scene. The followed “Global War on Terrorism” declared by the President George W. Bush Jr.’s administration, which was concluded by President Barack Obama’s decision for withdrawal from Afghanistan finalized during the next two presidents’ terms (leaving the country to the Taliban and the state of affairs that we have after 2022) illustrated the ultimate instance of intervention that did not work. These twenty years drew crucial line (rather decline) for the American role in international relations system since the country entered the period as the unipolar leader and found itself uncrowned in the multipolar world at the end of it.

According to the numbers provided by NATO officials, the United States has (arguably unsuccessfully) spent by 2010 on Iraq and Afghanistan, in proportionate dollar terms, about half of what it spent winning the Cold War in the period from 1945 to 1989 [11]. Naturally, it did not take long before the public (and academic) opinion changed towards questioning the very concept of intervention and failed states agenda [12].

A threat for US, which it started with, shone a spotlight on the very important issue of failed (or fragile) states. However, the vital concept,

raised in academic circles long before, turned into another tool of political manipulation. It consequently resulted in two spoiled precedents:

- The later unveiled US ‘misbehavior’, which compromised the ever intentions of the major power, created a loophole for other powers with imperial ambitions (take the Russian-Ukrainian conflict).

- The problem of failed states never seized to exist, rather evolved into greater bubble that now has even scarier prospects of explosion; the problem, which now is harder to solve as the very ‘how-to-guide’ showcased by the most influential power lost its own way, making the dilemma of state-building shatter in its foundation.

The UN-ited Effort

The United Nations has made significant efforts towards state-building in countries that have been ravaged by war, civil unrest, and political instability. State-building refers to the process of creating or rebuilding the necessary institutions and infrastructure required for a functioning state. The UN’s state-building efforts aim to establish stable and democratic governments, promote peace and security, and improve the lives of citizens.

One of the UN’s most notable state-building initiatives was the establishment of the United Nations Transitional Administration in East Timor (UNTAET) in 1999. This was in response to the violent conflict that erupted in East Timor following a referendum on independence from Indonesia. UNTAET was responsible for the administration of East Timor, including law enforcement, public services, and governance, until the country gained full independence in 2002.

The UN has also played a key role in state-building in post-conflict countries such as Sierra Leone, Liberia, and Afghanistan. In Sierra Leone, the UN helped to establish a new government, rebuild the justice system, and provide assistance with economic and social development. In Liberia, the UN helped to disarm combatants, establish democratic elections, and support the rebuilding of institutions such as the police and judiciary. In Afghanistan, the UN has worked to support the country’s government and rebuild its infrastructure following decades of conflict [13, p.64].

State-building is a complex process that requires a long-term commitment and sustained effort. The UN’s state-building efforts have faced numerous challenges, including political instability, corruption, and resistance from armed groups. However, the UN’s experience in state-building has shown that sustainable progress can be made through a combination of political engagement, economic development, and social programs.

Despite the challenges, the UN's state-building efforts have made significant strides in promoting stability and democracy in countries that were previously torn apart by conflict. These efforts have not only improved the lives of citizens but have also contributed to global peace and security. The UN's continued commitment to state-building is essential for building a more just, peaceful, and prosperous world.

A Successful Case of Succession: USSR

Ironically, path to independence with all its highest remarks tend to be key ingredient for becoming a failed state when it is a result of imperial fallout. In this sense, the outstanding transition of the former Soviet states coined perhaps another look on state-building, which has unexpected potential.

The successful state succession in the Commonwealth of Independent States (CIS) after the collapse of the USSR can be attributed to several factors:

- **Political will:** The leaders of the newly independent states in the CIS had the political will to make the transition from a Soviet-style centrally planned economy to a market-oriented economy. They recognized the need for economic and political reforms to make their countries more attractive to investors, and they implemented policies to attract foreign investment.

- **Prudent economic policies:** The newly independent states in the CIS pursued prudent economic policies that helped stabilize their economies and create the conditions for growth. They introduced market-oriented reforms such as price liberalization, privatization of state-owned enterprises, and the creation of independent central banks to control inflation.

- **International support:** The international community provided significant support to the newly independent states in the CIS, both financially and politically. International organizations such as the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank provided loans and technical assistance to support economic reforms, while the United States and European Union provided political and diplomatic support.

- **Interdependence:** The newly independent states in the CIS recognized that they were interdependent and needed to work together to build strong economies and institutions. They established regional organizations such as the Eurasian Economic Union and the Collective Security Treaty Organization to promote economic integration and security cooperation.

- **Peaceful transition:** The transition from the Soviet Union to the independent states in the CIS was relatively peaceful, with few instances of violence or armed conflict. This helped to create a stable environment for economic and political reforms.

Naturally, one could argue that the modern look of the post-Soviet countries does not fit the western (considered universal) standards of a prosperous state, with their authoritarian regimes, weak democratic institutions, and limited freedom of speech and press leading to human rights abuses, restrictions on civil society, and challenges to democratic governance [14]. However, it would not be correct taming them failed ones either. Perhaps, it is too abstractive to apply this model on the current fragile states, for instance hypothesizing whether Afghanistan would have avoided its failed status if it had been a part of the USSR or on the African fragile states having more stable development after the decolonization had they been integrated deeper. Overall, the nature of the stable state transition of the CIS republics after such a huge geopolitical disintegration deserves a page in the paradigm of failed states in terms of preventing from new ones emerging.

The Current State of Failed States

The situation with failed states varies depending on the region, but there are several countries that are frequently cited as examples of failed/fragile states. Here is a look on the current state of some of them to comprehend the geopolitical stretch the problem draws out:

1. **Somalia:** Somalia is often cited as the quintessential failed state. It has been plagued by decades of civil war, political instability, and violent extremism. The government controls only a small portion of the country, and most of Somalia is ruled by competing clans and armed groups. The economy is weak, and basic services like healthcare and education are virtually nonexistent in many areas.

2. **Yemen:** Yemen has been embroiled in a brutal civil war since 2015, which has devastated the country's infrastructure and economy. The conflict has left millions of people on the brink of starvation, and the country is also facing a cholera epidemic and other public health crises. The government is weak and fragmented, and much of the country is controlled by Houthi rebels.

3. **Syria:** Syria has been mired in a civil war since 2011, which has resulted in the deaths of hundreds of thousands of people and the displacement of millions more. The government has lost control of large parts of the country, and various factions are vying for power. The economy is in shambles, and basic services like healthcare and education are severely limited.

4. Afghanistan: Afghanistan has been in a state of conflict for decades, and the country is currently facing a surge in violence following the withdrawal of U.S. troops in 2021. The Taliban have retaken control of much of the country, and the government is weak and fragmented. The economy is heavily dependent on foreign aid, and basic services are limited in many areas.

5. Venezuela: Venezuela is facing a deep economic crisis, with hyperinflation and widespread shortages of basic goods. The government has become increasingly authoritarian, and opposition leaders have been jailed or exiled. The country is also facing a humanitarian crisis, with millions of people leaving the country due to the dire economic situation.

The list could go on. Perhaps the most cited source, publishing annual reports on The Fragile States Index provided by the Fund for Peace, has even some stable-looking countries characterized as maneuvering at the danger zone. Naturally, there are plenty of centers with their various academic and political views on how to evaluate “fragile” states or uncontrolled/chaotic territories and whether to label them at all [15]. However, the notion has the right to exist and the linked potential threat in the present globalized world seems to be real. Despite last statement, recent groundbreaking events such as the global economic stagnation caused by the pandemic, environmental challenges and natural disasters, and the ongoing Russian-Ukrainian war have captured the world’s attention.

Conclusion

While there have been notable strides towards addressing this challenge through fostering international cooperation, it is essential to approach the issue with a degree of skepticism and acknowledge that it will be a difficult and long-term effort. Several factors, such as a lack of political will, the complexity of the challenge, limited resources, and resistance from local actors, may make it arduous to tackle this challenge. Addressing the root causes of conflict and instability will require sustained political will, a coordinated approach, and a commitment to promoting lasting solutions. As we add the finishing touches, we would also like to offer some additional insights on each paragraph to aid in its further development:

- *labelling*: while the concept of weak states and uncontrollable territories has evolved over time, as discussed in the introduction, labeling these nations as ‘fragile’ or ‘failed’ may do more harm than good by negatively impacting their political perception and public image. It may be more effective to address the underlying issues on the ground, such as weak

or nonexistent institutions, lack of control over territory, and the inability to provide basic services like healthcare, education, and infrastructure, as well as issues like corruption, poverty, political instability, and armed conflict. Rather than focusing solely on terminology, a more practical approach may be to tackle these problems step by step;

- *scientific approach*: the literature review revealed that, overall, the topic of failed states has been extensively explored by a number of authors from various disciplines, including political science, economics, and sociology. While there is some disagreement among these authors regarding the causes and solutions to the problem of failed states, there is a general consensus that failed states pose a significant threat to global stability and must be addressed through effective policies and international cooperation. We would like to underline the Woodward's recent critically acclaimed work (*see 'Literature Review'*), where the author offers a critical and nuanced analysis of the concept of failed states and the challenges of external intervention in addressing their problems. She concludes by proposing alternative approaches to addressing the problems of failed states that prioritize local ownership and agency, respect for human rights, and a focus on long-term sustainable development;

- *political approach*: as the 'Discussion' part showed, there are many complex factors that contribute to the failure of states, including historical legacies, economic factors, political dynamics, and external pressures. These failed states face numerous challenges, including weak institutions, corruption, sectarian and ethnic conflicts, and terrorism. They also lack access to basic services such as healthcare, education, and infrastructure, leading to high levels of poverty and unemployment. Addressing these underlying factors and promoting good governance, rule of law, and respect for human rights are essential to preventing and reversing the failure of states. Accordingly, a forced intervention from the position of strength could have severe consequences as the US case on the matter demonstrated. The UN, however, seems to have become that mitigating factor in this regard, despite the criticism of its ineffectiveness;

- *spotlight*: as demonstrated by the case study in the preceding section, the scope of the problem at hand is broad and complex. Consequently, the ramifications of failed states can be extensive, carrying significant implications for the global community. Such states may become safe havens for terrorists and criminal organizations, thereby endangering the security of neighboring nations and the international community at large. Additionally, they may contribute to regional instability, conflict, and the displacement

of populations. Although current geopolitical and economic issues have garnered much of the world's attention, it is essential to acknowledge that redirecting our focus does not present a solution to the underlying problem.

Overall, our argument is that instead of solely focusing on state-building, it is imperative to address the underlying factors contributing to state failure, namely poverty, corruption, and inequality. We recommend engaging with non-state actors and integrating their viewpoints to promote stability and development. The ultimate goal should be to establish inclusive governance structures that can effectively meet the needs and aspirations of all citizens, thus preventing failed states from emerging.

REFERENCES

[1] Helman G., Ratner S. Saving Failed States // Foreign Policy. - 1992-1993. – Vol.4.

[2] Tilly Ch. The Formation of National States in Western Europe. - Princeton: Princeton University Press, 1975. - 711p.

[3] Rotberg R. When States Fail: Causes and Consequences. - Princeton: Princeton University Press, 2004. – 352p.

[4] Chomsky N. Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy. Metropolitan Books, 2006. – 320p.

[5] Kaplan R. The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War. – Vintage, 2001. – 224p.

[6] Fukuyama F. State-Building: Governance and World Order in the 21st Century. – Cornell University Press, 2004. – 160 p.

[7] Sachs J. The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time. – Penguin Books, 2006. – 464 p.

[8] Homer-Dixon Th. The Upside of Down: Catastrophe, Creativity, and the Renewal of Civilization. – Island Press, 2008. – 448 p.

[9] Woodward S. The Ideology of Failed States: Why Intervention Fails. – Cambridge University Press, 2017. – 324 p.

[10] The National Security Strategy of the United States of America. 2002. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/> (accessed 03/03/2023).

[11] Shea J. Failed and failing states: will they keep us busy in the next 20 years as they have during the last 20 years? https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_84767.htm?selectedLocale=en

[12] Mazarr M. The Rise and Fall of the Failed-State Paradigm. Requiem for a Decade of Distraction // Foreign Affairs. - 2014. – Vol.93. N 1. – P. 113-121.

[13] Call Ch. Building States To Build Peace? A Critical Analysis // Journal of Peacebuilding & Development. – 2008. - Vol. 4, No. 2. – P.74.

[14] Bunce V., Wolchik Sh. Favorable Conditions and Electoral Revolutions // Journal of Democracy. – 2006. – Vol.17, Issue 4. – P. 5-18.

[15] Хуторская В. «Несостоявшиеся» государства – угроза международной безопасности? // Право и управление. XXI век. - 2012. - №2 (23). – С.98-102.

REFERENCES

[1] Helman G., Ratner S. Saving Failed States. Foreign Policy, 1992-1993, Vol.4.

[2] Tilly Ch. The Formation of National States in Western Europe. Princeton: Princeton University Press, 1975, 711 p.

[3] Rotberg R. When States Fail: Causes and Consequences. Princeton: Princeton University Press, 2004, 352 p.

[4] Chomsky N. Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy. Metropolitan Books, 2006, 320 p.

[5] Kaplan R. The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War. Vintage, 2001, 224 p.

[6] Fukuyama F. State-Building: Governance and World Order in the 21st Century. Cornell University Press, 2004, 160 p.

[7] Sachs J. The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time. Penguin Books, 2006, 464 p.

[8] Homer-Dixon Th. The Upside of Down: Catastrophe, Creativity, and the Renewal of Civilization. Island Press, 2008, 448 p.

[9] Woodward S. The Ideology of Failed States: Why Intervention Fails. Cambridge University Press, 2017. 324 p.

[10] The National Security Strategy of the United States of America. 2002. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/> (accessed 03/03/2023).

[11] Shea J. Failed and failing states: will they keep us busy in the next 20 years as they have during the last 20 years? https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_84767.htm?selectedLocale=en

[12] Mazarr M. The Rise and Fall of the Failed-State Paradigm. Requiem for a Decade of Distraction. Foreign Affairs, 2014, Vol.93. N 1, pp. 113-121.

[13] Call Ch. Building States To Build Peace? A Critical Analysis. Journal of Peacebuilding & Development, 2008, Vol. 4, No. 2, P.74.

[14] Bunce V., Wolchik Sh. Favorable Conditions and Electoral Revolutions. Journal of Democracy, 2006, Vol.17, Issue 4, P. 5-18.

[15] Khutorskaya V. «Nesostoyavshiesya» gosudarstva – ugroza mezhdunarodnoi bezopasnosti? [“Failed” states – a threat to international security?]. Pravo i upravleniye. XXI vek, 2012, № 2(23), pp.98-102 [in Russ.]

ДӘРМЕНСІЗ МЕМЛЕКЕТТЕР МӘСЕЛЕСІН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

* Кульбаев Б.¹, Кузембаева А.²

*¹ PhD докторант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: bekrat.kulbayev@gmail.com

² Тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Нархоз Университеті,
Алматы, Қазақстан
e-mail: asiya.kuzembayeva@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада мемлекеттің дәрменсіздігі сияқты күрделі мәселе қарастырылған және жүйелік жіктеудің қай дәрежеде әр түрлі мемлекеттер арасындағы қайшылықтарға алып келетіндігіне қатысты жаңа көзқарас ұсынылады. Мемлекеттің дәрменсіздігі тұжырымдамасы 20 ғасырдың аяғында академиялық пікірталастың маңызды тақырыбына айналды және ондаған жылдар бойы халықаралық күн тәртібіннің маңызды тармағы ретінде айқындалды. Мемлекеттің дәрменсіздігі мәселесін шешу мақсатында кейде ауыр салдарлармен де аяқталған әртүрлі стратегиялар қолданылды. АҚШ-тың дәрменсіз мемлекеттердің ішкі істеріне араласуға жасаған алғашқы әрекеттері көп ретте жағымсыз нәтижемен аяқталды. Керісінше, Біріккен Ұлттар Ұйымы өз күш-жігерін ірі бітімгершілік миссияларының бөлігіне айналған мемлекеттік құрылыс мәселелеріне жұмсады. АҚШ-тың араласуы кейбір қауіпті прецеденттерді туындатқызғанымен, БҰҰ өзін әлсіз аймақтарды сақтауға тырысатын және халықаралық тұрақтылықтың толықтай күйреуін болдырмауға ұмтылатын соғыстан кейінгі негізгі институт ретінде айқындайды. Ықпалды ақпарат көздері дәрменсіз мемлекеттер феномені басыла бастағандығын айтқанымен, бейберекет аумақтардың және әлсіз үкіметтік құрылымдардың негізгі проблемалары әлі де сақталуда. Осындай дәрменсіз мемлекеттерді басқарудың тұрақты проблемасы тұрақсыздықты алдын алу және тұрақты басқару мақсатында тиімді халықаралық стратегияларды

қабылдау қажеттілігін көрсетеді. Осы талаптарға жауап бере алатын ұсыныстарды дайындау үшін біз тақырыптық зерттеулер мен сапалы талдау сияқты бірқатар әдіснамаларды қолдандық.

Тірек сөздер: әлсіз мемлекет, интервенция, қауіпсіздік, мемлекеттік құрылыс, геосаясат, АҚШ, БҰҰ, посткеңестік тәжірибе

РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ НЕСОСТОЯВШИХСЯ ГОСУДАРСТВ

* Кульбаев Б.¹, Кузембаева А.²

*¹PhD докторант, КазНУ им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан,
e-mail: bekzat.kulbayev@gmail.com

² кандидат исторических наук, ассистент профессора,
Университет Нархоз, Алматы, Казахстан
e-mail: asiya.kuzembayeva@gmail.com

Аннотация. В статье рассматривается сложная проблема несостоятельности государства, предлагая новый взгляд на то, как системное навешивание ярлыков может создавать противоречия между различными государствами. Концепция несостоятельности государства стала важной темой академических дискуссий в конце 20-го века и на протяжении десятилетий оставалась важнейшим пунктом международной повестки дня. Для решения проблемы несостоятельности государства использовались различные стратегии, иногда с разрушительными результатами. Первоначальные попытки США вмешаться в дела несостоявшихся государств часто имели неблагоприятные последствия. Напротив, Организация Объединенных Наций продолжала уделять особое внимание усилиям по государственному строительству, которые превратились в более широкие миротворческие миссии. В то время как вмешательство США создало некоторые опасные прецеденты, подход ООН подчеркивает ее роль как ключевого послевоенного института, стремящегося сохранить хрупкие регионы и предотвратить полный крах международной стабильности. Хотя влиятельные источники предполагают, что феномен несостоявшихся государств уменьшается, основные проблемы хаотичных территорий и слабых правительственных структур сохраняются. Непреходящая проблема управления этими хрупкими государствами подчеркивает постоянную потребность в эффективных международных стратегиях для предотвращения нестабильности и содействия устойчивому управлению. Мы использовали ряд

методологий, включая тематические исследования и качественный анализ, для разработки рекомендаций, соответствующих указанным требованиям.

Ключевые слова: хрупкое государство, интервенция, безопасность, государственное строительство, геополитика, США, ООН, постсоветский опыт

Статья поступила 03.06.2024.

ӘОЖ 327:622.276(576)

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.007>

FTAMP 11.25.19

ҚАЗАҚСТАННЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНДАҒЫ МҰНАЙ-ГАЗ СЕКТОРЫНЫҢ РӨЛІ: МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР

*Туманшиев Д.А.¹, Исова Л.Т.²

^{*1} PhD докторант, әл-Фараби атындағы

Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

e-mail: tumanshiyev.darkhan@gmail.com

² Тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы

Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан,

e-mail: tanirbergenlaura@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада жаһандық және ұлттық экономикадағы өзекті тақырыптардың бірі – мұнай және газ секторын дамыту саясатына арналған. Мұнай мен газ өндірісі – көптеген елдердің, соның ішінде Қазақстан Республиканың да сыртқы және ішкі саясатының энергетикалық әлеуетінің аса маңызды құралы. Бұл мақалада Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының энергетикалық басым бағыттары мұнай және газ өнеркәсібінің маңызына, құндылығына және рөліне назар аударылады. Ең ірі кен орындары, олар бойынша халықаралық инвестициялық қор және қазіргі уақытта республикадағы мұнай саясатына елеулі ықпал ететін ТҰК саясаты мен маңызды мұнай және газ салаларының ресурстық мүмкіндіктері сарапталады. Сонымен қатар, Қазақстанның энергетикалық ресурстарға тәуелділік контекстіндегі негізгі қиындықтарға тоқталады. Экономиканы әртараптандыру, энергетикалық саладағы инвестициялық әріптестік

және мұнай-газ өнімдерінің жаңа нарықтарын іздеу мәселелеріне ерекше назар аударылады. Қазақстанның экономикасы мен халықаралық қатынастарындағы энергетикалық ресурстардың рөлі талданады, олардың дипломатия және сауда саласындағы стратегиялық шешімдерге ықпалы ашылды. Еліміздің сыртқы саясатын айқындайтын негізгі аспектілер ретінде энергетикалық қауіпсіздік, транзит және экономиканы әртараптандыру мәселелері атап өтілген. Мақалада мұнай және газ ресурстарын өндіру, тасымалдау және экспорттаумен байланысты дипломатиялық қатынастардың негізгі аспектілері қарастырылады. Зерттеу ұлттық мүдделерді қамтамасыз ету, елдің қауіпсіздігін нығайту және оның жаһандық қоғамдастыққа интеграциялануына ықпал ету үшін мұнай-газ секторын басқарудың тұрақты және инновациялық тәсілдерін әзірлеу және енгізу қажеттілігін көрсетеді. Қазақстанның энергетикалық тәуелділік жағдайында тұрған экономикалық және саяси сын-қатерлердің алуан түрлілігі мәселелері атап өтілген. Соңында, мақалада жаһандық энергетикалық динамиканың өзгеруін ескере отырып, экономиканы әртараптандыру және Қазақстанның халықаралық байланыстарын нығайту перспективалары ұсынылған.

Тірек сөздер: мұнай-газ саласы, жаһандық экономика, халықаралық қатынастар, дипломатия, сыртқы саясат, ресурстық саясат, халықаралық инвестиция

Негізгі ережелер

XXI ғасырдың геосаяси келбеті, Қазақстан секілді көмірсутегі шикізатына бай мемлекеттің ресурстық потенциалына қатысты саясатты нақтылау бағытын тиянақты жүзеге асыруды ғана емес, оның сыртқы сауда саясатында үйлестіру мен әлемдік нарықтарда салықалы саудалауға қажетті өткір мақсаттарды да дүниеге әкелді. Қазіргі әлемнің болмысын өзгерткен энергетикалық ғасырдың келуі, «мұнай қаруының» жаһандық ұстанымдарындағы қақтығыстар потенциалы, мұнай және газ ресурстар өнімін әлемдік нарыққа шығарудың геэкономикалық мақсаттарын ғана емес, халықаралық мазмұнындағы келешегін де қатаң қарауға талаптар тудыруда. Әлемдегі ең ірі географиялық кеңістіктер, Ресей мен Қытайдың арасындағы «қақпа елі» жағдайы, Қазақстанның екі мемлекеттің жаһандық экономикалық сауда саясатының озық мүмкіндіктеріне сай, мұнай, газ ресурстарының сыртқы саудасын жүйелеу алуының қабілеті ерекше сын болып табылады. Ресейдің экономикасының санкция жағдайындағы ресурстар тасымалының

мәселесінің туындауы, Қытайдың «жолдар» стратегиясына сай, Қазақстан аумағының транзиттік дәліз потенциалының қалыптасу мүмкіндіктерінің барлығы, шикізаттардың сыртқы саясаттағы келешегінің перспективаларын қалыптастырудың күрделі міндеттерін аса салмақты жүктейтін мемлекеттік идеология алғышарттарын тудыруда. Осы орайда, Қазақстанның жаңа еуразиялық «Heartland» айналуы және геосаяси маңыздылығына қатысты ойлардың да жиі айтылуына қатысты мемлекеттің жаһандық мүмкіндіктері де негізді болуда. Қазақстанмен қатар, оның аймақтағы көрші елдері нарығында, тәуелсіздіктің бастапқы кезеңінде-ақ тұрақтаған батыстық «Chevron» (АҚШ), «ExxonMobil» (АҚШ), «Royal Dutch Shell» (Ұлыбритания) және «Royal Dutch Shell» и «ExxonMobil», «Eni» (Италия) және «Total S.A.» (Франция) секілді халықаралық трансұлттық корпорациялардың бизнесіне ыңғайлы кеңістікке айналуының да дара мәселелері тұр.

Бүгінгі таңда барланған мұнай қоры бойынша Қазақстан дүниежүзіндегі мұнай қорының үш пайызын иеленген, әлемдегі жетекші 15 елдің қатарына кіреді. Мұнай-газды аудандар республика аумағының алпыс екі пайызын алып жатыр және 172 мұнай кен орны бар, оның 80-нен астамы игерілуде.

Мұнай қорының тоқсан пайыздан астамы 15 ірі кен орындарында – Теңіз, Қашаған, Қарашығанақ, Өзен, Жетібай, Жаңажол, Қаламқас, Кеңкияқ, Қаражанбас, Құмкөл, Солтүстік Бозашы, Әлібекмола, Орталық және Шығыс Прорва, Кенбай, Королевское кен орындарында шоғырланған. Кен орындары Қазақстанның он төрт облысының алтауының аумағында орналасқан. Бұл Ақтөбе, Атырау, Батыс Қазақстан, Қарағанды, Қызылорда және Маңғыстау облыстары. Оның үстіне көмірсутегі қорының шамамен жетпіс пайызы Қазақстанның батысында шоғырланған.

Кіріспе

Орталық Азияда мұнай мен газ өндіруде белсенді мемлекет ретінде Қазақстан жаһандық энергетикалық ландшафттың негізгі ойыншысы ретінде қалыптасты. Оның орасан зор қорларымен және стратегиялық серіктестігімен сипатталатын мұнай-газ саласы дәстүр мен қазіргі заманның тоғысқан жерінде тұрып, елдің экономикалық өсуіне жетекшілік етеді және жаһандық энергетикалық динамикаға әсер етеді. Соңғы онжылдықтарда Қазақстанның мұнай-газ секторы заманауи әлемнің сын-қатерлеріне бейімделе отырып, технологиялық жетістіктер мен ауыспалы нарық талаптары ұсынатын мүмкіндіктерді

пайдалана отырып, оң өзгерістерді бастан кешіруде. Осындай мазмұнда елегіндегі мәселенің өзектілігі мұнай және газ секторының сыртқы және ішкі саясатпен байланысы ғылыми тұрғыда толыққанды сарапталуды қажет етуімен байланысты.

Мақаланың басты нысанасы, Қазақстанның сыртқы саясатындағы мұнай-газ секторының рөлін талдау және елдің экономикасы жағдайында осы сектордың даму перспективаларын анықтау болып табылады. Қазақстандағы мұнай-газ секторының қазіргі жағдайы мен даму перспективаларына сараптама жасай отырып, елдің экономикасы мен сыртқы саясаты арасындағы қарым-қатынасты тереңірек түсінуге мүмкіндіктерді саралау да қолға алынады.

Бұл мақаланың жаңалығы Қазақстанның мұнай-газ секторын талдауды елдің сыртқы саясатына ықпалымен үйлестіруінде. Мақалада мұнай-газ секторының дамуының ішкі аспектілері де, оның Қазақстанның сыртқы саясатына әсері ескерілетін жүйелі зерттеу ұсынылатын болады. Мұндай кешенді тәсіл Қазақстанның сыртқы саяси шешімдерін қалыптастыратын жаңа үрдістер мен факторларды анықтауға, сондай-ақ сыртқы саяси стратегияның құралы ретінде оның тиімділігін арттыру мақсатында мұнай-газ секторын басқаруды жетілдіру бойынша практикалық ұсыныстар беруге мүмкіндік береді.

Зерттеуде алға қойылған гипотеза мұнай-газ секторы Қазақстанның сыртқы саясатын қалыптастыруға айтарлықтай әсер етуді анықтаумен байланысты, осы тұста тұрақты дамуы энергия ресурстарының әлемдік бағасына тәуелділік және экономиканы әртараптандыру қажеттілігі сияқты бірқатар мәселелермен бетпе-бет келудің де сипаты орын алады.

Зерттеудің ғылыми-практикалық маңызы мұнай-газ секторының Қазақстанның сыртқы саясатына ықпалын тереңірек түсінуге және проблемаларды жою және оның халықаралық аренаға қатысу тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді.

Мұнай қоры бойынша Қазақстан әлемдегі жетекші 15 елдің қатарына кіреді. 1899 жылы қарашада Қарашүңгіл трактында тереңдігі 40 м ұңғымадан бірінші мұнай көзі табылды. 1911 жылы сәуірде Доссорда дәл осындай жоғары сапалы мұнай кен орны ашылды, ол дүниежүзілік ауқымда дүрбелең тудырды [1]. Бүгінгі таңда Қазақстанда көмірсутегінің әлемдік қорының 3,3 пайызы бар. Республикадағы алынатын көмірсутек ресурстарының жалпы болжамды көлемі 17 млрд тоннаны құрайды, оның 8 млрд тоннасы Каспий теңізінің қазақстандық секторына (КСКС) келеді. 172 мұнай және 42 конденсат кен орындары

орналасқан республиканың мұнай және газды аймақтары Қазақстан аумағының 62%-ға жуығын алып жатыр. Көмірсутек қорының шамамен жетпіс пайызы елдің батысында шоғырланған [2]. Осындай көмірсутегі әлеуетіне бай мемлекеттің ішкі саяси дамуының басты қағидаты да оның сыртқы саясаттағы шикізатты саудалау механизмін үйлестірудің қазіргі мүмкіндіктері мен келешегін тиянақтауға тікелей байланысты.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Зерттеу барысында шетелдік және отандық зерттеушілер мен сарапшылардың еңбектеріне сараптама жасалып пайдаланылды.

Зерттеу *әдіснамасы* ретінде халықаралық мектептердің теориясы қолданылды.

Халықаралық қатынастардағы институционализм теориясының мұнай-газ секторындағы үйлестіру саясатын орталықтандырған зерттеу мекемелері мен дүние жүзілік кеңселері қорытындылары мен ұсыныстары, Қазақстанның сыртқы саясатына ықпалын талдау қолданыстағы институционалдық тетіктердің тиімділігін бағалауға және оларды жақсартудың ықтимал жолдарын анықтауға мүмкіндік береді.

Қазіргі озық конструктивті теориялық басым тұжырымдар болса, Қазақстанның мұнай-газ саласындағы сыртқы саясатын қалыптастырудағы бірегейліктің, идеялардың және нормалардың рөлін ескеруге мүмкіндік береді, бұл мемлекеттің іс-әрекеттерінің мотивтері мен мақсаттарын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ мұнай-газ саласындағы басым сатып алушы мемлекеттердің сұраныс талаптарының теңгермесіз баға саясатына сай, сыртқы ұсыныстарды қадағалауда да конструктивті ұстанымдар доктринасының геосаяси мазмұны қатысады.

Геосаяси парадигмаларға сай, мұнай-газ секторын Қазақстан мен оның көршілерінің геосаяси мүдделері мен стратегиялары контекстінде қарастыру, кеңістіктің шикізаттық әлеуетіне қатысты сыртқы күштер стратегияларын сараптауда, аймақтағы өзара іс-қимыл ерекшеліктерін және оның елдің сыртқы саясатына ықпалын ашады. Зерттеу жұмысында таңдалған *зерттеу әдістерімен* анықталатын сапалы зерттеу стратегиясы қолданылды. Осылайша, жұмыста статистикалық деректерді өңдеуге және талдауға бағытталған контент-анализ, сараптамалық болжам әдісі қолданылды. Статистикалық талдау әдісі мемлекеттік және жеке меншік сараптамалық орталықтардан алынған

деректерді талдауға пайдаланылды. Сонымен қатар, жұмыста Орталық Азия аймағының мұнай және газ секторының дамуы контекстіндегі белгілі сарапшылардың сұхбаттары жинақталып зерттеуге мүмкіндік беретін жүйелі әдіс қолданылды.

Нәтижелер мен талқылаулар

Мұнай өндіру Қазақстан экономикасының және оның ең қарқынды дамып келе жатқан секторының тірегі болып табылады, ол жалпы ұлттық өнімнің маңызды бөлігін қалыптастырады және бюджет кірістері мен айналымдағы валютаның үлкен бөлігін қамтамасыз етеді.

Қазақстанға алғаш тәуелсіздік жылдары мұнай өндірісіне шет елдік инвесторлар тартылды. Бірінші диаграммада көрсетілгендей, қазіргі уақытта инвестицияның көлемі артып келеді.



1 диаграмма - Мемлекеттердің мұнай өндіру үлесі [3]

Дереккөз: ҚР Энергетика министрлігі 2023 <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-industrial-production/publications/5159/>

Осыретте, Отандық және шет елдік зерттеушілердің Қазақстанның сыртқы саясатындағы мұнай-газ секторының маңыздылығына сараптамалары да қолға алынған. Сонымен қатар, елдің тұрақты дамуы үшін экономиканы әртараптандыру және баламалы энергия көздерін дамыту қажеттілігін көрсетеді.

Отандық зерттеуші Т.Тұрғанбаевтың сараптамасында көмірсутек ресурстарының Қазақстанның сыртқы саясатындағы ахуалы мен олардың Орталық Азиядағы елдің аймақтық мәртебесіне тікелей әсер ететіндігі айтылған. Қазақстан негізгі жаһандық ойыншылармен қарым-қатынастарын теңестіруге және осы серіктестіктерден пайда табуға ұмтылады, бірақ оның көмірсутек ресурстарына ие болуы оған артықшылықтар да, кемшіліктер де тудырады. Мысалы Ресейге экономикалық тәуелділік, Қытай және Ресеймен шекара және жер мәселесі, демографиялық және экономикалық мәселелердің әсері өте жоғары деп баға береді. Осы мәселелерді жеңілдету үшін Қазақстан көпвекторлы саясат жүргізіп, халықаралық белсенділігін арттырып, Ресей және Қытаймен шиеленіс тудырмай, тәуелсіздігін нығайтуға тырысатындығын автор бағамдайды [4].

Осло университетінің зерттеушісі К. Эрик өз зерттеуінде, Қазақстан Қаз МұнайГаз-ға өзінің мұнай-газ өнеркәсібінде маңызды рөл атқаратын жағдайды жасаған болса да, Қазақстан әлі де күрделі техникалық және климаттық жағдайларда көптеген кен орындарын игеру мүмкіндігіне ие болу үшін шетелдік компанияларға тәуелді екендігі айтылады. Дегенмен, соңғы 10 жылда бірнеше ТҰК белсенділіктері азаюда немесе Қазақстаннан шығып кетуде, себебін Қазақстанда ТҰК үшін бизнес тартымдылығын жоғалту және «ресурстық ұлтшылдық» деген көзқарасты К.Эрик білдіреді [5]. Алайда, зерттеушінің ойымен толық келісу қиын. Себебі, әлі де болса, шикізат нарығының тұрақты емес талаптарының қалыптасу кезеңі осындай мәселелер тудыратыны сөзсіз секілді.

Осы тұста автордың айтып отырғаны 2009 жылы Британдық компания British Petroleum, және 2013 жылы американдық ConocoPhillips компаниясы Қазақстандағы жобаларын тоқтатуы болып табылады. Қазақстаннан кету ниетін жариялаған кезде ішкі активтерін екі миллиард долларға бағалаған. «ҚазМұнайГаз» арқылы корпорацияға 250 миллион доллар төлеген Қазақстан бұл компанияның Каспий құбыр консорциумындағы (КҚК) 1,75 пайыздық үлесін сатып алды. ConocoPhillips «Нұрсұлтан» жобасына 150 миллион доллар инвестициялады, бірақ тек 32 миллион долларды қайтара алды. Қашаған жобасына жұмсалған шығынды есептесек, Қазақстаннан кетіп бара жатқан америкалық компания 620 миллион долларға жуық шығынға ұшыраған. Осы процестен кейін Қазақстанға халықаралық инвестициялық қызығушылық біраз уақытқа төмендеді [6].

Сонымен қатар, басқа да ішкі нарыққа кірген инвесторлардың өзара бәсекелестігінде ескеру қажет.

Қазақстан Республикасы мұнай өнеркәсібінен түсетін орасан зор табысты халықаралық бәсекеге қабілетті экономиканы құру үшін тиімді пайдалану міндеттерін айқындайтын, әлемдік саяси және экономикалық кеңістіктегі өз ұстанымын нығайтып, жаңа энергетикалық нарықтарды дамытуда табандылығы, ОПЕК+ келісіміне қосылуы халықаралық энергетикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету жолындағы қадамдардың бірі болып отырғандығы Л.Исова мен А.Батталованың мақаласында баяндалады [7]. ОПЕК+ келісімі бойынша өндірісті қысқартудың жалпы мақсатына қол жеткізудегі Қазақстанның қазіргі сыртқы саяси ұстанымының бірегейлігі оның қазіргі уақытта негізінен экспорт көлеміне байланысты екендігі мақалада қарастырылған.

Қазақстанның халықаралық аренада мұнай-газ саласы маңызды рөл ойнайды және жаңа инвестициялық жобаларға ашық. Осы тұста У.С. Карабалин және А.К. Тукаевтың зерттеулерінде, Қазақстанның мұнай саласы ОПЕК+ ұйымымен ынтымақтастығы артып келетінін жазады және халықаралық аренадағы беделінің де өсіп жатқаны айтылады.

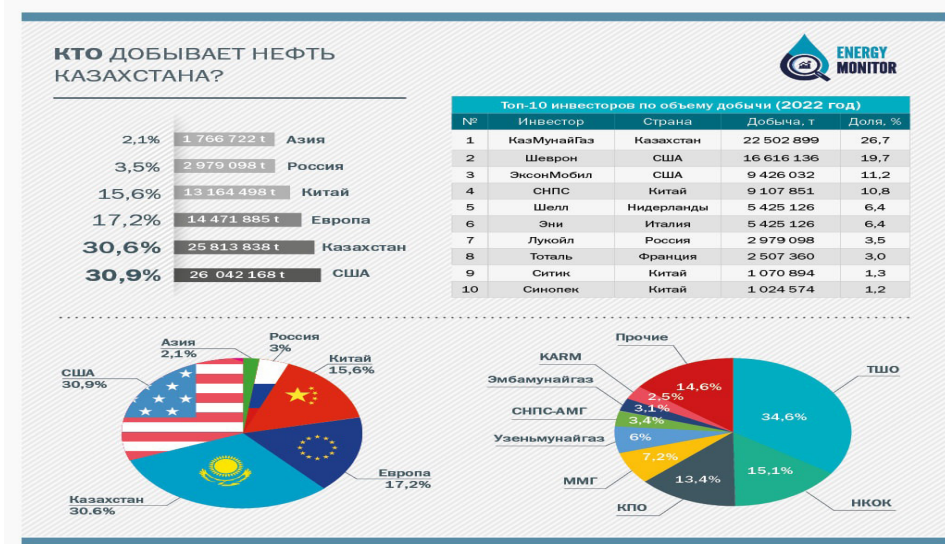
Жаһандық мұнай кешенінің маңызды элементі ОПЕК+ келісімі болды, ол 2015–2016 жылдары бағаның құлдырауын тоқтатуға көмектесті және әлемдегі ірі мұнай экспорттаушылар арасында ынтымақтастық тетіктерін құрды. Нарықтың басқа қатысушыларының бастапқы күмәнділігіне қарамастан, мұнай өндіруді азайту бойынша бастапқы мақсаттар сәтті орындалды. Келісімнің Мониторинг комитетіне енгізілген Қазақстан оны жүзеге асыруға белсенді түрде қатысады, бұл еліміздің әлемдік мұнай нарығындағы рөлінің артып келе жатқанын атап көрсетеді [8].

Еуропалық зерттеушілер Томас Кофей және Люсия Торлай Қазақстан және Еуропа екі жақты мұнай ынтымақтастығын зерттеу барысында маңызды сараптама жасайды. КҚК құбыры Қазақстан мұнайды еуропалық нарықтарға экспорттау үшін пайдаланатын ресейлік инфрақұрылымның жалғыз бөлігі емес. Қазақстан сондай-ақ тәулігіне екі миллион тонна мұнай тасымалдай алатын әлемдегі ең үлкен құбырлардың бірі «Дружба» құбырын пайдаланады. Құбыр Ресейдің орталық бөлігінде басталып, Батыс Сібір мұнай кен орындарын Қазақстан өзінің шикі мұнайын Германияға экспорттау үшін пайдаланатын Еуропаның ірі мұнай өңдеу зауыттарымен байланыстырады. Шикі мұнайдың алғашқы жөнелтілімі 2023 жылдың

наурызында Ресей, Беларусь және Польша арқылы Берлиндегі жанармайдың 90% қамтамасыз ететін Шведт қаласындағы ресейлік мұнай-химия комбинатына (ПКК) жету үшін жіберілді. Мұндай сауда келісімі екі елге де тиімді: Германия ресейлік мұнайға балама тапты, ал Қазақстан ЕО-мен сауда қатынастарын дамытуды жалғастыруда.

Дегенмен, автор бұл қадамдар бәрі бір де Ресейге мұнай саласы бойынша тәуелділік әлі де жалғасып келетінін айтады. «Дружба» құбырының орналасқан жерін ескере отырып, Ресей Германия мен Қазақстан тәуелді инфрақұрылымын оңай пайдалана алады. Біріншіден, Ресей Қазақстан мұнайының Германияға ағынын КҚК құбырындағыдай кез келген уақытта тоқтата алады, сондықтан екі ел де Кремльдің мұндай саудаға деген көзқарасына сүйенеді. Сондықтан Қазақстан мен Германияның Ресейдің мүддесін қорғау үшін оған қарсы әділ қарым-қатынастарын сақтауға негіз бар. Сонымен қатар, Ресей құбырды басқаратын «Транснефть» мемлекеттік мұнай компаниясы арқылы транзиттік төлем алады. Бұл сауда тараптары үшін моральдық қауіп төндіреді, өйткені олар Кремльге қаражат аударып, Ресей-Украина соғысындағы ресейлік әскерилерді жанама түрде қаржыландыруда [9].

2022 жылғы статистика бойынша шет елдік компаниялардың жылдық мұнай өндіру көлеміне байланысты келесідей нәтиже көрсетеді.



1-сурет - ҚР мұнай өндіру бойынша статистика [10]
 Дереккөз: ҚР Энергетика министрлігі Energy Monitor <https://emf.kz>

ҚР мұнай-газ саласында инвестиция көлемін арттыруға және дамытуға байланысты бірнеше заңнамалық құжаттар қабылдады. Мысалы ресми құжат бойынша бекітілген 2023 - 2027 жылдарға арналған ірі мұнай-газ және мұнай-химия жобаларын дамыту бойынша Кешенді жоспар бойынша:

Кешенді жоспар Қазақстандағы мұнай-газ жобаларының іске асырылуын бақылау мен басқарудың негізгі құралы болып табылады, сонымен бірге ол жобалардың орындалу барысын жүйелі түрде бақылап отырады, мүмкін болатын кідірістерді уақтылы анықтауды және жоюды қамтамасыз етеді.

2020 – 2022 жылдар кезеңінде мұнай өндіру: 2020 жылы – 85,6 млн тоннаны, 2021 жылы – 85,9 млн тоннаны, 2022 жылы – 84,2 млн тоннаны құрады.

Бұл ретте елдің мұнай өңдеу өнеркәсібінің басты міндеті экономикалық өсімді және ішкі нарықтың жоғары сапалы жанар-жағармайға қажеттілігін қамтамасыз ету болып табылады.

Бұл тапсырманы 3 отандық мұнай өңдеу зауыты атқарады: «Атырау мұнай өңдеу зауыты» ЖШС, «Павлодар мұнай-химия зауыты» ЖШС, «ПетроҚазақстан Ойл Продактс» ЖШС (мұнай өнімдерін өндіру) және «Каспий Битум» БК» ЖШС (битум өндіру) жалпы өңдеу көлемі жылына 18 миллион тоннаға дейін. 2023 - 2027 жылдарға арналған ірі мұнай-газ және мұнай-химия жобаларын дамытудың кешенді жоспарын іске асырудан күтілетін нәтижелер:

- елдегі мұнай өндіру деңгейін 2023 жылғы 90,3 миллион тоннадан 2027 жылға қарай 105,5 миллион тоннаға дейін арттыру;

- газ өндіру көлемін 2023 жылғы 58,7 млрд. м³-ден 2027 жылға қарай 82,1 млрд. м³-ге дейін ұлғайту және тиісінше ішкі нарықтың қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, шикі газдың қосымша көлемін өңдеу;

- 2027 жылға қарай мұнай-химия өнімдерін өндіру көлемін жылына 1049 мың тоннаға дейін ұлғайту, жоғары қосылған құны бар өнімдерді құру;

- мұнай өңдеу қуаттылығын жылына 6 миллион тоннадан 12 миллион тоннаға дейін ұлғайту, шикізатты өңдеу және мұнай өнімдерін өндіру үшін қосымша мүмкіндіктер беру [11].

Осы тұста жаңа ақпарат көзі бойынша 2024 жылдың 21 ақпанда Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Татарстан астанасына жұмыс сапары барысында, «Татнефть» ЖАҚ бас директоры Наиль Магановты қабылдап, Қазақстан Республикасында бірлескен

жобаларды жүзеге асыру перспективаларын талқылады.

Кездесу аясында «Самұрық-Қазына» компаниялар тобы «Татнефть» өкілдерімен бірқатар құжаттарға қол қойды.

Қол қойылған құжаттардың ішінде компания мұнай - газ саласына байланысты бір құжатты атады:

- «ҚазМұнайГаз» ҰК АҚ мен «Татнефть» ЖАҚ арасында «ҚазМұнайГаз» ҰК АҚ-на тиесілі «Karaton Operating Ltd» жеке компаниясының акцияларының 50% сатып алу-сату шарты, сондай-ақ «Қаратон Подсолевой» жобасы бойынша екі корпоративтік құжат.

Алдағы уақытта Ресейдің мұнай-газ саласындағы үлесі өзгеруі ықтимал және осы тұста мұнай тасымалы ресейлік Дружба бағыты қайта жандануы мүмкін [12].

Бритиш Петролиум (BP) жаһандық энергетикалық статистикасына сәйкес (2023 ж.) Қазақстанның «расталған» қоры 2,3 триллион м³ немесе әлемдік жалпы көлемнің 1,2% құрайды. Қорлардың көлемі 2016 жылдан бері өзгеріссіз қалды. Қазақстан әлем бойынша 16-орында және ТМД елдері арасында (Ресей, Түркіменстан және Әзірбайжаннан кейін) төртінші орында. Сонымен қатар, бұл деректер 2023-2027 жылдарға арналған ірі мұнай-газ және мұнай-химия жобаларын дамытудың Кешенді жоспарының деректерінен ерекшеленеді, мұнда газ қоры бойынша Қазақстан әлемде 22-ші орында және ТМД елдері арасында 3-ші орында (Ресей мен Түркіменстаннан кейін). Қазақстанда қабылданған жіктеу жүйесіне сәйкес (А+В+С1+С2 санаттары бойынша) Қазақстан Республикасының газ саласын 2022 - 2026 жылдарға арналған дамытудың кешенді жоспарына сәйкес «расталған және болжамды» қорлардың көлемі 3,8 трлн м³ құрайды. Негізгі бөлігін (шамамен 57%) жоғары күкіртті ілеспе газ құрайды [13].

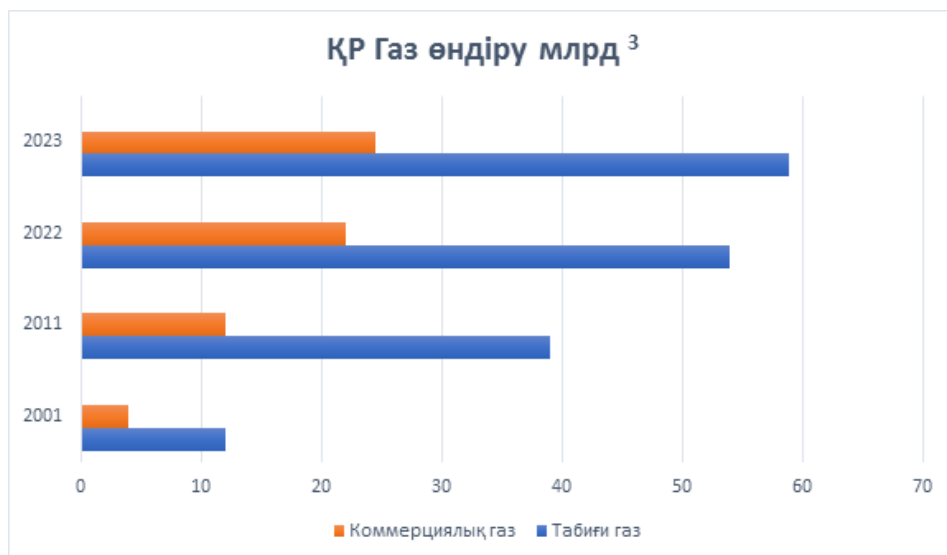
1 кесте. Газ қоры бойынша жетекші 10 ел, триллион м³ [14]

Мемлекеттер атауы	BP, трлн м ³	Әлемдік қордан алатын үлесі	Мемлекеттер атауы	Әлемдік қордан алатын үлесі	ОПЕК трлн м ³
1.Ресей	37,4	19,9%	1.Ресей	47,8	22,7%
2. Иран	32,1	17,1%	2. Иран	34,0	16,2%
3. Қатар	24,7	13,1%	3. Қатар	23,8	11,3%
4.Түрікменстан	13,6	7,2%	4.АҚШ	16,4	7,8%
5.АҚШ	12,6	6,7%	5.Түрікменстан	14,0	6,6%
6.Қытай	8,4	4,5%	6. Сауд Арабия	9,5	4,5%

7. Венесуэлла	6,3	3,3%	7. БАӘ	8,2	3,9%
8. Сауд Арабия	6,0	3,2%	8. Нигерия	5,9	2,8%
9. БАӘ	5,9	3,2%	9. Венесуэлла	5,5	2,6%
10. Нигерия	5,5	2,9%	10. Алжир	4,5	2,1%
16. Қазақстан	2,3	1,2%	21. Қазақстан	1,8	0,9%
Әлем бойынша	188,1	100%	Әлем бойынша	210,1	1005

Дереккөз: Energy Institute Statistical Review of World Energy, OPEC <https://www.energyinst.org/statistical-review>

Елдегі газ өндіру бойынша жыл сайынғы тұтыну артып келе жатыр, алайда газ бағасына байланысты өзекті мәселелер бар. Бұған себеп, 2022 жылы енгізілген газ бағасын тұрақтандыру және баға деңгейін сақтау. Әлем бойынша газ бағасы артып келеді. Қазақстан осы тұста ішкі және сыртқы тасымалдау бағасының формуласын дайындау үстінде. Бұл сыртқы нарыққа шикі газды барынша қымбат бағаға өткізуге әсер етеді.



2 диаграмм - Қазақстандағы газ өндіру көрсеткіші

Дереккөз: ҚР Ұлттық Статистика Бюросы 2023 https://stat.gov.kz/upload/iblock/b6c/knlapy9dkm60thywakpq2mfejpbdlhov/Публикация%20ТЭБ_каз_21%2007%202023.pdf?sphrase_id=375002

Halyk research сараптама орталығының анализі бойынша Қазақстан Республикасының ішкі газ нарығында баға белгілеуге байланысты екі негізгі проблеманы бөліп көрсетуге болады. Біріншіден, жер қойнауын пайдаланушылардан газды сатып алу бағасы әрқашан өндірудің өзіндік құнынан төмен болды. Тауарлы газдың барлық құн тізбегін (жер қойнауын пайдаланушыдан сатып алу бағасы, тасымалдау қызметтері, көтерме және бөлшек сауда бағалары) Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес ҚР ҰЭМ және ҚР ҰЭМ белгілейді. Жер қойнауын пайдаланушылардан тауарлық газды сатып алу бағасы мына формула бойынша есептеледі: өндіру құны + дайындау шығындары + Ұлттық операторға сату орнына дейін тасымалдау шығындары + 10% рентабельділік. Дегенмен, өндіруші компаниялар үшін мұндай баға формуласы ілеспе газды тауарлық газға өңдеу көлемін ұлғайту үшін жеткілікті емес.

2023 жылы жаңа газ немесе өндіріс көлемін ұлғайту жоспарланатын қолданыстағы жобалар үшін жаңа формула бекітілді. Қабылданған түзетулерге сәйкес, сатып алу бағасы Қазақстан мен Қытай шекарасындағы экспорттық газ құнының 70 пайызын және ішкі нарықтағы ең жоғары көтерме бағаның 30 пайызын құрайтын болады. Қазақстанда газдың орташа сатып алу бағасы 1 мың м³ үшін шамамен 40-50 долларды құрайды, жаңа формула компанияларға газды 110-120 долларға (өсім 2,5 есеге) сатуға мүмкіндік береді.

Ішкі нарықтағы екінші өзекті мәселе – ұлттық оператор үшін тауарлық газды сату бағасының төмендігі. Шығындар жер қойнауын пайдаланушылардан газды сатып алу құнының мың м³ үшін 25,2 мың ₸ газ таратушы компанияларға сату бағасынан асып кетуіне байланысты, яғни әрбір мың текше метрге ₸14,3 мың компания ₸11 мың шығынға ұшырады, топтың барлық сауда операцияларын есепке алғанда, 2022 жылы ішкі нарыққа газ сатудан түскен шығын ₸176 млрд құрады, ал экспортқа газ сатудан түскен пайда ₸113,9 млрд құрады (жалпы жалпы). шығын – ₸62 млрд). 2015 жылдан 2021 жылға дейінгі кезеңге. QazaqGaz шығыны ₸587 млрд құрады [15].

Осылайша, Қазақстанның ішкі газ нарығындағы баға белгілеу саланың тұрақтылығын қамтамасыз ету және инвестиция тарту үшін кешенді тәсілді және тиімді шараларды қабылдауды талап ететін күрделі мәселе болып табылады.

Қорытынды

Мұнай және газ ресурстарының Қазақстанның сыртқы саясатына әсерін зерттеу мемлекет қызметінің жаһандық контексте стратегиялық

сипатын қалыптастыратын бірқатар негізгі аспектілерді ашады.

- Энергетикалық стратегия сыртқы саясаттың айқындаушы факторы ретінде: Қазақстанның елеулі мұнай мен газ қоры оны халықаралық қоғамдастықтың назарында екені даусыз. Энергетикалық стратегия еліміздің басқа мемлекеттермен және халықаралық ұйымдармен қарым-қатынасын анықтайтын негізгі факторға айналуға.

- Әртараптандыру мен орнықты дамудың қиындықтары: энергетикалық сектордағы жаһандық өзгерістерді және мұнай кірістеріне тәуелділікті азайту қажеттілігін ескере отырып, Қазақстан экономиканы әртараптандыру мәселесімен бетпе-бет келіп отыр. Бұл әртараптандыру, өз кезегінде, инвестиция тартуға және технологиялық дамуға бағытталған сыртқы саясаттың қалыптасуына әсер етеді.

- Геосаяси орны мен ынтымақтастығы: Еуразия континентінің орталығында орналасқан Қазақстан стратегиялық геосаяси жағдайға ие. Бұл мемлекетке Ресей және Қытай сияқты ықпалды ойыншылармен ынтымақтастыққа белсенді қатысуға, сондай-ақ сыртқы саясатқа әсер ететін халықаралық жобаларға қатысуға мүмкіндік береді.

Энергия ресурстарының қауіпсіздігі және киберқауіпсіздік: Геосаяси тұрақсыздық жағдайында физикалық және цифрлық тұрғыдан энергетикалық ресурстардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету маңызды.

- Киберқауіпсіздік жүйелер мен технологияларды үздіксіз жетілдіруді талап ететін сыртқы саясаттың құрамдас бөлігіне айналуға.

- Тұрақты даму және халықаралық ынтымақтастық перспективалары:

Қиындықтарға қарамастан, Қазақстанның мұнай және газ ресурстарын тиімдірек пайдалануға, экономикалық әртүрлілікке және белсенді халықаралық ынтымақтастыққа негізделген тұрақты даму перспективалары бар. Бұл перспективалар сыртқы саяси стратегияның икемділігін және жаһандық бастамаларға белсенді қатысуды талап етеді.

Жалпы, Қазақстанның сыртқы саясаты мұнай-газ ресурстарын басқарумен тығыз байланысты және осы екі аспектінің дамуы әлемдік аренадағы экономика, қауіпсіздік және стратегиялық серіктестіктердің өзара әрекеттестігі контекстінде қарастырылуы маңызды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Официальный сайт Министерство энергетики Республики Казахстан: официальный сайт. <https://www.gov.kz/memleket/entities/energy/activities/179?lang=ru>

[2] Казахстан - Коммерческий путеводитель по стране

Нефтегазовое оборудование и услуги. Официальный сайт Администрации международной торговли. Вашингтон 2023. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/kazakhstan-oil-gas-equipment-and-services#:~:text=Kazakhstan%20has%20the%20largest%20proven,and%20a%20major%20gas%20producer.>

[3] ҚР Энергетика министрлігі 2023. <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-industrial-production/publications/5159/>

[4] Turganbayeva T. The impact of energy sector of Kazakhstan with the global and regional powers // Journal Center for Economic and Social Research of Turkey. - 2020 . Т.2. р.225-240.

[5] Erik K. Kazakhstan's Energy in Foreign Policy Oil and Gas in the Multi-vector Policy. - University of Oslo, 2013. - 106 p.

[6] Мамашулы А. Инвесторы теряют интерес к каспийской нефти? <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-ukhod-neftyanykz-investorov-prichiny-i-prognozy/24943894.html>.

[7] Issova L., Battalova A. The global policy and oil price: Modern energy policy in OPEC priorities // Қоғам және дәуір. – 2022. - № 4(76). - 80-89 б.

[8] Карабалин У.С., Тукаев А.К. Нефтегазовый сектор Казахстана в контексте внешнеполитических аспектов / АО «Казахский институт нефти и газа». - Алматы, 2019. - С.14.

[9] Coffey T., Torlai L. Strengthening Energy Security: The Growing Partnership Between Kazakhstan and the EU in Oil Trade // Journal of European Student Think Tank. - 2024. – February 2. - P.16.

[10] ҚР Энергетика министрлігі Energy Monitor. 2022. <https://emf.kz>.

[11] Об утверждении Комплексного плана по развитию крупнейших нефтегазовых и нефтегазохимических проектов на 2023 – 2027 годы Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 ноября 2023 года № 1062 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300001062#:~:text=Около%2080%20%25%20добычи%20газа%20в,%2C%20Кашаган%2C%20Тенгиз%20и%20Жанажол.>

[12] Российская «Татнефть» купит 50% акций дочерней компании «КазМунайГаза» // https://forbes.kz/economy/business/rossiyskaya_tatneft_kupit_50_aksiy_u_docherney_kompanii_kazmunaygaza/?

[13] OPEC 2023. Energy Institute Statistical Review of World Energy. <https://www.energyinst.org/statistical-review>.

[14] ҚР Ұлттық Статистика Бюросы. 2023 https://stat.gov.kz/upload/iblock/b6c/knlary9dkm60thywakpq2mfejbdlhov/Публикация%20ТЭБ_каз_21%2007%202023.pdf?sphrase_id=375002.

[15] Оспанова А. Обзор газовой отрасли РК – страна входит в состояние дефицита газа // Аналитический центр “Halyk Research”. - 2024. - 15.02. - С.20.

REFERENCES

[1] Ministerstvo energetiki Respubliki Kazahstan [Ministry of Energy of the Republic of Kazakhstan]. <https://www.gov.kz/memleket/entities/energo/activities/179?lang=ru> [in Russ.].

[2] Kazakhstan - Komercheski putevoditel po strane Neftegazovoe oborudovanie i uslugi. Ofisiälnyi sait Administrasii mejdunarodnoi trgovli / Vaşington 2023 [Kazakhstan is a commercial guide to the country of Oil and gas equipment and services. The official website of the International Trade Administration. Washington 2023.]. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/kazakhstan-oil-gas-equipment-and-services#:~:text=Kazakhstan%20has%20the%20largest%20proven,and%20a%20major%20gas%20producer> [in Russ.].

[3] Kazakhstan Respublikasynyn Energetika ministrlyğı. 2023 [KR Energy Minister 2023]. <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-industrial-production/publications/5159/> [in Kaz.].

[4] Turganbayeva T. The impact of energy sector of Kazakhstan with the global and regional powers. Journal Center for Economic and Social Research of Turke, 2020. V.2, p.225-240.

[5] Erik K. Kazakhstan’s Energy in Foreign Policy Oil and Gas in the Multi-vector Policy. University of Oslo, 2013. 106 p.

[6] Mamashuly A. Investory terayut interes k kaspiskoi nefti? [Are investors losing interest in Caspian oil?]. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-ukhod-neftyanykz-investorov-prichiny-i-prognozy/24943894.html> [in Russ.].

[7] Issova L., Battalova A., The global policy and oil price: Modern energy policy in OPEC priorities. Kogam zhane Daur.2022, № 4 (76). 80-89 bb.

[8] Karabalin U.S, Tukaev A.K. Neftegazovyi sektor Kazahstana v kontekste vneşnepoliticheskikh aspektov [The oil and gas sector of Kazakhstan in the context of foreign policy aspects]. JSC «Kazahski institut nefti i gaza», Almaty, 2019, p.14 [in Russ.].

[9] Coffey T., Torlai L. Strengthening Energy Security: The Growing Partnership Between Kazakhstan and the EU in Oil Trade. Journal of European Student Think Tank. 2024, February 2, p.16.

[10] Kazakhstan Respublikasynyn Energetika ministrlyğı Energy Monitor. 2022. <https://emf.kz> [in Kaz.].

[11] Ob utverjdenii Kompleksnogo plana po razvitiu krupneishih neftegazovyh i neftegazohimicheskikh proektov na 2023 – 2027 godu Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazahstan ot 30 noiabrä 2023 goda № 1062 [On approval of the Comprehensive Plan for the development of the largest oil and gas and petrochemical projects for 2023-2027 Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan]. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300001062#:~:text=Okolo%2080%20%25%20dobychi%20gaza%20v,%2C%20Kaşagan%2C%20Tengiz%20i%20Janajol> [in Russ.].

[12] Rosiskaia «Tatneft» kupit 50% aksi dochernei kompanii «KazMunaiGaza» [Russian Tatneft to buy 50% of shares of KazMunaiGas subsidiary]. https://forbes.kz//economy/business/rossiyskaya_tatneft_kupit_50_aktsiy_u_docherney_kompanii_kazmunaygaza/? [in Russ.].

[13] Energy Institute Statistical Review of World Energy, OPEC 2023. <https://www.energyinst.org/statistical-review>.

[14] Kazakhstan Respublikasynyn Ultyk Statistika Burosy. 2023 [Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan]. https://stat.gov.kz/upload/iblock/b6c/KNlapy9dkm60thywakkp2mfjpbdlhov/Publikasia%20TEB_kaz_21%2007%202023.pdf?sphrase_id=375002 [in Kaz].

[15] Ospanova A. Obzor gazovoi otrasli RK – strana vkhodit v sostoianie defisita gaza [Overview of the gas industry of the Republic of Kazakhstan – the country is entering a state of gas shortage]. Analiticheski sentr “Halyk Research”, 2024, s.20 https://halykfinance.kz/download/files/analytics/AC_gas.pdf [in Russ.].

РОЛЬ НЕФТЕГАЗОВОГО СЕКТОРА ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ КАЗАХСТАНА: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

*Туманшиев Д.А.¹, Исова Л.Т.²

*¹ PhD докторант, КазНУ им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан,
e-mail: tumanshiyev.darkhan@gmail.com

² кандидат исторических наук, доцент, Казахский национальный
университет им. Аль Фараби, Алматы, Казахстан,
e-mail: tanirbergenlaura@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена одной из актуальных тем мировой и национальной экономики – политике развития нефтегазового сектора. Добыча нефти и газа является важнейшим инструментом энергетического аспекта внешней и внутренней политики многих стран, в том числе Республики Казахстан. В данной статье основное внимание уделяется значению, значению и роли нефтегазовой отрасли в энергетическом аспекте внешней политики Республики Казахстан. Рассмотрены и проанализированы крупнейшие месторождения,

международный инвестиционный фонд по этим месторождениям, а также политика ТНК и важные нефтегазовые направления, оказывающие существенное влияние на нефтяную политику нашей республики. Кроме того, в нем акцентируется внимание на основных проблемах в контексте зависимости Казахстана от энергоресурсов. Особое внимание уделено вопросам диверсификации экономики, инвестиционного партнёрства в энергетической сфере, поиска новых рынков для нефтегазовой продукции. Анализируется роль энергоресурсов в экономике и международных отношениях Казахстана, раскрывается их влияние на стратегические решения в сфере дипломатии и торговли. Вопросы энергетической безопасности, транзита и диверсификации экономики выделены как основные аспекты, определяющие внешнюю политику страны. В статье рассмотрены основные аспекты дипломатических отношений, связанные с добычей, транспортировкой и экспортом нефтегазовых ресурсов. В исследовании подчеркивается необходимость разработки и внедрения устойчивых и инновационных подходов к управлению нефтегазовым сектором для обеспечения национальных интересов, укрепления безопасности страны и содействия ее интеграции в мировое сообщество. Отмечены разнообразные экономические и политические вызовы, с которыми сталкивается Казахстан в состоянии энергетической зависимости. Наконец, в статье представлены перспективы диверсификации экономики и укрепления международных отношений Казахстана с учетом изменения глобальной энергетической динамики.

Ключевые слова: нефтегазовая отрасль, мировая экономика, международные отношения, дипломатия, внешняя политика, глобальная энергетика, ресурсная политика, международные инвестиции

THE ROLE OF THE OIL AND GAS SECTOR IN THE FOREIGN POLICY OF KAZAKHSTAN: PROBLEMS AND PROSPECTS

*Tumanshiyev D.A.¹, Issova L.T.²

*¹ PhD student, Al - Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan,

e-mail: tumanshiyev.darkhan@gmail.com

² Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Al- Farabi
Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan,

e-mail: tanirbergenlaura@gmail.com

Abstract. The article is devoted to one of the current topics of the world and national economy - the policy of development of the oil and gas sector.

Oil and gas production is the most important tool in the energy aspect of the foreign and domestic policies of many countries, including the Republic of Kazakhstan. This article focuses on the significance and role of the oil and gas industry in the energy aspect of the foreign policy of the Republic of Kazakhstan. The largest fields, the international investment fund for these fields, as well as the policies of TNCs and important oil and gas areas that have a significant impact on the oil policy of our republic are reviewed and analyzed. In addition, it focuses on the main problems in the context of Kazakhstan's dependence on energy resources. Particular attention is paid to issues of economic diversification, investment partnerships in the energy sector, and the search for new markets for oil and gas products. The role of energy resources in the economy and international relations of Kazakhstan is analyzed, and their influence on strategic decisions in the field of diplomacy and trade is revealed. Issues of energy security, transit and economic diversification are highlighted as the main aspects determining the country's foreign policy. The article examines the main aspects of diplomatic relations related to the production, transportation and export of oil and gas resources. The study highlights the need to develop and implement sustainable and innovative approaches to managing the oil and gas sector to ensure national interests, strengthen the country's security and promote its integration into the global community. The various economic and political challenges that Kazakhstan faces in a state of energy dependence are noted. Finally, the article presents prospects for diversifying the economy and strengthening international relations of Kazakhstan, taking into account changing global energy dynamics.

Keywords: oil and gas industry, global economy, international relations, diplomacy, foreign policy, global energy, resource policy, international investment

Статья поступила 23.04.2024.

УДК 325.1

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.008>

МРНТИ 11.25.19

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МИГРАЦИИ: СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕНДЫ И ПРОБЛЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ

Кожирова С.Б.¹, *Нечаева Е.Л.²

¹ доктор политических наук, профессор, Институт востоковедения
имени Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК, Алматы, Казахстан
e-mail: kozhirova_sb@mail.ru

*² кандидат политических наук, профессор, Евразийский
национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
e-mail: elenech@inbox.ru

Статья подготовлена в рамках реализации проекта ИРН АР19679244
«Миграционный фактор в казахстано-китайских отношениях»

Аннотация. Движение населения играет значительную роль в различных аспектах жизни общества, включая экономику и политику. В настоящее время ученые разных областей, такие как экономисты, социологи и политологи, все больше обращают внимание на вопросы, связанные с миграцией. Понятие миграции охватывает широкий спектр перемещений людей из одного региона в другой, чаще всего на большие расстояния и в больших группах. Исторически миграция населения была важным фактором, влияющим на демографический рост, технологические изменения, а также политические конфликты и войны. В последние столетия миграция населения стала главной причиной существенных изменений в географическом распределении людей.

С учетом растущего интереса со стороны различных научных дисциплин к проблемам миграции, данная тема становится все более актуальной и обсуждаемой. Экономические миграции представляют собой важное явление современного мира, которое оказывает значительное влияние на экономическое развитие и безопасность государств. В данной статье рассматриваются современные тренды и проблемы, связанные с экономическими миграциями.

Одним из основных трендов является рост числа экономических мигрантов в мире. Увеличивающаяся миграционная взаимозависимость между странами с избытком рабочей силы и странами, нуждающимися в работниках определенных категорий, определяет основные тенденции

движения трудовых ресурсов. Прогнозируется, что объемы миграции будут расти в ближайшем будущем по ряду причин.

Структурные особенности экономической миграции имеют важное значение для определения её роли в общественных процессах. Она становится все более дифференцированной по профессиональным, квалификационным и образовательным характеристикам, а также специализациям её участников. В данной статье анализируется специфика миграции, которая играет ключевую роль в обеспечении глобальной безопасности, представляя собой процесс, чувствительный к изменениям в обществе и в то же время оказывающий существенное влияние на формирование динамических и структурных параметров этих изменений. Борьба с проблемами экономических миграций требует совместных усилий со стороны международного сообщества.

Ключевые слова: экономическая миграция, миграционная ситуация, миграция, трудовая мобильность, безопасность, Казахстан, экономические тренды, проблемы безопасности

Основные положения

В результате исследования выделены следующие основные положения:

1. Миграционные потоки обусловлены глобальной экономической повесткой. Экономические неравенства, торговля, инвестиции и изменения в структуре производства оказывают существенное влияние на направление и интенсивность миграций.

2. Необходимо признать значимость роли политических и социокультурных факторов в формировании миграционных потоков. Конфликты, войны, политическая нестабильность, а также культурные и языковые связи могут существенно влиять на выбор страны назначения для мигрантов.

3. Существует необходимость поиска баланса между выгодами и вызовами, связанными с экономическими миграциями. Миграции могут приносить значительные экономические выгоды как для стран-получателей, так и для стран-отправителей, способствуя обмену знаниями, технологиями и культурными ценностями. Однако они также могут вызывать социальные и экономические вызовы, такие как угрозы безопасности, напряженность на рынке труда и вызовы в области интеграции и социальной защиты мигрантов.

4. Важным аспектом является усиление международного сотрудничества для решения проблем, связанных с экономическими

миграциями. Только через совместные усилия стран и международных организаций можно разработать эффективные механизмы управления миграционными потоками, защиты прав мигрантов и решения корневых причин миграции.

Эти основные положения представляют собой основу для дальнейшего анализа и обсуждения проблемы экономических миграций и ее влияния на безопасность и развитие государств.

Введение

В конце XX и начале XXI века значительно увеличились миграционные потоки, и в настоящее время экономическая миграция является источником процесса глобализации, который затронул все страны мира, и составным элементом всех глобальных проблем. В начале 20-х годов XIX в. в мире по текущим глобальным оценкам, насчитывалось около 281 млн. международных мигрантов, то есть 3,6% населения планеты, которые проживали в странах, отличных от стран их рождения. Этот показатель на 128 млн. больше, чем в 1990 году, и более чем в три раза превышает показатель расчетной численности по данным 1970 года [1]. Небывалый масштаб мировой трудовой миграции стал одной из важнейших черт современного мира. В 50-70-е годы миграция преимущественно происходила из развивающихся стран в индустриально развитые. Однако с 80-х годов начался обратный процесс: иностранные рабочие стали перемещаться из более развитых стран в менее развитые. Экономический фактор по-прежнему остается основным мотивом трудовой миграции.

Экономическая миграция (международная трудовая миграция) включает в себя эмиграцию и иммиграцию трудоспособного населения с целью осуществления трудовой деятельности вне страны постоянного проживания на протяжении некоторого времени. Существует множество различных подходов к определению и классификации трудовой миграции. В. Бенинг выделяет следующие типы экономической миграции:

1. Образовательная миграция происходит, когда граждане одной страны приглашаются государственными или частными учреждениями другой страны для получения новой квалификации и ознакомления с передовыми технологиями. Основной целью является приобретение опыта или новых знаний. Этот тип миграции обычно направлен в развитые страны, где расположены крупные университеты, организации и компании, способные предоставить образовательные услуги.

2. Передвижение профессионалов, технических и руководящих работников, а также деловых людей. Эта категория сотрудников обычно перемещается без особых сложностей, так как они востребованы на различных международных рынках труда. Период их пребывания в новой стране может варьироваться от нескольких месяцев и лет до постоянного проживания. Многие из этих работников вынуждены часто мигрировать по производственной необходимости.

3. Перемещение для временного трудоустройства по контрактам. Такая форма миграции широко распространена во многих европейских странах, где временно требуется неквалифицированная или полуквалифицированная рабочая сила. Для обозначения таких мигрантов используется термин «gastarbeiter» (с немецкого - «гостевые рабочие»). В контрактах обычно оговариваются сферы деятельности и сроки пребывания этих работников.

4. Миграция для простого трудоустройства с возможностью постоянного проживания. В этом случае создаются условия для привлечения иностранных предпринимателей, организации бизнеса или вложения капитала. Этот вид миграции преобладает в странах «переселенческого капитализма», таких как Австралия, Канада, США, Новая Зеландия и Сингапур.

5. Миграция, связанная с этнической принадлежностью, особым образом жизни населения или традиционными ареалами расселения, выходящими за пределы государственных границ, представляет собой передвижение этнических групп, которые постоянно меняют территорию своей хозяйственной деятельности и проживания.

Экономически развитые государства можно условно разделить на три группы в зависимости от типа государственной иммиграционной политики:

1. «Классические» иммиграционные страны - США, Канада, Австралия, а также Швеция. Эти страны поощряют постоянную, а не временную миграцию, разрешают воссоединение семей и предоставляют гражданство постоянным мигрантам. Политика «открытых дверей» включает в себя селекцию качества рабочей силы, планирование необходимых объемов и профессионально-квалификационной структуры миграционных потоков.

2. Страны с более строгими правилами приема - Франция, Нидерланды и Великобритания. В этих странах иммиграционные правила строже, предпочтение отдается жителям бывших колоний. Разрешается воссоединение семей и возможна натурализация, но

правила получения гражданства остаются более жесткими.

3. Страны с «гостевой» моделью миграции - Германия, Швейцария и Бельгия. В этих странах поощряется только временная миграция, запрещается воссоединение семей и применяются строгие критерии натурализации. Иностранцы, получившие рабочую визу, должны покинуть страну после окончания работы и могут обращаться за новым разрешением на въезд только через определенное время, например, через два-три года. Такая политика характеризуется как «запретительная». [3].

Одним из первых, еще в 19-м веке географ Е.Равенштейн [4] сформулировал основной закон миграции, который гласил, что в основе миграции лежат преимущественно экономические факторы, приводящие к развитию. Р.Скелдон [5] отмечал, что на миграцию влияют расстояние и плотность населения, что люди мигрируют, как правило, из районов с низким доходом в районы с более высоким, а также из густонаселенных районов в менее населенные. Данные заключения составили основу теории равновесия, согласно которой, миграция приводит к экономическому равновесию.

Неоклассическая экономическая теория выделяет два уровня миграции: макро- и микроуровень. На макроуровне миграция чувствительна к спросу и предложению на рабочую силу в различных регионах мира, что побуждает рабочих перемещаться из регионов с низкой заработной платой в регионы с высокой заработной платой и дефицитом рабочей силы. На микроуровне мигрантов следует рассматривать как лиц, решивших мигрировать после рационального анализа затрат и потенциальных выгод; в зависимости от собственных навыков, они находят информацию о местах, которые, по их мнению, окажутся лучше, где они смогут получать более высокую заработную плату и принимают решение о миграции.

Итак, согласно неоклассической теории, миграция возникает в соответствии с различиями в доходах, с которыми рабочая сила сталкивается на различных рынках. Наиболее фундаментальные исследования по этому вопросу были впервые проведены У.Льюисом [6], М.Тодаро [7] для объяснения миграционного процесса, возникшего в процессе экономического развития. В этих исследованиях подчеркивается, что причиной миграции являются фактические различия в заработной плате, возникающие из-за неоднородности жесткости рынка труда на различных рынках и в разных странах. Согласно неоклассической теории, фактором,

стимулирующим миграцию, являются географические различия в спросе и предложении рабочей силы, а также разница в заработной плате между трудоемкими и капиталоемкими странами или регионами. Эта теория предсказывает линейную зависимость между различиями в заработной плате и миграционными потоками при условии полной занятости. Способность людей мигрировать связана с затратами на миграцию. Иными словами, констатируется, что с ростом уровня благосостояния страны увеличивается и способность отдельных лиц и домохозяйств финансировать миграцию, поэтому темпы миграции увеличиваются, а затем, по мере повышения уровня развития страны, миграция уменьшается. В связи с этим работа Л. Сьястада [8] обогатила неоклассическую основу, объединив теорию человеческого капитала с социально-демографическими характеристиками.

В конце 20-го века родились новые теории миграции, одной из которых является «синтетическая теория» Д. Массея. Массей включил в основу своей теории положения классических теорий миграции, он приходит к выводу, что миграция высокообразованных людей из стран, в которых высокий человеческий капитал является относительно редким явлением, значительна, но не менее значительны потоки рабочих относительно низкой квалификации (особенно из сельскохозяйственных районов в города).

Описание материалов и методов

Методологической основой исследования стал статистический анализ данных о миграционных потоках, общих тенденциях и динамике движения трудовых ресурсов. Полученные данные позволяют определить закономерности и тренды в миграционных процессах. Сравнительный анализ позволяет выявить различия в политиках иммиграции, экономическом развитии и социокультурных особенностях, которые могут влиять на миграционные потоки.

Результаты

Современные международные миграции представляют собой комплексное явление, которое оказывает значительное влияние на экономическое, социальное и политическое развитие государств по всему миру. На основе проведенного анализа можно выделить основные результаты исследования.

1. Международные миграции являются следствием глубоких процессов интеграции стран периферии в мировую экономику.

Страны и регионы, активно включенные в глобальные торговые, производственные и информационные сети, становятся наиболее активными участниками миграционных потоков.

2. Экономическая глобализация приводит к массовому вытеснению людей из их привычного образа жизни и формирует мобильные группы населения. Однако для наиболее активной и инициативной части населения такие изменения создают благоприятные возможности для достижения экономического благополучия.

3. Миграционная взаимозависимость между трудоизбыточными и трудонедостаточными странами является главной закономерностью миграционного движения рабочей силы. Практически все страны мира, будучи странами исхода, транзита или приема мигрантов, вовлечены в миграционные процессы.

4. В ближайшем будущем ожидается увеличение объемов миграции, что связано с сохраняющимся неравенством между богатыми и бедными странами, политическими и этническими конфликтами в некоторых регионах, а также созданием новых зон свободной торговли, стимулирующих мобильность рабочей силы.

Таким образом, современные международные миграции являются сложным и динамичным явлением, которое тесно связано с процессами экономической глобализации и социальной динамики мирового сообщества.

Обсуждение

В середине 1960-х годов миграционные потоки направлялись с юга на север, и только из Турции в европейские страны эмигрировало 3 млн. работников. К 2005 году в Европе насчитывалось 64,1 млн. иммигрантов, в Азии – 53,3 млн., а в Северной Америке – 44,5 млн. человек. С развитием интернационализации общества миграция населения и трудовых ресурсов стала занимать все более важное место, особенно миграция высококвалифицированных специалистов, таких как ученые. В 1990-х годах каждый шестой мигрант был исследователем, инженером или врачом, а каждый третий – служащим. С начала послевоенного периода международная миграция специалистов достигла около 2 миллионов человек. Возрастающая роль науки в социально-экономическом развитии превратила интеллектуальный труд в важнейший ресурс и фактор устойчивого развития и безопасности, что привело к формированию глобального феномена интеллектуальной миграции. Интеллектуальная миграция приводит к увеличению предложения рабочей силы и конкуренции

на рынках труда. Это также способствует росту объемов валового внутреннего продукта и снижению уровня цен, увеличивает эффективность использования рабочей силы и повышает требования к наемному работнику. В результате происходит повышение профессиональной и образовательной подготовки, что способствует повышению конкурентоспособности национальной экономики.

Количество стран-направлений и стран-источников миграции значительно увеличилось. Большинство международных иммигрантов все еще концентрируется в нескольких странах. Основные страны-источники мигрантов включают Российскую Федерацию, Мексику, Индию, Бангладеш, Украину, Китай, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии, Германию, Казахстан, Пакистан, Филиппины, Италию и Турцию.

Сегодня все больше людей перемещаются между развивающимися странами или внутри них. Миграция «Юг — Юг» становится так же значимой, как и миграция «Север — Юг». Приблизительно 74 миллиона человек, или почти половина мигрантов из развивающихся стран, проживают в других развивающихся странах. Исследования показывают, что около 80% мигрантов «Юг — Юг» переезжают между странами с сопредельными границами или странами с небольшими различиями в уровне доходов населения. Этот миграционный поток также включает трудовых мигрантов из богатых развивающихся стран, которые сталкиваются с нехваткой рабочей силы, таких как страны Ближнего Востока, богатые нефтью, или новые промышленные страны Юго-Восточной Азии [9].

Почти половина трудящихся-мигрантов в мире базировалась в регионах с высоким уровнем дохода Южной, Северной и Западной Европы, а также Северной Америки. Еще 14 процентов базировались в арабских государствах. Соединенные Штаты на данный момент страна с наибольшим количеством иностранцев в составе рабочей силы в 2022 году. В США работало более 32 миллионов граждан иностранного происхождения. Германия занимала второе место по численности иностранной рабочей силы - почти девять миллионов человек, за ней следовали Великобритания и Канада [10]. Из стран Западной Европы наиболее привлекательны для мигрантов Швейцария - 29% от числа жителей страны, Швеция - 20%, Австрия и Германия - по 19%. Лидеры по количеству иммигрантов Австралия - 30% населения, Новая Зеландия - 29%, Канада - 21%, Ирландия - 18%. Это страны исторически привлекали много мигрантов.

Лидерами по доле иммигрантов в населении являются страны Ближнего Востока. Например, в Объединенных Арабских Эмиратах приезжих составляют 88% от общего числа жителей страны. За ними с небольшим отрывом следуют Кувейт, Катар, Бахрейн и Оман. В Катаре присутствует экстремальный демографический дисбаланс, где 75% населения составляют мужчины-иммигранты. Сингапур, единственный среди азиатских тигров с высокой долей мигрантов, занимает шестое место среди лидеров. 43% его населения составляют иммигранты. Саудовская Аравия занимает седьмое место с 39% населения, состоящего из иммигрантов.

В настоящее время к традиционным регионам набора трудовых мигрантов добавились развивающиеся страны Северной Африки, Азии и Восточной Европы. В многих странах с низкими затратами на рабочую силу функционируют специальные посреднические фирмы, рекрутирующие работников для отправки на заработки в разные государства Европы.

Часто правительства принимающих стран рассчитывают на временный характер использования труда иммигрантов и предполагают, что они вернуться в свои страны после окончания контрактов. Однако на практике большинство иммигрантов остаются и постепенно интегрируются в общество. Сезонная миграция с целью трудоустройства является одним из видов данной миграции и является типичным явлением для многих стран Европы.

Миллионы граждан развивающихся стран выезжали на временную работу в Западную Европу и Северную Америку, что, с одной стороны, давало возможность получить или повысить квалификацию и расширить общий кругозор, а с другой в ряде случаев служило источником накопления, в том числе первоначального капитала. Современная модель международных миграций базируется на теории неоклассической экономики, утверждающей, что люди перемещаются для максимизации прибыли в течение всей жизни [12].

Мигранты проводят анализ своих возможностей заработка, принимая во внимание как текущее место жительства, так и потенциальные места работы в других регионах, как внутри своей страны, так и за ее пределами. Они анализируют потенциал заработка на протяжении всей своей трудовой жизни, учитывая различные факторы, такие как условия труда, стабильность экономики, доступ к образованию и здравоохранению, а также качество жизни для себя и своей семьи. При этом мигранты также оценивают потенциальные

расходы на миграцию, включая затраты на переезд, поиск работы, адаптацию к новой среде и жизненные условия. Эта внутренняя оценка помогает им принять решение о том, где искать лучшие возможности для себя и своей семьи.

В соответствии с теорией экономической миграции, мигранты стремятся к местам, где они могут получить наибольший доход от своего труда. Обычно это означает, что они выбирают работу в регионах или странах с более высокими заработными платами и лучшими условиями труда. Таким образом, миграция трудовых ресурсов часто направлена из регионов с низким уровнем заработной платы в регионы с более высоким уровнем оплаты труда. Этот процесс способствует снижению различий в заработной плате между различными регионами и странами и способствует созданию равновесия на рынке труда.

В конце 20-го века родились новые теории миграции, одной из которых является «синтетическая теория» Д. Массея. Массей включил в основу своей теории положения классических теорий миграции, он приходит к выводу, что миграция высокообразованных людей из стран, в которых высокий человеческий капитал является относительно редким явлением, значительна, но не менее значительны потоки рабочих относительно низкой квалификации (особенно из сельскохозяйственных районов в города). Существует проблема недостаточного государственного внимания к развитию сельских районов, отсутствуют стимулы для вклада сбережений в сельскую экономику. Часто в сельских районах нет хороших дорог, коммуникаций, не хватает информации о новых рынках, стандартах продукции, более экономичных производственных практиках и технологиях, доступа к кредитам. [13].

В соответствии с теорией сегментированного рынка труда М. Пиора, въезд населения обусловлен со столкновением структурных потребностей нынешних промышленных экономик. Эта концепция концентрируется на мотивах миграции в странах-реципиентах. М. Пиор считает, что миграция связана не с выталкивающими факторами в государствах, отдающих рабочую силу (высокая безработица или низкая оплата труда), а с притягивающими факторами в принимающих государствах (необходимость в иностранной рабочей силе). М. Пиор полагает, что рынкам труда развитых промышленных государств свойственна противоречивость между рабочей силой и капиталом, обусловленная сегментированной структурой рынка труда. Местное население воздерживается от работы в сфере услуг в связи с

низкой оплатой труда, часто изменяющихся условий работы, не значительных возможностей карьерного роста. Они обычно работают в производственной сфере. Именно с целью компенсировать нехватку рабочей силы, предприниматели используют труд иммигрантов [14].

Мигранты активно строят и поддерживают социальные связи на личном уровне как с бывшими мигрантами, так и с немигрантами, основываясь на связях крови, знакомствах и общем происхождении, как в странах, из которых они уезжают, так и в странах, куда они приезжают. Эти миграционные сети, которые также называются социальным капиталом мигрантов, играют важную роль в их решении о переезде. Они предоставляют мигрантам не только дополнительные ресурсы, такие как денежные средства и знания, но и мотивацию для миграции, а также дополнительные возможности для успешной адаптации в новой стране.

Эти миграционные сети формируют миграционную систему связей, которая, согласно теории миграционной цепи, продолжает существовать автономно после преодоления определенного критического порога. В рамках этих глобальных сетей происходит обмен финансовыми, культурными и человеческими ресурсами, а также информацией и идеями. Некоторые из этих сетей активно поддерживаются правительствами стран происхождения мигрантов.

В условиях глобализации миграционные процессы приобретают новую динамику, оказывая противоречивое воздействие на социально-экономическое развитие как принимающих стран, так и стран отправителей. Усиление миграции может вызывать дестабилизацию, представляя угрозу как для развитых стран, так и для стран с нестабильной политической обстановкой. Миграции в условиях глобализации также способствуют диверсификации социально-экономических институтов, языка, культуры и моделей поведения как в принимающих, так и в странах отправления.

Национальные границы все менее и менее отделяют одно национальное единство от другого. Культурное и этническое единство перестает быть неизменным признаком нации. Таким образом, рост миграции становится вызовом традиционному пониманию национального государства.

В современном мире миграционные процессы все чаще становятся объектом политической полемики и привлекают внимание различных акторов. Основные факторы, способствующие политизации миграции, включают в себя новый этап конкуренции между развитыми

государствами за географическое, экономическое, политическое и информационное пространство. Этот процесс сопровождается политической модернизацией многих стран, что делает политические аспекты миграции более актуальными и доминирующими на глобальном, региональном и локальном уровнях.

Среди проблем, связанных с миграцией, можно выделить увеличение криминальной активности, нарушение культурных и религиозных традиций коренного населения, а также неравномерное распределение ресурсов и дополнительную нагрузку на экономику страны-приемника. Важно отметить, что мигранты часто вынуждены занимать низкооплачиваемые и неквалифицированные должности, что может вызывать напряженность в сфере трудовых отношений и социального обеспечения.

Тем не менее, существуют и позитивные аспекты миграции для стран-приемников. Принятие мигрантов может помочь в решении демографических проблем и обеспечении низкой стоимости рабочей силы, что в конечном итоге способствует увеличению конкурентоспособности выпускаемой продукции. Экономические выгоды миграции также включают сокращение бедности, улучшение здоровья детей, повышение доступности образования и приток инвестиций, что подчеркивается в докладах Всемирного банка.

Миграционная ситуация в Казахстане. В Казахстане наблюдается динамичное развитие миграционных процессов, характеризующееся быстрым увеличением потоков трансграничных перемещений. В частности, отмечается активное формирование миграционных потоков из ближних и дальних зарубежных стран. Этот разнообразный и интенсивный поток миграции оказывает влияние на общество в целом, изменяя его структуру и динамику как количественно, так и качественно.

Одним из основных факторов, влияющих на структуру современного казахстанского общества, являются уровень и темпы внешней трудовой миграции. Как свидетельствуют данные на февраль 2024 года, на территории Казахстана осуществляли трудовую деятельность по разрешениям местных исполнительных органов более 12 тысяч иностранных граждан. Среди них значительное количество специалистов и квалифицированных рабочих, а также лица, привлеченные на сезонные работы и корпоративный перевод.

На сегодняшний день в Казахстане действует более 1,6 тысяч работодателей, привлекающих иностранную рабочую силу. Важно

отметить, что более 97% работников при этом являются гражданами Казахстана. Эти цифры отражают значительный вклад мигрантов в экономику страны и подчеркивают их интеграцию в местные трудовые рынки.

По видам экономической деятельности наибольшее количество работает в сферах:

- строительства – 4 326 человек (33,5 процента);
- обрабатывающей промышленности - 1 370 человек (10,6 процента);
- горнодобывающей промышленности и разработке карьеров – 1 298 человек (10 процентов);
- профессиональной, научной и технической деятельности – 843 человека (6,5 процента);
- сельского, лесного и рыбного хозяйства – 600 человек (4,6 процента).

Основными странами исхода трудовых мигрантов являются: Китай - 4 045 человек (31,4 процента), Индия – 1 152 человека (8,9 процента), Турция – 1 110 человек (8,6 процента), Узбекистан – 673 человека (5,2 процента) [15].

Миграционные потоки из-за границ могут усугубить ситуацию на рынке труда в Казахстане. Наиболее интенсивные миграционные связи Казахстана связаны с Китаем, Индией, Турцией и Узбекистаном. Однако, прибывающие мигранты могут столкнуться с проблемами, включая конкуренцию на рынках труда и жилья, монополизацию определенных секторов экономики, а также социальные и культурные конфликты. Это может привести к маргинализации и криминализации мигрантов.

Специалисты предупреждают о возможных последствиях миграции, таких как напряженность в обществе, конфликты между этническими группами, увеличение ксенофобии, радикализма и экстремизма. Основная часть трудовых мигрантов в Казахстане находится в нелегальном статусе, за исключением некоторых высокооплачиваемых специалистов. Это представляет серьезную проблему с точки зрения национальной безопасности.

Большинство легальных и нелегальных мигрантов из соседних стран проживает в крупных городах и на юге страны. Южные области, такие как Алматинская, Жамбылская, Кызылординская и Южно-Казахстанская, привлекают наибольшее количество экономически активного населения. Однако это может создать дополнительные социальные и экономические вызовы для этих регионов.

Заключение

Современные международные миграции представляют собой глубокие и сложные процессы, которые тесно связаны с глобальными экономическими изменениями. В этом контексте активные участники миграций, чаще всего, являются страны и регионы, которые вступают в новые торговые, производственные и информационные отношения на мировой арене. Интеграция в глобальную экономику не только усиливает потоки трансграничной миграции, но и воздействует на структуру и направления этих потоков.

Экономическая глобализация, с одной стороны, приводит к перемещению людей из их родных мест в поисках лучших возможностей для жизни и труда. Это связано с изменениями в трудовых рынках, развитием новых отраслей и возможностей в различных странах. С другой стороны, она также создает благоприятные условия для наиболее активной и предприимчивой части населения, позволяя им использовать глобальные возможности для достижения экономического процветания.

Таким образом, современные международные миграции не следует рассматривать исключительно как следствие недостаточного развития или экономических проблем в отправляющих странах. Вместо этого они отражают динамичные процессы глобальной интеграции и стремление людей к улучшению своего положения в условиях мировых экономических изменений.

При этом увеличивающаяся миграционная взаимозависимость трудоизбыточных стран и трудонедостаточных государств (с неудовлетворенным спросом на определенные категории работников, например социальных и медицинских, как низкой, так и высокой квалификации) выступает в качестве главной закономерности миграционного движения рабочей силы. А по сути – и большинства категорий населения. В движение вовлечены практически все страны и территории мира: в качестве стран исхода, транзита или приема мигрантов, а нередко одновременно в разных качествах.

В перспективе можно выделить три основных фактора, которые будут способствовать увеличению объемов миграции. Во-первых, это сохраняющееся неравенство между богатыми и бедными странами. Несмотря на усилия по сокращению этого разрыва, экономические и социальные неравенства остаются значительными, что будет продолжать стимулировать миграционные потоки из стран с низким уровнем дохода в страны с более высоким уровнем жизни.

Во-вторых, политические и этнические конфликты в ряде регионов также будут играть свою роль в увеличении миграции. Напряженная политическая обстановка, наличие конфликтов и нарушение прав человека заставляют людей искать безопасности и защиты за пределами своих стран, что может привести к росту числа беженцев и вынужденных переселенцев.

Наконец, создание новых зон свободной торговли и экономических союзов будет способствовать увеличению мобильности рабочей силы. Расширение торговых отношений и интеграция рынков может привести к возрастанию спроса на рабочую силу в определенных отраслях и регионах, что будет стимулировать переселение людей в поисках лучших экономических возможностей.

ЛИТЕРАТУРА

[1] World Migration: Report 2022. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>

[2] Böhning W.R. Employing foreign workers: a manual on policies and procedures of special interest to middle- and low-income countries. - Geneva: Intern. labour office, 1996. - XI, 97 p.

[3] Колосницына М.Г., Суворова И.К. Международная трудовая миграция: теоретические основы и политика регулирования // Экономический журнал ВШЭ. - 2005. - № 4. - С.543-565;

[4] Ravenstein E.G. The Laws of Migration // Journal of the Royal Statistical Society. - 1885. - № 48. - P.167-227.

[5] Skeldon R. Migration and development: A global perspective. - Essex: Longman, 1997.

[6] Lewis G. J. Human Migration A Geographical Perspective. - New York: St. Martin's Press, 1982.

[7] Todaro. M. P. A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries // American Economic Review. - 1969. - Vol: 59. - P.138-148.

[8] Sjaastad L. A. The Costs and Returns of Human Migration // Journal of Political Economy. - 1962. - Vol. 70. - P. 80-93.

[9] Кески Г. Влияние миграции на экономику и международную торговлю // Известия Уральского федерального университета. Сер. 3, Общественные науки. - 2015. - № 4 (146). - С. 133-135;

[10] Countries with the largest number of foreign workers. 2022. www.statista.com

[11] Миграция в мире: из каких стран больше всего едут и

куда? https://news.rambler.ru/sociology/51328467/?utm_content=news_media&utm_medium=read_more&utm_source=copylink

[12] Todaro P., Maruszko L. Illegal migration and U.S. immigration reform: a conceptual framework // Population and Development. - 1987. – №13. – С.101-114.

[13] Massey D. Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century / Paper prepared for Conference on African Migration in Comparative Perspective. - Johannesburg, 2003. – P.63-88;

[14] Piore M. Birds of passage. Migrant labour and industrial societies. - New York: Cambridge University Press, 1979.

[15] В Казахстане каждый третий трудовой мигрант - из Китая. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/v-kazahstane-kajdyiy-tretiyy-trudovoy-migrant-iz-kitaya-526920/

REFERENCES

[1] World Migration: Report 2022. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>

[2] Böhning W.R. Employing foreign workers: a manual on policies and procedures of special interest to middle- and low-income countries. - Geneva: Intern. labour office, 1996. - XI, 97 p.

[3] Kolosnitsyna M.G., Suvorova I.K. Mezhdunarodnaya trudovaya migraciya: teoreticheskie osnovy i politika regulirovaniya [International labor migration: theoretical foundations and regulatory policy]. Ekonomicheskij zhurnal VShE, 2005, № 4, S.543-565 [in Russ.].

[4] Ravenstein E.G. The Laws of Migration. Journal of the Royal Statistical Society, 1885, N 48, p. 167-227.

[5] Skeldon R. Migration and development: A global perspective. Essex: Longman, 1997.

[6] Lewis G. J. Human Migration A Geographical Perspective. New York: St. Martin's Press, 1982.

[7] Todaro. M. P. A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries // American Economic Review. - 1969. - Vol: 59. – P.138-148.

[8] Sjaastad L. A. The Costs and Returns of Human Migration. Journal of Political Economy, 1962, Vol. 70, p. 80-93.

[9] Keski G. Vliyanie migracii na ekonomiku i mezhdunarodnyuyu trgovlyu [The impact of migration on the economy and international trade]. Izvestiya Ural'skogo federal'nogo universiteta. Ser. 3, Obshchestvennyye nauki, 2015, № 4 (146), s. 133-135 [in Russ.].

[10]. Countries with the largest number of foreign workers. 2022.
www.statista.com

[11] Migraciya v mire: iz kakih stran bol'she vsego edut i kuda?
[Migration in the world: from which countries do people travel the
most and where?]. https://news.rambler.ru/sociology/51328467/?utm_content=news_media&utm_medium=read_more&utm_source=copylink
[in Russ.].

[12] Todaro P., Maruszko L. Illegal migration and U.S. immigration
reform: a conceptual framework. Population and Development, 1987, №13,
s.101-114.

[13] Massey D. Patterns and Processes of International Migration in
the 21st Century / Paper prepared for Conference on African Migration in
Comparative Perspective. Johannesburg, 2003, p.63-88;

[14] Piore M. Birds of passage. Migrant labour and industrial societies.
- New York: Cambridge University Press, 1979.

[15] V Kazahstane kazhdyj tretij trudovoj migrant - iz Kitaya [In
Kazakhstan, every third migrant worker is from China]. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/v-kazahstane-kajdyiy-tretiy-trudovoy-migrant-iz-kitaya-526920 [in Russ.].

ЭКОНОМИКАЛЫҚ КӨШІ-ҚОН: ҚАЗІРГІ ТРЕНДЕНЦИЯЛАР ЖӘНЕ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Кожирова С.Б.¹, *Нечаева Е.Л.²

¹саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Р.Б.Сүлейменов
атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан
e-mail: kozhirova_sb@mail.ru

*²саясаттану ғылымдарының кандидаты, профессор, Л.Н.Гумилев
атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
e-mail: elenech@inbox.ru

Андатпа. Халық қозғалысы қоғамның әртүрлі аспектілерінде,
соның ішінде экономика мен саясатта маңызды рөл атқарады. Қазіргі
таңда экономистер, әлеуметтанушылар, саясаттанушылар сияқты
түрлі сала ғалымдары көші-қонға қатысты мәселелерге көбірек көңіл
бөлуде. Миграция түсінігі адамдардың бір аймақтан екінші аймаққа,
көбінесе ұзақ қашықтыққа және үлкен топтарға көшуінің кең ауқымын
қамтиды. Тарихи тұрғыдан халықтың көші-қоны демографиялық
өсуге, технологиялық өзгерістерге, саяси қақтығыстар мен соғыстарға
әсер ететін маңызды фактор болды. Соңғы ғасырларда халықтың

коныс аударуы адамдардың географиялық орналасуындағы елеулі өзгерістердің негізгі себебі болды.

Көші-қон мәселелеріне әр түрлі ғылыми пәндердің қызығушылығының артып келе жатқанын ескере отырып, бұл тақырыптың өзектілігі артып, талқылануда. Бұл мақалада экономикалық көші-қонмен байланысты ағымдағы үрдістер мен проблемалар қарастырылады.

Негізгі тенденциялардың бірі - әлемде экономикалық мигранттар санының өсуі. Жұмыс күшінің артығы бар елдер мен жекелеген санаттағы жұмысшыларға мұқтаж елдер арасындағы миграциялық өзара тәуелділіктің артуы еңбек ресурстары қозғалысының негізгі тенденцияларын анықтайды. Таяу болашақта бірқатар себептерге байланысты көші-қон көлемі артады деп болжануда.

Экономикалық көші-қонның құрылымдық ерекшеліктері оның әлеуметтік процестердегі рөлін анықтау үшін маңызды. Ол кәсіби, біліктілік және білім беру ерекшеліктері, сондай-ақ оған қатысушылардың мамандықтары бойынша барған сайын сараланып келеді. Бұл мақалада қоғамдағы өзгерістерге сезімтал және сонымен бірге осы өзгерістердің динамикалық және құрылымдық параметрлерін қалыптастыруға айтарлықтай әсер ететін үдерісті білдіретін, жаһандық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде шешуші рөл атқаратын көші-қонның ерекшеліктері талданады. Экономикалық көші-қон проблемаларымен күресу халықаралық қоғамдастықтың бірлескен күш-жігерін талап етеді.

Тірек сөздер: экономикалық көші-қон, көші-қон жағдайы, көші-қон, жұмыс күшінің ұтқырлығы, қауіпсіздік, Қазақстан, экономикалық үрдістер, қауіпсіздік мәселелері

ECONOMIC MIGRATIONS: MODERN TRENDS AND SECURITY ISSUES

Kozhirova S.B.¹, *Nechaeva E.L.²

¹doctor of Political Science, Professor, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kozhirova_sb@mail.ru

*²candidate of political science, professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
e-mail: elenech@inbox.ru

Abstract. Economic migration is an important phenomenon of the modern world, which has a significant impact on the economic development

and security of states. This article examines current trends and problems associated with economic migration.

One of the main trends is the growing number of economic migrants in the world. This growth is due to various factors, such as uneven distribution of resources, conflicts, climate change and demographic changes. As a result, many people are forced to look for better economic opportunities outside their own countries. However, there are also problems associated with economic migration that require attention.

Modern international migrations reflect the processes of integration of peripheral countries into the global economy. Rapid inclusion in global trade, production and information networks makes some countries and regions active participants in migration. Economic globalization, although it displaces people from their usual living conditions, also creates favorable opportunities for achieving economic prosperity.

Increasing migration interdependence between countries with a surplus of labor and countries in need of workers of certain categories determines the main trends in the movement of labor resources. Almost all countries in the world become either sending, transit or receiving countries for migrants, and sometimes perform all these functions simultaneously. Migration volumes are predicted to increase in the near future for several reasons. First, the persistence of inequality between developed and developing countries. Secondly, political and ethnic conflicts in a number of regions will continue to stimulate migration flows. And thirdly, the creation of new free trade zones will promote labor mobility.

Combating the problems of economic migration requires joint efforts on the part of the international community. This includes developing and implementing effective control mechanisms, protecting the rights of migrants and facilitating their integration into new societies. It is also necessary to work to address the root causes of migration, such as poverty, conflict and inequality. In general, economic migration is a complex phenomenon that requires attention and balanced approaches to ensure the economic development and security of all countries affected by this process.

Keywords: economic migration, migration situation, migration, labor mobility, security, Kazakhstan, economic trends, security issues

Статья поступила 13.05.2024

УДК 37.014.5(5-191.2)

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.009>

МРНТИ 11.25.40

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В ЦЕНТРАЛЬНО-АЗИАТСКОМ РЕГИОНЕ: НОВЫЙ КУРС РАЗВИТИЯ

*Жакьянова А.М.¹, Мямешева Г.Х.²

*¹ PhD, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

e-mail: zhakyanova.a@inbox.ru

² кандидат философских наук, доцент, Казахстанско-Немецкий Университет (DKU), Алматы, Казахстан

e-mail: gal.ant_1983@mail.ru

Аннотация. Международные вызовы и угрозы XXI века, а также геополитическая роль Центральной Азии актуализировали необходимость применения регионального подхода к интернационализации образования. В 2021 году Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Узбекистан и Туркмения приняли Туркестанскую декларацию об основных принципах Центрально-Азиатского пространства высшего образования (ЦАПВО). Целью данного объединения является укрепить и продвигать образовательное пространство Центральной Азии, установив приоритетные направления развития на взаимовыгодных условиях. Основными факторами развития Единого Центральноазиатского Пространства высшего образования выступают общность истории, культурных ценностей, религия, единые геополитические и геостратегические цели, общий языковой фон и др.

Целью данного исследования выступает комплексный анализ образовательной политики в сфере высшего образования в Центрально-Азиатском регионе в условиях современных политико-экономических отношений. Методами исследования были обозначены междисциплинарный, институциональный и мультиактивный подходы, интеллектуальная интуиция, контент-анализ, компаративистика и другие общенаучные методы.

В ходе исследования был проведен анализ образовательной политики каждой из стран ЦА, опираясь на социальноэкономические показатели, предложена целостная программа национальной идентичности С.Б. Булекбаева на основе осмысления состояния тюркского мира и возрождения тюркского самосознания, тюркской

духовности. Таким образом, образование в качестве инструмента мягкой силы внешней политики стран ЦА выступает ресурсом для укрепления дружественных отношений как в регионе, так и с другими зарубежными странами, расширение культурных связей между ними, усиление международного сотрудничества, расширение сферы деловых контактов, повышение качества знаний и уровня развития человеческого капитала; развитие экономики (туризм, сфера услуг и т.д.), создание влиятельных научных центров (укреплению материально-технической базы), конкурентоспособности ВУЗов, повышение имиджа страны, повышение имиджа региона.

Ключевые слова: Центральная Азия, Казахстан, мягкая сила, образовательная политика, академическая мобильность, тюркская цивилизация, внешняя политика, культурные связи

Основные положения

В контексте образовательной политики в Центрально-Азиатском регионе национальная идентичность и общность истории играют важную роль. Регион богат историческим наследием, которое имеет общую основу – тюркская цивилизация, что может отражаться в образовательных программах и культурных инициативах. Поддержание и развитие этого культурного наследия способствует укреплению самосознания и национальной идентичности.

Геополитические факторы мирового развития имеют также важное значение для образовательной политики региона. Центральная Азия располагается на перекрестке различных геополитических интересов, что влияет на формирование образовательных стратегий и приоритетов. Стремление к самостоятельности и развитию собственных образовательных систем становится ответом на вызовы современного мира и стремление к сохранению национальной идентичности.

Новые вызовы человечеству, такие как глобальные изменения климата, экономическая нестабильность, терроризм и кибербезопасность, также оказывают влияние на образовательную политику. Встреча этих вызовов требует развития новых компетенций и знаний, которые должны быть включены в образовательные программы.

Образовательная политика, являясь инструментом мягкой силы в руках соперничающих международных акторов на мировом, региональном и национальном уровнях путем поддержки культурного обмена, развития образовательных программ и научных исследований

стран Центральной Азии, будет способствовать укреплению позиций региона на мировой арене и установлению долгосрочных партнерских отношений. Это также позволяет региону оставаться активным участником в процессах глобального развития и влиять на формирование мировой образовательной повестки.

Введение

В современном мире, характеризующимся полицентричностью и неопределенностью в глобальной политике, Центрально-Азиатский регион приобретает все большее значение в международных отношениях. Этот регион обладает богатыми природными ресурсами и стратегически важным местоположением, что привлекает внимание различных акторов. В свете такой ситуации возникает вопрос о том, готов ли Казахстан принять роль ведущего лидера в этом регионе.

На последней встрече глав государств Центральной Азии Президент Казахстана К.К. Токаев отметил, что международная обстановка находится в напряженном периоде, и в таких условиях региональное сотрудничество становится все более важным. Благодаря прагматичной внешней политике стран Центральной Азии укрепляется их торгово-экономическое сотрудничество, развиваются культурные и гуманитарные связи, и проводятся различные мероприятия, такие как форумы и выставки [1].

Еще одним фактором для развития и укрепления взаимодействий между странами ЦА является вопрос исторической памяти. Одной из причин добрососедских отношений является общность истории и общее советское прошлое, тогда как на данном этапе развития под действием естественных демографических законов, это поколение вытесняется на всех уровнях теми, кто родился уже в независимых государствах. Мягкая сила в этом плане может стать основополагающим инструментом для выстраивания новых отношений, а общность границ и истории станут прочным фундаментом в этом вопросе. Формирование мягкой силы по отношению к соседним государствам будет способствовать выработке действенных и эффективных инструментов в виду наличия разнообразных ресурсов. Вес и влияние в регионе должны сопровождаться и подтверждаться принимаемыми, не отторгаемыми реципиентами в странах региона инструментами мягкой силы.

Обстановку в центральноазиатском регионе нельзя назвать стабильной, поэтому одной из экономически выгодных сфер, по-

нашему мнению, является сфера образования, где есть социальный запрос на создание общей повестки и решение практических задач. Обоснование идеи об укреплении международных отношений центральноазиатских стран с помощью академической мобильности в качестве инструмента мягкой силы основано на институциональном подходе. В Казахстане существует несколько ключевых институтов и организаций, которые являются проводниками продвижения мягкой силы и публичной дипломатии. Эти институты включают в себя «руководство страны, Министерство иностранных дел, казахстанские диаспоры и ирреденты, ряд международных казахстанских организаций, некоммерческие организации, институты гражданского общества, различные исследовательские центры и университеты» [2].

Важно отметить, что страны Центральной Азии активно участвуют в множестве международных организаций и форумах, способствующих сотрудничеству и обмену опытом как на региональном, так и на мировом уровне. Среди наиболее значимых международных организаций, в которых участвуют страны Центральной Азии, можно выделить такие как СНГ, ШОС, ОДКБ, ЕАЭС, ОБСЕ, АСЕАН и ЦАС. Эти платформы обеспечивают возможности для сотрудничества, обмена опытом и решения общих проблем в регионе и за его пределами.

Отметим также, что Центральная Азия играет стратегическую роль как «уникальный геополитический узел», связывая четыре страны-ядерные державы: Россию, Китай, Пакистан и Индию. Это делает регион объектом повышенного внимания с точки зрения международной безопасности и экономического развития [3, с.39].

Исследование образования как инструмента мягкой силы в системе международных отношений является относительно новым направлением в рамках теории международных отношений. Однако за последние годы отдельные исследователи начали активно заниматься этой проблемой, и было опубликовано ряд работ, которые принесли новые знания и результаты в этой области. Так, ученые в своих работах исследуют взаимосвязь между культурными обменов и мягкой силой в контексте международных отношений, роль академической мобильности в развитии мягкой силы и культурной дипломатии, а также влияние образования на формирование политических предпочтений и установок у участников процесса.

Высшее образование как ресурс мягкой силы рассматривали в своих трудах Дж. Най [4], Дж. Найт [5], А. Торкунов [6], О.Ф. Русакова [7] и другие. В теоретико-методологическом плане данные исследования

значительно расширили теорию международных отношений путем введения концепции мягкой силы. На появление концепта «мягкая сила» оказали влияние: а) понимание важности культурных, гуманитарных, экономических аспектов в международных отношениях; б) исторические события, показывающие альтернативные инструменты воздействия на других; в) вызовы и угрозы современности, требующих новых подходов решения глобальных проблем; г) опыт развития новых идеи в концепции мягкая сила. На современном этапе «сила» в системе международных отношений выходит из традиционного понимания «применения военных методов», а включает в себя «силу впечатлений», «взаимную силу», «острую силу», «умную силу», которая основана на культурологических, интеллектуальных и гуманитарных особенностях внешней политики государств.

Канадская исследовательница Дж. Найт одна из первых, кто обосновала концептуальную роль образования как инструмента мягкой силы в западной политической науке, основываясь на идеях и работах Дж. Ная. В современной мировой политике значительную роль в управлении международными процессами играют различные субъекты, включая национальные и региональные образовательные центры, и ассоциации, университеты и колледжи, студенческие и преподавательские сообщества, разного рода фонды и рейтинговые агентства. Парадокс, в котором возник, с точки зрения Найт, непреодолимый дуализм между «силой» и «взаимной выгодой», привел ее к мысли о том, что адекватной силовой парадигмой (даже в формате мягкой силы) является дипломатическая парадигма. Найт предложила концепцию «дипломатии знаний» (knowledge diplomacy), в которой образование становится продолжением дипломатии в не силовых концептах [5, p. 8–9.].

После развала СССР в период становления стран ЦА ряд западных ученых (Брунер Х., Тиллет Э., Мерилл М.) посвятили свои исследования вопросам формирования национальных моделей высшего образования в странах ЦА, их модернизации и интеграции в мировое пространство образования [8-10].

В современное время большой интерес представляет влияние транснационального образования на национальные модели, открытие зарубежных филиалов в странах ЦА, образовательная миграция из стран ЦА. Э. Варпаховский отмечает, что Центральные-Азиатские республики как получатели международного образования через транснациональные институты высшего образования заинтересованы в

продвижении данной тенденции, используя ее как средство получения знаний и навыков, которые могут способствовать экономическому развитию страны. Большой акцент делается на обучение STEM [10, с. 69].

Большую часть исследований Е. Байдарова, С. Кушкumbaева, З.Д. Шаймордановой, Ж. Сембаевой, посвящены переосмыслению развития взаимодействия Казахстана со странами Центральной Азии на фоне смены политических элит, сложных приграничных проблем в области водоснабжения и энергоресурсов, торгово-экономических, гуманитарных и по другим направлениям. На современном этапе возникают новые вызовы и угрозы на фоне затянувшегося конфликта между Россией и Украиной. В этом плане укрепление регионального сотрудничества во всех сферах рассматривается как фактор сохранения национальной идентичности и экономической стабильности для выработки правильных политических решений и стратегий [11-13].

Однако, несмотря на активное развитие этого направления, многие аспекты исследования высшего образования как инструмента мягкой силы в системе международных отношений все еще остаются малоисследованными. Таким образом, можно сделать вывод о том, что исследование образования как инструмента мягкой силы в системе международных отношений в центрально-азиатском регионе находится на начальной стадии развития, и представляет собой перспективное направление для будущих исследований в рамках теории международных отношений и разработке стратегий внешней политики указанных стран.

Описание материалов и методов

В статье основой исследования стал междисциплинарный подход, который был применен при рассмотрении сферы образования через призму теорий в области международных отношений и сферы образования, а также других областей. С помощью мультиактивного подхода были обоснованы и раскрыты новые задачи, встающие перед современной дипломатией, которая ранее была тесно связана с ролью государственного управления в международных отношениях и претерпела значительные изменения в нынешнее время. В наши дни дипломатия не ограничивается только министерствами иностранных дел, а стала более сложным и многообразным процессом, в который вовлечены различные акторы, такие как международные организации и институты, ТНК, НПО и др. В рамках институционального

подхода были рассмотрено влияние политических, экономических и образовательных институтов на сферу высшего образования и ее взаимодействие с другими аспектами международных отношений.

За основу были приняты следующие методы компаративный метод применялся для анализа особенностей применения инструментов «мягкой силы», в частности академической мобильности в различных культурных и политических контекстах. С помощью контент-анализа важно было проанализировать концепции внешней политики с целью выявления места и роли интернационализации высшего образования во внешней политике стран ЦА. Институциональный подход в анализе образовательной политики Центрально-Азиатского региона позволил выявить влияние политических, экономических и образовательных институтов на разработку и реализацию образовательных программ и стратегий.

Применение методов интеллектуальной интуиции в статье позволило выявить неочевидные связи и динамику изменений, которые могут влиять на международные отношения через призму других сфер деятельности. Этот подход помог увидеть тенденции развития образования в регионе, не всегда описываемые формальными методами, выявить потенциальные проблемы и возможности. В контексте Центрально-Азиатского региона это может означать обнаружение скрытых факторов, влияющих на тенденции взаимоотношений между странами и качества образования, а также предположения о возможных направлениях реформирования в этих сферах с учетом уникальных культурных и социальных особенностей региона.

Результаты

Страны Центральной Азии, включая Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан, получили свою независимость после распада Советского Союза в 1991 году. Во всех этих странах образовательные системы базировались на советской модели. Однако после получения независимости каждая из стран стала разрабатывать свою образовательную политику, опираясь на национальные особенности и приоритеты. Все страны Центральной Азии столкнулись с рядом вызовов, включая необходимость модернизации устаревших учебных программ, улучшения качества преподавания, обеспечения равенства доступа к образованию и приспособления системы образования к экономическим и

социокультурным изменениям. Тем не менее, хотя существуют общие тенденции и вызовы, каждая из стран разрабатывает свою уникальную стратегию и подход к реформированию образования, основываясь на своих национальных приоритетах и потребностях [14].

Результаты кабинетных исследований образовательной политики каждой из стран, основывающиеся на социально-экономические показатели из официальных источников, таких как: Выпуски по «Центральной Азии Бюро ЮНЕСКО, официальные сайты министерств стран ЦА, курирующих высшее образование и науку, а также были рассмотрены Концепции внешней политики пяти стран.

Таблица 1 - Краткий обзор образовательной политики стран ЦА (разработано автором)

Страны ЦА	Основные направления образовательной политики	Интернационализация	социо-экономические показатели	Кол-во Вузов/ Кол-во обучающихся ВО
1	2	3	4	5
Казахстан	С 1990-х годов началась реформа системы образования, направленная на ее модернизацию. Переход к 12-летнему образованию.	С 2010г. участие в программе Болонского процесса. Усиление сотрудничества с западными университетами, создание совместных программ. Привлечение иностранных студентов, особенно из соседних стран. Государственная программа «Болашак» финансирует учебу казахстанских студентов в ведущих университетах мира. Основные направления: ЕС, Россия, США, Великобритания, Китай.	Население -18 млн. Большая часть населения (71%) находится в возрастной категории 15-64 лет. ВВП на душу населения: 9,030 долларов США. Наибольшая часть населения проживает в городских районах (58%).	119 (11 нац.,)/ 626208 чел.

Кыргызстан	Процессы децентрализации системы образования. Реформы направлены на усиление роли местных органов управления в сфере образования. Внедрение среднего профессионального образования.	Развитие сотрудничества с университетами из других стран СНГ, а также с западными университетами. Активное привлечение иностранных студентов, преимущественно из соседних стран. Многие студенты отправляются в Россию и Турцию для получения образования. Есть также тенденция к обучению в Казахстане, в силу культурной и языковой близости.	Население- 6.1 млн. Активная рабочая сила составляет 64%. ВВП на душу населения: 1,220 долларов США. Городское население составляет 34%, что говорит о более высокой доле сельского населения.	68 вузов из которых 33 государственные, а 35 – частные или корпоративные/
Таджикистан	Основной акцент на улучшении доступа к качественному начальному и среднему образованию, особенно в удаленных и горных районах. Большое внимание уделяется преподаванию на таджикском языке.	Стремление к сотрудничеству с университетами из Ирана, Турции и России. Поддержка международных образовательных программ и грантов для таджикских студентов. Россия остается основным направлением для таджикских студентов. Важные направления: Турция и Иран, с которыми у Таджикистана имеются культурные и исторические связи.	Население- 8.9 млн. Активная рабочая сила составляет 60%. ВВП на душу населения: 801 доллар США. 27% проживают в городах, при этом 73% в сельской местности.	39 вузов, из которых только один частный/ корпоративный

Продолжение таблицы 1

1	2	3	4	5
Туркменистан	Основное внимание уделено национализации системы образования и созданию учебников на основе истории и культуры Туркменистана. Введение 12-летнего образования.	Больше ориентирован на двустороннее сотрудничество с конкретными странами, в частности с Турцией и Россией. Ограниченное участие в региональных и международных инициативах по образованию из-за закрытой политики страны. Студенты часто отправляются в Россию, Турцию и Китай.		
Узбекистан	Реформы направлены на модернизацию содержания образования и методик преподавания. Усиление внимания к профессиональному образованию. Разработка национальной системы стандартов образования.	Активизация международного сотрудничества в области образования в последние годы. Открытие филиалов зарубежных университетов в Узбекистане. С реформами последних лет исходящая мобильность студентов увеличилась. Основные направления: Россия, Южная Корея, Япония и Европейские страны.	Население -32.7 млн. Активная рабочая сила составляет 61%. ВВП на душу населения: 1,534 доллара США. Городское население составляет 49%.	85 вузов (включая восемь филиалов иностранных университетов)

Анализируя данные, представленные в таблице, необходимо отметить что все страны Центральной Азии считают интернационализацию высшего образования как стратегически важный компонент выстраивания эффективной внешней политической деятельности. Однако степень их интеграции в мировое

образовательное пространство и стратегии, которые они выбирают, сильно различаются. Основные факторы, влияющие на этот процесс, включают в себя исторические связи, геополитическое положение, национальную образовательную политику и экономические ресурсы.

Из пяти стран только Казахстан является государством-членом Болонского процесса, содействующего межправительственному сотрудничеству в области высшего образования, что позволяет привести систему высшего образования Казахстана в соответствие с европейской. Кыргызстан и Таджикистан не являются членами, но соответствуют стандартам Болонского процесса. Узбекистан и Туркменистан также не являются членами и не соответствуют стандартам Болонского процесса.

Анализируя социо-экономические показатели стран ЦА необходимо отметить, что большинство населения в четырех странах характеризуется как молодое население в возрасте от 1 до 14 или от 15 до 59 лет. Это указывает на потенциал рабочей силы и возможные вызовы в области образования и занятости. Также важно, что в странах ЦА большой уровень грамотности, что предоставляет возможности для экономического роста. Однако не равный уровень ВВП на душу населения между странами указывает на различия в экономическом развитии и уровне благосостояния.

В рамках исследования с помощью контент-анализа важно было проанализировать концепции внешней политики с целью выявления места и роли интернационализации высшего образования во внешней политике стран ЦА. В Концепции внешней политики Казахстана и других стратегических документах страны акцентируется внимание на модернизацию образования и привлечение мирового образовательного опыта. Академическая мобильность активно поддерживается программами, такими как «Болашак».

В Кыргызстане, страна акцентирует внимание на развитие партнерств в сфере образования с соседними странами и дальним зарубежьем. Поддержка академической мобильности часто осуществляется через двусторонние соглашения с различными странами. Внешняя политика Таджикистана в области образования направлена на сотрудничество с международными партнерами для улучшения качества образования в стране. В Узбекистане после изменений в политической сфере страна активизировала свои усилия по модернизации системы образования, сотрудничая с международными партнерами и университетами. Программы академической

мобильности также получили дополнительное развитие. В Концепции внешней политики Туркменистана на период 2017-2023 годов сфера образования не обозначена.

Обсуждение

В рамках данного исследования важно отметить, что создание Центрально-азиатского пространства высшего образования с использованием подхода современной политики идентичности важная стратегическая задача. Теоретико-методологической основой данной концепции могут быть взяты работы профессора С.Б. Булекбаева. В своей трилогии «Казахстанский путь в дилемме: Восток или Запад?» (2010) – «Феномен сознания в философии: новый взгляд» (2014) – «Тюркский вклад в мировую культуру и цивилизацию» (2016) С.Б. Булекбаев ставил проблему самоидентификации нации в связи и диалоге с другими культурами. В «Казахстанском пути» он утверждал, что модернизация не обязательно должна идти по западному образцу, мир Востока ближе Казахстану. Мешают это понять мифы европоцентризма в отношении и Востока, и тюркского мира. Здесь справедливо отметить, что в исторических хрониках Евразии тюркские народы в своё время создали большой пласт культурного наследия. Проживавшее на просторах от Восточной Сибири до Западного Черного моря население сформировало значительную степную цивилизацию, длившуюся тысячелетия.

С.Б. Булекбаев был солидарен с отечественным философом А.Х. Касымжановым [15] и указывал на следующие мифы европоцентризма: 1. Передовая Западная цивилизация, основанная на рационализме, создала мощные производительные силы. 2. Техноморфное мышление Запада видит человечество как машину и провозглашает ее универсальной моделью жизни для всего мира и отстающих стран, в первую очередь. 3. Западная цивилизация создала доминирующую универсальную культуру (философию, науку, право, технологию), на которую надо равняться. 4. Земледельческий производительный Запад создал все производство и цивилизацию, в отличие от захватнического и непроизводительного скотоводческого Востока. 5. Многие колонии России благодаря русскому народу получили доступ к образованию, просвещению, приобщение к мировой, то есть европейской культуре.

Кроме западноевропейской цивилизации с феноменом западнизма существуют различные (китайский, японский, корейский, индийский, малазийский, сингапурский) пути модернизации. А

рационалистическое сознание Запада – лишь часть «всеобъемлющего океана Сознания», который включает и трансперсональное в культуре, начиная от религиозных (шаманизма, язычества, эзотерических буддизма, индуизма, даосизма, суфизма, каббалы) и до светских духовных и научно-психологических традиций.

В материальном и духовном бытии и развитии человечества, не умаляя заслуг других культур и цивилизаций, необходимо выделить особую цивилизацию - тюркскую цивилизацию. Это другая экосистема, не Запад и не Восток, не арабо-исламская цивилизация. Тюркская цивилизация, «Степная цивилизация» (VI-VIII в.в.) имела самодостаточную и высокую культуру и достижения [16, с. 15]. Бог Тенгри-хан научил людей плавить в горнах железную руду – это была «научно-техническая революция» того времени. Чугун и сталь тюрков были прочными и ковкими, их производство стало массовым, промышленным, что позволило стать независимым от Китая и Тибета. Потом эта передовая технология получила распространение сначала в Китае, а потом и в Европе. Приручение и обучение животных-лошадей, верблюдов, собак были очень важны для выживания в Степи. Доместикация животных-шедевр номадической цивилизации. Изобретение тюрками такой одежды как брюки, сапоги, каблуки также значительный вклад в общечеловеческую культуру, как и изобретение приспособлений для верховой езды (удила, стремяна, седла) и оружия (стрелы с металлическим наконечником и точкой наконечников, складной лук, изогнутая сабля). Кочевая повозка/коляска и совершенное жилище - круглая юрта (дом, который всегда собой) тоже великие изобретения тюрков.

До открытия в 1889 году российским ученым Н.М. Ядринцевым памятников орхоно-енисейской письменности – «стел Кошо-Цайдама» (716 г.), расшифровки в 1893 году гениальным датским ученым В. Томсеном, считалось, что у тюрков не было письменности. Малая и Большая надпись Кюль-Тегина, надпись Тоньюкука поведали не только об именах и подвигах двух великих исторических деятелей древности братьев Кюль-Тегина и Бильге-Кагана, но и о тюркской идентичности, мировоззрении и жизненных ценностей. Создателями и «дизайнерами» высокой художественной традиции – «искусства звериного стиля» также были древние тюрки [16, с. 26].

Образование совершенного и развитого системного устройства, и управления – территориального объединения в виде государства: эль, удельно-лестничная система, иерархия чинов, кочевая демократия,

налоговая система, денежное обращение, дипломатия, книгопечатание также историческая заслуга тюрков, как и превосходное военное искусство (военная стратегия и тактика, дисциплина, разведка). Философия «долговечности» огромных тюркских государств заключалась в толерантности к другим, жизни в гармонии, в обучении у них, в сохранении покоренным народам их идентичности, языка, культуры, религии. Цели и ценности - безопасность, порядок и справедливость – тюрки открыли не только для себя, эти ценности они несли всему миру.

А.Х. Касымжанов считал: «Идентичность и есть иммунная система государства, народа, страны». Сохранения идентичности и самоопределение актуальны и сегодня. С.Б. Булекбаев предлагал разработать целостную программу духовного возвышения человека на основе осмысления состояния тюркского мира и возрождения тюркского самосознания, тюркской духовности с высоким духовно-нравственным потенциалом.

Вызовы и угрозы, встающие перед странами ЦА, требуют совместного решения и взаимовыгодного сотрудничества. Таким образом, чтобы тюркская цивилизация получила достойное признание в человеческой истории и может стать общим идейным основанием для разработки концепции развития мягкой силы стран ЦА через культуру, образование и науку. Необходимо способствовать смене парадигмы «исчезнувшей цивилизации» на парадигму стартовые условия для развития других цивилизаций, в том числе и европейской; просвещению мирового сообщества в сфере тюркской культуры и цивилизации, историческому и нравственному воспитанию цифровой молодежи в диалоге с аналоговым поколением.

В этой связи, предложенные концепции А.Х. Касымжанова и С.Б. Булекбаева не ограничиваются только Централно-Азиатским пространством, в дальнейшем их можно рассматривать и на уровне Евразийского образовательного пространства, учитывая сильную и фундаментальную систему советской школы, которая строилась на немецкой системе образования – кантовско-гумбольдтовской. Этот сплав культур и традиций, опыта и созидания станет мощной, выверенной временем площадкой для обновленной стратегии.

Заключение

Создание Централно-азиатского пространства высшего образования, основанного на подходе современной политики идентичности, как это представлено в трудах С.Б. Булекбаева,

является перспективной идеей, способной значительно укрепить сотрудничество и развитие региона. Понимание культурного разнообразия Центральной Азии является ключевым для разработки образовательных подходов, отражающих эту разнородность и способствующих развитию. Стратегическое ориентирование на страны Востока (тюркский мир и Азия) представляется более выигрышной стратегией, учитывая прогнозы экспертов об активном экономическом росте в этих регионах и постепенном смещении центра экономического притяжения на Восток.

Необходимо создать благоприятные условия для аналитической и исследовательской работы ученых. Казахстан, в рамках ЦАПВО, мог бы стать инициатором создания крупного Центрально-азиатского научно-исследовательского центра для изучения региональных проблем и перспектив. Важно определить приоритетные направления научно-исследовательских проектов, таких как водный кризис в приграничных зонах на юге Казахстана, миграционные вопросы, цели устойчивого развития и другие. Поддержка обмена студентами и преподавателями посредством программ обмена между учебными заведениями разных стран региона поможет углубить взаимопонимание и укрепить связи.

Развитие и модернизация национальных систем образования стран Центральной Азии, включая развитие программ экспорта образования, продвижение языка и распространение национальных культурных ценностей, будет способствовать укреплению национальных интересов и международной репутации. Также необходимо развивать центры креативных индустрий, создавать условия для защиты интеллектуальной собственности и укрепления научных кадров.

Включение в учебные программы элементов различных культур региона будет способствовать взаимопониманию и уважению между народами Центральной Азии. Эти программы могут охватывать историю, литературу, языки, народные традиции и другие аспекты культурного наследия. Использование современных технологий в образовательных процессах повысит доступность и эффективность обучения для студентов и преподавателей во всем регионе.

Реализация указанных мер будет способствовать эффективному внедрению принципов Центрально-азиатского пространства высшего образования, развитию региона и укреплению межгосударственного сотрудничества в области социокультурной и национальной идентичности.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Выступление Президента К.К. Токаева на IV Консультативной встрече глав государств Центральной Азии. 21 июля 2022 г. <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-na-iv-konsultativnoy-vstreche-glav-gosudarstv-centralnoy-azii-2163148>. 25.01.2024.

[2] Сыдыкназаров М. Центральная Азия на фоне смены политических поколений. <https://www.zakon.kz/redaksiia-zakonkz/4906620-tsentralnaya-aziya-na-fone-smeny.html>

[3] Нышанбаев Н.К., Төлен Ж.М., Ағыбай Ж.Р. Халықаралық қатынастар жүйесіндегі «Орталық Азия» аймағы: концептуалдық талдау // Вестник КазНУ Сер. МОиМП. – 2020. – №4(92). – С.39-47.

[4] Nye J.S. Soft Power and Higher Education. https://cdn.mashregnews.ir/old/files/fa/news/1393/4/11/637473_515.pdf

[5] Knight J. Moving from Soft Power to Knowledge Diplomacy // International Journal of Cultural Policy. – 2014. – Vol.20, Issue 4. – P. 427– 440.

[6] Торкунов А.В. Образование как инструмент «мягкой силы» во внешней политике России // *Вестник МГИМО-Университета*. – 2012. – № 4(25). – С. 85-93.

[7] Русакова О.Ф., Ковба Д.М. Исследования мягкой силы в российской политической науке: анализ проблемно-тематических полей // *Дискурс-Пи*. –2019. –№ 1 (34). – С. 37-50.

[8] Brunner J.J., Tillett A. Higher Education in Central Asia: The Challenges of Modernization: Case Studies from Kazakhstan, Tajikistan, The Kyrgyz Republic and Uzbekistan». World Bank: Washington, 2007 DC. <https://brunner.cl/2007/08/higher-education-in-central-asia-the-challenges-of-modernization-case-studies-from-kazakhstan-tajikistan-the-kyrgyz-republic-and-uzbekistan/>

[9] Merrill M. Central Asia: increasing under diversity // *International Higher Education*. – 2015. – № 59. – P.26-28.

[10] Varpahovskis E., Kuteleva A. Transnational Higher Education – The Case of Kazakhstan / In book: Human Rights Dissemination in Central Asia. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-27972-0_5

[11] Sembayeva Zh., Shaymordanova Z. Expectations and predictability of the accumulated cooperation experience: Kazakhstan and Uzbekistan // *Central Asia & the Caucasus*. – 2021. – Vol. 22 (3). – P. 66-78.

[12] Многовекторность стран Центральной Азии проходит очередное испытание: Интервью с Санатом Кушкумбаевым. <https://www.caa-network.org/archives/19583>.

[13] Baydarov E., Birimkulova G., Ibrayeva A., Duisenkozha Y. Kazakhstan in the System of Geopolitical and Regional Relations of the EU and the PRC // *Central Asia and the Caucasus*. – 2020. – Vol.21, № 3. – P. 15–31.

[14] Байсултанова К.Ч. Концептуальные основы экономической дипломатии государств Центральной Азии // *Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана, сер. «МО и регионоведение»*. – 2023. – № 1 (51). – С. 26-39.

[15] Касымжанов А.Г. Стелы Кошо-Цайдама / под общ. ред. Академика Г. Мутанова. – 2-е изд. – Алматы: ТОО «Компания Printing Systems», 1998. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 122 с.

REFERENCES

[1] Vystuplenie Prezidenta K.K. Tokaeva na IV Konsul'tativnoj vstreche glav gosudarstv Central'noj Azii [Speech by President K.K. Tokayev at the IV Consultative Meeting of the Heads of State of Central Asia]. 21.07.2022 <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-na-iv-konsultativnoy-vstreche-glav-gosudarstv-centralnoy-azii-2163148>. 25.01.2024. [in Russ.]

[2] Sydyknazarov M. Central'naya Aziya na fone smeny politicheskikh pokolenij [Central Asia against the backdrop of changing political generations]. <https://www.zakon.kz/redaksiia-zakonkz/4906620-tsentralnaya-aziya-na-fone-smeny.html>. 15.03.2024. [in Russ.]

[3] Nyshanbaev N.K., Tolen Zh.M., Agybai Zh.R. Halykaralyk katynastar zhujesindegi «Ortalyk Aziya» ajmagy: konceptualdyk taldau [Central Asia region in the system of international relations: conceptual analysis]. *Vestnik KazNU Ser. MOiMP*, 2020, № 4 (92), s.39-47. [in Kaz]

[4] Nye J.S. Soft Power and Higher Education. https://cdn.mashregnews.ir/old/files/fa/news/1393/4/11/637473_515.pdf. 10.09.2023

[5] Knight J. Moving from Soft Power to Knowledge Diplomacy // *International Journal of Cultural Policy*. – 2014. – Vol.20, Issue 4. – P. 427– 440.

[6] Torkunov A.V. Obrazovanie kak instrument «myagkoj sily» vo vneshnej politike Rossii [Education as an instrument of “soft power” in Russia’s foreign policy] // *Vestnik MGIMO-Universiteta*. – 2012. – № 4(25). – С. 85-93. [in Russ.]

[7] Rusakova O.F., Kovba D.M. Issledovaniya myagkoj sily v rossijskoj politicheskoy nauke: analiz problemno-tematicheskikh polej [Soft power studies in russian political science: analysis of problem-thematic fields] // *Diskurs-Pi*. – 2019. – № 1 (34). – С. 37-50. [in Russ.]

[8] Brunner J.J., Tillett A. Higher Education in Central Asia: The Challenges of Modernization: Case Studies from Kazakhstan, Tajikistan, The Kyrgyz Republic and Uzbekistan». World Bank: Washington, 2007 DC. <https://brunner.cl/2007/08/higher-education-in-central-asia-the-challenges-of-modernization-case-studies-from-kazakhstan-tajikistan-the-kyrgyz-republic-and-uzbekistan/> 16.04.2024.

[9] Merrill M. Central Asia: increasing under diversity // International Higher Education. – 2015. – №59. – P.26-28.

[10] Varpahovskis E., Kuteleva A. Transnational Higher Education – The Case of Kazakhstan. In book: Human Rights Dissemination in Central Asia – 2023 DOI: 10.1007/978-3-031-27972-0_5

[11] Sembayeva Zh., Shaymordanova Z. Expectations and predictability of the accumulated cooperation experience: Kazakhstan and Uzbekistan // Central Asia & the Caucasus. – 2021. – Vol. 22 (3). – P. 66-78.

[12] Mnogovektornost' stran Central'noj Azii prohodit ocherednoe ispytanie: Interv'yus Sanatom Kushkumbaevym [Multi-vectorality of Central Asian countries passes another test: Interview with Sanat Kushkumbayev]. <https://www.caa-network.org/archives/19583>. 10.04.2024. [in Russ.]

[13] Baydarov E., Birimkulova G., Ibrayeva A., Duisenkozha Y. Kazakhstan in the System of Geopolitical and Regional Relations of the EU and the PRC // Central Asia and the Caucasus. – 2020. – Vol.21, № 3. – P. 15–31.

[14] Baisultanova K.Ch. Konceptual'nye osnovy ekonomicheskoy diplomatii gosudarstv Central'noj Azii [Conceptual Foundations of Economic Diplomacy of Central Asian States] // Izvestiya KazUMOиMYA imeni Abylaj hana, ser. «MO i regionovedenie». – 2023. – № 1 (51). – С. 26-39. [in Russ.]

[15] Kasymzhanov A.G. Stely Kosho-Cajdama [The steles of Kosho-Tsaidam] / pod obshch. red. Akademika G. Mutanova. – 2-e izd. – Almaty: TOO «Kompaniya Printing Systems», 1998. – Almaty: Kazak universiteti, 2019. – 122 с. [in Russ.]

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ АЙМАҒЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ САЯСАТЫ: ДАМУДЫҢ ЖАҢА БАҒЫТЫ

* Жақьянова А.М.¹, Мямешева Г.Х.²

*¹ философия докторы PhD, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

e-mail: zhakyanova.a@inbox.ru

² философия ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазақстан-Германия университеті (DKU), Алматы, Қазақстан

e-mail: gal.ant_1983@mail.ru

Андатпа. ХХІ ғасырдың халықаралық сын-тегеуріндері мен қатерлері, сондай-ақ Орталық Азияның геосаяси рөлі білім беруді көпұлттандыруға қатысты өңірлік тәсілді қолдану қажеттілігін арттыруда. 2021 жылы Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Өзбекстан және Түрікменстан жоғары білім берудің Орталық Азия кеңістігінің негізгі қағидаттары туралы Түркістан декларациясын қабылдады. Бұл бірлестіктің басты мақсаты өзара тиімді шарттарда дамудың басым бағыттарын айқындай отырып, Орталық Азияның білім беру кеңістігін нығайту және дамыту болып табылады. Жоғары білім берудің Орталық Азиядағы кеңістігін дамытудың негізгі факторлары тарихтың, мәдени құндылықтардың, діннің, геосаяси және геостратегиялық мақсаттардың, ортақ тілдік фонның және т. б. ортақтығы болып табылады.

Бұл зерттеудің мақсаты қазіргі саяси-экономикалық қатынастар жағдайында Орталық Азия аймағындағы жоғары білім саласындағы білім беру саясатын кешенді талдау болып табылады. Зерттеу барысында пәнаралық, институционалдық және мультиактивті тәсілдер, интеллектуалды интуицияны, мазмұнды талдаудың, салыстырудың және басқаларын анықтаудың жалпы ғылыми әдістер қолданылды.

Зерттеу барысында Орта Азия елдерінің әрқайсысының білім беру саясатына талдау жүргізіліп, әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерге сүйене отырып, түркі әлемінің жай-күйін түсіну және түркі халықтарының өзіндік санасын, руханиятын жаңғырту негізіндегі С. Б. Бөлекбаевтың ұлттық бірегейлік туралы тұтастай бағдарламасы ұсынылды. Осы тұрғыда, білім беру Орта Азия елдерінің сыртқы саясатының жұмсақ күші құралы ретінде аймақта да, басқа шет елдермен де достық қатынастарды нығайту, олардың арасындағы мәдени байланыстарды кеңейту, халықаралық ынтымақтастықты

күшейту, іскерлік байланыстар саласын кеңейту, білім сапасы мен адами капиталды дамыту деңгейін арттыру үшін ресурс ретінде әрекет етеді; экономиканы дамыту (туризм, қызмет көрсету саласы және т.б.), қуатты ғылыми орталықтар құру (материалдық-техникалық базаны нығайту), ЖОО бәсекеге қабілеттілігі, мемлекеттің имиджін арттыру, өңірдің имиджін арттыруға ықпал етеді.

Тірек сөздер: Орталық Азия, Қазақстан, жұмсақ күш, білім беру саясаты, Академиялық ұтқырлық, түркі өркениеті, сыртқы саясат, мәдени байланыстар

EDUCATIONAL POLICY IN THE CENTRAL ASIAN REGION: A NEW COURSE OF DEVELOPMENT

* Zhakyanova A.M.¹, Myamesheva G.H.²

*¹ Doctor of Philosophy PhD, Kazakh Ablai Khan University of
International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan

e-mail: zhakyanova.a@inbox.ru

² Candidate of Philosophy, Associate Professor,
Kazakh-German University (DKU),
Almaty, Kazakhstan

e-mail: gal.ant_1983@mail.ru

Abstract. International challenges and threats of the 21st century, as well as the geopolitical role of Central Asia, have underscored the need for a regional approach to the internationalization of education. In 2021, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Uzbekistan, and Turkmenistan adopted the Turkestan Declaration on the Basic Principles of the Central Asian Higher Education Area (CAHEA). The purpose of this association is to strengthen and promote the educational space of Central Asia by establishing priority areas of development on mutually beneficial terms. The main factors driving the development of the Common Central Asian Higher Education Space are a shared history, cultural values, religion, geopolitical and geostrategic goals, linguistic background, and more. This study aims to provide a comprehensive analysis of the educational space in Central Asia.

The study's objective is a thorough analysis of educational policy in the sphere of higher education within the Central Asian region, considering contemporary political and economic relations. The research methods include interdisciplinary, institutional, and multiactive approaches, intellectual intuition, content analysis, comparativistics, and other general scientific methods.

The study analyzed the educational policies of each Central Asian country based on socio-economic indicators. It proposed a holistic program of national identity by S.B. Bulekbaev, focusing on the state of the Turkic world and the revival of Turkic self-consciousness and spirituality. Thus, education, as an instrument of soft power in the foreign policy of Central Asian countries, acts as a resource for strengthening friendly relations both within the region and with other foreign countries, expanding cultural ties, enhancing international cooperation, broadening business contacts, improving knowledge quality, and advancing human capital development. It also contributes to the economy (tourism, services, etc.), the creation of influential scientific centers (strengthening material and technical bases), and increasing the competitiveness of higher education institutions.

Keywords: Central Asia, Kazakhstan, soft power, educational policy, academic mobility, Turkic civilization, foreign policy, cultural relations

Статья поступила 05.05.2024

UDC 327.2

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.010>

IRSTI 11.25.19

THE INTERSECTION OF RELIGION AND PAKISTAN'S FOREIGN POLICY DECISIONS: A COMPREHENSIVE STUDY

*Saher Liaqat¹, Zahra Michelle Khan²

^{*1} researcher, Bahria University, Islamabad, Pakistan

e-mail: 0saherliaqat2000@gmail.com

² researcher, Bahria University, Islamabad, Pakistan

e-mail: zahramkhan@gmail.com

Abstract. This research paper outlines a framework for understanding and analyzing the influence of religion on foreign policy in the context of the 'post-secular' shift in international relations. As religion becomes progressively relevant to statecraft and foreign policymaking, its impact varies significantly across various states. The primary aim of this research is to examine the influence of religion on the foreign policy choices of Pakistan and to compare these influences with those affecting India's foreign policy. By exploring these dynamics, the research seeks to uncover the

possible implications for Pakistan and to identify how Pakistan can leverage religion as a tool of soft power in its statecraft methods. Furthermore, this study aims to contribute to the broader discourse on the role of religion in global politics, providing insights that could inform diplomatic strategies and international relations theory. Ultimately, the findings could help policymakers understand the nuanced ways in which religious factors shape international interactions and state behavior.

Keywords: foreign policy, religion, post-secularism, Pakistan, Islam, politics, international relations, religious influence

Basic provision

States always strategize in their efforts to attain national interest and fulfill foreign policy goals. Each state has a different set of needs and goals that it aims to achieve, and to achieve these goals states require different tools in their arsenal. In the international system, it is evident from various examples that religion influences the foreign policies of states differently, for instance, the case of China and the USA is noteworthy in this regard. The People's Republic of China considers religion as a threat to state authority which must be segregated from state affairs, whereas, to the US religious diversity means the portrayal of democratic values and liberal thought. However, policymakers interpret and use religion in foreign policy-making there seems to be a rather obvious pattern that helps categorize the relationship between religion and foreign policy into four main categories [1]. These categories constantly interact at the global level and are more accurately termed as dynamics for this study. The four main dynamics are as discussed as under.

1.1. Collision

The dynamic of collision describes the separation of the religious and the secular spheres of statecraft in the formation of the contemporary political order. This dynamic originates from the Treaty of Westphalia which formally separated the church and state in terms of both power and authority. The state maintains its authority, by controlling religion, and makes it subordinate to the state affairs. In this way, the state is successful in preventing religious influence from taking over to an alarming extent [1]. Foreign policies of states under such a dynamic often do not concern religious matters or take them too seriously as a deciding factor.

1.2. Combination

The dynamic of combination also referred to as collusion, describes the making of a state's political culture by combining both religious and

secular spheres. Such states create a form of ‘Enlightened Secularism’ that is not only durable but effective in ensuring the smooth functioning of statecraft [1]. Religion and State go hand in hand, cooperating to reinforce mutually agreed national interests and gain strategic advantage in ways to best achieve the state’s foreign policy goals. An example of a state that works under this dynamic is the United States of America, where religion has become the symbol of citizen’s freedom, acceptance, and diversity and also portrays democratic values and the Wilsonian ideals. Foreign policies of such states have an on-and-off relationship with using religion as a tool to gain interests, they may or may not use religion as a driver for foreign policy depending on the international and domestic conditions and also the party in power.

1.3. Coercion

The dynamic of coercion describes a relationship between the state and religion in a way that religious agents are targeted and forcibly excluded from both the public and political spheres by the use of violence from the state end. This relationship is usually seen in autocratic and totalitarian states rather than in democracies [2]. The state views religion as a threat to its sovereignty and seeks to eliminate it from the fabric of society within the state. An example of states under such a dynamic can be seen in China, where religious practices of all sorts are being banned unless they profit the state. The foreign policies of such states either openly condemn religion or are aggressively out to destroy it.

1.4. Co-option

The dynamic of co-option describes a relationship where the political culture of the state is rooted in the ideas, institutions, and legality of only one religious tradition amongst the various others present in a state. In this dynamic, the political culture almost wholly is influenced by religion and it is common to see the state prioritizing that specific religion over the rest. States in the Islamic world use the dynamic of co-option by using powerful majority religious traditions and producing numerous political cultures like monarchy, oligarchy, democracy, and dictatorships [3]. Foreign policies of such states are heavily influenced by the dominant religion and are openly in favor of those states that also adhere to that religion in hopes of strengthening inter-state solidarity.

Introduction

Religion has always been a primary determinant in strategic planning and state policies, and in many contexts has influenced how different cultures

interpret national interest [4]. The interplay between religion and a state's foreign policy signifies one of the most recent areas of research in the study of religion's influence on both international and domestic politics. Foreign policy which can be generally described as the interests of sovereign states being exercised in the international system, is one of the latest forefronts to consider religion as a primary driver for its working [5]. Traditionally, religion and foreign policy were studied under a binary approach where either religious or secular influence was the central determinant however this notion was reconceptualized as 'religio-secular' recognizing that the states are not situated in a binary anymore but have budged towards a more integrated approach [6]. This research also dwells on the constructivist approach that religion is a construct used by states to maximize 'special' interests in the international system. Pakistan is a state whose ideational foundation was almost entirely influenced by the religious notion of the 'Two Nation Theory'. The main aim of this study is to analyze how religion influences the foreign policy choices of Pakistan, comparing it to the relationship between religion and Indian foreign policy in hopes of ruling out the implications both have on Pakistan itself.

Description of materials and methods

Theoretical Perspectives of Religion and Foreign Policy. M. Brewster Smith proposed a map for the analysis of personality and politics which was later interpreted by Fred Greenstein to elaborate the relationship of religion and foreign policy in a theoretical perspective [7]. The map consists of six ideational boxes that represent the various factors that come into play in explaining influences on foreign policy making. Each box is linked to the other with a casual path shown by an arrow that shows that the ideas of both boxes are interlinked. Dual arrows show that the ideas of the linked boxes influence one another as well as the foreign policy of the state. Similarly, when certain features of religion are introduced into each box, the influence of religion on the foreign policy of a state can be seen.

For example, the direct link between agents and foreign policy shows the importance of the beliefs and values of state leaders in foreign policy making, if religion is introduced into their setting, then the religious perspectives and bias of leaders are translated into their foreign policy decisions. It can be hypothesized that the influence of religion is mostly in terms of transmitted knowledge, ideas, and teachings that shape the worldview for state leaders and individuals dictating in a theological sense the best course of actions to take.

Macroscopic Map of Religion and Foreign Policy

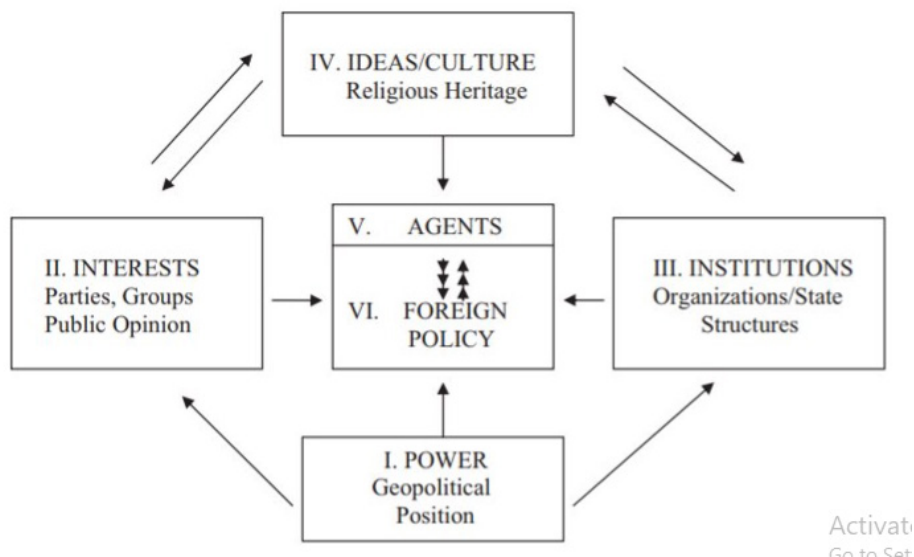


Figure 1 – Microscopic Map of religion and Foreign Policy

Results

Constructivists argue that like all ideas and behaviors, religion too can be a social and political construct. They do not argue with the existence and legitimacy of the said religions but argue that the image constructed of a religion can be highly politicized for the benefit of the state. Religion can be polished into a tool of exploitation and control over the population of a country, strengthen ties with other states in the creation of a pseudo-solidarity, and extreme cases use it as a justification of the means to an end without having proper accountability [8]. Religion is viewed as an aspect of culture, and culture as we know it primarily aids states in shaping their identities [9]. When religion is incorporated into a state’s identity it can also be expected to influence the institutions made in that state and by extension determine the foreign policy goals as well.

It is also contested that religion cannot be assumed as a monolithic agent, rather it is to be regarded as a myriad of interpretations, practices, beliefs, structures, and ideas [10]. Max Weber also recorded that religious interpretations vary from country to country as they are constructed to fit in with the specific area they reach [11]. Different strands or sects of religion can also influence foreign policy outcomes within a state as the state becomes confused as to which to support in fear of offending the other and creating a conflict.

Influence on other Foreign Policy Determinants:

Whilst being a determinant itself, religion also influences other determinants of foreign policies which in turn makes its stronghold on foreign policy making even more powerful. For instance, states, whose ideational process is rooted in religion will have a religious influence on their foreign policy, similarly, religion also influences the political culture of a country and at times the type of government. Political instability especially in Muslim countries is usually on religious grounds. Historical differences on religious grounds between states could also influence the weightage of religion in the foreign policymaking of a state. Overall, the examples are endless, but religion is one determinant that transcends into other categories all the while making its influence more apparent and unremovable.

Discussion

Influence of Religion on Pakistan's Foreign Policy. Pakistan is a state that is relatively highly influenced by religion in terms of politics and foreign policy. The ideational basis of the foundation of Pakistan too drew its roots from religion, under the 'Two Nation Theory' where the Muslims decided that they could no longer live with Hindus in a united India as both were separate nations. The relationship that religion and foreign policy have in Pakistan is the dynamic of co-option. Pakistan's political culture is rooted in the religious beliefs of the major religion of the state- Islam. Out of all other religions in the state, and even versions of Islam itself, the religion that gets representation in politics and state institutions most often is Sunni Islam [12].

Religion has always been a deciding factor in what constitutes the national interest in Pakistani politics. It forms the crux of the government in Pakistan. Shortly after independence, Pakistan assumed the identity of the 'Islamic Republic of Pakistan' which constructivists argue sent a very clear image of the role they wanted to play and the ideologies that they kept close to their heart. Throughout the history of Pakistan, there have been events or actions taken by the government that lead us to believe that religion has the dominant role in Pakistan's foreign and domestic policies, for example, the definition of Muslim as introduced in the constitution of Pakistan, which quite frankly played with the emotions of the minority Islamic sects.

In the context of Pakistan, by integrating religion into all facets of the hypothetical map outlined above, we can discern the significant influence of religion on foreign policy decisions.

Power as described in the map draws its roots from the geopolitical positioning of the state and its relative position in the power structure as compared to states in its periphery. Introducing a religious influence in this sphere we see that Pakistan enjoys a prime location that is often referred to as the ‘heart of the Muslim’ world and in terms of relationships with other Muslim countries it is defined as the ‘realm’ of Islam. Pakistan also uses religious soft power for diplomatic and cordial relationships with other Muslim states and strengthens the Islamic Brotherhood. Being the only nuclear power in the Islamic world also gives Pakistan the prestige that it desires of itself as an Islamic State. Power directly influences the shaping of the interests of the state as well as the institutions that are created in it.

Interests, here, refer to the interests of various political parties, groups, the public, etc. Introducing religion in this context, we can see that various political parties have various religious priorities and narratives. Religion is often used to get votes, and build an image for political parties and leaders for example PTI government, under Prime Minister Imran Khan, vowed to make the government of Pakistan under their rule as the Government of Madinah under the rule of the Holy Prophet PBUH. Similarly, all the existing sects and various other religions inside Pakistan form their identity groups and have interests that they want to be fulfilled if the state doesn’t fulfill them, such as security, representation, inclusion in government institutions, etc., and other religious groups like Maulana Fazl-ul-Haq are representations of an opposition force that has its interests to cater to in each government tenure. Religion is also used as a tool for building public opinion and playing at the sentiments of the people, most of the people of Pakistan would rather see their leaders achieve religiously commendable goals than economic or security ones [13].

Institutions are organizations or state structures that carry out the normal smooth functioning of politics collectively. Introducing religion into this context is not very bold or new as religion itself is an institution and various other institutions in the country either are influenced by religion or have the purpose for religious output e.g. Pakistan Council for Islamic Ideology, the Shariah Court, Ministry of Religious Affairs, etc. These institutions are again influenced by power and by the ideas and culture of the state. These institutions can also pass out information or output that influences the ideas and cultures of Pakistan e.g. the constitution declaring only a Muslim, that too under a very specific definition, right to the office of President and Prime Minister led to the creation of the idea or culture that Muslims, especially those who fit in that definition, were better or superior

than all other religious identities present within the state [13].

The culture here refers to ideas and religious heritage. In Pakistan, Islam does play a very big role in determining the cultural practices of the state. Culture and ideas are heavily influenced by Interests and Institutions where the various public parties, groups, and organizations construct ideas that cater to their own needs and interests and introduce them to the culture of Pakistan. Under the interest of the state, the idea of Jihad was introduced in the Afghan-Soviet War where Pakistan decided to arm and train mujahideen freedom fighters to defeat the communist army in Afghanistan, as Afghanistan was a Muslim country and in essence our brothers as well as the communists being atheists and a natural enemy. The very idea led to the culture of freedom fighting, terrorism, extremism, etc. within Pakistan and Afghanistan which they have yet to get rid of [14].

Agents are by far one of the most important contributors to foreign policy, and they are primarily influenced by their ideas and perceptions of culture, but also by interests (can be personal or state-oriented) and by the output of institutions and power of a state. Agents share the most direct link with foreign policy as they are the ones who make it and hence the two spheres actively engage with each other and influence one another. Personal beliefs of leaders play a big role in determining the foreign policy outcomes of the state. In Pakistan, leadership has always had a prominent role in determining how religion was influencing government policies, and to what extent was it to be represented on the political level [15]. Different leaders had different ways of using religion e.g. Zia opted for the 'Islamization' of Pakistan whereas Musharraf was more liberal and accepting of modernization in an attempt to push the state towards development.

The last box, **foreign policy** has been clearly shown as directly being influenced by power, interests, institutions, ideas and culture, and the agents of the state. When religion is introduced as a prominent influence in any of these spheres, it is translated into the foreign policy of states in one way or another. This is simply because religion can transcend boundaries and make links on a more spiritual level and again in a country like Pakistan it is hard to remove the influence of religion from the state let alone the foreign policy goals and outcomes.

Examining the Religious Dimension of Pakistan's Foreign Policy. The pros of having religious influence over the foreign policy of Pakistan exist but are rather few as compared to the cons. Firstly, it provides a foundation for better relations amongst the Islamic States and strengthens the Muslim Brotherhood, however, other Muslim states tend to put their

interest above those of the Muslim world, e.g. the OIC was created to mutually combat issues in the world faced by Islamic countries but never have they taken a stern stance on coming to Pakistan's aid when it came to the Kashmir Issue. It shapes a separate identity for the state and guides its principles and perceptions of national interest. Furthermore, if a state seriously incorporates religious influence into its foreign policy by utilizing it effectively, it can also contribute to dispelling Islamophobia globally and rectifying misrepresentations of Islam and Muslims.

On the other hand, the cons of religious influence on foreign policy are numerous. It does not in any way contest the importance and legitimacy of Islam as the best system of governance of the beliefs of any group but simply explains that the politicized construct of religion that is used inside Pakistan is affecting the state negatively in ways that will soon be too much to handle. Firstly, it was upon religious sentiment that we took part in the Soviet-Afghan Jihad and we are still paying the price for it to this day [14]. It is because of religion that we do not recognize Israel as a state and have any relations with it, even though almost all of the Muslim world openly trades with Israel and acknowledges it. In a world where Islamic identity is greatly associated with extremism and terrorism, Pakistan as an Islamic state is somewhat lost in defining its identity and keeping it separate from the negative connotation that comes with it. Lastly, the religious dominance leads to uprisings of opposition groups, militant groups, separatist movements, and identity conflicts within the state which only increase political instability and further worsen the chances of effective foreign and domestic policy interpretation in the state.

It is noteworthy that the religious prioritization of Pakistan exhibits inherent contradictions. The country often grapples with the delicate balance between aligning itself with either Iran or Saudi Arabia, in fears of invoking a civil war by upsetting any of the major religious Islamic sects i.e. the Shi'ites and the Sunnis. The leadership of Pakistan laments violence against Muslims, yet its minorities are not safe within our borders. On the international stage, Pakistan denounces acts of violence against the Muslim world, including those perpetrated by Israel in Palestine, yet maintains a diplomatic silence on issues like China's treatment of Uighur Muslims in internment camps or Saudi Arabia's actions in Yemen [16]. Even more controversial was Pakistan's involvement in the Black September debacle in the 1970s but it would hurt its religious integrity to allow an Ahmedi or 'state proclaimed' non-Muslim to the position of governance and power.

Influence of Religion on Indian Foreign Policy. On the front, India's Foreign policy seems mostly influenced by Panchsheel. Panchsheel is an ideology of five principles of peaceful co-existence among states that is shown to be the main driver for Indian Foreign Policies. The main principles of Panchsheel include Mutual Respect for the territorial integrity and sovereignty of all states; Non-aggression among states; Non-interference in the internal matters of states; Equality and mutual benefit for all states; and, Peaceful co-existence among states.

Originally proposed by Jawaharlal Nehru, Panchsheel [17], has its roots deeper in traditional Hindu and Buddhist beliefs. India uses religion as a soft power strategy to not only improve its relationship with other states in the international system but also to drive its political campaigns. It uses religion to enhance state power, by opening up opportunities for mutual cultural development, especially in the essence of the Buddhist religion, it also uses its heritage sites and rich religious diversity for religious tourism [18]. However, the main aspect of religious influence on its foreign policy is better studied in terms of the aggressive nationalist foreign policy outlook that India has adopted in recent years.

Growing Hindu Extremist Influence in Indian Foreign Policy. Hindutva was a term first used by S.D. Savarkar in 1923, which propagated the ideology of a Hindu Nation or Rashtra based on Hinduism where Muslims were considered to be anti-national and not members of the state. Shortly after the RSS, a militant organization was also created, which worked on the notion that Hindustan was a home for Hindus alone and Hindus and Muslims were two distinct nations. This notion of Hindutva based on a religious origin led to a change in the behavior of India towards Pakistan when the BJP came into power as compared to the Indian Congress. India too, within itself is divided between religion and secularism, and even with religion, it faces the issue of extremist ideologies [19].

Under Congress, India supported dialogue with Pakistan and bilateral relations were much better as compared to the current situation. They were open to working out problems and still effectively followed the principles of Panchsheel regarding not only Pakistan but the rest of the world itself. Congress supported the development and enlargement of SAARC and most importantly inside India, they valued all the present religions equally without giving obvious preference to a certain one as they believed in the strength of a united India.

Ever since the BJP came into power, they expressed their Hindutva ideology in almost all spheres of political work, including foreign policy.

The BJP built closer relationships with the US and Israel based on shared Islamophobia and Arabism. They aimed to isolate Pakistan internationally. Within the state violence, amongst Muslims and other minority religions became more frequent and severe [20]. Minorities were being denied their rights but, at the forefront, they maintained a very well-reputed International image. Their foreign policy also showed an aggressive sense of Indian nationalism. The current actions of India in Kashmir are proof of this.

Religious Shifts in India's Foreign Policy and Implications for Pakistan.

Any religious ideologies in a governance change in India would affect the foreign policy of Pakistan. The foreign policies of the two countries are rather created about the actions of one another, with the given difference that India focuses more on the International Platform. Any new ideology in Indian power would have serious repercussions for Pakistan and Pakistan would have to formulate strategies accordingly to minimize the insecurity between the two states. For now, the BJP's Hinutva-inspired Hindu Nationalism poses a threat to Pakistan.

However, the religious diversity the exclusion of non-Hindu religions from the Indian political sphere, and the violence being used against them can play in Pakistan's favor. These religious identities that are being victimized by the BJP, especially the Christians and Sikhs along with the Muslim minorities harbor a hatred for the Hinutva as Pakistan does [21]. Strategically, Pakistan would benefit from the uprisings of such identity groups in India would cause political instability and cause people to question the legitimacy of the Indian Government which is something that Pakistan can propagate and benefit from.

One of the recent developments of the Kartarpur Corridor by Pakistan is an example of Pakistan learning from the importance that religion can give to a state in terms of strategic depth. Since International Relations is all about symbols and ideas, this gesture gave a clear message that Pakistan is treating minorities right and promoting religious diversity and shared cultural development whereas India's extremist actions in Kashmir are doing exactly the opposite.

Conclusion

Religion does play an important role in the foreign policy decisions of Pakistan. As discussed in the study above it can be both a tool and a platform for strategic depth as well as optimum utilization of state capabilities. Religion is now considered a source of a state's soft power. Pakistan can benefit a lot from this influence if it only decides whether it wants religion to play a constructive role in its foreign policy or destructive. The actual problem that Pakistan faces in terms of religion is that of religious extremism and religious opposition, Pakistan cannot expel religious control over its politics together but as constructivists argued steps can be taken to achieve moderation in the situation. Most importantly, Pakistan may be on the right track with its current engagement in the Kartarpur Corridor and other such inter-faith ventures, but it must also focus on the domestic treatment of religious minorities. Yes, any step taken in the right direction is commendable, but Pakistan will have to fix its internal issues in this regard as well. Lastly, for better policy making and implementation, it is imperative that as a state, Pakistan learns to control and utilize religious influences rather than be controlled by them.

REFERENCES

- [1] Muehlenbeck Philip E. Religion and the Cold War: a Global Perspective. - Nashville: Vanderbilt Univ. Press, 2012.
- [2] Mavelli L. The Postsecular in International Relations: an Overview // Review of International Studies. – 2012. – Vol. 38, no. 5. – P. 931–42.
- [3] Marty M. E. Our Religio-Secular World // Daedalus. – 2003. – Vol.13, no. 2. – P. 42–48.
- [4] Casanova J. Rethinking Secularisation // The Hedgehog Review. – 2006. – Vol. 8, no. 1-2.- P. 7–22.
- [5] Thomas, S. M. The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations. New York: Palgrave MacMillan, 2005.
- [6] Bomhoff E. J., Mary Man Li Gu. Religion and Support for Democracy: A Comparative Study for Catholic and Muslim Countries // SSRN Electronic Journal. - 2011.
- [7] Greenstein F. I. Personality and Politics: Problems of Evidence, Inference, and Conceptualization: with a New Preface. - Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014.
- [8] Finnemore M., Sikkink K. Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics // Annual Review of Political Science. – 2001. – Vol. 4, no. 1. – P. 391–416.

[9] Wendt A. Anarchy Is What States Make of It: the Social Construction of Power Politics // International Organization. – 1992. – Vol. 46, no. 2. – P. 391–425.

[10] Laitin David D. Hegemony and Culture: Politics and Religious Change among the Yoruba. - Chicago: Univ. of Chicago Pr., 1991.

[11] Lincoln B. Holy Terrors: Thinking about Religion after September 11.- Chicago: The University of Chicago Press, 2003.

[12] What Should Determine Pakistan’s Foreign Policy? // Herald Magazine. – 2015. - June 5. <https://herald.dawn.com/news/1153158>.

[13] Bojira J. Islam and Politics in Pakistan. Council on Foreign Relations. April 20, 2011. <https://www.cfr.org/backgrounder/islam-and-politics-pakistan>

[14] Leake E. ‘Religion, Land, Lineage and Honour’: The Afghan–Pakistan Borderlands Then and Now // The Defiant Border. - 2017. – P. 237–54.

[15] Delvoie, Louis A. The Islamization of Pakistans Foreign Policy // International Journal. – 1995. – Vol. 51, no. 1. – P. 126.

[16] Iqbal Kh. Yemen Crisis and Pakistan: A Holistic Overview // Policy Perspectives. – 2015. – Vol. 12, no. 2. 0- P. 61.

[17] Sanjeev K. Time to Debate the Principles of Panchsheel // Indian Council of World Affairs. – 2013. - June 4, 2013.

[18] Rooney K., Wood J., McDill S., McCarthy N. et al. The Growing Role of Buddhism in India’s Soft-Power Strategy // World Economic Forum. – 2018. - July 18.

[19] Arndt M. The ‘Hindutva Face’ of Foreign Policy? Reflections on Indian Foreign Policy 2014-19. - Center for the Advanced Study of India (CASI), 2019, April 18. <https://casi.sas.upenn.edu/iit/arndtmichael2019>.

[20] Hall I. Hindu Nationalism and Foreign Policy. Modi and the Reinvention of Indian Foreign Policy. - Bristol University Press, 2021. – P. 41–60.

[21] Trembley Reeta Chowdhri. Pakistan Policy - Déjà Vu or Something New? // Modis Foreign Policy. - 2017. – P. 160–217.

ДІН МЕН ПӘКІСТАННЫҢ СЫРТҚЫ САЯСИ ШЕШІМДЕРІНІҢ ҚИЫЛЫСЫ: КЕШЕНДІ ЗЕРТТЕУ

*Сахер Лиакат¹, Захра Мишель Хан²

*¹ зерттеуші, Бахрия Университеті, Исламабад, Пәкістан
e-mail: saherliaqat2000@gmail.com

² зерттеуші, Бахрия Университеті, Исламабад, Пәкістан
e-mail: zahramkhan@gmail.com

Андатпа. Бұл зерттеу жұмысында халықаралық қатынастардағы «постсекулярлық» өзгеріс жағдайында діннің сыртқы саясатқа әсерін түсіну және талдау негіздері көрсетілген. Дін мемлекеттік басқару мен сыртқы саясатқа қатысы күннен-күнге артып келеді, оның әсері әртүрлі штаттарда айтарлықтай өзгереді. Бұл зерттеудің негізгі мақсаты - діннің Пәкістанның сыртқы саяси таңдауына ықпал деңгейін зерттеу және оның Үндістанның сыртқы саясатына ықпал ету деңгейімен салыстыру. Осы динамиканы зерттей отырып, зерттеу Пәкістан үшін ықтимал салдарды анықтауға және Пәкістанның дінді мемлекеттік басқару әдістерінде жұмсақ күш құралы ретінде қалай пайдалана алатынын анықтауға бағытталған. Сонымен қатар, бұл зерттеу дипломатиялық стратегиялар мен халықаралық қатынастар теориясын негіздей алатын ақпарат бере отырып, діннің жаһандық саясаттағы рөлі туралы кеңірек дискурсты дамытуға бағытталған. Сайып келгенде, нәтижелер саясаткерлерге діни факторлардың халықаралық өзара әрекеттесу мен мемлекеттің мінез-құлқын қалыптастырудың нәзік тәсілдерін түсінуге көмектесуі мүмкін.

Тірек сөздер: сыртқы саясат, дін, постсекуляризм, Пәкістан, ислам, саясат, халықаралық қатынастар, діни ықпал

ВЗАИМОСВЯЗЬ РЕЛИГИИ И ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ ПАКИСТАНА: КОМПЛЕКСНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

*Сахер Лиакат¹, Захра Мишель хан²

*¹ исследователь, Бахрийский университет, Исламабад, Пакистан
e-mail: saherliaqat2000@gmail.com

² исследователь, Бахрийский университет, Исламабад, Пакистан
e-mail: zahramkhan@gmail.com

Аннотация. В этой исследовательской работе излагаются основы для понимания и анализа влияния религии на внешнюю политику в контексте «постсекулярного» сдвига в международных

отношениях. По мере того, как религия становится все более актуальной для государственного управления и выработки внешней политики, ее влияние значительно варьируется в разных государствах. Основная цель этого исследования - изучить влияние религии на внешнеполитический выбор Пакистана и сравнить это влияние с теми, которые влияют на внешнюю политику Индии. Изучая эту динамику, авторы исследования стремятся раскрыть возможные последствия для Пакистана и определить, как Пакистан может использовать религию в качестве инструмента мягкой силы в своих методах государственного управления. Кроме того, это исследование призвано внести вклад в более широкий дискурс о роли религии в глобальной политике, предоставив информацию, которая может стать основой для дипломатических стратегий и теории международных отношений. В конечном счете, полученные результаты могут помочь политикам понять нюансы того, как религиозные факторы влияют на международные взаимодействия и поведение государств.

Ключевые слова: внешняя политика, религия, постсекуляризм, Пакистан, ислам, политика, международные отношения, религиозное влияние

Статья поступила 05.04.2024

УДК 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.011>

МРНТИ 06.81.23

ЦИФРОВИЗАЦИЯ И СОЦИАЛЬНОЕ БЛАГОСОСТОЯНИЕ В КИТАЕ: РЕГИОНАЛЬНЫЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ

Есентаев Б.С. ¹, *Сериккалиева А.Е. ²

¹ магистрант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: yessentayeev@gmail.com

*² PhD доктор, ассоц.проф., Алматы Менеджмент Университет, Алматы, Казахстан, e-mail: serikkaliyeva@gmail.com

Статья подготовлена в рамках реализации проекта ИРН AP14972668

Аннотация. В XXI веке Китай – государство технологический фаворит на международной арене, цифровые возможности которого, не просто двигают рост социально-экономического развития внутри

страны, но и определяют тренд и направления для всего остального мира. Опыт Китая может послужить примером для других стран региона, планирующих или уже осуществляющих внедрение цифровых технологий в сферы общественной жизни. Цель данной научной статьи заключается в том, чтобы изучить роль цифровизации в улучшении социального благосостояния в Китайской Народной Республике. Исследование затрагивает вопросы влияния цифровых технологий и аспектов электронной коммерции на развитие социальной и экономической составляющей страны в цифровую эпоху. Методология научной работы включает, как качественный, так и количественный методы исследования. Основные аспекты статьи содержат в себе краткий обзор государственных программ и стратегий правительства Китайской Народной Республики, анализ статистических данных, изучение научных исследований, в том числе литературный обзор, показывающий характер цифровой трансформации Китая, и результаты проведенного анкетирования среди жителей Китая. Полученные результаты исследования подтверждают тезис о том, что внедрение цифровых инструментов в повседневную жизнь людей, а именно сквозь призму предоставляемых социальных услуг людям, таких как образование, здравоохранение, государственные услуги и электронная коммерция, улучшают социальное благосостояние общества. Данное исследование имеет потенциал предоставить более глубокое понимание влияния цифровизации на социальное и экономическое развитие общества. Соответственно данные научной работы будут полезны как для исследователей и специалистов в этой области, так и для цифровых компаний.

Ключевые слова: Китай, цифровизация, современное общество, социальное благосостояние, цифровые технологии, социальные услуги, государство, влияние

Основные положения

Цифровизация стала неотъемлемой частью китайского общества, достигнув небывалых масштабов в контексте социальных, экономических, а также административных процессов. Граждане КНР весьма благосклонно относятся к государственным мерам по распространению цифровизации и внедрению новых технологий в социально-экономические процессы, поскольку это удобно, экономит время, что облегчает выполнение рабочих задач. Цифровизация в Китае облегчила доступ к медицинским услугам, и обеспечила

значительную экономию времени, таким образом повысив качество жизни населения. Руководство КНР ставит вопрос цифровизации на первое место, как на международной арене, так и внутри государства, планируя максимально внедрить ее в производство и повседневную жизнь общества. Онлайн-платформы и цифровые инструменты позволят организациям оказывать услуги продуктивнее и с меньшими затратами ресурсов. Основой эффективных социальных инноваций является сбор и анализ данных. Цифровые технологии предоставляют возможность осуществлять сбор и проводить соответствующий анализ данных и информации в реальном времени.

Введение

На сегодня Китайская Народная Республика является одной из ведущих стран в мире по внедрению и развитию цифровых технологий в различных областях жизни. Данный трансформационный процесс, известный как цифровизация, уже является неотъемлемой составляющей частью китайского общества и Китая в целом. Цифровизация – это одно из ключевых направлений политики модернизации страны. Поднебесная активно использует и внедряет информационные технологии, такие как технологию 5G, искусственный интеллект в экономическую и социальную сферу, тем самым обеспечивая ее развитие. Согласно «Белой книге», официальному документу КНР, представленному в конце 2022 года, цифровая экономика Китая занимает треть его ВВП, количество интернет-пользователей достигло 1,05 миллиарда, а уровень распространения интернета 74,4 процента [1]. В Китае цифровизация проникает в различные сферы жизни общества: производство, сельское хозяйство, услуги, образование, медицина, транспорт, логистика и др. В контексте стремительного роста экономики и развития инфраструктуры, цифровизация стала незаменимым компонентом социального благосостояния общества в Поднебесной.

Развитие цифровизации в Китае началось в конце 20 века, преимущественными задачами на этот период было создание собственных информационных систем и баз данных. В 1999 года появилась первая национальная сеть – CNNet, которая в последствие стала основой для взаимодействия общества и правительства КНР. В начале 2000-х годов Китай начал активно осуществлять развитие цифровых технологий, так в 2001 году была принята программа «Стратегия развития информационного общества в Китае». В 2006

году Канцелярия ЦК КПК опубликовала документ «Государственная стратегия развития информатизации с 2006 по 2020 г.», который характеризовал контекст развития информатизации в стране [2]. Разделы данного документа в основном содержат: ситуацию КНР в области информатизации; проблемы, возникающие в ходе развития информатизации; основные направления и цели работы в данной области. В 2015 году правительство Китая запустило стратегию «Интернет+». Целью данной программы является расширение внедрения цифровых технологий в различные отрасли экономики и повышения их эффективности. Кроме того, в рамках «Интернет+» активно поддерживается и стимулируется улучшение социальной сферы граждан. Например: в области медицины идет развитие телемедицины и дистанционного здравоохранения, в области образования – продвижения онлайн обучения за счет цифровых образовательных платформ и ресурсов. Таким образом, можно заключить, что китайское правительство играет основную роль в развитии цифровизации в стране, оно выступает в роли катализатора развития цифровых технологий, инвестируя в инфраструктуру и поддерживая инновационные проекты.

В научной работе «The impact of digitalization on labor productivity evolution: evidence from China» авторы показали, что цифровизация оказывает значительное, а именно положительное воздействие на производительность труда корпораций и предприятий. Результаты исследования показали, что цифровизация упростила работу компаний, улучшила корпоративное управление и оптимизировало работу [3]. В исследовании «Информатизация и электронная коммерция в Китае» Пиковер А.В. подчеркивая аналитические данные о росте числа пользователей сети интернет, говорит о том, что у жителей Китая оформилась привычка оплачивать услуги при помощи мобильных телефонов, и на 2016 год масштаб таких платежей составил 469 млн юаней [4]. Также исследование показывает, что значительно выросло количество потребителей электронной коммерции. Уже в 2016 году, электронная коммерция в КНР достигла мировых масштабов. Развитая и удобная логистика в стране позволила электронной коммерции стать одним из основных способов приобретения предметов и товаров повседневного спроса для современного человека. Томайчук Л.В. в своем исследовании «Цифровизация экономики Китая: риски и возможности для общества» отмечает значительное присутствие цифровой экономики и цифровизации в китайском обществе [5]. Автор

работы подчеркивает основные факторы развития цифровизации в стране, делая акцент на осуществляемой поддержке правительства через государственные программы и стратегии. В рамках научного исследования «Digitalization as an Urgent Trend in the Development of the Social Sphere» подчеркивается значительное влияние цифровизации на сферу социальных услуг, в частности на примере здравоохранения, где применяются возможности телемедицины и других медицинских цифровых решений [6]. Технологии повышают уровень качества услуг для общества, в особенности становятся гораздо доступнее и эффективнее для пожилых и социально уязвимых людей. Цифровизация рассматривается как жизненно важная тенденция, имеющая возможность преобразовать социальную сферу в лучшую сторону [6]. Цифровая трансформация Китая в действительности определяет ее развитие на экономические и социальные аспекты страны. Согласно исследованиям Asei Ito, цифровые технологические компании играют ключевую роль в развитии интернет-услуг и мобильных платежей. В статье «Digital China: A Fourth Industrial Revolution with Chinese Characteristics?» выделяются государственные программы «Made in China 2025» и «Digital Village Development Strategic Plan» [7]. Целью программ является улучшение качества жизни и создания экономических возможностей для граждан Китая. Исследование «Цифровизация села в Китае» Е.Ф. Авдокушина и Ван Жуй анализирует эффект цифровизации преимущественно сельских районах Китая. Политика цифровизации КНР направлена на устранение цифрового разрыва между городом и селом, стремясь за счет цифровизации села повысить его социальный уровень [8]. Развитие «умных» деревень позволит улучшить качество жизни жителей сел за счет применения и внедрения цифровых инструментов. В рамках проекта «Интернет+» и его направлений таких, как «Интернет + сообщество», «Интернет+ государственные юридические услуги», «Интернет+ образование», «Интернет+ медицинское здравоохранение» преобразовывается социальная сфера жителей сел, а именно доступ к услугам, повышение качества услуг и сервиса. Таким образом литературный обзор показывает, что цифровизация демонстрирует значительное влияние на различные аспекты социальной жизни, становясь ключевым фактором социально-экономического развития и улучшения благосостояния граждан Китая. Цифровизация позволяет осуществить улучшение производительности труда, рост электронной коммерции, и развитию цифровых платежей, улучшению социальных

услуг, устранению цифрового развития внутри страны. Развитие этих социальных аспектов происходит при поддержке и регулировании государственных программ, которые интегрируют цифровые технологии во все сферы общественной жизни.

Описание материалов и методов

Методология исследования основывается на качественных методах исследования, а именно, на проведении опроса. В качестве респондентов выступили граждане КНР, являющиеся пользователями сети Интернет и, соответственно, задействованные в процессы цифровизации в Китае. Теоретическую основу данного исследования составили следующие труды: анализ академической литературы на тему связи социального благосостояния и процессов цифровизации имеет разные направления и видения. А.В. Воронцовский считает, что цифровизация не несет значительных изменений в рост ВВП, рост экономики, уровень жизни населения и т. д. [9]. Большое исследование группы ученых посвящено «Digitalization and the welfare state», которое детально рассматривает вопрос взаимовлияния цифровизации, как неотъемлемой части современного благо состоятельного государства. Исследование в первую очередь подчеркивает значительный потенциал цифровых технологий в плане улучшения социальных услуг, в повышении их эффективности. Цифровые инструменты позволяют оптимизировать административную работу, сократить расходы и минимизировать проблемы и ошибки в предоставляемых услугах. Например, цифровые технологии облегчили работу службы социального обеспечения, предоставив возможность оперативнее и с большей точностью определять получателей социальных пособий [10]. Такие аспекты цифровых технологий, как онлайн-сайты, мобильные приложения способны обеспечить доступ к информации и услугам для всех слоев населения. Одним из таких цифровых благ, описываемых авторами, выступает электронное правительство, расширяющее доступ гражданам в получении необходимых услуг. Помимо преимуществ, исследование отмечает проблемы цифровизации, а именно социальное неравенство. Доступом к цифровым инструментам обладают не все представители общества. В связи с чем возникает риск, что люди, не имеющие доступа к технологиям, не смогут пользоваться социальными благами в полной мере, которые предоставляет цифровизация. Также поднимаются вопросы конфиденциальности в контексте цифровизации социальных услуг. Исследователи делают акцент на

защите персональных данных, которые проходят через сбор, хранение и обработку в цифровых системах тех или иных инструментов, тем самым указывая на необходимость принятия соответствующих мер по защите персональной информации и обеспечения доверия общества к цифровизации социального обеспечения. «Digitalization and the welfare state» в целом представляет мнение, которое отмечает преимущества цифровизации в сфере социальных услуг и благосостояния. При этом книга также выделяет вопросы цифрового неравенства и обеспечения безопасности личной информации.

В книге «The Power of Social Innovation: How Civic Entrepreneurs Ignite Community» уделяется внимание роли цифровых технологий в создании и развитии социальных инноваций. Авторы книги акцентируют внимание на инновационных решениях, которые помогают решать сложные социальные вопросы. Цифровые технологии являются напрямую одними из таких решений. Современные технологии повышают качество социальных услуг, делая их более эффективными, доступными и ориентированными на реальные потребности людей. Цифровые инструменты способствуют повышению вовлеченности общества, предоставляя платформы для общения, обратной связи. Социальные сети, платформы позволяют гражданам взаимодействовать с правительством и друг с другом. Описываемый в книге цифровой инструмент, Crisis Text Line, позволяет людям, оказавшимся в кризисной ситуации, получить соответствующую поддержку и помощь через технологию текстовых сообщений в любое время и в любом месте [11]. Авторы книги также отмечают, что цифровые сервисы оптимизируют работу и снижают затраты, делая социальные инновации более устойчивыми и эффективными. Так программа «Nurse-Family Partnership» собирает соответствующие данные о результатах здоровья пациентов, тем самым оптимизируя работу сотрудников медицинской организации и совершенствуя качество предоставляемых услуг [11]. Таким образом, исследование «The Power of Social Innovation: How Civic Entrepreneurs Ignite Community» демонстрирует, что цифровизация является неотъемлемой частью инициатив в социальной сфере, обеспечивая улучшение предоставляемых услуг и повышение социального благосостояния общества.

Результаты

Несмотря на то, что международный опыт достаточно противоречив, в контексте Китая и его экономической ситуации

цифровизация однозначно выступает драйвером социального благосостояния и мобильности вследствие большой ниши в ВВП страны. Процессами цифровизации в Китае охвачены сферы услуг здравоохранения, образования и финансов. В сфере здравоохранения услуги телемедицины значительно растут начиная с 2020 года, и в первой половине 2023 года объем цифровых услуг здравоохранения достиг 173,4 млрд юаней или 24 млрд долларов [12]. Платформа Ping An Good Doctor, крупнейшая платформа здравоохранения в КНР, добилась значительных успехов во время пандемии COVID-19, увеличив число пользователей и онлайн-консультаций [13]. Платформа осуществляет деятельность, используя искусственный интеллект, предоставляет широкий выбор услуг. В сфере образования онлайн платформы значительно повысили доступность и качество образования. Платформы обеспечивают предоставление качественных услуг для студентов независимо от их местоположения [14]. Так образовательная платформа Smart Education, после запуска в первой половине 2022 года показала результат в 100 миллионов зарегистрированных пользователей и собрала миллиарды просмотров на своей платформе. В секторе финансовых услуг статистика показывает, что на конец 2023 года цифровыми мобильными платежами воспользовались 954 миллиона человек. Объем мобильных платежей составил 1,7 миллиарда долларов и продолжает увеличиваться из года в год по причине популярности таких цифровых финансовых приложений как Alipay и WeChat Pay. Данные цифровые приложения являются основными для совершения мобильных платежей. Они широко применяются при оплате товаров на крупных платформах электронной коммерции Китая – Tmall и Taobao. Alipay и WeChat Pay занимают особое место в повседневной жизни обычных граждан, став незаменимым инструментом жизнедеятельности.

Согласно статистике, в 2024 году относительно количества ежемесячных активных пользователей, наиболее популярными цифровыми инструментами в обществе являются платформы социальных сетей, поскольку они обладают возможностями и инструментами для обмена разного рода информацией. Быстро развивающиеся экономика, технологический сектор и рынок электронной коммерции в Китае с 1,09 млрд интернет-пользователей, с уровнем проникновения интернета – 76,4 % делают социальные сети одним из основных каналов коммуникации и обмена информацией. Кроме того, число пользователей смартфонов в стране на 2022 год

составляло 1,04 миллиарда, или более 15% от числа пользователей в мире. Поэтому можно заключить, что почти каждый житель современного Китая пользуется приложениями WeChat, QQ, Douyin, поисковой платформой Baidu, Sina Weibo, Xiaohongshu (Little Red Book). Социальные сети преобразовали способ взаимодействия людей в китайской обществе, тем самым улучшив многие социальные аспекты общества. Наиболее популярные приложения и платформы приведены в таблице 1.

Таблица 1. Самые популярные цифровые приложения в Китае

Название	Процент	Активные пользователи (в млн человек)
WeChat	77 %	785,4
Douyin (TikTok)	70,2 %	716,04
QQ	61,5 %	627,3
Baidu	57 %	581,4
Sina Weibo	50,7 %	517,14
Xiaohongshu (Little Red Book)	47,9 %	488,58

Источник: China Social Media Statistics 2024 | Most Popular Platforms, The Global Statistics.

1) WeChat – самое распространенное приложение в Китае, количество ежемесячных активных пользователей 1,1 млрд человек. Данное супер-приложение выполняет функции не только мессенджера или средства связи, но и включает такие повседневно-важные функции, как мобильные платежи, такси, доставку еды, бронирование отелей и т.д. В целом приложение является незаменимым каждому пользователю мобильных устройств в Китае.

2) Douyin (TikTok) – популярное приложение коротких видео, является ключевым приложением в Китае не только в сфере развлекательного контента, но также в сфере образования и электронной-коммерции. Ежемесячных активных пользователей 716 млн человек.

3) QQ – широко распространенное приложение в Китае для обмена сообщениями. Благодаря тому, что приложение интегрировано с электронной почтой, имеет функционал управления и оптимизацией больших файлов, оно преимущественно пользуется успехом в офисной и корпоративной сфере.

4) Baidu – основная поисковая система в Китае, по сравнению с другими системами занимает лидирующие позиции среди пользователей сети Интернет. Поисковая система также предлагает

доступ к различным функциям, включая карты, энциклопедию для получения информации и другие интегрированные сервисы, аналогична поисковой системе Google.

5) Sina Weibo – приложение для ведения интернет блогов, обмена короткими сообщениями в режиме реального времени, по функционалу аналогичен социальной сети Twitter.

6) Xiaohongshu (Little Red Book) – платформа социальной сети, которая включает в себя также функции электронной коммерции. 80% пользователей являются молодой частью китайского общества, преимущественно до 30 лет. Благодаря интеграции пользовательского контента и элементов электронной коммерции, Xiaohongshu дает возможность людям не только обзирать и приобретать товар или продукты.

В Китае цифровые приложения служат не только в качестве инструментов для общения в социальных сетях, но также содержат в себе широкие функциональные возможности, такие как платежи, электронная коммерция и услуги. Широкое использование мобильных приложений и большая база пользователей подчеркивают ключевую роль цифровых платформ в повседневной жизни Китая, поэтому кейс Китая очень показателен в данном случае. Поскольку Китай на сегодняшний день является крупнейшим инвестором не только в Казахстане, но и во всей Центральной Азии, сектор информатизации, цифровизации и электронной коммерции является весьма перспективным в контексте китайских инвестиций и трансфера технологий [15].

Обсуждение

Ниже представлены результаты опроса, проведенного среди граждан КНР. Цель опроса – изучить оказываемое влияние цифровизации на социальную составляющую общества Китая. Опрос включал вопросы о личном восприятии продуктов цифровизации в повседневной жизни, преимуществах и недостатках использования цифровых технологий, и степень влияния на качество жизни. Вопросы были следующего содержания:

1) Можете привести «+» использования цифровых платформ/приложений на личном опыте (в рамках обучения в школе/университете; в рамках деятельности вашей организации, в которой вы работаете).

2) Можно ли сказать, что цифровизация улучшила доступ к получению медицинских услуг в Китае?

3) Можно ли сказать, что цифровые финансовые приложения, как Alipay и Wechat являются жизненно важной необходимостью в современном обществе, почему? (для осуществления мобильных переводов, оплаты услуг и покупок)

4) Способствуют ли приложения маркетплейсы, как Taobao, Pinduoduo, Poizon улучшению качества жизни в современное время?

5) Можете ли вы сказать, что цифровизация является уже неотъемлемой частью современного Китая?

6) Существуют ли цифровые программы или приложения, которые, по вашему мнению, значительно улучшили доступность образования для вас лично?

7) Есть какие-либо проблемы или недостатки, с которыми вы столкнулись при использовании цифровых платформ или приложений?

8) Как, по вашему мнению, дальнейшее развитие цифровых технологий повлияет на доступность социальных услуг в Китае?

9) Удобно ли пользоваться и получать социальные услуги (медицинские услуги, образование и т.д.) онлайн?

10) Какими цифровыми приложениями или платформами вы чаще всего пользуетесь?

Основная информация о респондентах

В опросе приняли участие 10 человек из различных частей Китая, разной занятости. Разделяя респондентов по возрастным группам, можно выделить следующее: 18–25 лет – 60 %, 26–35 лет – 20 %, старше 35 лет – 20 %. Средний возраст – 27 лет. По гендерному признаку: 50 % мужчин и 50 % женщин. Распределяя по типу занятости, то 50 % респондентов оказались студентами высших учебных заведений, 50 % представляли занятый тип населения (30 % - заняты преподавательской деятельностью, 20 % - сотрудники компаний).

Результаты опроса показали следующее:

1	100% респондентов используют регулярно цифровые инструменты в повседневной жизни, как в личной, так и на работе. Все респонденты отмечают прежде всего удобность использования цифровых приложений. Вторым положительным моментом отмечают экономию времени при сборе или получении информации, что облегчает выполнение рабочих задач.
2	100% респондентов отмечают, что цифровизация облегчила доступ к медицинским услугам, и обеспечила значительную экономию времени. При этом делается акцент на таких услугах, как регистрация и запись к врачам, а также оплату медицинских услуг онлайн.

3	80 % респондентов считают Alipay и Wechat жизненно важной необходимостью в современном обществе, при этом 20 % больше отмечают, что это неизбежная тенденция, поскольку без финансовых цифровых приложений невозможно нормально функционировать. 100 % опрошенных отметили удобность и эффективность данных цифровых приложений, 50 % из них в качестве основного преимущества цифровых приложений указали исключение/минимизацию потери или кражи наличных средств.
4	100 % отметили улучшение качества жизни благодаря цифровым инструментам электронной коммерции. Опрашиваемые отметили основные факторы: удобная логистика, доступность, низкая стоимость по сравнению с оффлайн магазинами.
5	Все респонденты считают, что цифровизация стала неотъемлемой частью китайского общества. Они отмечают, что на данный момент без продуктов цифровизации нельзя нормально функционировать в современном обществе. Китайское общество уже привыкло к преимуществам цифровизации.
6	Среди приложений, которые значительно улучшили доступность образования, выделяются: Smart Education, «Haofenshu», Cnki.net, TikTok, DingTalk, Tencent Conference, MOOC и другие приложения онлайн видеоконференций.
7	Опрошенные ответили, что в основном не сталкиваются с проблемами и сложностями. Анкетированные упомянули лишь большое количество рекламы, беспорядочность информации, которое мешает восприятию. Также 10 % были обеспокоены тем фактом, что, устанавливая пароли в соответствии с различными требованиями и с различными процессами авторизаций, иногда возникает ощущение, что это вторжение в частную жизнь.
8	100 % респондентов указали, что при дальнейшем развитии цифровых технологий есть возможность улучшения качества сервиса и услуг, в том числе государственных. Также было отмечено, что в будущем можно будет получать социальные услуги в любое время и в любом месте, что позволит сильно экономить время и работать гораздо эффективнее.
9	100 % респондентов отметили, что получение социальных услуг онлайн - очень удобно.
10	Среди часто используемых цифровых приложений выделяются сферы: Социальные сети: 42 % Электронная коммерция: 31% Мобильные платежи: 22 % Приложения для образования: 20% Самые популярные: Pinduoduo, WeChat, Alipay, Taobao, Bilibili, Tiktok, «SmartEdu», DingTalk.

Выводы

Согласно результатам, можно заключить, что цифровизация оказывает глубокое влияние на различные отрасли социальной сферы Китая, в том числе на благосостояние и качество жизни. Все респонденты положительно оценивают трансформации в обществе, связанные с интеграцией цифровых технологий. Внедрение цифровых инструментов в социальные аспекты жизни открывает новые возможности для более эффективного решения социальных проблем. Анализ проведенного опроса показал приверженность процессам цифровизации граждан КНР, которые в большей степени выражают позитивную оценку системам и механизмам цифровизации, как инструмента социального благосостояния общества в современном Китае. Особенно информатизация положительно сказалась на таких социально важных сферах как образование, здравоохранение, государственные услуги, коммерция. Значительную, даже ключевую роль в успешной информатизации сыграло государство, создав специальные программы, выработав стратегии, которые во многом внесли вклад в социально-экономическое развитие страны. Данный опыт КНР может быть весьма полезен для других стран, стремящихся развить свои цифровые услуги, особенно для развивающихся стран нашего региона Центральной Азии. Именно китайские технологии в этом отношении наиболее привлекательны для стран Центральной Азии ввиду их доступности, географической близости и установленному стратегическому партнерству. Этот сектор имеют высокий потенциал роста, оказывает положительный мультипликативный эффект: стабилизация и рост социального благосостояния, экономическое развитие страны в целом. Качественные методы и теоретические подходы, применяемые в статье, позволили оценить влияния процессов цифровизации на социальное благосостояние общества в современном Китае, выявлено, что данное направление развитие экономики, безусловно, является сегодняшним драйвером роста.

ЛИТЕРАТУРА

[1] White paper: Digital economy becomes China's major growth engine / The State Council Information Office (SCIO) of the People's Republic of China. http://english.scio.gov.cn/m/whitepapers/2022-11/07/content_78505690.htm

[2] Чекменёва Т.Г. и др. Стратегия Китая по обеспечению информационной безопасности: политический и технический аспекты

//Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research. – 2020. – №. 7 (9). – С. 78-97.

[3] Song M., Tao W., Shen Z. The impact of digitalization on labor productivity evolution: Evidence from China //Journal of Hospitality and Tourism Technology. – 2022. – №. 2 (4). – С. 3-7.

[4] Пиковер А. В. Информатизация и электронная коммерция в Китае // Восточная аналитика. – 2017. – №. 1-2. – С. 60-66.

[5] Томайчук Л. В. Цифровизация экономики Китая: риски и возможности для общества //Евразийская интеграция: экономика, право, политика. – 2019. – №. 3 (29). – С. 31-36.

[6] Romanova T. F. et al. Digitalization as an Urgent Trend in the Development of the Social Sphere //Digital Economy: Complexity and Variety vs. Rationality 9. – Springer International Publishing, 2020. – С. 931-939.

[7] Ito A. Digital China: A fourth industrial revolution with Chinese characteristics? //Asia-Pacific Review. – 2019. – Т. 26. – №. 2. – С. 50-75.

[8] Авдокушин Е. Ф., Ван Ж. Цифровизация села в Китае // Мир новой экономики. – 2021. – №. 4. – С. 6-15.

[9] Воронцовский А. В. Цифровизация экономики и ее влияние на экономическое развитие и общественное благосостояние //Вестник Санкт-Петербургского университета. Экономика. – 2020. – Т. 36. – №. 2. – С. 189-216.

[10] Busemeyer M. R. et al. (ed.). Digitalization and the welfare state. – Oxford University Press, 2022.

[11] Goldsmith S. The power of social innovation: How civic entrepreneurs ignite community networks for good. – John Wiley & Sons, 2010. 304 с.

[12] Online healthcare services show sustained growth // The official website of China Daily Information Co (CDIC) <https://www.chinadaily.com.cn/a/202402/24/WS65d934cea31082fc043b8dac.html>

[13] China's Telemedicine and Digital Healthcare Industry: Investment Outlook // China Briefing News. <https://www.china-briefing.com/news/china-investment-outlook-telemedicine-digital-healthcare-industry/>

[14] China - K-12 Online Education Market by Product, End-user, and Type - Forecast and Analysis 2024-2028. <https://www.technavio.com/report/k-12-online-education-market-industry-in-china-analysis>

[15] Жакай А. К., Уранхаева Г. Т., Сериккалиева А. Е. Энергетический Шелковый путь: перспективы развития нефтегазового сотрудничества Китайской Народной Республики и Республики Казахстан. Известия. Серия: Международные отношения и Регионоведение. – 2023. – Т. 52. – №. 2. – С. 145-163.

REFERENCES

[1] White paper: Digital economy becomes China's major growth engine / The State Council Information Office (SCIO) of the People's Republic of China. http://english.scio.gov.cn/m/whitepapers/2022-11/07/content_78505690.htm

[2] Chekmeneva T. G. i dr. Strategiya Kitaya po obespecheniyu informatsionnoi bezopasnosti: politicheskii i tekhnicheskii aspekty. Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research. 2020, vol. 7, issue 9, pp. 78-97 [In Russ.]

[3] Song M., Tao W., Shen Z. The impact of digitalization on labor productivity evolution: Evidence from China. Journal of Hospitality and Tourism Technology. 2022, vol. 2, Issue 4, pp. 3-7.

[4] Pikover A. V. Informatizatsiya i elektronnyaya kommertsiya v Kitae // Vostochnaya analitika. [Informatization and electronic commerce in China // Eastern analytics, 2017, vol.1, issue 2, pp. 60-66 [in Russ.]

[5] Tomaichuk L. V. Tsifrovizatsiya ekonomiki Kitaya: riski i vozmozhnosti dlya obshchestva // Evraziiskaya integratsiya: ekonomika, pravo, politika [Digitization of the economy of China: risks and opportunities for society. Eurasian integration: economics, law, politics]. 2019, vol. 3, issue 29, pp. 31-36 [in Russ.]

[6] Romanova T. F. et al. Digitalization as an Urgent Trend in the Development of the Social Sphere. Digital Economy: Complexity and Variety vs. Rationality 9. Springer International Publishing, 2020. pp. 931-939.

[7] Ito A. Digital China: A fourth industrial revolution with Chinese characteristics? Asia-Pacific Review. 2019, vol. 2, issue 26, pp. 50-75.

[8] Avdokushin E. F., Van Zh. Tsifrovizatsiya sela v Kitae // Mir novoi ekonomiki [Digitization of the village in China. World Economy]. 2021, vol. 4, pp. 6-15 [in Russ.]

[9] Vorontsovskii A. V. Tsifrovizatsiya ekonomiki i ee vliyanie na ekonomicheskoe razvitiye i obshchestvennoye blagosostoyanie. Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Ekonomika. [Digitization of the economy and its influence on economic development and public welfare // Herald of St. Petersburg University. Economy]. 2020, vol.2, issue 36, pp. 189-216 [in Russ.]

[10] Busemeyer M. R. et al. (ed.). Digitalization and the welfare state. Oxford University Press, 2022. 432 p.

[11] Goldsmith S. The power of social innovation: How civic entrepreneurs ignite community networks for good.– John Wiley & Sons, 2010. 304 p.

[12] Online healthcare services show sustained growth: The official website of China Daily Information Co (CDIC) :<https://www.chinadaily.com.cn/a/202402/24/WS65d934cea31082fc043b8dac.html>

[13] China's Telemedicine and Digital Healthcare Industry: Investment Outlook // China Briefing News. : <https://www.china-briefing.com/news/china-investment-outlook-telemedicine-digital-healthcare-industry/>

[14] China - K-12 Online Education Market by Product, End-user, and Type - Forecast and Analysis 2024-2028. <https://www.technavio.com/report/k-12-online-education-market-industry-in-china-analysis>

[15] Zhakay A.K., Urankhayeva G.T., Serikkaliyeva A.E. Jenergeticheskij Shelkovyj put': perspektivy razvitija neftegazovogo sotrudnichestva Kitajskoj Narodnoj Respubliki i Respubliki Kazahstan. Izvestija. Serija: Mezhdunarodnye otnoshenija i Regionovedenie [Energy silk road: prospects for the development of oil and gas cooperation of the people's Republic of China and the Republic of Kazakhstan. News. Series: International Relations and Regional Studies]. 2023, vol. 2, issue 52, pp. 145-163 [in Russ.].

ҚЫТАЙДАҒЫ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ӘЛЕУМЕТТІК: Өңірлік және Халықаралық Перспективалар

Есентаев Б.С.¹, *Сериккалиева А.Е.²

¹ магистрант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

e-mail: yessentayeev@gmail.com

*² PhD доктор, қауымдастырылған профессор, Алматы Менеджмент
Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: serikkaliyeva@gmail.com

Аңдатпа. ХХІ ғасырда Қытай-халықаралық аренадағы технологиялық сүйікті мемлекет, оның Цифрлық мүмкіндіктері Ел ішіндегі әлеуметтік-экономикалық дамудың өсуіне ғана емес, сонымен қатар бүкіл әлем үшін тренд пен бағыттарды анықтайды. Қытайдың тәжірибесі аймақтағы қоғамдық өмір салаларына цифрлық технологияларды енгізуді жоспарлап отырған немесе жүзеге асырып жатқан басқа елдер үшін үлгі бола алады. Бұл ғылыми мақаланың мақсаты-Қытай Халық Республикасында әлеуметтік әл-ауқатты жақсартудағы цифрландырудың рөлін зерттеу. Зерттеу цифрлық технологиялар мен электрондық коммерция аспектілерінің

цифрлық дәуірдегі елдің әлеуметтік және экономикалық құрамдас бөлігінің дамуына әсерін қарастырады. Ғылыми жұмыс әдістемесі сапалық және сандық зерттеу әдістерін қамтиды. Мақаланың негізгі аспектілері Қытай Халық Республикасы Үкіметінің мемлекеттік бағдарламалары мен стратегияларына қысқаша шолу, статистикалық деректерді талдау, ғылыми зерттеулерді зерттеу, соның ішінде Қытайдың цифрлық трансформациясының сипатын көрсететін әдеби шолу және Қытай тұрғындары арасында жүргізілген сауалнама нәтижелерін қамтиды. Зерттеудің нәтижелері цифрлық құралдарды адамдардың күнделікті өміріне, атап айтқанда білім беру, денсаулық сақтау, мемлекеттік қызметтер және электрондық коммерция сияқты адамдарға көрсетілетін әлеуметтік қызметтердің объективі арқылы енгізу қоғамның әлеуметтік әл-ауқатын жақсартады деген тезисті қолдайды. Бұл зерттеу цифрландырудың қоғамның әлеуметтік және экономикалық дамуына әсерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Тиісінше, ғылыми жұмыс деректері осы саладағы зерттеушілер мен мамандар үшін де, цифрлық компаниялар үшін де пайдалы болады.

Тірек сөздер: Қытай, цифрландыру, қазіргі қоғам, әлеуметтік әл-ауқат, цифрлық технологиялар, әлеуметтік қызметтер, мемлекет, ықпал

DIGITALIZATION AND SOCIAL WELL-BEING IN CHINA: REGIONAL AND INTERNATIONAL PERSPECTIVES

Yessentayev B.S.¹, * Serikkaliyeva A.E.²

¹Master Student, Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan

e-mail: yessentayev@gmail.com

^{*2}PhD, associate professor, Almaty Management University,
Almaty, Kazakhstan

e-mail: serikkaliyeva@gmail.com

Abstract. In the 21st century, China is the technological favorite state in the international arena, whose digital capabilities not only drive the growth of socio-economic development within the country, but also determine the trend and directions for the rest of the world. China's experience can serve as an example for other countries in the region that are planning or already implementing the introduction of digital technologies in the spheres of social life. The purpose of this research article is to examine the role of digitalization in improving social welfare in the People's Republic of China.

The study addresses the impact of digital technology and e-commerce aspects on the development of the social and economic component of the country in the digital age. The methodology of the research paper includes both qualitative and quantitative research methods. The main aspects of the paper include a brief review of government programs and strategies of the government of the People's Republic of China, analysis of statistical data, study of scientific research, including a literature review showing the nature of China's digital transformation, and the results of a survey conducted among Chinese residents. The findings of the study support the thesis that the introduction of digital tools into people's daily lives, namely through the lens of social services provided to people, such as education, health care, government services and e-commerce, improve the social welfare of society. This study has the potential to provide a deeper understanding of the impact of digitalization on the social and economic development of society. Accordingly, this research paper will be useful for researchers and professionals in this field as well as for digital companies.

Keywords: China, digitalization, modern society, social welfare, digital technology, social services, state, impact

Статья поступила 23.05.2024.

УДК 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.012>

МРНТИ 11.25.40

**РЕСЕЙ-УКРАИН СОҒЫСЫ:
МЕДИАЦИЯ МҮМКІНДІТЕРІ МЕН ТӘУЕКЕЛДЕР**

*** Райымбекова А.А. ¹**

***¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар
және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: rayymbekova.a@ablaikhan.kz**

Аңдатпа. Халықаралық қақтығыстарды реттеудегі медиациялық қызмет мәселелері қазіргі әлемдік саясаттың өзекті мәселесі болып табылады. Көптеген халықаралық даулар мен қақтығыстар бітімгерлік қызмет пен медиацияның арқасында қанды сценарийлерге ұласпай, бебіт келісімдермен шешілді. Бірақ әлемдегі болып жатқан қазіргі қақтығыстардың күрделілігі және халықаралық құқықтың жалпы

қабылданған нормаларының жиі бұзылуы медиация қызметі тетіктерін қайта қарастыру керектігін айқындайды.

Бұл мақалада автор Украинадағы жағдайды реттеуге медиатор рөліне үміткер елдердің қатысу сценарийлерін модельдеуді қарастыруға тырысады. Украинада бейбітшілік орнату мәселесі күрделі, себебі медиацияның барлық нормалары өз ресурстарын жұмсады, дегенмен жағдайға ықпал ете алатын бірқатар елдер бар. Мақаланың негізгі мақсаты қақтығысушы тараптар арасындағы диалог орнату процесінде шешуші рөл атқаруға тырысатын бірқатар елдердің мүмкіндіктерін мен мүдделерін қарастыру болып табылады. Сонымен қатар мақалада ұсынылған зерттеу қазіргі заманғы сын-қатерлер мен өзгеріп жатқан жаһандық динамика контекстіндегі халықаралық бітімгершілікке бағытталған. Жұмыста халықаралық қатынастардың тарихи деректері мен заманауи шындықтарына сүйене отырып, бітімгершіліктің әртүрлі аспектілері мен тәсілдері қарастырылады.

Тірек сөздер: медиация, келіссөздер, соғыс, Украина, Ресей, халықаралық қауымдастық, халықаралық қатынастар, Қазақстан

Негізгі ережелер

Бүгінде әлем өте қауіпті кезеңге аяқ басты, әлемдік қоғамдастықтың қанды сценарийді болдырмауға деген барлық ұмтылыстары нәтижесіз болды. Батыс демократиясының Ресеймен қақтығысы ең жоғары шиеленісу кезеңіне өтті. Әлемдік жүйенің күйреуі мүмкін. Ресейдің Украинаға қарсы агрессиясы халықаралық қатынастар жүйесінде дағдарысты тудырды, дүние жүзілік соғыстан кейінгі жылдары қалыптасқан қазіргі заманғы әлемдік тәртіп ауыр сынақтарға ұшырады. Қазіргі халықаралық институттардың осы оқиға барысына әсер ете алмауы бізді жаңа қауіптер мен қиындықтарға төтеп бере алатын болашақ әлемдік тәртіп туралы ойлауға мәжбүр етеді. Сондай-ақ әлемдегі болып жатқан қақтығастарды бейбіт жолмен шешуді ұсынатын әлемдік мемлекеттер мен алаңдаушы акторлардың саяси мүдделері мен ұстанымдарын қарастыру басты мәселе.

Кіріспе

Әлемдегі геосаяси өзгерістер мен халықаралық қатынастар акторлары арасындағы қақтығыстар халықаралық қауымдастықты алаңдатуда. Ресей қазіргі таңда Батыс демократиясымен бетпе-бет келген қайшылықтарға қарамастан, халықаралық қатынастардағы ең маңызды ойыншы болып қала береді және қақтығыстың одан әрі

өршуіне ықпал ете алады. Украинадағы оқиғалар Ресей мен Батыс елдері арасындағы сенім деңгейінің маңызды көрсеткіші болды. Қазіргі өзгермелі әлемдік жағдайда әлемдік қауымдастық бітімгерлік қызметіндегі белсенділігі қайта қарастырып, әлемдік тәртіптің архитектурасына назар аударуы керек.

Бұл мақаланың мақсаты – қақтығысушы тараптар арасындағы диалог орнату процесінде шешуші рөл атқаруға тырысатын бірқатар елдердің мүмкіндіктерін талдау.

Ғасырлар бойы мемлекеттер халықаралық қатынастардың тұрақты жүйесін дамытуға ұмтылды. Халықаралық қақтығыстардың алдын алу және жалпы бейбітшілікті орнату үшін ұжымдық іс-қимыл қажеттілігі туралы мәселе тіпті ежелгі және орта ғасырлардағы ойшылдармен де талқыланды.

Мемлекеттердің бірлескен әскери іс-қимылдарының тәжірибесін жинақтау және бейбітшілікті сақтау мәселесін саяси-құқықтық түсіну процестері де қатар жүрді. Вена халықаралық қатынастар жүйесі мемлекеттердің статус-квоны сақтау үшін ұжымдық әрекетке жүгіну мүмкіндігін қарастырды. XIX ғасырдың ортасында қалыптасқан бітімгершілік тұжырымдаманы теориялық байытуда үлкен рөл атқарған – пацифистік қозғалыстар, сондай-ақ әртүрлі бітімгершілік құрылымдар – Халықаралық бейбітшілік лигасы, Бейбітшіл достар қоғамы және т. б. қауымдастықтар болды [1].

Медиация (делдалдық) және диалог жанжалдарды шешуде, қақтығыстарды реттеудегі ең тиімді және әлемдік қауымдастықпен қабылданған стратегиялық әрекеттер болып табылады. Жанжал тараптары дауды бейтарап үшінші тараптың процедуралық көмегі арқылы өзара келіспеушілікті бейбіт жолмен реттеуге мүмкіндік алады, бұл өз кезегінде әскери күштердің араласуына қарағанда, дауларды шешудің әділ, адам шығынын болдырмайтын демократиялық тәсіл болып табылады.

Жоғарыда айтқанымыздай, бүгінде бітімгерлік іс-әрекеттің тетіктері күрделі қиындықтарға тап болып отыр, Ресей мен Украинаның қазіргі қақтығысын екі елдің қақтығысы ретінде қарастыруға болмайды, ол тіпті гибридіті соғыс шеңберінен де шықты деуге болады [2]. Яғни, бүгінде тарихта прецеденті жоқ қақтығыс орын алуда деп айта аламыз. Демек, бүгінде әлем үлкен апаттық жағдайда, себебі бітімгершілік және медиация институттары бұл жағдайды реттеуге қауқарсыз.

Халықаралық-құқықтық саладағы медиативтік практикаларға әртүрлі атаулар бекітілген – «саяси миссиялар», «Shuttle

дипломатиясы», «мейірімді қызметтер», «дағдарыстық дипломатия», «превентивті дипломатия» және т.б. Медиацияның негізгі бір түрі - Киссинджер дипломатиясы немесе «shuttle» дипломатиясы. Бұл қарсыластар арасында байланыс арнасын құру мақсатында үшінші тараптың келіссөздерге араласуы. Яғни, үшінші тарап әр қарсыластың ұстанымымен танысып, мүдделерін нақтылайды. Қарсылас тараптардың позицияларында мәселенің ортақ шешіміне жетелейтін нүктесін анықтайды және келісімге келуге жағдайлар жасайды. Алғашқы және сәтті мысал ретінде 1970 жылдардың аяғында сол кездегі АҚШ-тың Мемлекеттік хатшысы Генри Киссинджер тараптар арасындағы қайшылықтар шешілмейтін болып көрінген Израиль мен араб елдерінің арасындағы соңыс кезіндегі әрекетін келтіруге болады. Нәтижесінде, 1979 жылы Вашингтонда Израиль премьер-министрі Менахем Бегин мен Египет президенті Анвар Садат Вашингтонда Кэмп-Дэвид келісімдері деп аталатын Израиль мен Египет арасындағы бейбітшілік туралы келісімге қол қойылды [3].

Қақтығыстарды бейбіт жолмен шешу құралдары адамзат тарихының барлық кезеңінде дерлік қолданылған, мәселен, ежелгі Грециядан бастау алып XX ғасырда кеңінен қолданылған. Қазіргі таңда бітімгерлік пен медиация, үшінші тараптардың көмегіне жүгіну қақтығыстарды реттеу мен шешудің ең тиімді құралы болып табылады. Дегенмен, үшінші тарап қақтығысушы тараптарына қаншалықты бейтарап, медиатор қақтығысушы тараптарға қандай шешім ұсына алады, медиатордың іс-әрекетінің тиімділігі оның халықаралық ықпалына қаншалықты байланысты деген бірнеше сұрақтар туындайды.

Украина мәселесі - жаһандық деңгейде халықаралық аренадағы жетекші ойыншылар арасындағы, ең алдымен Ресей мен Батыс арасындағы қақтығыс. Қақтығыстың алғышарттары 1990 жылдардың басында еуропалық және Солтүстік Атлантикалық қауіпсіздік пен ынтымақтастық архитектурасын құру және дамыту процесіндегі қателіктерден, посткеңестік кеңістік елдерін еуропалық және еуроатлантикалық интеграцияға тартудың жалған параметрлерінен туындайды [4]. Әлемдік аренадағы жетекші ойыншылардың халықаралық құқық нормаларын бұзуы және қос стандарттарды қолдануы (Ирак авантюрасынан Косовоның тәуелсіздігін жариялауға дейін) Батыстың моральдық беделін әлсіретіп, халықаралық құқықты бұзудың бірқатар прецеденттерін құрды. Украина мен Грузияға НАТО-ға кіру жөніндегі іс-қимылдарын қанағаттандырмау Ресей

империализміне жол берді, ал Қырымды аннексиялау соңғы екі онжылдықта болған биполярлықтан кейінгі халықаралық қатынастар жүйесінің түпкілікті жойылуына әкелді [5].

Бұл жағдайда қандай мемлекеттер немесе халықаралық акторлар бітімгерлік немесе медиаторлық қызметті қолға алады? Себебі бұл жағдайда мүмкін деген мемлекеттердің барлығы дерлік геосаяси мүдделері олардың әрекеттерін басқармайды дегенге кім кешіл.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Халықаралық қатынастар теориясында бітімгершілік қақтығыстарды шешу және қақтығысушы тараптар арасында бейбітшілік орнату процесін білдіреді. Бітімгершілік халықаралық қатынастардың маңызды аспектісі болып табылады, өйткені мемлекеттер мен басқа субъектілер арасындағы қақтығыстар айтарлықтай жағымсыз салдарға, соның ішінде адам шығыны, экономикалық залалға және саяси тұрақсыздыққа әкелуі мүмкін.

Халықаралық қатынастарда бітімгерлікке қатысты бірнеше түрлі теориялық тәсілдер бар. Бірінші тәсіл – ұжымдық қауіпсіздік тұжырымдамасына негізделген, оған сәйкес ынтымақтастыққа ықпал ететін және агрессияға жол бермейтін халықаралық институттар мен келісімдер құру арқылы бейбітшілікті сақтауға болады. Екінші тәсіл – дауларды шешуге және өзара қолайлы шешімге қол жеткізуге бағытталған қақтығысушы тараптар арасындағы келіссөздерді қамтитын дипломатия идеясына негізделген. Дипломатия көбінесе бейтарап үшінші тараптар сияқты делдалдар арқылы жүзеге асырылады және сендіру, компрамисқа келу сияқты бірқатар тактикаларды қамтуы мүмкін. Бітімгершілікке үшінші көзқарас қақтығыстағы тараптарды халықаралық нормалар мен келісімдерді сақтауға мәжбүрлеу үшін қолдануға болатын күш қолдануға негізделген. Алайда, күш қолдану әдетте бітімгершілік күш-жігердің соңғы құралы ретінде қарастырылады, өйткені ол қауіпті және күтпеген салдарға әкелуі мүмкін. Тұтастай алғанда, халықаралық қатынастарда бейбітшілік орнату процесі күрделі және жан-жақты және бірқатар дағдыларды, стратегияларды және ресурстарды қажет етеді. Сәтті бітімгершілік қақтығыстың нақты қажеттіліктері мен жағдайларына бейімделген әртүрлі тәсілдердің жиынтығын қамтиды.

Зерттеу әдістемесі халықаралық неореализм мектебі жасаған принциптеріне негізделген, дегенмен бейбітшілік мәселелері көбінесе либералды мектептің дамуымен байланысты. Бұл тәсілдің дұрыстығын

біз халықаралық жағдайдың қазіргі шиеленісуі мысалында қандай да бір халықаралық ұйымның бітімгер делдал ретінде әрекет етуі екіталай екенін көреміз, өйткені Украинадағы соғысты тек Киев пен Мәскеудің қақтығысы деп атауға болмайды. Тек мемлекет делдалдық рөл атқара алады, ал бұл мемлекет мораль мен құқық принциптерін басшылыққа алмайды, өзінің геосаяси мақсаттарына негізделетіні түсінікті.

Әрі қарай, біз халықаралық қатынастардағы басқа мектептер тұрғысынан бейбітшілікті қолдау операцияларына көзқарастарды қарастыруға тырысамыз. Екінші жағынан, либералды теоретиктер мемлекеттердің басты акторлар екенін мойындағанымен, халықаралық ұйымдар да мемлекеттер сияқты маңызды халықаралық саясатты қалыптастыратын қатысушылар екенін айтады.

Бұл тұрғыда бітімгершілік қызмет халықаралық ұйымдардың құзыреті шеңберінде қаралады. Бітімгершілік іс-шаралар – бұл қақтығыстарға жауап беру құралдары, олардың мазмұны, құралдары мен мақсаттары уақыт өте келе өзгерді, жақсарды, кеңейіп, тереңдей түсті. Қазіргі уақытта оларға скептикалық көзқарастар бар болса да, бұл әрекеттер қақтығыстарға жауап беру құралы ретінде қолданыла береді және халықаралық саясаттың маңызды тәжірибесі болады.

Саяси ғылымдағы бітімгершілік әдебиеттеріне шолу халықаралық миссиялар мен қақтығыстардың алдын алу операцияларының қызметін зерттейтін Л.Блумфилдтің жұмысынан бастап жеке, мемлекет және халықаралық жүйе деңгейлеріндегі талдауды біріктіретін К. Уолтстің зерттеулеріне дейінгі әртүрлі аспектілерді кеңінен қамтиды. М. Грейг және Р. Ф. Дейл бітімгершілік қызметтің тиімділігіне қатысты пессимистік болжамдарды білдіреді, бұл мемлекетаралық қақтығыстарды шешудегі дипломатиялық күш-жігерге кедергі деп санайды [6].

Е. Мин соғыс уақытындағы келіссөздерге қызықты көзқарас ұсынады, оларды соғыс жүргізудің негізгі аспектісі ретінде қарастырады, бұл қарулы қақтығыстардың динамикасын түсіну үшін маңызды екенін баса айтады [7].

Я. Уйлкенфелд медиация дағдарыстардың ұзақтығын қысқартады және тараптардың қанағаттануын арттырады деп атап көрсетсе [8], С. Рахман Украинадағы қақтығыстың экономикалық салдарына назар аударады және экономикалық зардап шеккен тараптардың келіссөздерге қатысуы жағдайды шиеленістен жанжалды шешуге бейімдеуге ықпал етуі мүмкін деп болжайды [9].

Е. Майер және Дж. Маршмайер Украинадағы қақтығыс Батыстың араласуымен және Ресейдің ұлттық мүдделерімен байланысты деген идеяны қолдайды, бұл бейбітшілікке тек соңғысын ескере отырып қол жеткізуге болады деген идеяны алға тартады [10].

Генри Киссинджер Қытайдың экономикалық мүдделері мен әлемдік экономикаға әсеріне сүйене отырып, Киев пен Мәскеу арасындағы делдал ретіндегі рөлін талқылайды.

ЕО пен АҚШ тарапынан қақтығысушы тараптар арасындағы ықтимал келіссөздер туралы талқылаулар мен болжамдар бұл жағдайдың бейбіт шешімін табу жолдарын ұсыну мәселесінің өзектілігін көрсетеді.

Жоғарыда көрсетілген жұмыстар Украинадағы қақтығыстарды талдаудың әртүрлі көзқарастары мен тәсілдерін ұсынады, сонымен қатар саяси ғылымдағы бітімгершілік пен халықаралық қақтығыстар мәселелеріне көзқарастардың күрделілігі мен әртүрлілігін көрсетеді.

Талқылау мен нәтижелер

Саяси медиация қақтығыстарды реттеу мен шешудің баламалы сараптамалық-саяси нысанын білдіреді. Саяси медиаторды жанжалдасушы тараптардың элиталық қоғамдастықтары ерікті түрде сайлайды, уәкілетті орган тағайындайды және ол мынандай белгілерге сай болуы керек: бейтараптылық ұстанымдағы тарап болуы керек, қақтығысушы тараптарға ортақ шешімге келуге жағдай жасап, олардың ортақ шешім қабылдауларына қысымдық көрсетпей, тараптар арасында өзара ымыраға келуге көмектесу және бейбіт келісімдерге қол жеткізуге әрекеттер жасауы керек.

Дегенмен, қақтығыстарды шешу шеңберінде жетекші мемлекеттер маңызды рөл атқарады, мысалы, әлемнің белгілі бір бөліктеріндегі қақтығыстарды шешуде көбінесе делдалдық рөлді белгілі бір геосаяси мақсаттары бар жетекші мемлекеттер атқарды, мысалы, Вьетнам соғысында Франция үлкен рөл атқарды, себебі, Францияның ол аймаққа қатысты мүддесі болды. Сол сияқты, бұрынғы метрополиялар бітімгершілік рөлін атқарған Африка континентіндегі көптеген қақтығыстарға қатысты осындай мысалдар келтіруге болады.

Бірақ Ресей мен Украина арасындағы қақтығыс метрополия мен колонияның қарсыласуы шеңберіне жатпайтын қақтығыс және қақтығысушы тараптарға серіктес бола алатын барлық дерлік елдер өздерінің мүмкіндіктерін сынауда. Минск келісімдері туралы не айтуға болады, ұзақ уақыт бойы Норман төрттігі бейбітшілікке деген үміт

болды, бірақ бұрынғы ГФР канцлері айтқанындай, Минск келісімдері Украинаға Ресеймен жаңа соғысқа дайындалуға уақыт беру әрекеті ғана болды [11].

Осылайша, дәстүрлі медиаторлардың барлығы дерлік сенімнен шықты, Франция, АҚШ немесе Ұлыбритания келіссөздерде делдал бола алмайды, өйткені олар қарама-қайшы тараптардың бірінің ұстанымын қолдап отыр. Тіпті Женева да жаңа платформа бола алмайды, өйткені ол Мәскеудің әрекеттерін сынға алды, Мәскеу өз кезегінде Швейцарияның делдалдық рөлде қабылдамайтынын да жариялады.

Германия ұзақ уақыт бойы Ресеймен достық қарым-қатынастағы ел. Ресейдің арзан энергетикалық ресурстарын қолдану – Германия экономикасының маңызды көзі болды. Қазіргі әлемде Германия өзін позитивті халықаралық имиджі бар ел ретінде көрсетуде және әлемдік саясатта шешуші рөл атқаруға белсенді ұмтылуда. Ол Ауғанстан, Косово және Мали сияқты өткір қақтығысты аймақтарындағы операцияларға БҰҰ мандатымен қатысатын бітімгершілік қызметте бай тәжірибеге ие.

Ресеймен қарым-қатынастың нашарлауына қарамастан, Германия Ресей-Украина қақтығысына делдал бола алады. Алайда, бұл қақтығыстың күрделілігі мен қарқындылығы мәселені бір елдің қатысуымен шешуін қиындатады. Қрымды аннексиялаудан басталғаннан бері Германия қақтығыстың өршуіне жол бермеуге тырысты, бірақ Ресей мен кейбір Еуропа елдері Берлинді 2013-2014 жылдардағы майданнан кейін Украинадағы жаңа билікті қолдады деп айыптады [12].

Германияның бұл қақтығыстағы ұстанымы олардың экономикалық серіктестігі мен Еуропалық Одақтағы шешуші рөлін ескере отырып, Ресейге әсер етуі мүмкін. 2013-2014 жылдардағы оқиғаларға дейін Берлин мен Мәскеу арасындағы қарым-қатынас жылы болды, бірақ содан кейін ол нашарлады. Германия Қрымды аннексиялауды және Ресейдің Украинаның шығысындағы қақтығысқа қатысуын айыптады, бұл санкциялардың енгізілуіне әкелді.

Украина дағдарысы Германия үшін қолайсыз, өйткені ол аймақтағы тұрақтылыққа қауіп төндіреді және кең қақтығыстарға әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, ол Германия мен Ресей арасындағы қарым-қатынасты шиеленістіріп, сауда мен инвестицияға әсер етті. Бұрын Меркель Ресеймен келісімге үміттенген және Украина үшін буферлік аймақтың рөлін болжаған.

Ресей мен Германия тығыз байланысты қалпына келтіре алады, бірақ бұл Украинадағы қақтығысты шешудегі прогреске және сындарлы диалогқа дайын болуға байланысты. Германия Ресеймен диалогқа дайын екенін білдіріп, Украинаның халықаралық құқығы мен егемендігін құрметтеу қажеттілігін атап өтті.

Қытай Украина дағдарысы бойынша салыстырмалы түрде бейтарап ұстанымды қолдайды, территориялардың қосылуын мойындамайды және халықаралық құқықпен белгіленген шекаралардың аумақтық тұтастығы мен мызғымастығы қағидаттарын сақтауға шақырады. Алайда, ол Ресейдің іс-әрекетін айыптамады және Мәскеудің іс-әрекетін НАТО-ға қатысты қауіпсіздік мәселелеріне жауап ретінде түсінді.

Қытай БҰҰ-ның бітімгершілік миссияларына белсенді қатысады, бұл оның әлемдік ықпалға және халықаралық қауіпсіздікке қатысуға деген ұмтылысын көрсетеді. Алайда, ол өзінің күрделілігіне және көптеген қатысушы тараптарға байланысты Ресей-Украина қақтығысында делдал бола алмайды.

Қытай мен Ресей арасындағы қатынастар тығыз, аймақтық қауіпсіздік пен экономика саласындағы ынтымақтастыққа негізделген. Алайда, екеуінің арасында ресми альянс құру ықтималдығы төмен, өйткені Қытай халықаралық қатынастарда Тәуелсіздік пен икемділікті сақтауды жөн көреді [13].

Украина қақтығысы аймақтағы экономикалық және саяси мүдделері шектеулі Қытай үшін басымдыққа ие емес. Қытай Ресеймен де, Украинамен де тұрақты қарым-қатынасты сақтауға тырысады және оның мүдделеріне тікелей әсер етпейтін қақтығыстарға араласудан аулақ болады.

Қытайдың БҰҰ-дағы Ресейді айыптайтын қарарды қолдау туралы шешімі оның халықаралық мәселелерде өзінің тәуелсіздігі мен бейтараптығын көрсетуге деген ұмтылысын көрсетуі мүмкін. Алайда оның қақтығысты шешудегі рөлі белгісіз болып қалады.

Осылайша, Ресей мен Украина арасындағы қақтығыста Қытайдың делдал ретіндегі рөлі одан әрі бақылау мен бағалауды қажет ететін мәселе болып қала береді.

Түркия Украина дағдарысы жағдайында маңызды рөл атқаруда және екі елмен стратегиялық мүдделері мен қарым-қатынастарына қарамастан Ресей мен Украина арасындағы медиацияға белсенді қатысуға тырысады [14]. Түркия Украинаның аумақтық тұтастығын қолдайды. Ол ұлттық азшылықтардың құқықтарын белсенді қолдайды,

бұл оның Ресейдің әрекеттеріне қарсы ұстанымын көрсетеді. Түркия қазірдің өзінде әртүрлі қақтығыстарда делдалдық тәжірибесі бар мемлекет, бұл оны Ресей мен Украина арасындағы делдал ретінде мүмкіндіктері барын көрсетеді. Түркияның Ресеймен, соның ішінде энергетика және құрылыс салаларымен тығыз экономикалық байланысы бар. Бұл дипломатиялық қайшылықты тудырады, өйткені Түркия Ресейге қарсы халықаралық санкцияларға қосылмаған. Түркия Ресейдің мүдделерімен бәсекелесетін Қара теңіз аймағында және Оңтүстік Кавказда өз рөлін нығайтуға тырысады. Бұл оның делдал ретіндегі ұстанымына және жанжал тараптарына қысым жасау қабілетіне әсер етуі әбден мүмкін. Осылайша, Түркия өзінің дипломатиялық мүмкіндіктері мен тарихи прецеденттерін ескере отырып, Украина дағдарысында маңызды делдал бола алады. Алайда оның әрекеттері ішкі және халықаралық жағдайлармен, соның ішінде Ресейге экономикалық тәуелділігімен және аймақтағы стратегиялық амбицияларымен анықталатынын ескеру керек.

Қазақстан өз кезегінде Ресей мен Украина қақтығысына алаңдауда. Украинадағы соғыс Ресеймен тығыз саяси, экономикалық және тарихи байланысы бар елдерді қиын міндетке қойды: бір жағынан олар Мәскеумен қарым-қатынасты үзе алмайды; екінші жағынан, олар халықаралық деңгейде рөлін жоғалтқысы келмейді. Осы уақытқа дейін осы теңгерімде айтарлықтай жетістікке жеткен елдер қатарында Қазақстан да бар.

2022 жылдан бастап Астанаға әлемнің түкпір-түкпірінен – Қытай президенті Си Цзиньпиннен бастап, Түркия президенті Режеп Ердоған мен Франция президенті Эммануэль Макронға дейінгі көшбасшылар келді. Қазақстан президенті Қасым Жомарт Тоқаевты Батыста реформатор ретінде санайды және Кремльдің сенімді одақтасы ретінде таныйды. Жақында, 2024 жылдың наурыз айының басында Мәскеу мен Астана екі ел арасындағы стратегиялық әріптестікті жан-жақты нығайтуға мүдделі екенін растады. Астананың орасан зор геосаяси шиеленіс арасында шебер тепе-теңдік орнату қабілеті ақыр соңында делдалдық рөлге әкелуі мүмкін бе?

Қазақстанда Ресей мен Украина арасындағы қақтығыс екі елмен стратегиялық және экономикалық байланыстарға байланысты ерекше назар аударады. ҰҚШҰ аясындағы Ресейдің әскери одақтасы бола отырып, Қазақстан Мәскеумен айтарлықтай әскери, экономикалық және сауда байланыстарына ие. Қару-жарақтың шамамен 90% - ы, сондай-ақ Ресей жалға алған әскери полигондар мен Байқоңыр ғарыш

айлағы екі елдің терең өзара тәуелділігінің көрсеткіші екенін атап өткен жөн.

Соған қарамастан, Қазақстан Украинадағы соғысқа қатысты өзінің тәуелсіз ұстанымын мәлімдеп, қақтығысты дипломатиялық реттеудің маңыздылығын атап өтті және Украинаның аумақтық тұтастығын қолдайды. Айта кету керек, Қазақстан бұл қақтығыстың әлемдік экономикаға әсерін ескере отырып, Ресейге қарсы батыстық санкцияларды сақтауға дайын екендігін де білдірді.

Осылайша, Қазақстан өзінің стратегиялық мүдделері мен халықаралық міндеттемелері арасындағы тепе-теңдікті сақтауды жалғастырып, өңірлік және халықаралық мәселелерде тәуелсіз актор ретіндегі ұстанымын растайды.

Қазақстан Украинадағы қақтығысты реттеу жөніндегі дипломатиялық әрекеттерді белсенді қолдайды. Себебі, Қазақстан үшін өңірде бейбітшілік пен тұрақтылықты сақтау маңызды.

Қазақстан өзінің медиаторлық тәжірибесін Алматыдағы Иран ядролық бағдарламасы бойынша келіссөздер және Сирия қақтығысын реттеу жөніндегі келіссөздердің көптеген раундтары сияқты халықаралық қақтығыстарда сәтті қолданды. Бұл тәжірибе елдің бейбіт шешімдерге қол жеткізуге бағытталған күрделі халықаралық диалогтарды ұйымдастыру қабілетін растайды.

Осылайша, Қазақстан өзінің дипломатиялық тәжірибесі мен бейтарап мәртебесін Украинадағы қақтығысты реттеу жөніндегі халықаралық күш-жігерді, соның ішінде болашақ келіссөздерге қатысуды немесе өз аумағын халықаралық келіссөздер үшін платформа ретінде пайдалануды қолдау үшін пайдалануға дайын, дегенмен әлемдік қауымдастық және қақтығысушы тараптар бейбіт келісімге келуге және келіссөздер рауындын бастауға әзірше дайын емес.

Қорытынды

Қақтығысты аяқтау мүмкіндіктеріне әртүрлі тәсілдер жатады: қақтығыс объектісін өзгерту, тараптардың бірін жою, тараптардың позицияларын бейімдеу, объектінің сипаттамаларын өзгерту, жаңа немесе қосымша жағдайлар жасау және бітімгершілік күштер арқылы тараптар арасындағы тікелей немесе жанама өзара әрекеттесуге жол бермеу.

Мәскеу мен Киев арасындағы алғашқы келіссөздер Беларусьта соғыстың басында басталды, бірақ Беларусьтің делдал ретіндегі рөлі Ресей агрессиясының платформасы ретіндегі ұстанымын ескере отырып, сәтсіз болды.

Анкарадағы келіссөздер барысында айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізілді, онда тараптар бастапқы түсінікке қол жеткізді. Стамбул келіссөздер раундында Украина Ресейдің кепілдіктері үшін бейтарап мәртебені қарастыруға дайын болды. Киевтің ұсыныстарына жауап бере отырып, Мәскеу белгілі бір бағыттардағы әскери белсенділікті қысқартты, бірақ одан әрі оқиғалар бейбіт келіссөздер белгілі бір күштермен қолдау таппағанын және Ресей әскерлерінің Киевтің маңынан шығарылуы әлсіздік ретінде қабылданғанын көрсетті.

Бейбіт келіссөздердің сәтсіздігіне қарамастан, Түркия өзінің стратегиялық жағдайын пайдаланып, «астық мәмілесіне» қол қоюға және орындауға қол жеткізді. Нәтижесінде, дәстүрлі әлемдік институттар Украина төңірегіндегі қақтығыстарды шешуге айтарлықтай әсер етпеді деген қорытынды жасауға болады.

Ресей экономикасына зиян келтіргеніне қарамастан, санкция саясаты да өз мақсатына жете алмады. Осы уақытта жаңа ойыншылар, соның ішінде Түркия, делдалдық пен дипломатияда негізгі позицияларды ала бастайды, бұл олардың аймақтағы ықпалының артуын көрсетеді.

Қазіргі таңда орын алып жатқан келіссөздер де белгілі бір нәтиже көрсетеді деп айту қиын. Себебі қақтығысушы тараптардың қатысуынсыз соғыс жағдайы талқыланды. Бұл форматтағы келіссөздер мен кездесулер Ресей тарапынан қолдау таппай отыр.

ӘДЕБИЕТ

[1] Семенов В.С. Вооруженные силы ООН (практика применения). – М, 1976. – С. 14.

[2] Лавров С. Война с Западом, которая идет на Украине, не гибридная, а настоящая. <https://eadaaily.com/ru/news/2023/01/23/voynas-zapadom-kotoraya-idet-na-ukraine-ne-gibridnaya-a-nastoyashchaya-lavrov>

[3] Naghmi S. H. Kissinger's Middle East peace plan: a look back. // Strategic Studies. – 1980. – № 3(3). – P. 116–123.

[4] Шаймарданова З.Д. Трансформация подходов к обеспечению безопасности // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Международные отношения и регионоведение». – 2018. – № 4.- С.7-13.

[5] Сарыбаев М.С., Малбаков Д.М. Некоторые аспекты влияния украинского кризиса для стран Центральной Азии // Вестник КазНУ «Серия Философия, культурология, политология». – 2016. – № 2(56). – С. 325-329.

- [6] Greig J.M., Diehl P. F. The Peacekeeping – Peacemaking Dilemma // *International Studies Quarterly*. – 2005.- Volume 49. - Issue 4. – P. 621–64.
- [7] Min E. Talking While Fighting: Understanding the Role of Wartime Negotiation // *International Organization*. - 2020. - № 74(3). – P. 610-632.
- [8] Wilkenfeld J., Young K., Asal V., Quinn D. Mediating International Crises: Cross-National and Experimental Perspectives // *Journal of Conflict Resolution*. - 2003. - № 47(3). – P. 279–301.
- [9] Rahman S. Applying different modes of alternate dispute resolution to conflict situations: a case study of Russia-Ukraine war // *Pakistan Journal of International Affairs*. - 2022. - № 5. – P. 10-21.
- [10] Meyer E. Western Philosophers, the Russia-Ukraine War, and Nuclear Holocaust. – 2023
- [11] Taranenko A. Positive peace for Russia-Ukraine war analysis // *Politology bulletin*. – 2022 - № 89. – P. 147-159.
- [12] Kudriachenko A. Russian-Ukrainian war: changes in the attitude of the German government and civil society // *Diplomatic Ukraine*. – 2023. - № 75. – P. 12-25.
- [13] Habro I. The position and actions of the People’s Republic of China regarding the Russian-Ukrainian war // *Acta de Historia & Politica: Saeculum*. – 2023. - № 6. – P. 7-14.
- [14] Nate S., Colibășanu A., Stavytskyy A., Kharlamova, G. Impact of the Russo-Ukrainian war on Black Sea trade: Geoeconomic challenges // *Economics and Sociology*. - 2024. - № 17(1). – P. 256-279.

REFERENCES

- [1] Semenov B.C. Vooruzhennye sily OON (praktika primeneniya) [The UN Armed Forces (application practice)], M, 1976, s. 14 [in Russ.].
- [2] Lavrov S. Vojna s Zapadom, kotoraja idet na Ukraine, ne gibridnaja, a nastojashhaja [The war with the West that is going on in Ukraine is not a hybrid, but a real one], <https://easaily.com/ru/news/2023/01/23/voyna-s-zapadom-kotoraya-idet-na-ukraine-ne-gibridnaya-a-nastoyashchaya-lavrov> [in Russ.]
- [3] Naghmi S. H. Kissinger’s Middle East peace plan: a look back // *Strategic Studies*. – 1980. - № 3(3). – P. 116–123.
- [4] Shaimardanova Z.D. Transformatsiya podkhodov k obespecheniyu bezopasnosti [Transforming approaches to security] // *Izvestiya KazUMOiMYa imeni Ablai khana, seriya “Mezhdunarodnyye otnosheniya i regionovedeniye”* [International Relations and Regional Studies], 2018, № 4, s.7-13 [in Russ.].

[5] Sarybaev M.S., Malbakov D.M. Nekotorye aspekty vlijanija ukrinskogo krizisa dlja stran Central'noj Azii [Some aspects of the influence of the Ukrainian crisis for the countries of Central Asia] // Vestnik KazNU. Serija Filosofija, kul'turologija, politologija, 2016, № 2(56), . s. 325-329 [in Russ.].

[6] Greig J.M., Diehl P. F. The Peacekeeping – Peacemaking Dilemma // International Studies Quarterly, 2005, Volume 49, Issue 4, P. 621–64.

[7] Min E. Talking While Fighting: Understanding the Role of Wartime Negotiation // International Organization, 2020, № 74(3), P. 610-632.

[8] Wilkenfeld J., Young K., Asal V., Quinn D. Mediating International Crises: Cross-National and Experimental Perspectives // Journal of Conflict Resolution, 2003, № 47(3), P. 279–301.

[9] Rahman S. Applying different modes of alternate dispute resolution to conflict situations: a case study of Russia-Ukraine war // Pakistan Journal of International Affairs, 2022, № 5, P. 10-21.

[10] Meyer E. Western Philosophers, the Russia-Ukraine War, and Nuclear Holocaust, 2023.

[11] Taranenko A. Positive peace for Russia-Ukraine war analysis // Politology bulletin, 2022, № 89, P. 147-159.

[12] Kudriachenko A. Russian-Ukrainian war: changes in the attitude of the German government and civil society // Diplomatic Ukraine, 2023, № 75, P. 12-25.

[13] Habro I. The position and actions of the People's Republic of China regarding the Russian-Ukrainian war // Acta de Historia & Politica: Saeculum, 2023, № 6, P. 7-14.

[14] Nate S., Colibășanu A., Stavytskyu A., Kharlamova, G. Impact of the Russo-Ukrainian war on Black Sea trade: Geoeconomic challenges // Economics and Sociology, 2024, № 17(1), P. 256-279.

РУССКО-УКРАИНСКАЯ ВОЙНА: ВОЗМОЖНОСТИ МЕДИАЦИИ И РИСКИ

* Райымбекова А.А. ¹

*¹ Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: rayymbekova.a@ablaikhan.kz

Аннотация. Вопросы медиативной деятельности в урегулировании международных конфликтов являются актуальной проблемой современной мировой политики. Многие международные

споры и конфликты разрешались мирными соглашениями, не переросшими в кровавые сценарии благодаря миротворческой деятельности и посредничеству. Но сложность происходящих в мире современных конфликтов и частое нарушение общепринятых норм международного права определяют необходимость пересмотра механизмов посреднической деятельности.

В данной статье автор пытается рассмотреть моделирование сценариев участия стран, претендующих на роль медиатора в урегулировании ситуации в Украине. Вопрос установления мира в Украине сложен, так как все нормы медиации расходовали свои ресурсы, хотя есть ряд стран, которые могут повлиять на ситуацию. Основной целью статьи является рассмотрение возможностей и интересов ряда стран, пытающихся сыграть ключевую роль в процессе установления диалога между конфликтующими сторонами. Кроме того, исследование, представленное в статье, направлено на международное примирение в контексте современных вызовов и меняющейся глобальной динамики. В работе рассматриваются различные аспекты и подходы к миротворчеству на основе исторических данных и современных реалий международных отношений.

Ключевые слова: медиация, переговоры, война, Украина, Россия, международное сообщество, международные отношения, Казахстан

RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: MEDIATION OPPORTUNITIES AND RISKS

* Raiymbekova A.A.¹

*¹ Kazakh Ablai Khan University of International Relations and
World Languages, Almaty, Kazakhstan
e-mail: rayymbekova.a@ablaikhan.kz

Abstract. The problems of mediation activity in the settlement of international conflicts are a actual problem of modern world politics. Many international disputes and conflicts, thanks to peacekeeping activities and mediation, were resolved by agreements, without turning into bloody scenarios. But the complexity of the current conflicts in the world and frequent violations of generally accepted norms of international law determine the need to rethink the mechanisms of mediation activity.

In this article, the author tries to consider modeling scenarios for the participation of countries applying for the role of mediators in the settlement

of the situation in Ukraine. The issue of establishing peace in Ukraine is complex, because all the norms of mediation have spent their resources, although there are a number of countries that can influence the situation. The main purpose of the article is to consider the possibilities and interests of a number of countries that seek to play a decisive role in the process of establishing a dialogue between the conflicting parties. Also, the study presented in the article focuses on international peacekeeping in the context of modern challenges and changing global dynamics. The work examines various aspects and approaches to peacekeeping based on historical data and modern realities of international relations.

Keywords: mediation, negotiations, war, Ukraine, Russia, international community, international relations, Kazakhstan

Статья поступила 05.04.2024

УДК 327: 330.88

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.013>

МРНТИ 11.25.40

КУЛЬТУРНЫЕ КОДЫ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

***Әйтiмбет Л.І.¹, Жаксыбай А.²**

^{*1} к.с.н., доцент, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: lazzataitimbet1971@gmail.com

² к.и.н., доцент, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: jaksy.amir@gmail.com

Аннотация. В статье рассматривается культурный код экономики Казахстана. Для казахстанской науки социокультурная экономика является неизученным направлением. Каждая страна имеет свой культурный код, сложившийся под влиянием различных факторов от религии, науки, истории, технологичности общества, климата, места расположения и т.д. С развитием обществ, их индустриализации, развитием наук появляются новые подходы, критерии оценки экономического состояния страны, и здесь, помимо общепринятых ВВП и т.д., на арену выходят новые измерители, которые не менее важны и однозначно влияют на экономические

показатели страны. Работа видного российского ученого Александра Аузана легла в основу данного исследования. На протяжении десяти лет он со своими коллегами проводил полевые исследования, изучая эту область науки, читал курс лекций в МГУ для студентов нескольких десятков факультетов, в результате его исследований вышли книга «Социокультурная экономика» и работа «Культурный код экономики». Конечно, полем его интересов являлась экономика России. Его как ученого и гражданина много лет мучал вопрос: почему сначала СССР, а потом Россия смогли создать различные виды бомб, спутник, космический корабль, но не смогли сделать конкурентоспособными товары народного потребления и развить высокотехнологичные предприятия? Почему страна, которая имеет огромные сырьевые ресурсы, не является передовой? Таким же вопросом задаемся и мы. Почему Казахстан, имея возможности, не может подняться в экономическом плане? Почему в экономике к культуре относились без должного внимания? Экономика как наука тоже постепенно приходила к пониманию того, что этот мир устроен сложно и требует дополнительных изучений. Конечно, его работы тоже возникли в результате не только полевых исследований, но и анализа работ таких теоретиков, как М. Вебер, Д. Норт, С. Хантингтон, А. Смит, Дж. Уоиллис, Б. Вайнгаст и т. д. Правильное понимание всех механизмов, происходящих в обществе, поможет не только каждому гражданину нашей страны, но и людям, которым предстоит принимать решения для общего благосостояния Казахстана.

Ключевые слова: культурный код экономики, социальные доктрины, «маскулинность»-«феминность», закон экономической успешности, дистанция власти, избегание неопределенности, долгосрочная ориентация, уровень общественного доверия

Основные положения

В статье рассматриваются вопросы, как ценности влияют на конкуренцию, демократию и благосостояние народа в казахстанском обществе. Данная тема в СМИ была озвучена впервые 05.03.2024 на ютуб-канале BARYS MEDIA, где ведущая Анар Мешимбаева выступила с передачей «Культурный код экономики Казахстана». Проведем анализ данного вопроса, а также тех основных моментов, которые были озвучены на этой передаче.

Одним из аспектов, почему возникла необходимость освещения этой темы, является то, что, рассматривая 30-летний период

независимости Казахстана и создания как бы тех демократических институтов и т. д., которые должны были способствовать росту и процветанию страны, возникают трудности в его осуществлении. С одной стороны, создается иллюзия благополучия, если взять такой экономический показатель, как ВВП (см. диаграмму). Что же на самом деле является определяющим в развитии экономики, ее успешности? Почему народ не чувствует этого развития?

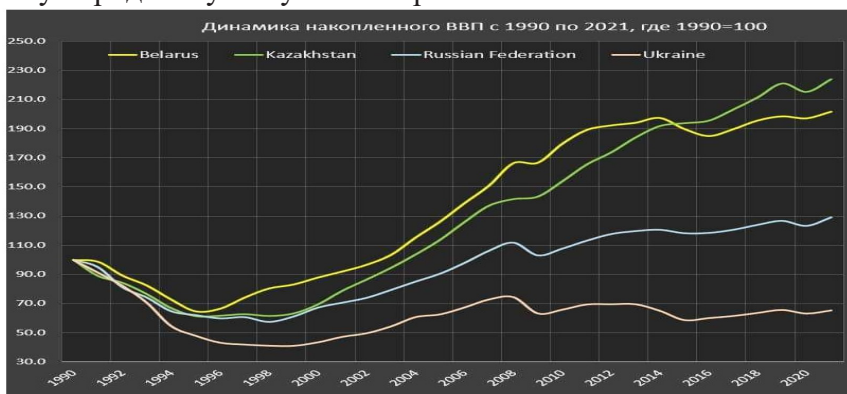


Диаграмма 1 - Динамика ВВП с 1990 по 2021 год
Данные: <https://www.tadviser.ru/index>

Введение

Согласно графику, представленному выше, прослеживается динамика роста уровня жизни, согласно показателям ВВП (если сравнивать показатели 1990-х и 2000-х годов), но в то же время в последние годы наблюдается тенденция неудовлетворенности значительной части населения, например события в январе 2022 года явились тому подтверждением. Хотя мы и пережили достаточно высокую фазу социального кризиса в обществе 2022 года, нет вероятности, что любые ухудшения в экономике Казахстана не могут привести к еще большим кризисным ситуациям, к тому же, данной ситуацией могут воспользоваться и некоторые силы, которые могут прийти развернуть это направление в другую сторону от тех демократических преобразований, к которым стремится наша страна и народ. Поэтому необходима консолидация общества для сохранения тенденции демократического развития и в целом экономики. Это важно понять не только народу, но и той категории лиц, которая принимает решения. Для анализа этих вопросов мы решили разобрать такое понятие, как культурный код, и его влияние на экономику страны. Культурный код – это не одномерное понятие, в нем заложены

многие факторы, которые необходимо учитывать. В то же время сама культура также имеет непосредственное влияние на экономику, как ни парадоксально для некоторых людей это звучит.

Описание материалов и методов

Основу данной работы в первую очередь положил труд Александра Аузана «Культурные коды экономики», где им были проведены как описательные, так и полевые методы исследования, в нашем же случае мы использовали в большей степени метод сравнительного анализа. Используются общенаучные методы (идентификация и отбор источников, метод наблюдения, сочетание исторического и логических анализов, абстрагирования и восхождение от абстрактного к конкретному и т. д.). Использовались методы телефонного опроса, согласно материалам Бюро экспресс-мониторинга общественного мнения DEMOSCOPE опрос граждан проводился на тему: «Главные общественные ценности казахстанцев» за 08.07.2021 год, а так же данным Евразийского мониторингового центра за 28.10.2021 г. Были использованы результаты опроса ведущих экспертов таких как: президента ОФ «Центр социальных и политических исследований «Стратегия» Г. Илеуовой, профессора Казахстанско-Немецкого университета Ирины Черных, члена Национального совета общественного доверия при Президенте РК Марата Шибутова, профессора кафедры «Государственная и общественная политика и право» Алматы Менеджмент Университет («AlmaU») Александра Губерта, директора Центра ЮНЕСКО КазНУ им. аль-Фараби, профессор Лайлы Ахметовой, политолога Эдуарда Полетаева, кинопродюсера- президента Фонда содействия профессиональным СМИ Сакена Бельгибаева, политического обозревателя интернет-газеты Zonakz.net Владислава Юрицына и т.д. В нашей работе мы постарались озвучить и проанализировать такие насущные вопросы: почему на протяжении 35 лет в Казахстане плохо работают демократические преобразования? как культурный код влияет на экономику страны в целом? как изменить культурный код без потери национальной идентичности?

Результаты

Александр Аузан в своих работах полагал, что если общество будет опираться на факторы культуры и использовать их не только для изменения страны, что однозначно занимает огромное время,

но и для построения экономики доверия, то это однозначно будет иметь нарастающий эффект. При этом он указал, что у России есть три варианта: 1) инструменты, взятые из прошлого: опора на самодержавие и крепостничество, которые однозначно ведут к подрыву человеческого потенциала, что в свою очередь ведет страну к демобилизации и новому «сползанию вниз»; 2) ничего неделанье, плыть по течению, считая, что Россия божественная страна и Бог ей всегда поможет; 3) культурная трансформация, опирающаяся на такие характеристики, как феминность, креативность, с одновременной приверженностью к индивидуализму и коллективизму. Проблема третьего пути – это его долгосрочный, детально проработанный план. Конечно, пожелания ученого направлены на 3-й вариант, но, как мы замечаем по политической тенденции российского государства, как раз в большей степени наблюдаются тенденции, характерные для 1-го и 2-го вариантов [1]. Для нашего государства необходимо проводить просветительскую деятельность данного вопроса, чтобы наша страна определилась в своей траектории в истории человечества, не теряя своей идентичности, но не растворяясь в других культурах.

Обсуждение

I. Влияние религии на экономику. Подобные вопросы возникали не только у нашего общества, но и в период расцвета капитализма, когда европейским исследователям нужно было выяснить для себя, почему одни страны живут богаче и лучше других, при этом имея, казалось бы, одинаковый потенциал, таким образом появляется на свет в 1906 году книга Макса Вебера «Протестантская этика и дух капитализма» [2]. Он объясняет это тем, что в странах с высоким уровнем экономики превалировал протестантизм, в котором основным критерием ценностного ориентира является труд. Правда, нашлись альтернативные точки зрения, которые указали, что в этих странах высокий уровень образования. Были и другие исследования, но в целом ученые пришли к общему знаменателю, что и протестантизм, и образование – это взаимодополняющие вещи, то есть у тех, кто получает качественное высшее образование, ценностный ориентир – это труд и чувство ответственности за свое благополучие посредством образования. Интересный пример приводит Вебер, как себя поведут протестанты и католики. Например, на выборах они проголосуют поразному. Если будет стоять на референдуме такой вопрос: помогать ли бедным или сделать налоговые льготы, – большинство протестантов

проголосуют против, католики будут за. Спустя какое-то время католики смогли улучшить свои экономические показатели благодаря католическим реформам. Как это случилось? В 1962 году прошел всемирный католический конгресс, который внес существенные изменения, а именно:

1) разрешили перевод библии на разные языки;

2) изменили социальные доктрины (это означает, что до этого труд считался проклятием за первородный грех, богатство – это плохо, а нищие – это блаженные духом), с этого периода обозначилось, что труд – это благо и надо трудиться [3].

Если поменять экономическую доктрину, будет ли моментальный экономический рост? На это ученые говорят, что должно смениться как минимум одно поколение, чтобы новые ценности возобладали над прежними. Очень интересным в мировой экономике является рывок Китая в 70-е годы, ведь по большому счету религия Китая особо не менялась, то есть было конфуцианство. Однако именно в 70-е годы конфуцианство видоизменилось, перейдя из одного вида в другое с элементами рыночного механизма. Суть изложения этих примеров ясно указывает на взаимосвязь религиозного фактора и экономической стороны общества.

Казахстан, как и все страны СССР, был провозглашен светским государством, и на данный период времени он таковым является по Конституции. На первый взгляд, и религия не участвует, но в то же время мы все понимаем, что религия очень сильно влияет на формирование мышления граждан и традиций, и все это мы можем судить по числу построенных религиозных учреждений. По данным Комитета по делам религий МИОР РК на 2021 год, в стране функционирует 3597 культовых сооружений (2690 мечетей, 302 православные церкви, 108 католических храмов и т. д.), и как бы мы ни отрицали, но эти показатели указывают на то, что влияние ислама растет [4]. Для государства макрохарактеристикой является религия, а для нации макрохарактеристикой является язык. В этом отношении наша страна очень неоднородна, но в то же время в основном преобладают две религии – это христианство и ислам, и два языка (казахский и русский). Вопрос о языке – тема достаточно глубокая и серьезная, поэтому она не будет раскрываться в данной статье. Немного лишь отметим, какие постулаты есть в исламе по отношению к труду. «Аллах сказал: «Скажи трудитесь, и увидят ваши деяния Аллах, Его Посланник и верующие. Вы предстанете перед Ведающим сокровенное

и явное, и Он поведает вам о том, что вы совершили» (Коран, 9:105). Это означает, что труд считается актом поклонения при соблюдении определенных условий. Что сказано в Библии о труде. Труд является ценным в глазах Бога, даже тот факт, что шесть дней работать, а один день отдыхать, говорит о предпочтении труда. Почему же очень важен вопрос об исламизации. К сожалению, в нашей стране происходит деформация ислама как такового из-за появления различных течений. В результате падения уровня доверия среди мусульман к традиционному учению произошла активизация деятельности альтернативных исламских течений на территории республики. Особенно их влияние проявляется в южном Казахстане, где более сложное социально-экономическое положение. «Новое», или «ваххабитское», толкование понимания исламского образа жизни выступает против роскоши, например против пышных свадеб, проведения поминок и т. д., тем самым привлекая в свои ряды представителей неимущих слоев населения. Такие альтернативные исламские движения используются международными экстремистскими и террористическими структурами для дестабилизации внутривнутриполитического положения в стране [5]. В том числе есть тенденция посадить женщину дома, хотя в Коране говорится, что женщина должна получить образование, но если она получает образование, то она должна трудиться. Это все говорит о том, что потенциал трудовой активности может значительно снизиться, не все женщины могут реализовать себя как личности и в дальнейшем ввести женщину к экономической зависимости от мужа.

II. Закон экономической успешности – в чем он заключается?

Какие ценности преобладают в стране. Существуют классификации ценностей по двум большим категориям: традиционные и секулярно-рациональные. Секулярно-рациональные – это, например, когда я и мои соседи решают, какой религии придерживаться, то есть это личное дело каждого, а традиционные ценности – это когда государство решает, какой религии придерживаться. Ценности выживания и самовыражения. Например, ценности выживания близки посткоммунистическим странам, а также странам Азии и Африки, ценности самовыражения – жителям Западной Европы и англоязычным странам, то есть это возможность человеку максимально проявить свои способности [5]. В Казахстане происходят колебания в то или иное направление. Подтверждением представим данные опроса DEMOSCOPE, которые показали, что стабильность и семья являются фундаментальными ценностями казахстанского общества. Так,

наиболее значимыми для трети казахстанцев являются безопасность и общественный порядок (35 %), национальные и семейные традиции (33 %), образование, наука и культура (31 %). В списке наиболее значимых приоритетов оказались: взаимопомощь и поддержка окружающих (24 %); социальная справедливость и равноправие; чувство единства и патриотизм (22 %); религиозные и духовные ценности; трудолюбие и ответственность перед обществом (22 %). Успех, карьера и материальный достаток наиболее важны лишь для 14 % опрошенных. Цифры показывают, насколько реально критическим представляется картина общественных ценностей [6]. К сожалению, глубоких серьезных исследований на эту тему недостаточно, чтобы полностью осветить этот аспект.

Дальнейшее исследование ученых привело к выявлению закономерностей, которые определяют успешность экономики, если некоторые аспекты экономики можно было охарактеризовать с помощью треугольника Кейнса, то также есть параметры, которые невозможно ими оценить, таким образом, появился универсальный закон, который объясняет конкурентную специализацию и большинство различий в экономике. Этот закон был создан голландцем Гертом Хофстеде в 1960-е годы – он придумал, как рисовать портреты наций. Исследования, лежащие в основе такого портретного искусства, – это социология так называемых гомогенных групп. Хофстеде опрашивал в разных странах сотрудников одной и той же международной компании (другие исследователи опрашивают только учителей начальных классов или, например, только студентов-юристов). Краски, которыми Хофстеде рисовал портреты наций, менялись по ходу совершенствования методики. Сначала он придумал четыре характеристики, которые выяснял через социологические опросы, потом добавил пятую, а уже в конце жизни – шестую (терпение). Но по последней характеристике почти не набрано материала, поэтому в основном указывают о пяти красках Хофстеде. Графически их можно изобразить в виде пяти- или шестиконечной звезды, поэтому мы их называем звездограммами [7].

1. Индивидуализм или коллективизм. На основе индивидуализма возникают так называемые радикальные инновации, ведущие к перевороту, а на основе коллективизма – так называемые инкрементные: медленные постоянные совершенствования. В Казахстане в большей степени ранее преобладал коллективизм, но в последние годы, особенно со стороны молодежи, появляется тенденция увеличения числа индивидуалистов.

2. *Дистанция власти.* Об отношении людей к власти, то есть вовлеченности власти к нуждам народа, можно судить по таким высказываниям: «наш Президент» или «там в Ак Орде». Например, в начале правления Первого Президента люди верили во многие преобразования, в демократию, но по мере продолжительности на посту президента дистанция между властью и народом увеличилась; в результате, когда второй президент пришел к власти, он получил в наследство уже высокую дистанцию между народом и властью. К сожалению, провозглашение лозунга «Жана Казахстан» пока по результатам проводимой политики властью только усилил эту дистанцию. Что нужно взять на заметку власти: инновационность народа тесно связана с дистанцией между властью и народом – чем она ниже, тем выше шансы развития общества по всем направлениям.

3. *Избегание неопределенности.* «Не открывайте эту дверь – за ней страшное». «Не трогайте систему – она посыплется». С такой установкой практически невозможно заниматься венчурной экономикой (venture – рискованный) – рискованным научно-техническим или технологическим бизнесом. Старшему поколению в большей степени присуща осторожность в принятии решений, чем молодому поколению. В этом отношении если смотреть на нашу власть, то она больше подпадает под разряд слишком осторожной, что в быстро меняющемся мире является больше недостатком, чем положительным моментом. Порой нехватка знаний и компетенций тоже отрицательно сказывается на уже принятых решениях, основные представители власти – это люди советской системы образования, и, к сожалению, многие из них не понимают механизмы и работу рыночной системы, а также темпы научно-технического прогресса.

4. «Маскулинность»/ «феминность». Определяется, как люди решают в основном проблему: маскулинность – мужской тип решения проблемы, напролом, готовность следовать плану и соблюсти все 142 пункта инструкции, и феминность – женский тип решения проблемы, поиск неожиданных решений [7].

В Казахстане тип решений в большей степени был «феминным», например: поиск новых пастбищ заставлял проявлять креативность, но современные условия полностью поменяли образ жизни казахов, помимо того, что мы не ведем кочевой образ жизни, новые технологии преподнесли не только плюсы, но и свои минусы, и это привело к уменьшению креативного мышления, поведение потребителя тоже способствует ему, а также уменьшение количества читающей

молодежи. Политолог Антон Морозов в своем выступлении привел данные опроса казахстанцев, проведенного в конце прошлого года Казахстанским институтом стратегических исследований при Президенте РК, о том, читают ли они книги или нет. Вопрос звучал так: «В повседневной жизни как часто вы читаете бумажные/электронные книги?». Оказалось, что каждый второй респондент не читает книг совсем (всего было опрошено 2000 человек во всех регионах страны). Только каждый двадцатый казахстанец проводит с бумажной книгой время каждый день, а каждый десятый опрошенный читает книги несколько раз в неделю. Никогда не читают бумажных книг 52,6 %, электронных – 65,2 %. С точки зрения физиологии отказ от чтения может привести индивида к утрате креативного мышления [8].

5. Долгосрочная ориентация. Это настроенность на значительные перемены в стране. Это глубина исторического взгляда, исторического мышления. Скажем, у одних из лидеров современного мира – американцев – ориентация оказалась краткосрочной: им нужен результат как можно скорее, не откладывая, здесь и сейчас. Восточные нации, у которых долгосрочная ориентация высокая, оказались способны к инвестициям в проекты, которые будут приносить результат через 10 или 15 лет. К сожалению, в Казахстане несмотря на то, что как бы существуют долгосрочные программы, они не совсем подкреплены реальным положением дел, нет научных критических работ по нашим стратегическим программам, поэтому они и не работают должным образом, в этом плане нам нужно поучиться у Китая, как их государство выстраивает свою линию поведения, китайский бизнес опирается даже на такие работы, как «Искусство войны» Сунь-цзы [9].

III. Уровень общественного доверия, доверяет ли человек обществу вокруг, не своей семье, а людям, окружающих его. Лидером по уровню общественного доверия в Европе является Швеция с показателем 63 %. Ученые не поленились и посчитали, как жили бы страны с таким же высоким уровнем доверия. Для России показателем общественного доверия было бы повышение уровня дохода на 69 %. Ввиду схожести менталитета у Казахстана, как и у России, были бы похожие показатели [10]. Из результатов проводимых казахстанскими учеными исследований об уровне доверия казахстанцев к выборам, судебной системе и т. д. мы ясно видим очень низкий уровень. Как они утверждают, проблема недоверия – это, в первую очередь, проблема отсутствия коммуникации между властью и обществом, где

результатом выступает отсутствие поддержки со стороны граждан. Для того чтобы власть слышала народ, необходимо проводить постоянный мониторинг общественного мнения, это открывает возможности для построения эффективной политической коммуникации на основе учёта требований и запросов населения. Следующим фактором низкого доверия являются частые обещания власти, которые систематически не выполняются. Например, обещание отсутствия девальвации, к сожалению, находит своё отражение в прогрессивном повышении цен и т. д. Влияние макроуровневых показателей отражается и на ситуации, и на микроуровнях, поэтому такой высокий процент разводов. В то же время есть и надежда, что не все так печально, так как ген доверия сохраняется только на 5 %, как заверили ученые, то есть если общеполитические институты начнут работать в соответствии с требованиями общества, то показатели доверия увеличатся, поэтому задача казахстанского общества улучшить судебную систему, работу акиматов и правительства. Еще одним показателем низкого уровня доверия является высокий процент выезжающей учиться за рубеж молодежи – около 14 %, и, к сожалению, не все из них возвращаются. А все потому, что тот культурный код, который они получают за пять лет, уже не соответствует нашему. Это не значит, что нашу молодежь не надо отправлять за рубеж. Это значит, казахстанской системе нужно кардинально меняться в лучшую сторону или в будущем наиболее талантливая молодежь покинет страну и качество жизни может существенно снизиться.

IV. Переход на высокие темпы роста, то есть преодоление эффекта колеи. *Эффект колеи (зависимость от предшествующего развития; Path dependence)* – последовательность экономических изменений, при которой важное влияние на возможный результат могут оказать отдаленные события прошлого [10]. Для преодоления эффекта колеи необходимо поменять социокультурные характеристики. В 1991 году британский статистик Ангус Мэддисон исследовал 200 стран с 1820 года, проанализировал их валовый продукт и выявил, что 30 стран растут равномерно вверх, они не растут очень быстро, но они растут вверх равномерно, и 170 стран, в том числе наш Казахстан, ходят то вверх, то вниз. И наше ВВП в большей степени зависит от цены на нефть. Какие страны преодолели эффект колеи? Это пять стран: Япония, Сингапур, Южная Корея, Тайвань и Гонконг. В 2011 году Александр Аузан вместе с другими учеными (культурологом, режиссёром, математиком и экономистом) делали анализ, за счет

чего эти пять стран смогли вырваться из этой колеи? Они поняли, что эти страны поменяли ценности. Это *рост ценности самовыражения, рост индивидуализма, снижение дистанции власти и долгосрочное планирование* [11].

Заключение

На основании вышеизложенного мы делаем следующие выводы. В Казахстане необходимо продолжать проводить демократические реформы, которые необходимы обществу с учетом тех аспектов жизни, которые влияют на культурный код страны. Огромное влияние на изменение нашего культурного кода, учитывая наш менталитет, играют элиты страны, если элиты в конце концов осознают несостоятельность прошлых систем, то они могут вывести страну из кризиса. Если же этого не произойдет, то последствия будут невозвратные. Необходима консолидация общества во всех сферах от образования до судебной системы, у нас есть еще возможности, так как наша молодежь не желает жить в стране где демократические реформы не работают, но хочет жить в более развитом и прогрессивном обществе. Элиты должны наконец понять, что их миссия, в конце концов, не личное обогащение, а служение обществу, как того требует Конституция. Эти факторы и должны обсуждаться в рамках широкой общественной дискуссии вокруг нового Общественного договора, о котором говорит и президент, и общество.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Аузан А. Культурные коды экономики. Как ценности влияют на конкуренцию, демократию и благосостояние народа. – М.: АСТ, 2022. – 160 с.
- [2] Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. - М.: АСТ, 2021.-352 с.
- [3] Библия. Ветхий завет. - М: АСТ, 2022. - 1376 с.
- [4] Комитет по делам религий МИОР РК: официальный сайт. <https://www.gov.kz/memleket/entities>
- [5] Досова Б.А. Новые (нетрадиционные) религии: миссия на территории Казахстана // Народы и религии Евразии. – 2009. - № 1. – С. 187-191.
- [6] Бюро экспресс-мониторинга общественного мнения Demoscope. Опрос граждан на тему «Главные общественные ценности казахстанцев». 08.07.2021. <https://demos.kz/opros-glavnye-cennosti->

kazahstancev-bezopasnost-tradicii-i-obrazovanie /

[7] Ясин Е. Г. Модернизация экономики и система ценностей. – Москва: ГУ ВШЭ, 2003. – 82 с.

[8] Майская Ю. Почему 5 книг в год: почему жители Казахстана мало читают и как эту ситуацию изменить? Евразийский мониторинговый центр. 10.28.2021. <https://ea-monitor.kz/ekspertnyy-vzglyad/5-knig-v-god-pochemu-zhiteli-kazahstana-malo-chitayut-i-kak-etu-situaciyu-izmenit>

[9] Киссинджер Г.О Китае. – Москва: Издательство АСТ, 2017. – 640 с.

[10] Фелимонов С. Как доверие в обществе связано с богатством, демократией и долголетием // Forbes.- 2023. - .30.03. <https://www.forbes.ru/forbeslife/486836-kak-doverie-v-obsestve-svazano-s-bogatstvom-demokratiej-i-dolgoletiem>

[11] Мэддисон Э. Контуры мировой экономики – 2030 г.: очерки по макроэкономической истории. – М.: Изд. Института Гайдара, 2012. – 584 с.

REFERENCES

[1] Auzan A. Kul'turnyye kody ekonomiki. Kak tsennosti vliyayut na konkurenciyu, demokratiyu i blagosostoyaniye naroda [Cultural codes of economics. How values influence competition, democracy and the well-being of the people]. М.: AST, 2022, 160 s. [in Russ.].

[2] Weber M. Protestantskaya etika i dukh kapitalizma [Protestant ethics and the spirit of capitalism]. М.: AST, 2021.-352 s. [in Russ.].

[3] Bibliya. Vetkhyy zavet [Bible. Old Testament]. М:AST, 2022, 1376 s. [in Russ.].

[4] Komitet po delam religiy MIOR RK: ofitsial'nyy sayt. Committee for Religious Affairs of the MIOR RK: official website. <https://www.gov.kz/memleket/entities> [in Russ.].

[5] Dosova B.A. Novyye (netraditsionnyye) religii: missiya na territorii Kazakhstana New (non-traditional) religions: mission on the territory of Kazakhstan. Narody i religii Yevrazii, 2009, № 1, S. 187-191 [in Russ.].

[6] Byuro ekspres-monitoringa obshchestvennogo mneniya Demoscope. Opros grazhdan na temu «Glavnyye obshchestvennyye tsennosti kazahstantsev» [Demoscope Bureau of Express Monitoring of Public Opinion. Survey of citizens on the topic “The main social values of Kazakhstanis]. 08.07.2021. <https://demos.kz/opros-glavnye-cennosti-kazahstancev-bezopasnost-tradicii-i-obrazovanie/> [in Russ.].

[7] Yasin Ye. G. Modernizatsiya ekonomiki i sistema tsennostey Modernization of the economy and the system of values. Moskva: GU VSHE, 2003, 82 s. [in Russ.].

[8] Mayskaya YU. Pochemu 5 knig v god: pochemu zhiteli Kazakhstana malo chitayut i kak etu situatsiyu izmenit'? [Why 5 books a year: why do residents of Kazakhstan read little and how to change this situation?]. Yevraziyskiy monitoringovyy tsentr. 10.28.2021. <https://ea-monitor.kz/ekspertnyy-vzglyad/5-knig-v-god-pochemu-zhiteli-kazakhstanamalo-chitayut-i-kak-etu-situatsiyu-izmenit> [in Russ.].

[9] Kissindzher G. O Kitaye [About China]. Moskva: Izdatel'stvo AST, 2017, 640 s. [in Russ.].

[10] Felimonov S. Kak doveriye v obshchestve svyazano s bogatstvom, demokratiyey i dolgoletiyem [How trust in society is related to wealth, democracy and longevity]. Forbes, 2023, 30.03. <https://www.forbes.ru/forbeslife/486836-kak-doverie-v-obsestve-svazano-s-bogatstvom-demokratiej-i-dolgoletiem> [in Russ.].

[11] Meddison E. Kontury mirovoy ekonomiki: ocherki po makroekonomicheskoy istorii [Contours of the world economy. 2030: Essays on macroeconomic history. 2030 g.]. M.: Izd. Instituta Gaydara, 2012, 584 s. [in Russ.].

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ МӘДЕНИ КОДЫ

*Әйтiмбет Л.І.¹, Жақсыбай Ә.²

^{*1} әлеуметтану ғылымдарының кандидаты, доцент,
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және
әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: Lazzataitimbet1971@gmail.com

² тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Абылай хан атындағы
Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті,
Алматы, Қазақстан
e-mail: jaksy.amir@gmail.com

Андатпа. Мақалада Қазақстан экономикасының мәдени коды қарастырылады. Қазақстандық ғылым үшін әлеуметтік-мәдени экономика зерттелмеген бағыт болып табылады. Әр елдің діннен, ғылымнан, тарихтан, қоғамның технологиялылығынан, климаттан, орналасқан жерінен және т. б. әртүрлі факторлардың әсерінен қалыптасқан өзіндік мәдени коды бар. оны индустрияландыру қоғамдарының дамуымен, ғылымдардың дамуымен елдің экономикалық

жағдайын бағалаудың жаңа тәсілдері, критерийлері пайда болады және мұнда жалпы қабылданған ЖІӨ-ден басқа және т. б. аренаға жаңа өлшеуіштер шығады, олар елдің экономикалық көрсеткіштеріне бірдей маңызды және біржақты әсер етеді. Көрнекті ресейлік ғалым Александр Аузанның жұмысы осы зерттеудің негізін қалады. Он жыл бойы ол әріптестерімен бірге далалық зерттеулер жүргізді, ғылымның осы саласын зерттеді, бірнеше ондаған факультеттердің студенттеріне ММУ-да дәрістер оқыды, оның зерттеулері нәтижесінде «әлеуметтік-мәдени экономика» кітабы және «экономиканың мәдени коды» атты жұмыс шықты. Әрине, оның мүдделерінің өрісі Ресей экономикасы болды. Оны ғалым және азамат ретінде көптеген жылдар бойы сұрақ мазалады: неге алдымен КСРО, содан кейін Ресей бомбалардың, спутниктің, ғарыш кемесінің әртүрлі түрлерін жасай алды, бірақ тұтыну тауарларын бәсекеге қабілетті ете алмады және жоғары технологиялық кәсіпорындарды дамыта алмады? Неліктен орасан зор шикізаты бар ел озық емес? Біз де сол сұрақты қоямыз. Неліктен Қазақстан экономикалық тұрғыдан көтеріле алмайды? Неліктен экономикада мәдениетке тиісті назар аударылмады? Қоғамда болып жатқан барлық тетіктерді дұрыс түсіну біздің өнеріміздің әрбір азаматына ғана емес жалпы қоғамдық түсінуге көмектеседі.

Тірек сөздер: экономиканың мәдени коды, әлеуметтік доктриналар, «еркектік»-«әйелдік», экономикалық табыс заңы, билік қашықтығы, белгісіздіктен аулақ болу, ұзақ мерзімді бағдар, қоғамдық сенім деңгейі

THE CULTURAL CODES OF THE ECONOMY OF KAZAKHSTAN

* Aitimbet L.I.¹, Jaksybai A.²

¹Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

e-mail: Lazzataitimbet1971@gmail.com

² Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

e-mail: jaksy.amir@gmail.com

Abstract. The article examines the cultural code of the economy of Kazakhstan. For Kazakh science, sociocultural economics is an unexplored area. Each country has its own cultural code, formed under the influence of

various factors from religion, science, history, technological advancement of society, climate, location, etc. With the development of industrialized societies and the development of science, new approaches and criteria for assessing the economic state of the country appear, and here, in addition to the generally accepted GDP, etc., new measures enter the arena, which are no less important and clearly influence the economic indicators of the country. The work of the prominent Russian scientist Alexander Auzan formed the basis of this study. For ten years, he and his colleagues conducted field research, studying this area of science, gave a course of lectures at Moscow State University for students from several dozen faculties, and as a result of his research, the book “Sociocultural Economics” and the work “Cultural Code of Economics” were published. Of course, his field of interest was the Russian economy. As a scientist and citizen, he was tormented for many years by the question: why was it that first the USSR, and then Russia, were able to create various types of bombs, a satellite, a spaceship, but could not make consumer goods competitive and develop high-tech enterprises? Why is a country that has huge raw material resources not advanced? We ask ourselves the same question. Why can't Kazakhstan, having the opportunity, rise in economic terms? Why was culture treated without due attention in economics? Economics as a science also gradually came to understand that this world is complex and requires additional study. Of course, his works also arose not only as a result of field research, but also from an analysis of the works of such theorists as: M. Weber, Douglas North, S. Huntington, A. Smith, J. Wallis, B. Weingast, etc. A correct understanding of all the mechanisms occurring in society will help not only every citizen of our country, but also people who have to make decisions for the general well-being of Kazakhstan.

Keywords: cultural code of the economy, social doctrines, “masculinity” - “femininity”, the law of economic success, power distance, avoidance of uncertainty, long-term orientation, level of public trust

Статья поступила 20.05.2024

III.
БӨЛІМ. АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ III.
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
PART III.
REGIONAL STUDIES

UDC 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.014>

IRSTI 11.25.43

**ANALYZING THE COPENHAGEN CRITERIA AND REFORMS IN
THE CONTEXT OF TURKEY'S ASPIRATION FOR
EU MEMBERSHIP**

*Bokova B.B.¹

* ¹PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan
e-mail: b.re.2016@mail.ru

Abstract. This study provides a scholarly overview of Turkey's political landscape, especially in the context of its aspirations for European Union (EU) membership and its commitment to the Copenhagen Criteria. The article describes the historical trajectory of Turkey's Westernization efforts, dating back to the period of Tanzimat and the reforms of Atatürk. The author emphasizes that EU membership is a strategic imperative for Turkey.

The author highlights the path of Turkey's reforms since 2001, paying special attention to significant achievements in the field of human rights and fundamental freedoms, which are a constant reason for rejecting Turkey's application for membership. However, the author highlights the continuing problems, in particular restrictions on freedom of expression and assembly, exacerbated by Turkey's withdrawal from international conventions (Istanbul Convention) protecting marginalized groups, especially women affected by gender-based violence. Emphasizing the urgent need to address these issues, this article highlights the path of the Republic of Turkey towards concerted efforts by domestic and international stakeholders to strengthen democratic principles and protect human rights in a changing political

environment. The article presents a scientific discourse aimed at promoting a detailed understanding of the trajectory of Turkey's accession to the EU and its broader implications for democratic governance and human rights in the region. For a more detailed study of the issue under study, government reporting documents were used: the Report of the Bureau of Democracy, Human Rights and Freedom of the United States and the Report of Turkey on the fulfillment of criteria.

Keywords: Turkey, westernization, democracy, Copenhagen criteria, EU membership, minority issues, reforms, human rights

Basic provisions

The Copenhagen Criteria, promulgated in 1993, serve as fundamental guidelines for candidates for EU membership, covering multifaceted political, economic and institutional requirements. For Turkey, meeting these requirements is a goal that it has been trying to achieve for decades after World War II. In historical discourse, the beginning of relations between Turkey and the European Union was in 1959, when Turkey applied to join the European Economic Community (EEC) [1]. The year 1963 was significant for the Republic of Turkey, as an association agreement was concluded [2]. This document has long defined the nature of mutual relations between the parties and was considered the basis for Turkey's accession to the EU. However, Turkey's unstable internal situation has delayed the process of joining the European Union for many years. Two military coups in 1960 and 1980, with a change of political leadership, contributed to this matter [3]. The new political groups did not adhere to democratic reforms and, in principle, did not take into account the issue of the European direction of cooperation. The turning point that made it possible for Turkey to join the union was in 1978-1979, when Turkey was invited to join together with Greece, but due to the irreconcilable hostility - the situation in Cyprus, the country's leadership refused to participate in this event. As a result of the tense relations, Turkey was denied membership in 1989. Continuing to cover the historical aspects of relations between Turkey and the European Union, it is necessary to emphasize the period of dynamic growth of interest in the European vector of foreign policy, which begins in Turkey after 1983 with the coming to power of the new President Turgut Özal. In 1995, Ankara and the Helsinki signed an agreement on the Customs Union, which meant that they were close to joining the EU. However, the presidency of Turgut Ozal has made minor steps towards reform in Turkey. That is why Turkey was repeatedly denied membership in 1997. The Copenhagen criteria, which

are the basis of the analysis when writing this article, have become a new impetus in Turkey-EU relations, since if Turkey complies with the norms of the Copenhagen criteria, the country will achieve the goals that it has been striving for decades. The Copenhagen criteria and reforms in Turkey are discussed in more detail in the discussion.

Introduction

The growing collective distrust in Turkey and around the world after the First and Second World Wars was also the main reason for the outbreak of these two wars. In European countries, the tense situation was growing more and more, which was caused by the gradual collapse of the former monarchical system, the collapse of powerful empires. Decommunism was necessary, which would exclude the possibility of war in relations between the states themselves. National liberation movements, implying the formation of democratic republics, are enveloping Europe in place of monarchical regimes. The search for political and economic allies has led to the emergence of regional blocs. For example, the European Union is the most important of these alliances. This community, first created as the European Economic Community and then called the European Union, defined its content through various summits, agreements and a number of decisions and defined the conditions for participation for itself. The first of these requirements is the Maastricht criteria, and the second is the Copenhagen criteria.

For Turkey, the issue of EU membership is an official confirmation of its historical affiliation to the Western world and is a strategic goal. Turkey's path to Westernization can be viewed in historical discourse: the first attempts to reform according to the prototype of the European model were made during the Tanzimat period (1840-1875) by the Ottoman Empire. Later, at the beginning of the 20th century, when the Turkish statehood was created, a European model of political, economic and cultural development was defined. Since 1923, Ataturk has carried out a large-scale policy of reforming Turkish society. The next stage of Westernization occurred in the period after the Second World War, where a rapid course towards rapprochement with Europe and European security standards began. In 1947, the influence of the Truman doctrine was extended to Turkey. As a result, Turkey becomes a member of the IMF and the IBRD and concludes a military agreement with the United States. In 1952, Turkey joined NATO as a full member and ally in the field of military security, which was at that time the guarantor of stability and security of the ruling elite. Thus,

despite the attraction to a religious traditional society, the issue of joining the European Union is the next stage of Turkey's Westernization, which is not so easy to abandon.

The purpose of the study is to analyze the Turkish side's compliance with the Copenhagen criteria for joining the European Union. To achieve this goal, the author has set a number of tasks:

- adaptability of the Copenhagen criteria for Turkish society;
- changing the rights of women and the rights of freedom of speech in Turkey;
- the situation of national minorities in the context of new ongoing reforms;
- the readiness of the Turkish Republic for further Westernization.

This article will address the issue of the Copenhagen Criteria of 1993, in particular about each point of the criteria adopted, their objectives and what Turkey has done and whether Turkey meets these criteria today.

Description of materials and methods

The methodology employed in this article encompasses a multifaceted approach, integrating three analytical methods: historical analysis, comparative analysis, and case study analysis. Each method serves to provide a comprehensive understanding of Turkey's trajectory towards European Union (EU) membership and the challenges it encounters along the way.

The historical analysis method involves a thorough examination of the chronological evolution of Turkey-EU relations, tracing back to pivotal moments such as Turkey's application for membership in 1987. By delving into historical records, diplomatic exchanges, and key agreements, this method sheds light on the historical context surrounding Turkey's aspirations for EU integration. It aims to uncover the historical factors, decisions, and events that have shaped the dynamics between Turkey and the EU over time, providing valuable insights into the origins and evolution of the accession process.

Complementing the historical approach, the comparative analysis method facilitates a nuanced comparison between Turkey and existing EU member states, particularly with regard to the criteria outlined in the Copenhagen criteria. This method involves scrutinizing various aspects of political, economic, and social development in Turkey and comparing them with the established standards set forth by the EU. By identifying similarities and disparities between Turkey and EU member states, this comparative

approach highlights areas where Turkey may need to align its policies and practices to meet EU requirements, thereby elucidating the challenges and obstacles on its path to membership.

Furthermore, the case study analysis method delves into specific events, reforms, and challenges encountered by Turkey in its pursuit of EU membership. By examining detailed case studies, such as legislative reforms, human rights issues, and diplomatic negotiations, this method offers in-depth insights into the complexities and intricacies of Turkey-EU relations. It enables a granular examination of key moments and developments, allowing for a deeper understanding of the factors influencing Turkey's integration process and the implications of its decisions on the accession process.

By synthesizing these analytical methods, this study aims to provide a holistic and nuanced analysis of Turkey's journey towards EU membership. It seeks to uncover the historical, comparative, and case-specific factors that shape Turkey's integration process, offering valuable insights into the opportunities and challenges inherent in Turkey-EU relations. Ultimately, this comprehensive approach serves to enrich scholarly understanding of the dynamics shaping the future of Turkey's European integration aspirations.

Results

The results of the conducted research indicate Turkey's movement towards aligning with the Copenhagen criteria for accession to the European Union. However, despite progress in some areas, significant challenges and obstacles persist, hindering the full realization of this process.

Specifically, issues with human rights compliance and freedom of expression remain pertinent. Despite several positive changes and reforms, such as the abolition of the death penalty and the establishment of zero tolerance for torture, instances of censorship and restrictions on freedom of speech, especially regarding criticism of the authorities, are still observed.

Another important aspect is the situation concerning the rights of national minorities, particularly the Kurds. Despite some steps towards recognition and protection of these rights, significant problems persist, including discrimination and limitations on political participation.

Overall, further development of democratic institutions and the protection of human rights remain key aspects for Turkey's progress towards European integration. This includes not only the enactment of relevant legislation but also its effective implementation in practice, as well as the establishment of sustainable mechanisms for monitoring and safeguarding the rights of citizens.

Discussion

Copenhagen criteria and Turkey's reforms in the context of European integration. The Copenhagen criteria, established in 1993 during the European Council meeting in Copenhagen, Denmark, represent a set of principles that serve as the benchmark for European Union (EU) membership eligibility. These criteria outline the political, economic, and institutional standards that candidate countries must meet in order to join the EU. The Copenhagen criteria consist of three main pillars: political criteria, economic criteria, and the ability to adopt and implement EU laws, known as the *acquis Communautaire*.

Firstly, the political criteria require candidate countries to have stable institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights, and respect for and protection of minorities. This entails having a functioning democratic system with free and fair elections, independent judiciary, and effective mechanisms for protecting civil liberties and fundamental freedoms. Additionally, candidates must demonstrate a commitment to resolving conflicts peacefully and promoting good governance, transparency, and accountability in public administration.

Secondly, the economic criteria focus on ensuring a functioning market economy and the capacity to withstand competitive pressures and market forces within the EU. This includes achieving macroeconomic stability, such as low inflation rates, sustainable public finances, and stable exchange rates. Candidate countries must also demonstrate the ability to implement and enforce EU competition rules, as well as to adopt the common rules and standards of the EU's internal market.

Finally, the third pillar of the Copenhagen criteria pertains to the adoption and implementation of the *acquis communautaire*, which encompasses the body of EU laws, regulations, and directives. Candidate countries are required to align their national legislation with EU standards across various policy areas, including environment, agriculture, transport, justice, and consumer protection. Moreover, they must demonstrate the administrative capacity to effectively implement and enforce EU laws and regulations [4].

Overall, the Copenhagen criteria serve as a comprehensive framework for evaluating the readiness of candidate countries to join the EU, ensuring that new members are able to uphold the values and principles of the Union while contributing to its economic prosperity and political stability. These criteria represent a significant milestone in the EU enlargement process, shaping the accession negotiations and providing a roadmap for aspirant countries seeking EU membership.

Since 2001, Turkey has undertaken significant reforms, particularly in the realm of human rights and fundamental freedoms. Although the reform process remains ongoing, legal complexities persist alongside challenges in effective implementation. Nonetheless, it is indisputable that the most extensive process of democratic transformation in the republican history of Turkey is underway. Following the Helsinki Summit in 1999, the European Commission released the first Accession Partnership document in March 2000, followed by the preparation by Turkish authorities of the “National Program for the Adoption of the Acquis” in March 2001.

These initial signs of economic conditioning served as the impetus for change. Immediately following the approval of the National Program, a political reform was initiated: in October 2001, thirty-four constitutional amendments were adopted, followed by a new Civil Code in January 2002, and in line with the Copenhagen Summit of 2002, three “harmonization packages” were enacted [5]. Legislative changes led to significant reforms, particularly in the realm of human rights protection, minority rights, freedom of expression, and freedom of association. In its report to the United Nations Human Rights Committee, Turkey delineated the following reforms: Turkey abolished the death penalty in 2004 and adhered to a policy of zero tolerance towards torture; expeditious, effective, transparent, and independent investigation of allegations of torture and cruel treatment was prioritized. In July 2012, the parliament approved the third judicial reform package aimed at enhancing the efficiency of the judicial system, expediting judicial proceedings, and addressing the issue of prolonged pretrial detention. The Law on the Protection of Women and Family Members from Violence came into force in March 2012 and was the first law in Turkey to define and address the issue of domestic violence, expanding the scope of protected individuals under the law. This agreement is known as the Istanbul Convention - the first and most comprehensive international agreement aimed at protecting women from violence. It is based on the same standards as those enshrined in the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women [6]. It is worth noting that as of March 2021, Turkey has withdrawn from the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women, including domestic violence. Turkey decided to withdraw from the Istanbul Convention on combating violence against women because its essence has been distorted and it has been used for “normalizing homosexuality.” This is stated in a statement by the president’s public relations office, as reported by Anadolu [7]. The statement asserts that the initial goal of protecting women’s rights

“was hijacked by a group of people attempting to normalize homosexuality.” This is incompatible with Turkey’s social and family values, emphasized the public relations office.

An integral component of the liberalization process became the partial privatization of the state sector. One of the defining aspects of the new conditions of economic development was the abandonment of the state sector’s monopoly position in key industries. Turkey was among the countries that embarked on privatization programs in 1986 with the aim of integrating its economy into global markets. Although Turkey has made significant strides in integrating its economy into global markets, the same cannot be said for its privatization efforts. In 1994, a General Agreement on Tariffs and Trade was signed, with the World Trade Organization facilitating the liberalization of global trade based on competition [8].

To summarize, the Copenhagen criteria encompass a comprehensive set of political and economic requirements that candidate countries must fulfill to qualify for EU membership. By adhering to these criteria, aspiring members demonstrate their commitment to democracy, the rule of law, human rights, market-oriented economic principles, and effective governance, thereby advancing the process of European integration and promoting stability, prosperity, and shared values within the EU. These criteria are pivotal in assessing a candidate country’s readiness to adhere to the EU’s fundamental principles and standards, thereby ensuring compatibility with the union’s political and economic framework.

Problems and challenges on Turkey’s path to EU membership.

Despite the endeavors pursued by the Turkish leadership to adhere to the Copenhagen criteria and reform its political system, which remains under continual scrutiny by Western nations as being incompatible for EU accession, a plethora of challenges and instances of disparate implementation of these commitments persist. These incongruities will be expounded upon in the ensuing section of discourse.

The discourse in this section of discussion draws upon data extracted from the 2022 report entitled “Country Reports on Human Rights Practices: Turkey (Türkiye)” issued by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor of USA [9].

Firstly, the constitutional framework and legal statutes of Turkey ostensibly guarantee freedom of expression, albeit within defined parameters, alongside freedom of the press. However, governmental actions throughout the year significantly curtailed these freedoms. Numerous provisions within the penal code directly encumbered freedom of the

press and other media outlets, as well as the exercise of free speech, by employing expansive language that prohibits the glorification of criminal acts or individuals, or the incitement of enmity, hatred, or contempt within the population. Additionally, provisions ostensibly aimed at safeguarding public order criminalized the act of insulting the state, the president, or government officials. Furthermore, legislation introduced constraints on online expression by criminalizing the dissemination of false information without delineating clear parameters for its application [9].

Next part of discussion, the government's pursuit of legal action against journalists affiliated with prominent opposition and independent newspapers, coupled with the incarceration of journalists, served as impediments to the unfettered exercise of freedom of expression. Media practitioners attested to widespread self-censorship, driven by apprehensions that critique of governmental authorities could precipitate adverse repercussions, both economically and in terms of legal retribution. Libel and slander laws in Turkey have been observed to be utilized by government officials as tools to silence political adversaries, journalists, and ordinary citizens who express dissenting opinions. Specifically, legislation stipulates that individuals who defame the president of the republic may be subjected to imprisonment for a maximum duration of four years. This penalty may be augmented by one-sixth if the offense is committed in a public setting and by one-third if perpetrated through media channels.

Throughout the year, the government initiated investigations against thousands of individuals, including politicians, journalists, and minors, on charges of insulting the president, the founder of the Turkish Republic, Mustafa Kemal Atatürk, or state institutions. According to statistics from the Ministry of Justice, in 2021, the police probed 48,069 individuals for alleged insults against the president or the state; among them, 13,934 underwent trials, resulting in penalties for 4,582 individuals [9]. For instance, in July 2021, journalist Cem Simsek received a sentence of 11 months and 20 days of imprisonment for purportedly insulting the president in connection with a 2015 article analyzing cartoon depictions of President Erdogan [9]. Simsek's appeal was rejected in March.

Furthermore, authorities have brought charges against citizens, including minors, for allegedly insulting the country's leaders and demeaning the concept of "Turkishness". Advocates for free speech have underscored the selective application of the law, noting that while leaders and representatives from opposition political factions frequently face multiple charges of insult, the government demonstrates leniency towards

members of the ruling AKP party and government officials, who are seldom subjected to prosecution under similar circumstances.

Although the Turkish constitution ostensibly guarantees freedom of assembly, this right is subject to significant constraints under the law. Legal provisions empower the government to restrict assembly rights on various grounds. Notably, the law penalizes protesters for carrying items that could be construed as weapons, prohibits the display of symbols associated with illegal organizations, and criminalizes covering one's face during protests. Moreover, law enforcement is authorized to employ water cannons containing tinted water, ostensibly for identification purposes. Additionally, police have the authority to detain individuals under "protective custody" without requiring prosecutorial authorization if there is suspicion of posing a threat to public order.

Under the antiterrorism law, provincial governors are granted expanded powers to ban protests and public gatherings, a prerogative that was broadly exercised during the reporting period. According to the HRFT Documentation Center, incidents of torture and ill-treatment occurred during peaceful demonstrations, with numerous individuals, including minors, being affected by police intervention [10]. In May, the Council of State annulled a Ministry of Interior circular banning audio and visual recordings of citizens and police at protests, following a challenge from the Journalists' Union of Turkey. However, reports indicate ongoing efforts by authorities to obstruct the documentation of demonstrations by the media.

Demonstrations are often viewed by the government as threats to national security, leading to the deployment of riot police in large numbers. Excessive use of force by law enforcement personnel, resulting in injuries, detentions, and arrests, is a recurrent issue. The government's preemptive detention of individuals perceived as potential disruptors of public order is also notable. Despite these concerns, there is a lack of meaningful investigation into the actions of security forces.

The HRFT reported significant police intervention in peaceful demonstrations, with instances of prohibitions on assembly. Notably, the 20th annual Women's March in Istanbul's Taksim district in March witnessed clashes between participants and law enforcement officers, with the latter resorting to pepper spray, tear gas, and detentions [10]. Restrictions on gathering in traditional protest sites, such as Istiklal Street and Taksim Square, were enforced, including cancellation of public transportation to these areas.

In 2021, the administration led by President Erdogan took the decision to withdraw Turkey from the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, commonly referred to as the Istanbul Convention [7]. The rationale provided by the Presidency's Directorate of Communications for this action was the perceived appropriation of the convention by proponents advocating for the normalization of homosexuality - a stance deemed incompatible with Turkey's societal and familial norms. This withdrawal prompted considerable scrutiny and criticism from women's advocacy groups, who not only questioned the legality of the withdrawal through presidential decree but also challenged its ramifications. Despite these objections, the courts affirmed the presidential decision to withdraw in July.

Following Turkey's exit from the convention, organizations dedicated to supporting women affected by gender-based violence noted a palpable reluctance among survivors to engage with authorities for assistance. This reluctance stemmed from a perceived erosion of the government's commitment to aiding survivors, as signaled by the withdrawal from the convention.

While judicial institutions routinely issued restraining orders as a protective recourse for survivors, human rights organizations documented instances of insufficient enforcement by law enforcement agencies. Additionally, women's associations alleged that government counselors and law enforcement personnel occasionally advised women to endure abusive marriages, ostensibly in the interest of preserving familial unity, despite the evident risks to individual safety.

The comprehensive analysis of the situation in Turkey presented in the text reveals a concerning trend of systematic erosion of fundamental rights and freedoms. Despite constitutional provisions ostensibly guaranteeing freedom of expression, the government's actions have notably curtailed these freedoms, particularly with regards to press freedom and freedom of assembly. Legal provisions, coupled with governmental measures, have stifled dissenting voices, leading to self-censorship among media practitioners and citizens alike. The utilization of libel and slander laws as tools of suppression further exemplifies the government's concerted efforts to silence criticism and opposition.

Moreover, the withdrawal from international conventions aimed at protecting vulnerable groups, such as women affected by gender-based violence, underscores a regression in the country's commitment to upholding human rights standards. This withdrawal has not only elicited

criticism domestically but has also raised concerns internationally regarding Turkey's adherence to its obligations under international law.

The excessive use of force by law enforcement agencies during protests, coupled with insufficient accountability mechanisms for their actions, exacerbates the climate of fear and intimidation among citizens seeking to exercise their right to assembly. Furthermore, the selective application of laws, with leniency shown towards government officials and ruling party members, undermines the principle of equality before the law.

Conclusion

The analysis in the preceding sections sheds light on Turkey's path towards EU membership and the hurdles it faces.

Firstly, the Copenhagen criteria, which are essentially a set of standards that countries must meet to join the EU. Turkey has been working on meeting these criteria since 2001, especially by improving human rights and freedoms. However, there are still issues and inconsistencies in how these changes are implemented.

Subsequently, the challenges Turkey encounters in meeting these criteria, such as problems with freedom of speech and assembly, and its withdrawal from agreements protecting certain groups. It appears that Turkey's government is making it harder for people to express themselves and protest, and there's unequal treatment under the law.

Overall, the analysis shows that Turkey is facing some tough challenges on its way to joining the EU, especially when it comes to basic rights and freedoms. To sum up, while Turkey has made commendable efforts to align itself with European standards and pursue democratic reforms, the persistent challenges highlighted in this analysis underscore the complexity of its path towards EU membership. Addressing these challenges will require concerted efforts from domestic and international stakeholders to reinforce democratic principles, uphold human rights standards, and ensure accountability and transparency in governance. Ultimately, the realization of Turkey's European aspirations hinges on its ability to navigate these challenges while staying true to the values and principles espoused by the European Union. Forecasts regarding this topic suggest that Turkey will continue to face challenges and obstacles on its path to European Union membership and in strengthening democratic institutions and human rights. Considering current trends and government actions, the trend toward restricting freedom of speech, assembly, and other fundamental rights and freedoms of citizens is likely to persist.

Continued systematic human rights violations and restrictions on democratic institutions could deepen the crisis of trust both domestically and on the international stage. This could negatively impact the negotiating process for Turkey's EU membership and its relations with other countries, especially in the context of diplomatic and economic ties.

However, changes in the political situation in Turkey that could contribute to the improvement of democratic institutions and the observance of human rights are possible. These changes may be stimulated by internal factors such as pressure from civil movements and the international community, as well as changes in Turkey's foreign policy and its aspirations for international recognition and the benefits of EU membership. Thus, forecasts on this topic underscore the need for ongoing monitoring and analysis of the political situation in Turkey, as well as active engagement from the international community to support improvements in democratic processes and human rights in the country.

REFERENCES

[1] Зиганшина Г.М. Турция и ЕС: социально-правовые и политические аспекты интеграции. – М.: Институт изучения Израиля и Ближнего Востока, 2004. – С. 150–162.

[2] Европейское соглашение об ассоциации между ЕС и Турцией 1963 г. Комм. и пер. д.к.ю.н. Калиниченко П.А. 2023. <https://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/soglashenie-ob-assotsiatsii-mezhdu-es-i-turtsiej-1963-g>

[3] История военных переворотов в Турции. ТАСС. 2016. 16 июня. <https://tass.ru/info/3459817>.

[4] Accession criteria. European commission. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en

[5] Kaynak C. Can Aktan, Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde? - İzmir: EĞİAD Yayını, 2000.

[6] Aydın S., Keyman E.F. European Integration and the Transformation of Turkish Democracy. CEPS EU–Turkey Working Paper Series, 2005, No.2, Centre for European Policy Studies, Brussels. http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=1144

[7] Council of Europe portal. <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention>

[8] Savran S. Ocak'ın. Yıldönümü Yeni-liberalizmin Tahakkümünde Çeyrek Yüzyıl Eleştirel Bir Bilanço. <http://www.iscimucadelesi.net/gundem/24.01.2005.html>

[9] 2022 Country Reports on Human Rights Practices: Turkey (Türkiye). Bureau of democracy, human rights, and labor. <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/turkey/>

[10] Turkey. European commission. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/turkey/>

REFERENCES

[1] Ziganshina G.M. Turcija i ES: social'no-pravovye i politicheskie aspekty integracii [Turkey and the EU: socio-legal and political aspects of integration]. M., Institut izuchenija Izrailja i Blizhnego Vostoka, 2004, s 150–162 [in Russ.].

[2] Evropejskoe soglasenie ob asociacii mezhdu ES i Turcijej 1963 g. Komm. i per. k.ju.n. Kalinichenko P.A. [The European Association Agreement between the EU and Turkey 1963 Comment and transl. by D.yu.N. Kalinichenko P.A.]. 2023. <https://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuzsa/soglasenie-ob-assotsiatsii-mezhdu-es-i-turtsiej-1963-g/> [in Russ.].

[3] Istorija voennyh perevorotov v Turcii. TASS, 2016, 16 ijunja [The history of military coups in Turkey. TASS. 2016. June 16]. <https://tass.ru/info/3459817> [in Russ.].

[4] Accession criteria. European commission. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en

[5] Kaynak: C. Can Aktan, Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde? - İzmir: EĞİAD Yayını, 2000.

[6] Aydın S., Keyman E. F. European Integration and the Transformation of Turkish Democracy. CEPS EU–Turkey Working Paper Series, 2005, No.2, Centre for European Policy Studies, Brussels. http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=1144

[7] Council of Europe portal. <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention>

[8] Savran S. Ocak'ın. Yıldönümü Yeni-liberalizmin Tahakkümünde Çeyrek Yüzyıl Eleştirel Bir Bilanço [The Anniversary is a Critical Balance Sheet of a Quarter of a Century in the Domination of Neo-liberalism]. <http://www.iscimucadelesi.net/gundem/24.01.2005.html>

[9] 2022 Country Reports on Human Rights Practices: Turkey (Türkiye). Bureau of democracy, human rights, and labor. <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/turkey/>

[10] Turkey. European commission. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/turkey/>

ТҮРКИЯНЫҢ ЕО-ҒА МҮШЕЛІККЕ ҰМТЫЛЫСЫ КОНТЕКСТІНДЕГІ КОПЕНГАГЕН КРИТЕРИЙЛЕРІ МЕН РЕФОРМАЛАРЫН ТАЛДАУ

*Бокова Б. Б.¹

*¹ PhD докторант, Л. Н. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан
e-mail: b.re.2016@mail.ru

Аңдатпа. Бұл зерттеу Түркияның саяси ландшафтына, әсіресе оның Еуропалық Одаққа (ЕО) мүшелікке ұмтылуы және Копенгаген критерийлеріне деген адалдығы тұрғысынан ғылыми шолуды қамтиды. Мақалада Танзимат кезеңінен және Ататүрік реформаларынан бастау алатын Түркияның батыстандыру әрекеттерінің Тарихи траекториясы сипатталған. Автор ЕО-ға мүшелік Түркияның стратегиялық императиві екенін атап көрсетеді.

Автор Түркияның 2001 жылдан бергі реформалар жолын атап өтіп, Адам құқықтары мен негізгі бостандықтар саласындағы елеулі жетістіктерге назар аударды, бұл Түркияның кіру туралы өтінішін қабылдамауға тұрақты себеп болыптабылады. Алайда, автор Түркияның маргиналды топтарды, әсіресе гендерлік зорлық-зомбылықтан зардап шеккен әйелдерді қорғайтын халықаралық конвенциялардан (Стамбул конвенциясы) шығуымен күшейіп келе жатқан проблемаларды, атап айтқанда сөз бостандығы мен жиналыстардың шектеулерін атап көрсетеді. Осы мәселелерді шешудің шұғыл қажеттілігін баса көрсете отырып, бұл мақалада Түркия Республикасының демократиялық принциптерді нығайту және өзгермелі саяси жағдайларда адам құқықтарын қорғау жөніндегі ішкі және халықаралық мүдделі тараптардың келісілген күш-жігеріне апаратын жолы баяндалады.

Мақалада Түркияның ЕО-ға кіру траекториясын және оның аймақтағы демократиялық басқару мен адам құқықтары үшін кеңірек салдарын егжей-тегжейлі түсінуге бағытталған ғылыми дискурс берілген. Зерттелетін мәселені егжей-тегжейлі зерттеу үшін Үкіметтің есеп беру құжаттары қолданылды: АҚШ-тың адам құқықтары және Бостандық демократиясы Бюросының есебі және Түркияның критерийлерді орындау есебі.

Тірек сөздер: Түркия, батыстану, демократия, Копенгаген критерийлері, ЕО-ға мүшелік, азшылық мәселелері, реформалар, адам құқықтары

АНАЛИЗ КОПЕНГАГЕНСКИХ КРИТЕРИЕВ И РЕФОРМ В КОНТЕКСТЕ СТРЕМЛЕНИЯ ТУРЦИИ К ЧЛЕНСТВУ В ЕС

*Бокова Б.Б.¹

*¹PhD докторант, Евразийский национальный университет
им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
e-mail: b.re.2016@mail.ru

Аннотация. Данное исследование содержит научный обзор политического ландшафта Турции, особенно в контексте ее стремления к членству в Европейском союзе (ЕС) и ее приверженности Копенгагенским критериям. В статье описывается историческая траектория усилий Турции по вестернизации, восходящая к периоду Танзимата и реформам Ататюрка. Автором подчеркивается, что членство в ЕС является стратегическим императивом Турции.

Автором освещается путь реформ Турции с 2001 года, уделяя особое внимание значительным достижениям в области прав человека и основных свобод, которые являются постоянным поводом для отклонения заявки Турции на вступление. Однако автором подчеркивается сохраняющиеся проблемы, в частности ограничения свободы выражения мнений и собраний, усугубляемые выходом Турции из международных конвенций (Стамбульская конвенция), защищающих маргинализированные группы, особенно женщин, пострадавших от гендерного насилия. Подчеркивая настоятельную необходимость решения этих проблем, в этой статье освещается путь Турецкой Республики к согласованным усилиям внутренних и международных заинтересованных сторон по укреплению демократических принципов и защите прав человека в меняющихся политических условиях. В статье представлен научный дискурс, направленный на содействие детальному пониманию траектории вступления Турции в ЕС и ее более широких последствий для демократического управления и прав человека в регионе. Для более детального изучения исследуемого вопроса использовались отчетные правительственные документы: Отчет Бюро демократии прав человека и свободы США и Отчет Турции по исполнению критериев.

Ключевые слова: Турция, вестернизация, демократия, Копенгагенские критерии, членство в ЕС, проблемы меньшинств, реформы, права человека

Статья поступила 02.04.2024.

УДК 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.015>

МРНТИ 03.81.35

ЭВОЛЮЦИЯ КАЗАХСКОЙ ДИАСПОРЫ В МОНГОЛИИ: ИСТОРИЯ И ВЛИЯНИЕ НА РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

*Омаш С.Б.¹, Кобландин К.И.²

*¹ PhD докторант, Евразийский Национальный Университет

им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

e-mail: salima.omash@mail.ru

² доктор исторических наук, Евразийский Национальный

Университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

e-mail: kkalybek@mail.ru

Аннотация. Целью данного исследования является анализ эволюции казахской диаспоры в Монголии и ее влияния на региональные отношения. Для достижения этой цели проведен анализ исторических процессов, связанных с миграцией казахов в Монголию, начиная с XX века. В ходе исследования рассмотрены культурные, социальные и политические аспекты формирования и развития казахской диаспоры в Монголии.

Основные задачи исследования включают в себя:

- Изучение истории миграции казахского населения в Монголию и факторов, способствовавших этому процессу.
- Анализ влияния казахской диаспоры на социокультурную динамику региона и региональные отношения.
- Определение роли казахской диаспоры в современном контексте региональной политики и экономики.

Новизна и актуальность исследования заключаются в его вкладе в понимание формирования и взаимодействия этнических групп в регионе, а также в выявлении роли казахской диаспоры в укреплении межрегиональных связей.

Методы исследования включали в себя анализ исторических источников, архивных данных, а также сравнительный анализ культурных и социологических аспектов влияния казахской диаспоры на региональные отношения. Результаты исследования подтверждают значимость казахской диаспоры в формировании и развитии региональных отношений в Монголии, а также выявляют потенциал этносоциокультурного сотрудничества в регионе. Проведенный сравнительный анализ различных источников, включая

труды монгольских, западных и казахских авторов, а также архивные документы, позволил выявить динамику и причины переселения казахского населения из Казахстана, а также причины и динамику переселения казахской диаспоры в Монголию. Этот анализ охватывал различные аспекты, включая места обитания казахов, сравнительную этническую структуру Монголии и их соотношение к этой структуре. Кроме того, были рассмотрены культурные и социологические аспекты пребывания казахской диаспоры в Монголии и ее влияние на отношения между Казахстаном и Монголией.

Сохранение и развитие казахской диаспоры Монголии, несмотря на политические и региональные проблемы является свидетельством устойчивости казахской общины перед лицом невзгод. Потомки этих мигрантов продолжают вносить большой вклад в культурно-экономическое сотрудничество Казахстана и Монголии. Исторический опыт сохранения и развития казахской диаспоры в Монголии также служит напоминанием о сложном социально-политическом эксперименте, которая пережила Центральная Азия в XX веке.

Ключевые слова: казахская диаспора, Китай, Монголия, Казахстан, Россия, регион, население, перепись

Основные положения

Статья представляет анализ роли и влияния казахской диаспоры в Монголии. В ходе исследования освещаются факторы, побудившие казахов переселяться в Монголию, а также эволюция этнического состава общества в контексте этой миграции. Подчеркивается сохранение культурной и социальной идентичности казахской диаспоры в условиях политических изменений социальных изменений. Кроме того, статья выявляет вклад казахской диаспоры в развитие региональных отношений между Казахстаном и Монголией и обозначает их роль в культурном и экономическом сотрудничестве. Этот анализ позволяет лучше понять сложные социально-политические процессы, происходившие в Центральной Азии в XX веке, и их влияние на формирование современного этнического и культурного ландшафта региона.

Введение

В начале XX века мировая история столкнулась с глубокими трансформационными изменениями, на политической карте появились ряд новых государств, в том числе Монголия и Казахстан. Одним

из таких ключевых факторов была Октябрьская революция 1917 года в России, которая привела к возникновению Советской власти и созданию новой политической реальности в регионе. Этот период также свидетельствовал о пересмотре границ, формировании новых государств и масштабных перемещениях населения. В этом контексте одним из интересных аспектов стало жизнедеятельность казахской диаспоры в Монголии в период с 1920 по 1950 годы. Это период, когда политика большевистской власти оказывала существенное воздействие и влияние на этнические и социокультурные процессы в регионе. В рамках этой статьи мы будем рассматривать предпосылки и динамику социально-политических преобразований в Монголии, и его влияние на международные отношения. Теоретическая база исследования подразумевает анализ исторических источников, архивных данных, а также использование методов социологического и культурного анализа. Важными концептуальными элементами будут понятия диаспоры, национальной идентичности, миграции и международных отношений.

Целью настоящего исследования является анализ формирования, эволюции и развитие казахской диаспоры в Монголии, а также выявление ее воздействия на международные отношения в регионе.

Для достижения этой цели мы поставим следующие задачи:

1. Проанализировать исторические предпосылки миграции казахского населения в Монголию в XIX –XX вв. (численность и состав казахского населения)
2. Исследовать процесс установления народной власти в Монголии, первые социально-политические и экономические меры по преобразованию монгольского общества.
3. Региональное влияние на отношения между Казахстаном и Монголией переселения казахской диаспоры в Монголию.

Исследование развитие казахской диаспоры в Монголии в указанный период представляет интерес не только с исторической, но и с современной точки зрения, поскольку оно может пролить на свет многие аспекты современных международных отношений и этнической политики в регионе.

Описание методов и материалов

Для анализа развития казахской диаспоры в Монголии и ее влияния на международные отношения в регионе использовался многогранный методологический подход, включающий следующие методы:

1. Анализ исторических источников:

Этот метод позволил исследовать исторические предпосылки и динамику миграции казахского населения в Монголию. В статье использовались исторические статьи, мемуары и другие источники, содержащие информацию о миграции казахов в указанный период.

Этапы исследования:

- Определение ключевых событий и периодов исследования.
- Сбор и анализ исторических источников.
- Выявление фактов и тенденций миграции казахского населения в Монголию.
- Интерпретация результатов исследования с учетом их влияния на региональные отношения.

2. Сравнительный анализ:

Этот метод использовался для сравнения различных аспектов жизни казахской диаспоры в Монголии и Казахстане, а также их влияния на региональные отношения между этими странами. Для сравнительного анализа использовались архивные документы переписи населения Казахстана и Монголии.

Этапы исследования:

- Сбор и анализ данных из переписей населения обеих стран за соответствующие периоды.
- Сравнение численности казахов и других этнических групп в Монголии и Казахстане.
- Определение сходств и различий в культурных, экономических и социальных аспектах жизни казахов в обеих странах.
- Изучение влияния казахской диаспоры на региональные отношения между Монголией и Казахстаном.

3. Междисциплинарный анализ направлен на объединение различных аспектов исследования, таких как культурные, исторические и социологические, для полного понимания влияния казахской диаспоры на региональные отношения. Результаты включают выявление взаимосвязи между культурными, социальными и экономическими аспектами формирования диаспоры и их влиянием на региональные отношения.

Отбор источников осуществлялся на основе их актуальности и релевантности для исследования. В качестве основных критериев отбора служили дата публикации, доступность источников, их аутентичность и соответствие целям и задачам исследования. Таким образом, использование многогранных методов и тщательный отбор источников позволили провести исследование развития казахской

диаспоры в Монголии ды и выявить ее влияние на международные отношения в регионе. Данный фактор, требует всестороннего анализа, так как она затрагивает различные аспекты политических, культурных и социально-экономических взаимодействий между странами.

Результаты

Во второй половине XIX века казахи, кочевавшие в северо-западной части Китая, начали активно переселяться на территорию Монголии [1]. Причиной данной миграции была социально-экономическая ситуация, сложившаяся в тот период в китайских землях, которая ограничивала масштабы перекочевков, поэтому частыми среди казахов стали споры из-за пастбищных земель. Появилась острая необходимость в новых местах для выпаса скота. Таким местом, где имелись богатые летние пастбища и свободные земли для выпаса скота, стал соседний монгольский Кобдо, позднее – Ховд (Рисунок 1).



Рисунок 1 - Административно-территориальная карта современной Монголии

Источник: Map of Mongolia. <https://maps-mongolia.com/map-of-mongolia>

Достоверно известно, что часть казахских родов во второй половине XIX в. в летний период времени кочевала в пределах монгольского Кобдо, в то время как зимние пастбища, которые они считали родными районами, находились в Синьцзяне [2]. Данные

утверждения подтверждаются материалами, содержащимися как в трудах российских ученых-путешественников, так и местных историков-краеведов. Так, географ Г.Грум-Гржимайло писал: «Казахи перешли Алтайские горы в 60-х годах, и сейчас их кочевья простираются от Буянты до Кобда». Баян-Улгийские исследователи А.Минис и А.Сарай, в своей совместной работе, опираясь преимущественно на местные нарративы, также указывают, что «казахи появились в районе округа Кобдо в конце 60-х веков прошлого века». Согласно исследованиям последних, первыми в Ховд аймак пришли казахи родов шеруши, жантекей, каракас племени керей.

Кроме проблем социально-экономического характера, требовавших расширения кочевок казахов, существовали и политические причины, обусловившие исход части казахов с Алтайского края Китая в соседний монгольский район Ховд. Основополагающую роль в возникновении казахской диаспоры Монголии сыграли политические события XVIII–XIX вв. в Центральной Азии, в частности, взаимоотношения между Россией и Китаем.

Первоначально российский имперский экспансионизм привел к перемещению большого числа казахов на восток. Казахские племена вытеснялись на высокие пастбища Тянь-шаня и в регион Синьцзян на северо-западе Китая, где они продолжали вести кочевой скотоводческий образ жизни, пока маньчжуры не оказали давление на их пастбища. Для цинских правителей этот регион был очень важен, поскольку был своего рода буферной зоной и защитой северо-западного Китая от иностранного вторжения [3].

Также Синьцзян не мог оставаться в стороне от потрясений, охвативших Китай из-за восстания тайпинов. Государство остро нуждалось в дополнительных доходах для борьбы с такими восстаниями, и поэтому цинский двор повысил налоги для не китайских народов Синьцзянского региона. Местное, преимущественно мусульманское, население оказалось на грани разорения, что привело к ряду восстаний. Но все эти выступления были подавлены. С этого периода цинская династия начала активно переселять в эти отдаленные западные области большое количество китайцев с центральных регионов, которым необходимы были земельные участки. Эту проблему частично решили за счет кочевавших здесь казахов [4], которые оставшись без земли, были вынуждены мигрировать в поисках новых пастбищ для прокорма скота на территорию соседней Монголии.

Начиная с 1860-х годов казахи из Синыцзяна начали мигрировать через высокие горные перевалы Алтая и постепенно осели в западной части Монголии, в районах сегодня известных как Ховд и Баян-Улгийский аймаки [5].

Пока Монголия была подданной Цинской империи, вопрос о статусе, переселившихся сюда казахов не поднимался. И только после революции 1911 года во Внешней Монголии, монгольский народ избавился от двухсотлетней зависимости от Цинской империи и получил фактическую независимость.

В этот период вопрос о статусе казахов, которые оказались между двумя новыми государствами – Китаем и Монголией – встал очень остро. По свидетельству, З. Киянатулы, представители рода шеруши обратились к новоиспеченным монгольским властям с прошением принять их в свое подданство с условием официального выделения земель для проживания.

Монгольское правительство разрешило принять казахов в подданство, а вопрос о выделении им земель оставило на рассмотрение местных управителей. Однако этот процесс затянулся на долгие десять лет, но все же со временем казахи постепенно род за родом приняли подданство Монголии и окончательно осели на Монгольском Алтае.

Вместе с тем независимость Монголии стала причиной для многих казахов, чтобы снова покинуть страну. Имеются сведения, что часть при этом бежала не обратно в Синыцзян, а в сторону Русского Алтая. Некоторые казахи и торгоуты, кочевавшие в то время по обе стороны границы, также потеряли свои пастбища на монгольской территории с обретением независимости. Позже небольшие группы казахов с российского Алтая и Восточного Казахстана, спасаясь от Октябрьской революции 1917 года и гражданской войны 1920-х годов в России, также переселились в Западную Монголию. После монгольской революции 1921 года по соглашению между Китаем, Россией и Монголией была проведена постоянная граница, но казахи до 1930-х годов, пересекали границу по собственному желанию.

Что касается численности казахов, проживавших в то время в Западной Монголии, здесь данные немного разнятся. А. Динер указывает, что монгольская перепись документирует присутствие казахов, начиная с 1905 года, с населением 1370 человек [6]. Согласно переписи населения 1923 года в Ховд регионе проживало 1870 семей казахской общины. З. Киянатулы приводит сведения монгольского ученого Ж. Цэвээн, который пишет: «...если считать, что в каждой

семье было по четверо человек, то приблизительно казахов было 7 тысяч, если допустить, что семья состояла из пятерых, то около 11 тысяч казахов переселилось в Ховд в конце XIX–начале XX вв.» [7].

Необходимо отметить, что между Китаем и Монголией долгое время не было официальной границы, поэтому казахи имели возможность свободно кочевать в пределах обеих стран, что не дает возможность определить точную численность казахов, проживавших в Монголии на тот период времени. Монгольские казахи-историки на основе анализа ряда источников считают, что на начальном этапе в Западную Монголию перекочевало не менее 6 тыс. казахов. С этим выводом согласен и З. Киянатулы.

Монгольская Народная Республика добилась независимости от Китая с помощью Советов в 1921 году, а в 1924 году новое государство стало второй коммунистической страной в мире после СССР. К этому времени хошууны были заброшены, а аймаки постепенно разделились на сомоны, а те в свою очередь на баги. Между 1921 и 1940 годами казахи сначала находились под юрисдикцией Чандамани-Уул аймака, а затем Ховд аймака.

В дальнейшем, в 1930-х и 1940-х годах, было несколько волн казахской миграции из Синьцзяна в Монголию из-за частых беспорядков в Синьцзяне. Казахи снова мигрировали в Монголию в этот период после того, как там произошли беспорядки и восстания против новых и старых китайских правителей. Большая часть, похоже, уже бежала от прихода к власти коммунистов. В 1938 году здесь уже насчитывалось уже 4300 казахских семей, общей численностью 21 000 человек [8].

В 50-е годы XX века казахи фактически укрепили свою культурную и политическую автономию. В социалистический период казахи, наряду с монголами, занимали руководящие должности в Баян-Улгийском аймаке.

Конец социалистической эпохи в 1990-х годах ознаменовал собой период быстрых социальных и экономических изменений в Монголии, во многих отношениях даже более радикальных, чем в первые годы коммунистической эры. Эти изменения сопровождались ослаблением внутренней и международной миграционной политики, что привело к быстрому росту городов и перераспределению населения. В Монголии одной из наиболее заметных миграционных тенденций был отток казахов в новый независимый Казахстан, который проводил политику поддержки этнических казахов в их репатриации на историческую

родину. Так, в 1990–1993 годах казахи переселялись по трудовым соглашениям, а в последующие годы – по квоте и самостоятельно, вне квоты. В 1998 году было принято Постановление Правительства Республики Казахстан «О концепции репатриации этнических казахов на историческую родину» [9], с 2000-х были разработаны и реализованы специальные государственные программы, а также меры государственной поддержки, предоставляемые, этническим казахам, прибывающим в РК [10].

Таким образом, на основе анализа широкого круга источников было установлено, что история заселения казахами территории Монголии началась во второй половине XIX века. На земли Монгольского Алтая казахи были вынуждены мигрировать из северо-западной части соседнего Китая – современного СУАР КНР, вследствие ряда причин социально-экономического и политического характера. К началу XX века на западе Монголии уже была сконцентрирована достаточно значительная казахская община, которая в последующем составила основу населения, специально созданного в 1940 году, Баян-Улгийского аймака. В настоящее время в Монголии проживает чуть более 120 тысяч этнических казахов, что составляет около 4% всего населения страны.

Обсуждение

Общая численность населения Монголии в настоящее время составляет почти 3,3 млн человек [11]. Согласно административному делению, страна состоит из 21 аймаков, включающих 329 сомонов. Столица государства – город Уланбатор – является самостоятельной административной единицей.

Представители казахской общины в Монголии в основном проживают на западе страны – в Баян-Улгийском, Ховд, Увс, Завхан и Гоби-Алтайском аймаках (Рисунок 2). Наибольшее количество казахов сосредоточено в Баян-Улгийском и Ховд аймаках. Однако в последние годы усиливается миграция на восток – в городские районы, что привело к значительному увеличению их численности, особенно в столице Монголии – Улан-Баторе. Казахи также живут в промышленных городах Чойбалсон, Дархан и Эрдэнэт, а также в угледобывающей зоне Налайхского района в Хороо-4 (подрайон), который на 90% представляет собой территорию с преобладанием казахов, расположенную недалеко от Улан-Батора. Большинство из них работают на местных заводах.



Рисунок 2 - Аймаки Монголии

Источник: Provinces of Mongolia [Электронный ресурс] URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Provinces_of_Mongolia

Но в целом, казахи по-прежнему сконцентрированы в сельской местности, что указывает на то, что скотоводство по-прежнему является наиболее распространенным занятием среди казахов, хотя параллельно также практикуется сельское хозяйство.

Согласно сведениям Национальной Переписи 2020 года в Монголии проживает более 120 тысяч казахов, что составляет 3,8% от общей численности населения. В сравнении с Переписью 2010 года количество казахского населения увеличилось почти на 20 тыс. чел. Больше всего казахов проживает в Баян-Улгийском аймаке – 93980 человек, что составляет 91,0% от общей численности населения аймака; в столице Монголии городе Уланбаторе проживает 10570 казахов (0,7%); в Ховд аймаке – 9837 чел. (11,2%); в Дархан-Уул аймаке – 2612 чел. (2,5%); в Сэлэнгэ аймаке – 1015 чел. (1,0%), в Төв аймаке – 930 чел. (1,0%); в Орхон аймаке – 673 чел. (0,7%); Хэнтий – 539 чел. (0,7%). В Увс и Дорноговь аймаках проживает больше 100 представителей казахской общины в каждом. В 4 аймаках Монголии казахов вообще нет – это Архангай, Баянхонгор, Өмнөговь, Хөвсгөл. В остальных аймаках проживает незначительное число представителей казахского этноса (Таблица 1). При этом 42% казахов проживает в городе, а 58 % - относится к категории сельского населения [11].

Таблица 1. Численность казахов в 2010/2020 гг. в разрезе аймаков по материалам Национальной Переписи Монголии 2020 года

№	Аймак	2010 год		2020 год	
		Численность казахов, чел.	% от общей численности населения аймака	Численность казахов, чел.	% от общей численности населения аймака
	Архангай	–	–	–	–
	Баян-Өлгий	76714	90,1	93980	91,0
	Баянхонгор	–	–	–	–
	Булган	1	0,0	50	0,1
	Говь-Алтай	233	0,44	44	0,08
	Дорноговь	90	0,2	112	0,2
	Дорнод	72	0,1	90	0,11
	Дундговь	2	0,01	7	0,01
	Завхан	60	0,1	18	0,0
	Өвөрхангай	13	0,01	45	0,04
	Өмнөговь	–	–	–	–
	Сүхбаатар	6	0,0	15	0,0
	Сэлэнгэ	879	0,9	1015	0,9
	Төв	895	1,1	930	1,0
	Увс	132	0,2	165	0,2
	Ховд	9046	11,9	9837	11,2
	Хөвсгөл	–	–	–	–
	Хэнтий	463	0,7	539	0,7
	Дархан-Уул	2428	2,7	2612	2,5
	Орхон	565	0,7	673	0,7
	Говьсүмбэр	52	–	85	–
	Улаанбаатар	9817	0,9	10570	0,7
	Всего	101468	-	120787	-

Основное население страны составляют халха-монголы – 83.8 % от общей численности населения, что на 1,4% больше по сравнению с результатами предыдущей переписи. На втором месте казахи – 3,8%, затем дөрбөды – 2,6%; баяды – 2,0%; буряты – 1,4%; захчины – 1,2%; дарьганга – 1,1%; остальные этнические группы составляют менее 1% от общей численности (Рисунок 3).

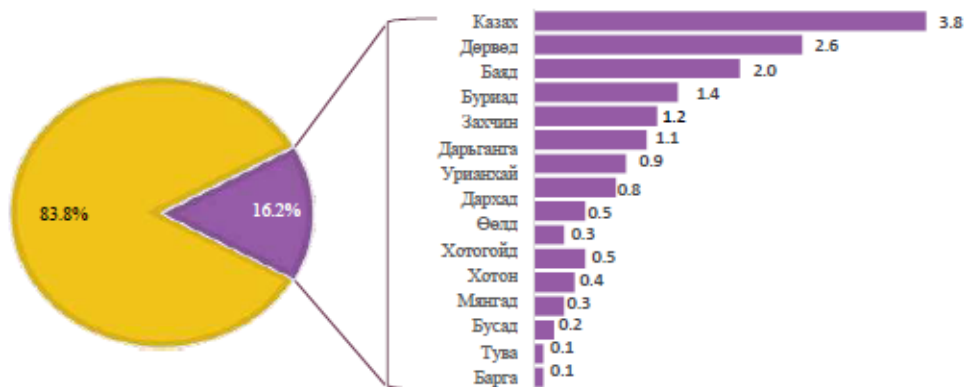


Рисунок 3 - Этническая структура населения Монголии (%)

В Национальной Переписи Монголии 2020 года отражены различные этнодемографические характеристики населения, в том числе и половозрастная структура. Согласно данным переписи 35,9% казахского населения составляют дети в возрасте от 0-14 лет; 17,1% – приходится на молодежь в возрасте 15-24 лет; 16,7% - 25-34 лет; 12,2% - 35-44 лет; 9,1% - 45-54 лет; 5,7 – 55-64 лет; 3,3 – 65+ лет. Низкая доля людей старшего и пожилого возраста, возможно, обусловлена миграцией большого числа их ровесников 20-30 лет назад в Республику Казахстан. В целом, более 50% казахов приходится на долю молодежи и детей, на основе чего можно предположить дальнейший рост казахского населения Монголии в последующие годы [12].

Максимально сконцентрированно казахская община проживает на западе Монголии – в Баян-Улгийском аймаке (на монг.яз. – Баян-Өлгий аймаг), который граничит на севере с Россией, на западе, юге и юго-западе – с Китаем. Территория Баян-Улгийского аймака, образованного в 1940 году, составляет в настоящее время около 46 тысяч квадратных километров. Это один из самых отдаленных аймаков Монголии. Расстояние от столицы г.Улан-Батор до центра аймака по трассе составляет более 1700 км. Административным центром аймака является город Улгий, с населением около 30 тысяч жителей, расположенный на реке Ховд. Как и другие монгольские аймаки, периферийные районы Баян-Улгия разделены на 13 сомонов, каждый из которых организован вокруг небольшого центрального поселка, предоставляющего коммерческие и общественные услуги, в которых также обязательно имеется школа-интернат для детей скотоводов.

Анализ переписей 1956–2020 гг. позволяет отметить проследить среднегодовые темпы прироста населения аймака между переписями,

который увеличился больше всего, или на 3,3 процента, между 1963 и 1969 гг., снизился до 0,3 процента между переписями 2000–2010 гг. и увеличился на 2,6 процента между переписями 2010-2020 гг. [13]. Максимальная численность населения Баян-Улгийского аймака приходится на 2020 г.

Согласно переписи населения 2020 года, казахи общей численностью 93980 человек составляют 91,0% населения Баян-Улгийского аймака [13]. Доля урянхайцев в общей численности населения составляет 5,6 процента – 5802 человека, уступая только казахам. До 2010 года по численности на третьем месте, после казахов и урянхайцев, располагались тувинцы, однако материалы переписи 2020 года зафиксировали, что этническая группа тувинцев сократилась почти в 2 раза, а численность халха наоборот увеличилась вдвое за последние десять лет (Приложение 19, Таблица 19). Население Баян-Улгийского аймака делится на городские и сельские районы, при этом 37,5% от общей численности населения проживает в центре аймака и 62,5% в центре сомонов и баг, а также на летних и зимних пастбищах [13].

В Ховд аймаке в настоящее время проживает 9837 казахов, что составляет 11,2% от общей численности населения региона (для сравнения: в 2010 году – 9046 чел./11,9%) [14]. В сравнительном плане больше всего здесь проживают халха – 27688 чел., за ними следуют захчины – 22211 чел., затем казахи, а также достаточно многочисленные группы урянхайцев – 7312 чел., торгоутов – 6505 чел., дорбетов – 5682 чел. Проживает казахская община в основном в 3 сомонах – Ховд, Жаргалант, Булган [14]. В материалах Переписи отмечается, что в период с 1956 по 1989 год население неуклонно росло в среднем на 1,2–2,2 процента в год. Сокращение численности населения в период между переписями 1989 и 2000 годов было в значительной степени вызвано нищетой и безработицей. Кроме того, в середине 1990-х годов более 2000 граждан Монголии переехали в Казахстан.

На первый взгляд, численность казахской общины, проживающей в г. Уланбаторе и его окрестностях, согласно статистическим данным, увеличилась – от 9817 чел. (2010) и до 10570 чел. (2020). Однако в процентном соотношении, мы наблюдаем снижение 0,9% (2010) и 0,7% (2020), что объясняется значительным ростом численности халха-монголов в столице [15].

Таким образом, материалы Национальной Переписи населения Монголии за 2020 год свидетельствуют о росте численности,

проживающих здесь казахов, как в разрезе страны, так и в отдельно взятом Баян-Улгийском и Ховд аймаках, а также г. Уланбатор. Однако, в общей этнической структуре Монголии показатель процента казахской диаспоры снизился до 3,8%, что объясняется ростом численности основной этнической группы халха-монголов. В целом, за последнее десятилетие наблюдаются позитивные изменения по всем этнодемографическим показателям казахской общины Монголии и прогнозируется увеличение их численности в ближайшие 20–30 лет.

Заключение

Таким образом, в результате сбора и изучения материалов была проделана следующая работа:

- определены и проанализированы базовые понятия и концепты нашего исследования: «диаспора», «этническая идентичность», «этническое сознание», изучены современные теоретические концепции и методологические подходы в исследовании диаспоры применительно к казахской общине Монголии;

- на основе большого круга литературы и источников была изучена история формирования казахского населения в Монголии (происхождение, этапы формирования);

- на основе материалов Национальной Переписи Монголии 2020 года выявлены расселение и численность казахов в Монголии (по регионам и в сравнении с другими этносами);

- на основе собранных и систематизированных материалов проанализировано современное состояние казахской общины Монголии через призму процессов развития и сохранения духовной и материальной культуры, вопросов сохранения этнической идентичности (самосознания).

Систематизация и анализ имеющихся научных трудов и эмпирических материалов показал, что казахов, проживающих на территории Монголии в соответствии с вышеприведенными определениями можно охарактеризовать как социокультурную систему, состоящую из группы людей, проживающих в иноэтническом окружении, с общим историческим прошлым, сохраняющих коллективную память об этом прошлом и системе родства, основы традиционной культуры, обладающих ярко выраженным этническим самосознанием.

По результатам исследования сделаны следующие выводы:

- казахи Монголии являются неотъемлемой частью казахского этноса;
- переселение казахов на территорию Монголии было обусловлено причинами исторического, социально-экономического и политического характера;
- казахи Монголии в условиях иноэтничного окружения сохраняют свою этнокультурную идентичность и обладают высоким уровнем этнического самосознания;
- казахскую общину Монголии правомерно отнести к диаспоре, для которой понятие этнокультурной идентичности является ключевым в ее формировании и функционировании;
- для казахской диаспоры Монголии характерна успешная адаптация и интеграция в монгольское сообщество;
- в отличие от казахов Западной Монголии, где они расселены компактно, у казахской общины, сосредоточенной вокруг г. Уланбатор и его окрестностей, наблюдается некоторая утрата этнической самобытности и отчуждение от родного языка молодого поколения;
- отсутствие этнического напряжения в повседневной жизни между казахами и монголами, а также другими этническими группами, проживающими в Монголии;
- за последнее десятилетие наблюдаются позитивные изменения по всем этнодемографическим показателям казахской общины Монголии и прогнозируется увеличение их численности в ближайшие 20–30 лет.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Werner C., Barcus H. The Kazakhs of Western Mongolia: Transnational Migration from 1990-2008 // *Asian Ethnicity*. – 2010. – №11(2). – pp. 209-228.
- [2] Benson L., Svanberg I. China's Last Nomads: History and Culture of China's Kazaks. – 1988. – P. 278.
- [3] Sharad K. Soni. Mongolian Kazakh Diaspora: Study of Largest Ethnic Minority in Mongolia // *Bimonthly Journal of Mongolian and Tibetan Current Situation (Taipei, Taiwan)*. – 2008. – Vol. 17, N 3. – p. 31–49.
- [4] Қинаятұлы З., Қылаңбайұлы Ш. Моңғолиядағы қазақтар. III кітап. Қобдалық қазақтар. – Алматы: Тарих тағылымы, 2012. – С. 62-63.
- [5] Finke P. The Kazaks of Western Mongolia // *Contemporary Kazaks: Cultural and Social Perspectives* / Ingvar Svanberg ed. – New York: St. Martin Press, 1999. – pp. 109-110.

[6] Diener A. One Homeland or Two? The nationalization and Transnationalization of Mongolia's Kazakhs. – Stanford, CA: Stanford University Press, 2009. – p. 131.

[7] Кинаятулы З. Жылаған жылдар шежіресі. – Алматы: Мерей, 1995. – С. 131.

[8] Werner C., Barcus H. The Kazakhs of Western Mongolia: Transnational Migration from 1990-2008 // Asian Ethnicity. – 2010. – №11(2). – pp. 209-228.

[9] Postanovleniye Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 16.09. 1998 g. N 900 "O Kontseptsii repatriatsii etnicheskikh kazakhov na istoricheskuyu rodinu" Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated September 16. 1998 N 900 "On the Concept of repatriation of ethnic Kazakhs to their historical homeland." https://adilet.zan.kz/rus/docs/P980000900_/info

[10] Kandasy v Kazakhstane: pomoshch', l'goty, adaptatsiya Kandasy in Kazakhstan: assistance, benefits, adaptation. https://egov.kz/cms/ru/articles/for_foreigners/kandas_rk

[11] Mongol uls 100 zhild [Mongoliya cherez 100 let[Mongolia in 100 years].]. - Ulaanbaator, 2021 god. https://egov.kz/cms/ru/articles/for_foreigners/kandas_rk

[12] КНүн ам, орон сууцны 2020 оны улсын ээлжит тооллого. КНүн амын өсөлт, нас, хүysiyn бүтets [Ocherednaya natsional'naya perepis' naseleniya i zhilishchnogo fonda 2020 goda. Rost naseleniya, vozrastnaya i gendernaya struktura]. [The next national population and housing census 2020. Population growth, age and gender structure]. - Ulaanbaator, 2021.– S. 51. https://1212.mn/BookLibraryDownload.ashx?url=Population_growth_age_group_2020.pdf&ln=Mn

[13] Хүн ам, орон сууцны 2020 оны улсын ээлжит тооллого. Баян-Өлгий аймаг нэгдсэн дүн [Очередная национальная перепись населения и жилищного фонда 2020 года. Объединенный аймак Баян-Улгий]. - Улаанбаатор, 2020 г. – С. 3. <https://1212.mn/BookLibrary.aspx?category=001n>

[14] Хүн ам, орон сууцны 2020 оны ээлжит тооллого. Ховд аймгийн нэгдсэн дүн [Перепись населения и жилищного фонда 2020 года. Сводные результаты по округам]. – Ховд, 2020. – С. 48. <https://1212.mn/BookLibraryDownload.ashx?url=Khovd.pdf&ln=Mn>

[15] Хүн ам, орон сууцны 2020 оны улсын ээлжит тооллого. Нийслэлийн нэгдсэн дүн [Очередная национальная перепись населения и жилищного фонда 2020 года. Сводные муниципальные результаты].

- Улаанбаатар, 2020. – С.47. https://1212.mn/BookLibraryDownload.ashx?url=Ulaanbaatar_XAOCT_Negdsen_dun.pdf&ln=Mn

REFERENCES

[1] Werner C., Barcus H. The Kazakhs of Western Mongolia: Transnational Migration from 1990-2008 // *Asian Ethnicity*. – 2010. – №11(2). – pp. 209-228.

[2] Benson L., Svanberg I. China's Last Nomads: History and Culture of China's Kazaks. – 1988. – P. 278.

[3] Sharad K. Soni. Mongolian Kazakh Diaspora: Study of Largest Ethnic Minority in Mongolia // *Bimonthly Journal of Mongolian and Tibetan Current Situation* (Taipei, Taiwan). – 2008. – Vol. 17, N 3. – p. 31–49.

[4] Kiyanatuly Z., Kylanbaiuly Sh. *Mongoliadagy kazaktar. III kitap. Kobdalyk kazaktar* [Kazakhs in Mongolia. Book III. Kazakhs from Kobda]. Almaty: Tarih tagylymy, 2012, s.62-63 [in Kaz.].

[5] *Cultural and Social Perspectives* / Ingvar Svanberg ed. New York: St. Martin Press, 1999, pp. 109-110.

[6] Diener A. *One Homeland or Two? The nationalization and Transnationalization of Mongolia's Kazakhs*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2009, p. 131.

[7] Kiyanatuly Z. *Zhyllagan zhyldar shezhiresi* [Chronicle of the weeping years]. Almaty: Merei, 1995, 131 b.[in Kaz.].

[8] Werner C., Barcus H. The Kazakhs of Western Mongolia: Transnational Migration from 1990-2008. *Asian Ethnicity*, 2010, №11(2), pp.209-228.

[9] *Postanovleniye Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 16.09. 1998 g. N 900 "O Kontseptsii repatriatsii etnicheskikh kazakhov na istoricheskuyu rodinu"* [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated September 16. 1998 N 900 "On the Concept of repatriation of ethnic Kazakhs to their historical homeland"]. https://adilet.zan.kz/rus/docs/P980000900_/info

[10] *Kandasy v Kazakhstane: pomoshch', l'goty, adaptatsiya* [Kandasy in Kazakhstan: assistance, benefits, adaptation]. https://egov.kz/cms/ru/articles/for_foreigners/kandas_rk [in Kaz.].

[11] *Mongol uls 100 zhild* [Mongolia in 100 years]. Ulaanbaator, 2021 god. https://egov.kz/cms/ru/articles/for_foreigners/kandas_rk [in Mong.].

[12] *KHün am, oron suutsny 2020 ony ulsyn eelzhit toollogo. KHün amyn ösölt, nas, khüysiyn бүтөтс* [The next national population and housing census 2020. Population growth, age and gender structure]. Ulaanbaator,

2021, S. 51. https://1212.mn/BookLibraryDownload.ashx?url=Population_growth_age_group_2020.pdf&ln=Mn [in Mong.].

[13] Khun am, oron suutsny 2020 ony ulsyn eeljit toollogo. Bayan-Olgii aimag negdsen dun [The next national population and housing census 2020. United aimak Bayan-Ulgii]. Ulaanbaator, 2020, P. 3. <https://1212.mn/BookLibrary.aspx?category=001n> [in Mong.].

[14] Khun am, oron suutsny 2020 ony eelzहित toollogo. Khovd aimgiin negdsen dun [2020 Population and Housing Census. Summary results by district]. Khovd, 2020, P. 48. <https://1212.mn/BookLibraryDownload.ashx?url=Khovd.pdf&ln=Mn> [in Mong.].

[15] Khun am, oron suutsny 2020 ony ulsyn eeljit toollogo. Niisleliin negdsen dun [The next national population and housing census 2020. Summary municipal results]. Ulaanbaatar, 2020, P.47. https://1212.mn/BookLibraryDownload.ashx?url=Ulaanbaatar_XАОСТ_Negdsen_dun.pdf&ln=Mn [in Mong.].

МОҢҒОЛИЯДАҒЫ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ: ТАРИХЫ ЖӘНЕ АЙМАҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАРҒА ӘСЕРІ

*Омаш С.Б.¹, Қобландин Қ.И.²

*¹ PhD докторант, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
e-mail: salima.omash@mail.ru

² тарих ғылымдарының докторы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
e-mail: kkalybek@mail.ru

Андатпа. Бұл зерттеудің мақсаты – Моңғолиядағы қазақ диаспорасының эволюциясын және оның аймақтық қатынастарға әсерін талдау. Осы мақсатқа жету үшін 20 ғасырдан бастап қазақтардың Моңғолияға қоныс аударуына байланысты тарихи процестерге талдау жасалды. Зерттеу жұмысында Моңғолиядағы қазақ диаспорасының қалыптасуы мен дамуының мәдени, әлеуметтік және саяси аспектілері қарастырылды.

Зерттеудің негізгі мақсаттарына мыналар жатады:

- Қазақ халқының Моңғолияға қоныс аудару тарихын және осы процеске ықпал еткен факторларды зерттеу.
- Қазақ диаспорасының аймақтық әлеуметтік-мәдени динамикасына және аймақтық қатынастарға әсерін талдау.

• Аймақтық саясат пен экономиканың қазіргі жағдайындағы қазақ диаспорасының рөлін анықтау.

Зерттеудің жаңалығы мен өзектілігі оның аймақтағы этностардың қалыптасуы мен өзара әрекетін түсінуге, сондай-ақ қазақ диаспорасының өңіраралық байланысты нығайтудағы рөлін анықтауға қосқан үлесі болып табылады.

Зерттеу әдістеріне тарихи дереккөздерді, мұрағат деректерін талдау, сондай-ақ қазақ диаспорасының аймақтық қатынастарға ықпалының мәдени және социологиялық аспектілерін салыстырмалы талдау кірді. Зерттеу нәтижелері Моңғолиядағы аймақтық қарым-қатынастардың қалыптасуы мен дамуындағы қазақ диаспорасының маңыздылығын растайды, сонымен қатар аймақтағы этноәлеуметтік-мәдени ынтымақтастық әлеуетін ашады. Әртүрлі дереккөздерді, соның ішінде моңғол, батыс және қазақ авторларының еңбектерін, сондай-ақ мұрағат құжаттарын салыстырмалы талдау қазақ халқының Қазақстаннан қоныс аударуының динамикасы мен себептерін, сондай-ақ себептері мен динамикасын анықтауға мүмкіндік берді. қазақ диаспорасының Моңғолияға қоныс аударуы туралы. Бұл талдау әртүрлі аспектілерді қамтыды, соның ішінде қазақтардың мекендейтін жерлері, Моңғолияның салыстырмалы этникалық құрылымы және олардың осы құрылыммен байланысы. Сонымен қатар, қазақ диаспорасының Моңғолияда болуының мәдени және социологиялық аспектілері және оның Қазақстан мен Моңғолия арасындағы қарым-қатынасқа әсері қарастырылды.

Саяси және аймақтық проблемаларға қарамастан Моңғолиядағы қазақ диаспорасының сақталуы мен дамуы қазақ қауымының қиыншылықтарға төзімділігінің дәлелі. Бұл мигранттардың ұрпақтары Қазақстан мен Моңғолия арасындағы мәдени және экономикалық ынтымақтастыққа үлкен үлес қосып келеді. Моңғолиядағы қазақ диаспорасының сақталуы мен дамуының тарихи тәжірибесі де ХХ ғасырда Орталық Азия бастан өткерген күрделі әлеуметтік-саяси экспериментті еске салады.

Тірек сөздер: қазақ диаспорасы, Қытай, Моңғолия, Қазақстан, Ресей, аймақ, халық, санақ

EVOLUTION OF THE KAZAKH DIASPORA IN MONGOLIA: HISTORY AND IMPACT ON REGIONAL RELATIONS

*Omash S.B.¹, Koblandin K.I.²

*¹ PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana,
Kazakhstan, e-mail: salima.omash@mail.ru

² Doctor of Historical Sciences, L.N. Gumilyov Eurasian National
University, Astana, Kazakhstan, e-mail: kkalybek@mail.ru

Abstract. The purpose of this study is to analyze the evolution of the Kazakh diaspora in Mongolia and its impact on regional relations. To achieve this goal, an analysis of the historical processes associated with the migration of Kazakhs to Mongolia, starting from the 20th century, was carried out. The study examined the cultural, social and political aspects of the formation and development of the Kazakh diaspora in Mongolia.

The main objectives of the study include:

- Studying the history of migration of the Kazakh population to Mongolia and the factors that contributed to this process.
- Analysis of the influence of the Kazakh diaspora on the sociocultural dynamics of the region and regional relations.
- Determining the role of the Kazakh diaspora in the modern context of regional politics and economics.

The novelty and relevance of the study lies in its contribution to the understanding of the formation and interaction of ethnic groups in the region, as well as in identifying the role of the Kazakh diaspora in strengthening interregional ties.

Research methods included analysis of historical sources, archival data, as well as a comparative analysis of cultural and sociological aspects of the influence of the Kazakh diaspora on regional relations. The results of the study confirm the importance of the Kazakh diaspora in the formation and development of regional relations in Mongolia, and also reveal the potential for ethno-sociocultural cooperation in the region. A comparative analysis of various sources, including the works of Mongolian, Western and Kazakh authors, as well as archival documents, made it possible to identify the dynamics and reasons for the resettlement of the Kazakh population from Kazakhstan, as well as the reasons and dynamics of the resettlement of the Kazakh diaspora to Mongolia. This analysis covered various aspects, including the habitats of the Kazakhs, the comparative ethnic structure of Mongolia and their relationship to this structure. In addition, the cultural and sociological aspects of the stay of the Kazakh diaspora in Mongolia and its impact on relations between Kazakhstan and Mongolia were examined.

The preservation and development of the Kazakh diaspora in Mongolia, despite political and regional problems, is evidence of the resilience of the Kazakh community in the face of adversity. The descendants of these migrants continue to make a great contribution to the cultural and economic cooperation between Kazakhstan and Mongolia. The historical experience of the preservation and development of the Kazakh diaspora in Mongolia also serves as a reminder of the complex socio-political experiment that Central Asia experienced in the twentieth century.

Keywords: Kazakh diaspora, China, Mongolia, Kazakhstan, Russia, region, population, census

Статья поступила 10.04.2024.

УДК 330.3; 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.016>

МРНТИ 11.25.40

**ОЦЕНКА ОСНОВНЫХ ФАКТОРОВ РАЗВИТИЯ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В УСЛОВИЯХ УГЛУБЛЕНИЯ
СОТРУДНИЧЕСТВА И ПРЕОДОЛЕНИЯ ВЫЗОВОВ**

**Дуйсен Г.М.¹, Айтжанова Д.А.²*

^{*1} доктор экономических наук, доцент, Институт востоковедения им.
Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК, Алматы, Казахстан
e-mail: galyimzhan@inbox.ru

² кандидат экономических наук, доцент, Институт востоковедения им.
Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК, Алматы, Казахстан
e-mail: diait@inbox.ru

Статья подготовлена в рамках фундаментального научного исследования МНВО РК ИРН BR20281006 «Страны Востока: геополитические вызовы и новые перспективы для Казахстана в историческом и современном измерениях»

Аннотация. В данной работе авторами отмечается достаточный потенциал стратегического партнерства и взаимовыгодного сотрудничества стран Центральной Азии (ЦА). Колоссальными возможностями и ресурсами обладают практически все сектора

национальных экономик всего региона: промышленность, сельское хозяйство, транспорта-логистики, строительства, энергетики, экологии, цифровизации, науки, образования, культуры, креативной индустрии. В статье выделены особенности и различия в развитии стран региона, их общие экономико-политические интересы, складывающиеся исходя из современной геополитической неопределенности и напряженности. При этом особое значение отводится вопросам достижения коллективной безопасности и обеспечения экономически устойчивого развития ЦА, их взаимообусловленности и –связанности в неустойчивом многополярном и быстро меняющемся мире. Обеспечение безопасности и стабилизации национальных экономик государств ЦА основывается на укреплении дву- и многостороннего сотрудничества и взаимодействия, в частности промышленной и сельскохозяйственной кооперации и интеграции, расширении связей в сферах торговли, науки, транспорта и логистики, образования, науки и культуры. Обосновывается необходимость оценки системных проблем внутристранового и регионального характера при координации усилий всех стран центрально-азиатского региона. Исходя из новой реальности современного мирообустройства диктуется необходимость государственных реформ, разработки актуальных направлений внешнеполитического сотрудничества Казахстана и стран ЦА с применением принципов, приемов и методов конструктивной и умной дипломатии, включающей основные направления (политическую, экономическую, экологическую, научно-экспертную, народную и др.). По мнению авторов статьи, данные исследования вкуче необходимы для выстраивания общерегиональной совместной политики жизнеобеспечения стран центрально-азиатского пространства и сохранения стабильности и устойчивости в формате динамичных изменений мироразвития.

Ключевые слова: риски, вызовы, Центральная Азия, Казахстан, системные проблемы, сотрудничество, центрально-азиатский регион, меняющийся мир

Основные положения

Сегодня Центральная Азия (центразиатский макрорегион, обособленный экономически, политически и ресурсобогатый) представляет географическое место пересечения интересов и особого внимания ведущих акторов мирового сообщества и международных структур. При этом уникальность положения Казахстана в том, что

страна находится на перекрестке множества транспортных сообщений и имеет важное стратегическое значение в выявлении ключевых треков экономического развития и обеспечения безопасности государств ЦА.

Введение

Центральная Азия (ЦА) становится одним из важных центров экономического роста (ВВП стран региона за последние 4 года вырос на 25%, превысив 300 млрд долларов [1]; за 2023 г. ВВП стран ЦА превысил 395 млн. \$ [2]. Только за последние 5 лет объем внутрирегиональной торговли удвоился. Торговля стран ЦА с внешним миром динамично растет: за 5 лет торговля увеличилась на 54%, составляя сегодня 167 млрд. долларов [3].

Описание материалов и методов

Методологическая основа данной работы исходит из концептуальных научных положений, базирующихся на синтезе принципов и научных подходов к разработке внешнеполитических и международных экономических взглядов, и ключевых идей обобщающего, структурно-системного характера взаимодействия и сотрудничества между странами и регионами.

Методологический инструментарий включает следующие методы анализа: хронологический, ценностно-функциональный, статистический, сравнительно-сопоставительный, экспертных оценок, обобщения и др., основанные на принципах историзма и объективизма в контексте развития сотрудничества и формирования коллективной безопасности стран центрально-азиатского региона. Использование вышеуказанных методов способствовало проведению корректной оценки возможных трендов сотрудничества и достижения безопасности ЦА. Внешнеполитический вектор включал вопросы обеспечения национальной безопасности и стабильности, приграничные конфликты, участия в интеграционных объединениях глобального характера. Вопросы социально-экономического порядка касаются кооперации стран региона, обеспечения конкурентоспособности нацэкономик, интеграции стран ЦА в межрегиональные системы хозяйствования, повышения уровня жизни населения стран, развития культурно-гуманитарных связей и т.д. Согласно экологическому тренду рассматривались вопросы решения региональных экологических проблем, водопользования, обеспечения качества жизни и др.

Разработанный авторами подход позволяет рассмотреть преимущества, слабые стороны сотрудничества и обеспечения безопасности рассматриваемых стран ЦА на кратко- и среднесрочную перспективы, а также возможности и угрозы взаимодействия со странами-соседями и ведущими мировыми акторами.

Для расширения торгового потенциала между странами ЦА существует значительный потенциал сотрудничества. Кроме того, есть огромные возможности в различных сферах, экономики, включая сельское хозяйство, а также информационных технологий, культуры, индустрии моды, горнодобывающей промышленности, логистики, строительства, энергетики. При всех особенностях и различиях составляющие регион страны имеют общие экономико-политические интересы, базирующиеся на экономических механизмах развития и защищенные основами коллективной безопасности, что особенно важно в неустойчивом многополярном и быстро меняющемся мире. Причем, задачи достижения коллективной безопасности и обеспечения экономически устойчивого развития для ЦА являются взаимообусловленными и -связанными.

В целях обеспечения безопасности и стабилизации национальных экономик стран ЦА необходимо укрепление дву- и многостороннего сотрудничества, и взаимодействия, особенно в части промышленной и сельскохозяйственной кооперации и интеграции, расширения связей в сферах торговли, науки, транспорта и логистики, образования, науки и культуры. В соответствии с этим обоснована необходимость оценки системных проблем внутристранового и регионального характера при координации усилий всех стран центрально-азиатского региона.

Исходя из новой реальности в кардинально и быстро меняющемся формате современного мирообустройства диктуется необходимость поиска, выработки и реализации государственных реформ, приоритетных направлений внешнеполитического сотрудничества Казахстана и стран ЦА в режиме реального времени, включения принципов умной дипломатии (политической, экономической, экологической), научно-экспертной, народной дипломатии, парадипломатии [4].

Обсуждение

Сегодня Центральная Азия переживает новый этап развития и становления как единого мегарегиона и возрождения своего исторического предназначения для осуществления торгово-

экономических контактов на евразийском пространстве. Единство цивилизационной общности представляется платформой внутрирегиональной интеграции.

Политика укрепления сотрудничества в формате «С5» ставит своей целью углубление регионального сотрудничества, а также использование всего потенциала стран ЦА. Социально-экономические показатели по странам ЦА приведены в табл. 1.

Таблица 1. Социально-экономическая характеристика стран ЦА

Страна	Население, млн. чел. (2023)	Место в мире по населению	Плотность населения, на чел./км ² (2023)	Уровень грамотности, %	Площадь страны, тыс. км ² (2023- нач. 2024 гг.)	Место страны в мире по площади	ВВП страны, (2023 г.), млн. \$
Казахстан	19,828165	65	7,197	99,80	2724,902	9	228,869
Узбекистан	35,673804	42	78,59	100,0	447,400	56	79288
Таджикистан	10,331553	94	71,72	99,80	141,376	93	9309
Кыргызстан	6,598071	111	33,71	99,60%	199,949	86	10207
Туркменистан	6,839606	116	13,36	99,90%	488,100	53	67246
В целом по региону ЦА	79,271199		53,20	99,70%	4001,730		395098

Примечание. Таблица 1 составлена по данным источников: <https://www.aa.com.tr/ru>; <https://www.newscentralasia.net/2024/04/09/naseleniye-tsentralnoy-azii-sostavlyayet-pochti-81-million-chelovek-k-2050-godu-ono-dostignet-100-millionov-chelovek/> 09/04/2024\$; www.youtube.com/watch; <https://worldpopulationreview.com/continents/central-asia-population>; Межгосударственный статистический комитет СНГ [Электр. ресурс]. Режим доступа: <http://www.cisstat.com> (дата обращения – 23.03.2024 г.); <https://data.worldbank.org>; <https://economy.kz/ru>; https://www.inform.kz/ru/na-3-9-vyros-ob-em-proizvodstva-v-obrabatyvayuschey-promyshlennosti-rk-v-2020-godu_a3757979; <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/361/>.

Общая площадь региона ЦА составляет более 4 млн. км² (чуть больше Индии, но меньше Австралии). Согласно табл. 1. численность населения ЦА достигла практически 80 млн. чел. при среднем приросте населения за последние 10 лет порядка 1 млн. чел. [5]. По прогнозам, к 2050 г. численность населения ЦА превысит 100 млн. чел. Уровень грамотности населения составляет почти 100%. Доля молодежи превышает 70% коллективного населения региона, т.е., население

региона помолодело. Если в 1990 г. средний возраст в ЦА был 34 года, то сегодня 28,7 года [6]. Согласно аналитическим исследованиям, цифровая грамотность в регионе находится в пределах почти 100%-ного уровня. Поэтому одним из триггеров успешного развития страны/региона (в данном случае по человеческому фактору) представляется молодое поколение, более восприимчивое к знаниям и инновациям, освоившее цифровые и компьютерные технологии. Молодых граждан отличает национальная идентичность и в то же время открытость ко всему новому, в том числе и новым технологиям. В силу этого регион ЦА можно представить идеальным пространством для осуществления инвестиций, аутсорсинга, кластеризации электронной коммерции, логистических центров, решения проблем устойчивого развития и коллективной безопасности (государственной, национальной, экономической, информационной, биологической и т.д.).

По оценкам МВФ, позитивный рост экономики РК несмотря на рост глобальной нестабильности и замедления темпов развития мировой экономики (санкционного противостояния, трансформации международных логистических цепочек, региональных конфликтов, инфляционного давления и т.д.) составил 4,9% [7]. В 2023 г. Также страна возглавила рейтинг по привлечению прямых иностранных инвестиций среди постсоветских стран. Далее по экономическому росту в регионе следуют Узбекистан, Туркменистан; достаточно позитивные параметры развития показывают Кыргызстан и Таджикистан.

В условиях кардинально и динамично меняющихся международных условий особое значение имеют, на наш взгляд, укрепление межрегионального и межстранового сотрудничества и выработка оперативного совместного реагирования на вызовы, риски, угрозы. В этом случае для ЦА важно иметь широко диверсифицированный набор союзников и партнеров в глобальном и межрегиональном масштабах, что предполагает сосуществование и взаимодействие многих стран не только в центрально-азиатском регионе, но и во всех регионах на принципах добрососедства и бесконфликтности.

По мнению многих аналитиков, интерес к региону ЦА обусловлен: а) изменением структуры отношений США и Китая; б) войной РФ в Украине; в) внутрирегиональными и -страновыми процессами. Для ЦА 2023 г., наверное, стал самым насыщенным по количеству встреч со странами-соседями по региону [8, 9] и саммитов в рамках «С5 + 1» (Китай, США, и страны Европы [10]).

Президенты РК и РУз с 2019 г. встречались лично 12 раз. В начале марта Президент РК К. Токаев встретился с Президентом Азербайджана И. Алиевым в Баку, чтобы укрепить и расширить торговые и транспортные соглашения.

Сегодня регулярно действует механизм консультативных встреч глав государств региона.

Кроме того, президенты стран ЦА регулярно посещают Пекин. Председатель КНР Си Цзиньпин лично неоднократно посещал Астану, Ташкент, Бишкек, Ашхабад и Душанбе для продвижения торговых и инвестиционных инициатив.

Все вышеприведенное свидетельствует о том, что ближнее и дальнее окружение ЦА ориентирует свою экономику и внешнюю политику на углубление налаженных связей (КНР, РФ) и расширение торгово-экономического сотрудничества (страны Европы, США, Турция, Иран и др.). Географическое местоположение ЦА, соседство с РФ и КНР объясняет их налаженные связи. Если в бытность СССР республики ЦА были экономически связаны с РФ цепочками поставок, то в последнее время ЦА снижает зависимость от РФ, создавая новую инфраструктуру, выйдя на новые рынки и перевозчиков и проводит многовекторную политику [11]. Как известно, долгий период интеграция осуществлялась под надзором РФ, сегодня для реальной интеграции стран ЦА, необходимо новое видение внутри стран ЦА, которые должны: расширять рамки взаимосотрудничества, изменить свои приоритеты во внешней политике, сосредоточиться на внутренних проблемах. При этом ключевыми вопросами являются взаимодействие внутри региона, рост товарооборота, взаимных инвестиций, развитие новых и расширение действующих платформ для взаимодействия, увеличение присутствия друг друга в рамках региона и др. Пока, как отмечают эксперты по странам ЦА, политические векторы и треки экономического развития все же смещены в сторону РФ и РФ остается важным партнером, но уже не крупнейшим импортером, экспортером или инвестором в ЦА.

Внешние кризисы обусловили признание мировыми лидерами и мировым сообществом значимости региона как единого целого, представленного независимыми странами в формате «С5». В новом миропорядке каждая страна ЦА выстраивает свою сбалансированную и диверсифицированную внешнюю политику с учетом новых экономических и политических реалий. Многовекторность внешних политик страны ЦА является основой обеспечения их коллективной

безопасности и развития каждой страны региона.

Внешние факторы, влияющие на ЦА, зависят от развития ситуации в Украине, Афганистане и Иране; согласно оценкам аналитиков ВБ и МВФ, в 2024 г. усилится дистанцирование стран ЦА от РФ. Внутренние факторы охватывают авторитарность власти, коррупцию, потенциальные природные катаклизмы/потрясения и их негативные последствия, финансовое бремя которых утяжелит развитие национальных экономик региона.

Суммируя изложенное, к основным факторам, влияющим на развитие стран ЦА, в целом можно отнести следующие (рис. 1):

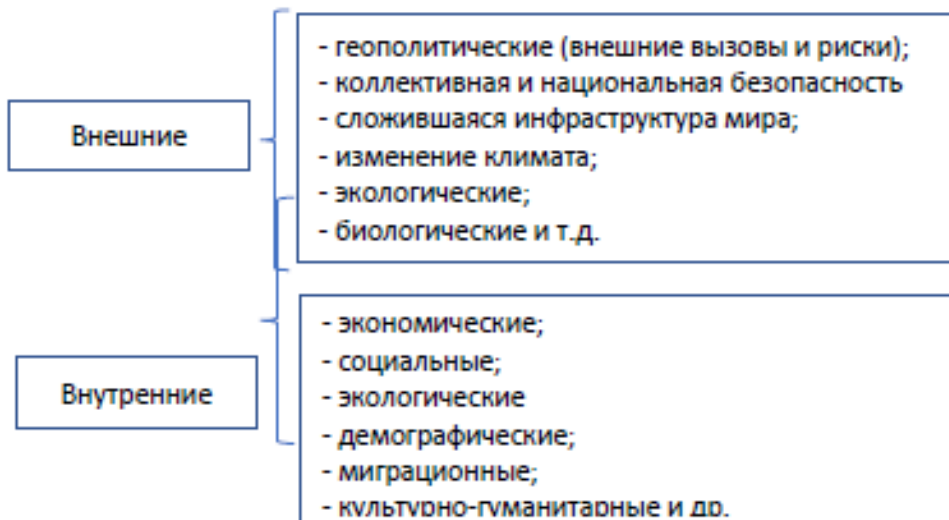


Рисунок 1 – Основные факторы развития стран ЦА
(Разработано авторами)

В числе внутренние факторов стоит выделить и изменения во внутренних политиках стран региона [8]:

1. Политическая трансформация в странах ЦА - началась с Узбекистана (2016 г.). Далее это произошло в Казахстане, Кыргызстане, Туркменистане; приближается к ним и Таджикистан.

Внутриполитические изменения, транзиты власти: смена первого поколения лидеров в ЦА, у второго поколения другое представление о роли региона в мире и роли их самих во внешней и внутренней политике. Возникает костяк из двух стран: Узбекистана и Казахстана, которые формально заявляют о демократизации, реформах, увеличении своего присутствия в мировой экономике, привлечении инвестиций, интеграции в мировое сообщество. Последнее обуславливает

необходимость интеграции, более тесного сотрудничества между собой. Обе страны все больше заявляют о партнерских направлениях и занимаются наращиванием сотрудничества друг с другом и с другими странами ЦА.

2. Внешний кризис – война в Украине (теракт в Москве и его последствия) и новое положение РФ в мире: она стала более изолированной, более токсичной, с ней сложно, для некоторых стран даже невозможно вести диалог. Если раньше: а) присутствие стран Запада в ЦА было через РФ, то теперь это невозможно; б) головные офисы диппредставительств/крупных компаний находились в РФ и отвечали за центрально-азиатский регион, то теперь нужно напрямую общаться с регионом, присутствовать в ЦА. И с точностью до наоборот – некоторые страны/ компании для того, чтобы поддерживать хоть какие-то контакты с РФ или находиться на российском рынке, сейчас это делают через ЦА.

Сегодня стоит вопрос о новой интеграции, формируемой на новых принципах, в других изменившихся условиях мироустройства. Речь идет об изменении роли ЦА в мировой политике с начала войны РФ с Украиной. Сегодня РФ заинтересована в еще большем сближении с регионом, западный мир и США меняют свои политические видения ЦА как целостного субъекта мира.

Анализ программ и моделей развития региона с целью минимизации рисков для стран-партнеров центрально-азиатского пространства выявили необходимость учета особенностей новой экономической реальности, а именно: тенденции глобальных трансформаций, санкционные противостояния, нарастание глобального политического и экономического кризисов, снижение экономического роста в глобальном измерении, разработка превентивных программ развития и т.д. Исходя из этого нами представлены основные вызовы, риски и угрозы для стран ЦА:

Таблица 2. Основные вызовы, риски и угрозы для стран ЦА

№	Риски, вызовы, угрозы	Последствия	Ответные меры воздействия
1	Отсутствие выхода к морю	Ограничивает торгово-экономический потенциал ЦА. Из-за высоких транспортных расходов ВВП стран, не имеющих выхода к морю, в среднем растет на 20% медленнее, чем могло бы быть.	В ответ на данный географический фактор, представляемый как определенный вызов, необходимо, чтобы: - глобальный бизнес должен активизировать и согласовывать действия по снижению рисков для стран ЦА через международные институты и международную инфраструктуру; - расширение транспортной инфраструктуры региона по всем направлениям

2	Несогласованность и нескоординированность программ в водно-энергетической сфере	ЦА имеет один из самых низких уровней эффективности водопользования в мире. Средняя эффективность использования воды - 2,5 долл./м ³ (гораздо ниже среднемирового показателя - 19,01 долл./м ³); - быстрый рост населения, особенно городского; - урбанизация; - развитие сельского хозяйства и промышленности; - нерациональное использование водных ресурсов региона	Во избежание негативных результатов данного фактора и его последствий для экономического развития стран региона необходимы: - комплексный, коллективный подход всех стран региона к эффективному и рациональному управлению водными ресурсами в ЦА; - устранение существующих недостатков возможно за счет усилий стран ЦА по разработке стратегических программ водопользования и -потребления; - завершение строительства канала Кош-Тепа (на территории Афганистана); - разработка и неукоснительное выполнение программ в сфере энергетики
3	Низкий уровень развития финансового сектора	ЦА нуждается в иностранных инвестициях в различные секторы экономик стран; - промышленность; - сельское хозяйство; - транспорт (автомобильный, железнодорожный, морской, речной); - транспортную инфраструктуру; - машиностроение; - логистику; - цифровые системы и др.	Решение проблем дефицита инвестиций, выступающих драйвером экономического роста в странах ЦА) во всех сферах, необходимых для: - решения социально-экономических проблем - прокладки новых железнодорожных маршрутов и контейнерных перевозок будут способствовать более эффективной интеграции в глобальные цепочки поставок и снижению транспортных расходов; - расширения Евразийской транспортной архитектуры за счет новых железных и автомобильных дорог (новые каспийские морские порты, аэропорты, транспортно-логистические центры, пункты пропуска через границу и др.); - развития транспортных коридоров в направлении Ирана и Туркменистана; - решения проблем тарифов, дефицита вагонов-хопперов и локомотивной тяги в регионе, - устранение узких мест по движению на межграницных стыках, повышение скорости разгрузки на станциях стран-импортёров; - реализации проектов с интеграционным эффектом в сферах транспортной инфраструктуры, цифровых систем, сельского хозяйства, промышленности и машиностроения. Также необходимо упрощение таможенных и пограничных процедур для динамичного развития региональных и внешнеторговых связей

4	Климатические изменения и последствия изменения климата	<ul style="list-style-type: none"> - страны ЦА относятся к числу наиболее уязвимых в мире к рискам вследствие изменения климата. - высокий уровень водного стресса, к 2040 г. в некоторых регионах ЦА он увеличится в 2,8 раза; - в регионе будет наблюдаться большее повышение температуры по сравнению со среднемировым показателем; - ускоренное таяние ледников, сокращение снежного покрова; - усиление опустынивания, деградация, засоление земель; - обезлесивание; - снижение биоразнообразия 	<p>Климатические изменения повлияют на все приоритетные секторы ЦА и могут стать потенциальным источником межстрановых конфликтов (трансграничные водные ресурсы, энергетическая политика, экономические взаимоотношения и -связи. Для решения климатических проблем необходимы: 1) эффективные национальные меры; 2) региональная интеграция стран региона; 3) разработка превентивных программ, связанных с изменением климата и смягчения последствий его изменения, а именно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - реализация проектов с интеграционным эффектом в сферах цифровых систем экологического направления, зеленой экономики, энергетики. в области устойчивого развития в соответствии с программами ООН и принципами ESG; - разработка государственных программ контроля и превентивных мер, связанных с устранением последствий проблем изменения климата; - согласование и координация действий стран ЦА по решению проблем и смягчения последствий изменения климата и адаптации к ним; - снижение риска бедствий вследствие изменений климата, представляющих угрозу устойчивому социально-экономическому развитию всех стран ЦА, а также жизни и благополучию населения; - проведение конструктивного диалога, обмена информацией и опытом, обсуждения ситуации в ЦА; - определения основных задач при усилении воздействия изменения климата, а также экстремальных погодных и климатических явлений; - необходимость сотрудничества в повышении эффективности защиты населения и территорий ЦА от чрезвычайных ситуаций, природного и техногенного характера» [12].
5	Приграничные конфликты	<ul style="list-style-type: none"> - между Кыргызстаном и Узбекистаном 	<p>Для разрешения и прекращения споров необходимо корректное и сбалансированное управление зонами приграничных конфликтов. предусматривающее:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проведение постоянных двусторонних диалогов и развитие сотрудничества, углубление связей между сторонами [13]; - использование региональных площадок, платформ и различных механизмов для обсуждения общерегиональных и двусторонних вопросов: экономики, миграции, использования водных и энергетических ресурсов, транспортных путей, решения вопросов безопасности и т.д.;

			<ul style="list-style-type: none"> - развитие и поддержка совместных инициатив по организации выставок, ярмарок, дней открытых границ; - проведение культурно-гуманитарных, религиозных мероприятий, встречи памяти исторических событий народов ЦА и т.д. - использование принципов и методов парадипломатии, народной дипломатии, приграничной дипломатии, а также приемов дипломатии простых вещей
<p>Вывод: Таким образом, несмотря на проблемы во внешней политике, связанные с войной РФ против Украины, водным спором с Афганистаном, пограничными конфликтами и др. страны региона регулярно встречаются для решения вопросов кооперации и интеграции. Для стран ЦА с целью обеспечения национальной безопасности стратегические цели и задачи должны учитывать приоритетность сохранения государственных и национальных интересов, суверенитета государств и обеспечения уровня жизни населения страны. Реализация данных направлений представляется основной внешней политикой государств региона ЦА и будет способствовать достижению целей взаимовыгодного сотрудничества и содействия в общерегиональной кооперации и интеграции. Это один из путей к созданию основ регионального жизнеобеспечения в условиях фундаментальных трансформаций, а также межстрановому выравниванию форм и моделей стратегического партнерства и взаимовыгодного сотрудничества стран-участниц.</p> <p>В условиях меняющегося мира для Казахстана и стран ЦА актуальной является необходимость оценки глобальных вызовов и трендов развития с учетом региональных и национальных особенностей их развития. При этом, на наш взгляд, правомерно создание институтов для решения совместных тактических задач и выработки стратегических направлений взаимодействия на перспективу, а также органов регионального уровня для совершенствования и корректировки программ (при необходимости решения непредвиденных проблем и ситуаций и принятия экстренных мер по их устранению) и планов по кооперации и интеграции во взаимосвязанных отраслях и секторах национальных экономик.</p>			

К основным трендам взаимодействия стран ЦА с внешним и внутренним окружением правомерно отнести анализ и оценку: а) тенденций и особенностей функционирования мирохозяйственной системы в условиях геополитической напряженности; б) возможностей интеграции и кооперации с учетом политического, экономического и цивилизационного форматов уровней развития стран-партнеров; в) предпосылок и возможностей усиления коллективной безопасности стран ЦА и др. При этом особое место занимают вопросы изучения регрессивных процессов экономического развития и их последствий (торговые войны, нарушение сложившихся товаровоспроизводящих цепочек производства, рост цен на ресурсы-товары-продукты-услуги, дестабилизация ресурсо-сырьевых и товарных рынков, ослабление систем безопасности в целом и т.д.).

Результаты

Для реализации приоритетов безопасности и развития стран центрально-азиатского региона необходимо усиление связей в условиях роста конкуренции стран региона за привлечение финансовых, инвестиционных, человеческих и др. ресурсов; либерализация внешней

торговли, освоение внешних рынков и т.д. Более того, это важно для реализации совместных проектов с высоким интеграционным эффектом практически во всех секторах промышленности, машиностроения, транспортной взаимосвязанности, логистики, цифровых систем, зеленой экономики и энергетики, агропромышленного комплекса, науки, культуры.

Нездоровая конкуренция между странами региона не позволяет эффективно использовать его потенциал, т.к. стимулирует их обособление и отчуждение, нарастание дифференциации по уровню развития, а также усиление рисков и угроз коллективной безопасности. В связи с этим речь идет о необходимости координации усилий стран центрально-азиатского региона в деле обеспечения их интеграции и кооперации, что обуславливает необходимость реальной оценки незадействованного потенциала экономик стран ЦА. В связи с этим правомерно привести лишь один пример: совокупный ущерб от неэффективного взаимодействия между странами ЦА только в гидроэнергетической сфере составил свыше 4,5 млрд. долл. в год (согласно расчетам ПРООН, ВБ, Швейцарского агентства по развитию и сотрудничеству) [14].

В этом случае для стран региона, на наш взгляд, необходим поиск новых экономических моделей развития и безопасности. При этом одним из возможных перспективных направлений является разработка совместных моделей модернизации и обновления национальных экономик в рамках инновационных и интеграционных программ и кооперационных связей с учетом новых угроз и вызовов. Формирование **нового подхода** регионального/межстранового/странового сотрудничества и взаимодействия должно учесть все аспекты экономического развития в следующем контексте:

- совершенствование внешних политик стран в части обеспечения национальной безопасности и предотвращения угроз и вызовов;
- разработка превентивных программ обеспечения коллективной безопасности (в т.ч. экономической, экологической, сетевой, биологической), а также мер противостояния рискам и угрозам и т.д.
- формирование пространственно-отраслевого каркаса новых моделей нацэкономик ЦА;
- повышение конкурентоспособности национальных экономик (диверсификация национальных экономик, изменение структуры экспорта-импорта, стимулирование спроса и продвижения отечественных товаров и услуг на внутренних рынках и выхода на

рынки третьих стран, создание благоприятной бизнес-среды в странах региона, создание условий для привлечения иностранных инвестиций);

- развитие транспортно-логистических сетей и систем на страново-региональном уровне;

- решение внутренних социальных проблем региона;

- обеспечение безопасности жизнедеятельности и охрана окружающей среды (включая водные проблемы, последствия изменения климата);

- консолидации усилий стран ЦА по разработке и реализации совместных программ развития региона по широкому спектру направлений (внешнеполитическому, социально-экономическому, устойчивому развитию, обеспечению коллективной безопасности, водопользованию, энергоэффективности и др.).

Несмотря на внешние угрозы, страны ЦА, географически расположенные между РФ, КНР и исламским югом (с его нестабильностью, процессами трансформации и государственного строительства и т.д.), согласно своей многовекторной политике следуют курсу многопрофильного партнерства и дву- и многостороннего сотрудничества в отношении третьих стран мира.

По мнению международных экспертов, определенная неустойчивость национальных экономик стран ЦА обусловлена вторжением РФ в Украину и вследствие этого беспрецедентными глубинными изменениями политического и экономического ландшафтов современного мироустройства. Это усиливает необходимость переориентации экономики ЦА в соответствии с инфраструктурным планом по укреплению связей между Востоком и Западом, включающей модернизацию портов на Каспии, развитие железных и автомобильных дорог между Западным Казахстаном и Узбекистаном.

Развитие комплексной стратегии взаимовыгодного сотрудничества стран ЦА на основе системного подхода охватывает все уровни и сферы развития общерегионального пространства. Сегодня перед странами ЦА стоят общие вызовы коллективной и национальной безопасности, поэтому важно развивать и укреплять регулярные контакты на всех уровнях, включая аналитические и научно-экспертные.

Заключение

Для обеспечения устойчивой стабильности и коллективной безопасности в регионе ЦА необходимы постоянные системные диалоги и скоординированные действия стран-участниц, что осуществимо через решение следующих задач:

- углубление многогранного, взаимовыгодного сотрудничества и взаимного доверия в интересах всех государств и народов региона ЦА;

- рост торговли между странами, улучшение ее структуры, расширение номенклатуры товаров-продуктов-услуг. Со своей стороны Казахстан может нарастить экспортные поставки в центрально-азиатские страны до 1 млрд. долл.; резервы имеются и у других стран региона;

- создание инфраструктуры в формате единой товаропроводящей сети, интегрированной в транспортные коридоры ЦА и включающей оптово-распределительные и агро-логистические центры для координации поставок товаров и продукции на внешние рынки, а также обеспечение внутренних рынков отечественной сельхозпродукцией;

- привлечение инвестиций в стратегически важные отрасли региональной экономики, прежде всего, в якорные инвестиционные проекты в гидроэнергетике, промышленности, добывающих отраслях, агропромышленного комплекса, транспорта и коммуникаций;

- расширение взаимовыгодного сотрудничества по развитию транспортных коммуникаций в ЦА (по оценкам ВБ, развитие транспортных коммуникаций в ЦА может обеспечить рост ВВП стран на 15%);

- разработка дорожных карт с целью улучшения взаимодействия и облегчения торго-экономических операций;

- поиск новых форматов сотрудничества во всех сферах экономик стран ЦА;

- выстраивание нового формата партнёрства со странами региона в рамках взаимодействия народов, принадлежащих к одной цивилизации, единой цивилизационной общности (наука, образование, культура, религия).

Таким образом, в жестких условиях кардинальных трансформаций мира с учетом их динамики и возможных негативных последствий мироразвития каждый субъект (регион, государство) мирового сообщества пытается сохранить свою региональную и государственную устойчивость. Это, в свою очередь, обуславливает необходимость оценки внешней и внутренней политики регионального и странового порядка и исходя из этого формирования нового

определения роли, места, значимости региона, каждого государства в общей системе международных координат в целом. При этом особое значение имеют изучение и анализ устойчивых системных связей в части многофакторного сотрудничества в международном и региональном масштабах, обеспечения национальной и коллективной безопасности стран, определения конфигураций их разновекторных политик, выявления внешних и внутренних рисков и угроз в условиях неопределенности. Иными словами, речь идет о разработке новой программы политических, экономических и социальных реформ каждой страны, скоординированной с внешнеполитическими целями и инициативами стран-партнеров по региону. В этом свете активизация политического, научного, экспертно-аналитического и бизнес-сообщества стран ЦА, организация и проведение консультативных и деловых встреч в рамках В2В, а также реализация решений и принятых программ действий позволит расширить традиционные рамки регионального и межстранового сотрудничества, противостоять рискам, угрозам и вызовам динамично меняющихся международных условий с тем, чтобы создать основу и фундамент коллективной и национальной безопасности всех субъектов центрально-азиатского пространства.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Итоги очередного регионального форума - совещания глав чрезвычайных ведомств стран Центральной Азии. <https://orient.tm/ru/post/70786/v-almaty-sostoitsya-13-j-centralno-aziatskij-torgovyj-forum>

[2] Экономический взгляд на сотрудничество Казахстана и стран Востока: анализ и перспективы (в порядке постановки и решения проблем) / под ред. Г.М. Дуйсена. – Алматы: Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова, 2021. – 208 с.

[3] USAID проводит 12-й ежегодный Центрально-Азиатский торговый форум в Казахстане 12 октября 2022. <https://kz.usembassy.gov/ru/usaids-hosts-the-12th-annual-central-asia-trade-forum-in-kazakhstan>

[4] Симеонидис Д. Региональная парадипломатия в Центральной Азии: новые возможности? <https://cabar.asia/ru/regionalnaya-paradiplomatiya-v-tsentralnoj-azii-novye-vozmozhnosti>

[5] Джурсунбек М. Цена победы на Digital Almaty-2024, или Как прогрессирует в Казахстане и Центральной Азии цифровая «зависимость». <https://ulysmmedia.kz/analitika/26466-tsena-pobedy-na-digital-almaty-2024-ili-kak-progressiruet-v-kazakhstane-i-tsentralnoi-azii-tsifrovaia-zavisimost/>

[6] Центрально-Азиатский Форум по безопасности и

сотрудничеству в Азии: Казахстан предлагает пути углубления сотрудничества и преодоления вызовов. <https://kisi.kz/ru/chentralno-aziatskij-forum-po-bezopasnosti-i-sotrudnichestvu-v-azii-kazahstan-predlagaet-puti-uglubleniya-sotrudnichestva-i-preodoleniya-vyzovov/>

[7] Лидер в Центральной Азии. Казахстан подводит итоги 2023 года // Аргументы и факты. - 2023. – 27.12.

[8] Умаров Т. У второго поколения лидеров Центральной Азии другое представление о роли региона в мире. <https://rus.azattyk.org/a/32750662>.

[9] Умная дипломатия и деловая хватка Центральной Азии 4 апреля 2024 г. // Казахстанская правда. – 2024.- 4.04.

[10] Сближая горизонты: укрепление сотрудничества между странами Центральной Азии и Центральной и Восточной Европы: Международная экспертная дискуссия. <https://cabar.asia/wp-content/uploads/2023/11/Policy-Brief-upd2-1.pdf> 20

[11] «Дистанцирование от России усилится». Что ждет Центральную Азию в 2024 году? <https://rus.azattyk.org/a/kazakhstan-media-review-what-awaits-central-asia/32753485.html>

[12] Дуйсен Г.М., Айтжанова Д.А., Джалилов З.Г. Внешняя политика центральноазиатских стран и новые глобальные трансформации Аналитическое исследование. – Алматы, 2020. – 92 с.

[13] Байсалов Э. Территориальные споры в Центральной Азии на пороге 30-летия независимости. <https://cabar.asia/ru/territorialnye-sporu-v-tsentralnoj-azii-na-poroqe-30-letiya-nezavisimosti>

[14] Бисенбаев А. Национальные интересы и внешняя политика // Мысль, 2020. - № 2. – с. 6-12.

REFERENCES

[1] Itogi ocherednogo regional'nogo foruma - soveshhanija glav chrezvychajnykh ведомств стран Central'noj Azii [Results of the next regional forum - a meeting of the heads of emergency departments of Central Asian countries]. <https://orient.tm/ru/post/70786/v-almaty-sostoitsya-13-j-centralno-aziatskij-torgovyj-forum>

[2] Ehkonomicheskij vzgljad na sotrudnichestvo Kazakhstana i stran Vostoka: analiz i perspektivy (v porjadke postanovki i reshenija problem) / pod red. G.M. Dujsena [An economic view of cooperation between Kazakhstan and Eastern countries: analysis and prospects (in the order of posing and solving problems) /]. – Алматы: Institut vostokovedenija im. R.B. Suleimenova, 2021. – 208 s.

[3] USAID provodit 12-ii ezhegodnyjj Central'no-Aziatskijj torgovyjj

forum v Kazakhstane 12 oktjabrja 2022 [USAID Hosts 12th Annual Central Asia Trade Forum in Kazakhstan]. . <https://kz.usembassy.gov/ru/usaids-hosts-the-12th-annual-central-asia-trade-forum-in-kazakhstan>

[4] Simeonidis D. Regional'naja paradiplomatija v Central'noj Azii: novye vozmozhnosti? [Regional paradiplomacy in Central Asia: new opportunities?]. <https://cabar.asia/ru/regionalnaya-paradiplomatiya-v-tsentralnoj-azii-novye-vozmozhnosti>. 24.04.2023

[5] Dzhursunbek M. Cena pobedy na Digital Almaty-2024, ili Kak progressiruet v Kazakhstane i Central'noj Azii cifrovaja «zavisimost'» [The price of victory at Digital Almaty-2024, or How digital “dependence” is progressing in Kazakhstan and Central Asia]. <https://ulysmidia.kz/analitika/26466-tsena-pobedy-na-digital-almaty-2024-ili-kak-progressiruet-v-kazakhstane-i-tsentralnoi-azii-tsifrovaia-zavisimost/>

[6] Tsentral'no-Aziatskiy Forum po bezopasnosti i sotrudnichestvu v Azii: Kazakhstan predlagayet puti uglubljenja sotrudnichestva i preodoleniya vyzovov [Central Asian Forum on Security and Cooperation in Asia: Kazakhstan proposes ways to deepen cooperation and overcome challenges]. <https://kisi.kz/ru/chentralno-aziatskij-forum-po-bezopasnosti-i-sotrudnichestvu-v-azii-kazahstan-predlagaet-puti-uglubljenja-sotrudnichestva-i-preodoleniya-vyzovov>

[7] Lider v Central'noj Azii. Kazakhstan podvodit itogi 2023 goda [Leader in Central Asia. Kazakhstan sums up the results of 2023] // Argumenty i fakty. – 2023. – 27.12.

[8] Umarov T. U vtorogo pokolenija liderov Central'noj Azii drugoe predstavlenie o roli regiona v mire [The second generation of Central Asian leaders has a different idea of the region's role in the world]. <https://rus.azattyk.org/a/32750662>.

[9] Umnaja diplomatija i delovaja khvatka Central'noj Azii [Smart diplomacy and business acumen in Central Asia] // Kazakhstanskaya Pravda. – 2024. - 4 aprelja.

[10] Sblizhaja gorizonty: ukreplenie sotrudnichestva mezhdu stranami Central'noj Azii i Central'noj i Vostochnoj Evropy: Mezhdunarodnaja ehkspertnaja diskussija [Bringing Horizons Together: Strengthening Cooperation between the Countries of Central Asia and Central and Eastern Europe International Expert Discussion]. <https://cabar.asia/wp-content/uploads/2023/11/Policy-Brief-upd2-1.pdf> 20

[11] «Distancirovanie ot Rossii usilitsja». Chto zhdet Central'nuju Aziju v 2024 godu? [“Distancing from Russia will intensify.” What awaits Central Asia in 2024?]. <https://rus.azattyk.org/a/kazakhstan-media-review-what-awaits-central-asia/32753485.html>

[12] Duisen G.M., Aitzhanova D.A., Dzhahalilov Z.G. Vneshnjaja

politika central'noaziatskikh stran i novye global'nye transformacii: Analiticheskoe issledovanie [Foreign policy of Central Asian countries and new global transformations: Analytical research]. – Almaty, 2020. – 92 s.

[13] Baysalov E. Territorial'nye spory v Central'noj Azii na poroge 30-letija nezavisimosti [Territorial disputes in Central Asia on the threshold of the 30th anniversary of independence]. <https://cabar.asia/ru/territorialnye-spory-v-tsentralnoj-azii-na-poroge-30-letiya-nezavisimosti> [in Russ.].

[14] Bisenbaev A. Nacional'nye interesy i vneshnjaja politika [National interests and foreign policy]. Mysl', 2020, № 2, S. 6-12 [in Russ.].

ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫ ТЕРЕҢДЕЙТУ ЖАҒДАЙЫНДА ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЛАРЫН БАҒАЛАУ ЖӘНЕ СЫН-ТЕГЕУРІНДЕРДІ ЖЕҢУ

*Дүйсен Ғ.М.¹, Айтжанова Д.Ә.²

*¹ экономика ғылымдарының докторы, доцент, ҚР ҒЖБМ ҒК Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан
e-mail: galyimzhan@inbox.ru

² экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, ҚР ҒЖБМ ҒК Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан
e-mail: diait@inbox.ru

Аңдатпа. Бұл жұмыста авторлар Орталық Азия (ОА) елдері арасындағы стратегиялық серіктестік пен өзара тиімді ынтымақтастықтың жеткілікті әлеуетін атап өтеді. Бүкіл аймақтың ұлттық экономикасының барлық дерлік салаларында орасан зор мүмкіндіктер мен ресурстар бар: өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, көлік және логистика, құрылыс, энергетика, экология, цифрландыру, ғылым, білім, мәдениет, креативті индустрия. Мақалада қазіргі геосаяси белгісіздік пен шиеленіс негізінде пайда болған аймақ елдерінің даму ерекшеліктері мен айырмашылықтары, олардың ортақ экономикалық және саяси мүдделері көрсетілген. Бұл ретте ұжымдық қауіпсіздікке қол жеткізу және Орталық Азияның экономикалық тұрақты дамуын қамтамасыз ету, тұрақсыз көпполярлы және тез өзгеретін әлемде олардың өзара тәуелділігі мен өзара байланысы мәселелеріне ерекше мән берілуде. Орталық Азия мемлекеттерінің ұлттық экономикаларының қауіпсіздігі мен тұрақталуын қамтамасыз ету екіжақты және көпжақты ынтымақтастық пен өзара іс-қимылды, атап айтқанда өнеркәсіптік және ауылшаруашылық кооперациясы мен интеграцияны нығайтуға, сауда, ғылым, көлік және логистика, білім беру салаларындағы байланыстарды кеңейтуге, ғылым мен мәдениет. Орталық Азия аймағының барлық елдерінің күш-жігерін үйлестіру

кезінде ішкі және аймақтық сипаттағы жүйелік проблемаларды бағалау қажеттілігі негізделеді. Заманауи әлемдік тәртіптің жаңа шындығына сүйене отырып, мемлекеттік реформаларды жүргізу, конструктивті және ақылды дипломатияның қағидаттарын, әдістері мен әдістерін пайдалана отырып, Қазақстан мен Орталық Азия елдері арасындағы сыртқы саяси ынтымақтастықтың ағымдағы бағыттарын дамыту қажеттілігі туындап отыр. негізгі бағыттары (саяси, экономикалық, экологиялық, ғылыми-сарапшылық, танымал және т.б.). Мақала авторларының пікірінше, бұл зерттеулер Орталық Азия кеңістігіндегі елдердің тіршілігін қамтамасыз ету және әлемдік дамудағы серпінді өзгерістер форматында тұрақтылық пен тұрақтылықты сақтау үшін жалпы өңірлік бірлескен саясатты құру үшін қажет.

Тірек сөздер: тәуекелдер, сын-қатерлер, Орталық Азия, Қазақстан, жүйелік проблемалар, ынтымақтастық, Орталық Азия аймағы, өзгермелі әлем

ASSESSMENT OF THE MAIN FACTORS OF CENTRAL ASIA DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF DEEPENING COOPERATION AND OVERCOMING CHALLENGES

*Duisen G.M.¹, Aitzhanova D.A.²

*¹Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, R.B. Suleimenov
Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan
e-mail: galyimzhan@inbox.ru

² Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, R.B. Suleimenov
Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan
e-mail: diait@inbox.ru

Annotation. In this work, the authors note the sufficient potential for strategic partnership and mutually beneficial cooperation between the countries of Central Asia (CA). Almost all sectors of the national economies of the entire region have enormous opportunities and resources: industry, agriculture, transport and logistics, construction, energy, ecology, digitalization, science, education, culture, creative industry. The article highlights the features and differences in the development of the countries of the region, their common economic and political interests, emerging on the basis of modern geopolitical uncertainty and tension. At the same time, special importance is given to the issues of achieving collective security and ensuring economically sustainable development of Central Asia, their interdependence and interconnectedness in an unstable multipolar and rapidly changing world. Ensuring the security and stabilization of the national economies of the Central Asian states is based on strengthening bilateral and multilateral cooperation and interaction, in particular industrial

and agricultural cooperation and integration, expanding ties in the fields of trade, science, transport and logistics, education, science and culture. The necessity of assessing systemic problems of an intra-country and regional nature when coordinating the efforts of all countries of the Central Asian region is substantiated. Based on the new reality of the modern world order, the need for government reforms is dictated, the development of current areas of foreign policy cooperation between Kazakhstan and the Central Asian countries using the principles, techniques and methods of constructive and smart diplomacy, including the main directions (political, economic, environmental, scientific-expert, popular, etc.). According to the authors of the article, these studies together are necessary for building a region-wide joint policy for the life support of the countries of the Central Asian space and maintaining stability and sustainability in the format of dynamic changes in world development.

Keywords: risks, challenges, Central Asia, Kazakhstan, systemic problems, cooperation, Central Asian region, changing world

Статья поступила 15.05.2024

УДК 327.7

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.017>

МРНТИ 11.25.40

НЕООСМАНИЗМ И ЭВОЛЮЦИЯ ПРИОРИТЕТОВ ТУРЦИИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

***Ермекбаев А.А.¹, Екибасова Ж.М.², Киикбай М.К.³**

***¹ Phd, и.о.доцента, Казахский национальный университета**

им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан

e-mail: adilbekea@gmail.com

² докторант, Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова

КН МНВО РК, Алматы, Казахстан,

e-mail: zhadyrayekibassova@gmail.com

³ докторант, Казахский национальный университет

им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан

e-mail: moldirkiikbay@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматривается идеологическая основа внешней политики Турции на рубеже XX–XXI вв, что способствовала росту активности в региональных делах и эволюции

приоритетов страны. В последние годы эксперты часто используют термин «неоосманизм» Турции, в качестве ключевого фактора успешного расширения влияния в Центрально Азиатском регионе, не смотря на явное геополитическое преимущество России и Китая. Концепция неоосманизма, идеологом которой считается Ахмет Давутоглу, подразумевает взаимосвязь внешней политики современной Турции с историческим наследием османов и её ориентацию на усиление политического влияния во всех регионах, входивших ранее в состав Османской империи с учетом современных реалий. Авторы анализируют разные трактовки и осмысления термина на ряду с другими параллельными идеологемами, используя сравнительно-сопоставительный метод.

В исторической ретроспективе окончание биполярного миропорядка и распад СССР содействовало заполнению Турцией вакуума в новых суверенных государствах в постсоветском пространстве, используя общие религиозные, культурные и этнические связи с регионом. Политическое и экономическое устройство Турции предлагалось в качестве модели для данных тюркских республик. Распространение «турецкой модели», сочетающей в себе «умеренный ислам, принципы демократий, права человека и свободную рыночную экономику», поддерживалось со стороны Запада, а сближение с постсоветскими тюркскими государствами должно было бы подчеркнуть стратегическую важность Турции как «ворот» в Евразийский хартленд.

На современном этапе прокламации об общих исторических корнях, подкрепленные реальными культурно-гуманитарными проектами тюркского сотрудничества, создают благоприятную почву для трансформации стратегической экспансии в основе которой лежат прагматические региональные осязаемые интересы и стремления к взаимной выгоде.

Ключевые слова: Турция, Центральная Азия, неоосманизм, идеологическая основа, кемализм, внешняя политика, Турецкая модель, геополитические приоритеты

Основные положения

Неоосманизм является концепцией внешнеполитической деятельности современной Турции, которое направлено на усиление геополитического влияния страны на территории бывшей Османской империи и за его пределами. В последние годы Турция

пережила значительные политические изменения, что привело к remodelированию, расширению геополитических приоритетов и увеличению активности в Центрально Азиатском регионе.

Эта эволюция в свою очередь продемонстрировала стремление Турции укрепить свои позиции в ключевом регионе континента, где сходятся интересы также и других крупных региональных лидеров как Россия, Китай, Иран и Индия.

Введение

Первые признаки влияния «неоосманизма» на Центрально Азиатский вектор внешней политики Турции были замечены незамедлительно после распада Советского союза, где Турция сразу предприняла шаги по признанию ново суверенных государств. Последние десятилетия Турция прилагала все усилия чтобы укрепить эти отношения, начиная с общих культурных проектов, с переходом на тесное экономическое сотрудничество.

Турция смогла достичь ощутимых результатов в короткое время, установив положительные отношения со странами Центральной Азии, как Казахстан, Узбекистан, Кыргызстан и т.д.

К примеру, в 2023 году президент Турции Р.Т.Эрдоган посетил Астану для участия в X юбилейном саммите Организации тюркских государств, не оставил без внимания и Туркменистан, Узбекистан. Эти поездки свидетельствуют о значительном интересе Турции в этом регионе.

Целью статьи является исследование неоосманизма и его влияния на эволюцию внешнеполитических приоритетов Турции в Центрально Азиатском регионе на протяжении XX-XXI веков.

Описание материалов и методов

В данной статье рассматриваются материалы и методы, использованные для исследования неоосманизма и его влияния на эволюцию приоритетов Турции в Центральной Азии.

В качестве материалов были использованы исследования и работы по истории, политике и экономике региона отечественных (Лаумуллин М.), российских (Мамедов И.М., Аватков В.А., Эргашев А.С., Гришин О.Е.) и зарубежных авторов (Barchard D., Uzer U., Wastnidge E., Dias J.C. Dos Santos). Также были включены материалы с Официального Пресс центра МО РК.

Для полного раскрытия концепции неоосманизма был использован метод сравнительного анализа. Метод исторического анализа использовался для изучения исторического развития региона, а также взаимосвязей и взаимодействия между различными государствами и культурами. Приоритеты Турции в Центральной Азии рассматривались в контексте геополитической ситуации и взаимоотношений с другими странами и регионами.

Результаты

Исторические корни неоосманизма, развитие и трансформация

Турция – это уникальная страна, географические особенности которой ставят ее между двумя континентами. Пролив Босфор, пожалуй, самый известный пример того, что демонстрирует «географическую неоднозначность» страны, поскольку она расположена между Европой и Азией.

Эта специфичность имела влияние на всю историю страны, особенно на многонациональную и имперскую Османскую империю, которая в то же время отражала отличительные черты Запада и Востока одновременно. Отсюда и исходит особый интерес к изучению концепции «неоосманизма», которая стала основой современной внешней политики Турции.

Данный термин почти совпадает с османизмом XIX века. Оба термина имели одинаковую цель – укрепление имперской власти. При османизме было стремление сохранить уже имеющую власть, а сейчас речь идет о возрождении Османского духа и укреплении роли страны в региональных событиях.

Как отметил Мамедов И.М. ученые по-разному интерпретируют данный термин «неоосманизма», но это слово наиболее подходяще к современной внешне политической деятельности страны [1, с.128-139]. Дэвид Берчард впервые упомянул «неоосманизм» в своей книге «Turkey and the West» в 1985 году для описания активных действий страны по расширению влияния на соседние страны, используя «мягкую силу», что включало в себя сотрудничество в гуманитарной и экономической сфере. [2, с.57].

К созданию идеологии были привлечены турецкие политические и геополитические мыслители националистических идеологий.

Турецкий учёный Умут Узер отмечает, что неоосманизм касается не прошлого, а именно текущей ментальной карты идентичности и общества страны. Он выделяет идеологические, сентиментальные и

функциональные аспекты доктрины [3, с.279].

Омер Ташпинар отрицает имперский окрас концепции «неоосманизма» Турции, выполняя лишь роль некоего инструмента для утверждения законного места страны в роли регионального лидера [4, с.16].

Внешнеполитический дискурс феномена Турции продолжается годами, привлекая внимание мирового сообщества. Это еще раз доказывает уникальную идентичность страны с непростой историей и народом.

Власть страны и ведомства официально не упоминают в своих концепциях и доктринах концепцию «неоосманизма», многие эксперты признают данную концепцию как идеологическую основу внешней политики страны.

Данная неофициальная доктрина развивалась параллельно с другими идеями внешней политики, которые каким-то образом коснулись друг друга и в итоге развилась концепция «неоосманизма» в отношении Центральной Азии:

Таблица 1. Основные идеологии Турции

Османизм	Кемализм	Пантюркизм	Панисламизм	Пантуранизм
Идеология национальной идентичности, выдвинутая в последние годы существования Османской империи.	Идеология турецкой национальной модернизации, выдвинутая Кемалем Ататюрком.	Интеграция тюркских государств на основе этнической, языковой и религиозной близости	Идеология о духовном единстве мусульман всего мира вне зависимости от социальной, национальной или государственной принадлежности	Мифическая историческая общность тюркских народов во всем ареале их распространения от Байкала до Балкан

Турция пережила множество революционных политических переворотов в своей истории. Мустафа Кемаль Ататюрк стремился следовать западным ценностям, чтобы в итоге вступить в Европейский союз. Он следовал мирному курсу, чему свидетельствует его слова «Мир дома, мир во всем мире» [5, с.30]. Аннексия провинции Хатай

в 1939 году и операция на Кипре в 1974 году продемонстрировала приверженность Турции к защите своих этнических родственников. Кроме того, Турция установила доверительные отношения с Россией и Грецией в 1920-1930 годах и принимала действия по созданию региональных организации. Были замечены первые признаки того, что страна поддерживала многосторонность в разрешении конфликтов.

Поэтому основным намерением кемалистов изначально было разобраться с тем, что они принимали за основные «угрозы» своей модели: а) Ислам как политический инструмент; и б) курдский национализм, который стал фундаментальным вопросом внешней политики Турции в то время.

В первой половине XX века кемалисты не стремились расширить турецкое влияние на территориях бывшей Османской империи, а также устанавливать региональное влияние. Вместо этого они пытались вестернизировать Турцию и сблизиться с Западным блоком, придерживаясь связи с Организацией Североатлантического договора (НАТО). Тем не менее, несмотря на все попытки западных модернизаторов Турции оторвать страну от ее дореспубликанской имперской истории, идеи и воспоминания о роли Турции в Османской империи, как центре мусульманской религии, продолжали оказывать непреходящее влияние на турецкий электорат. Религиозная мотивация большинства граждан Турции всегда была открыта для манипуляций со стороны политических лидеров, исповедующих самую разную приверженность ценностям ислама, от бывших премьер-министров Т.Озала и Н.Эрбакана до нынешнего президента Р.Т.Эрдогана. Однако окончание периода холодной войны оказало радикальное влияние на геополитику Запада. Классическая геополитическая основа «холодной войны», основанная преимущественно на военной безопасности, закончилась для Запада, который вряд ли смог найти место для Турции в новой архитектуре безопасности.

Политика Турции по отношению к своим соседям всегда драматична и может быть объяснена только слиянием международных, региональных и внутренних факторов. Периодические смены на международном и региональном уровне, происходящие после распада СССР, привели к трансформации общей внешней политики Турции. США и Запад пытались заполнить геополитический вакуум в Евразийском Хартленде, сделать Турцию модельной страной, которая сочетает в себе «умеренный» ислам с секуляризмом в этом регионе. Поэтому идея называлась «Турецкой моделью».

Однако в последующие десятилетия внешняя политика Турции

через медленный переход, направлялась в Юго-Западную Азию и Северную Африку. Это изменение было вызвано тремя основными причинами: зарождающаяся геополитика в 1960-е годы, недовольство кемалистской элиты отношением Запада, особенно из-за отсутствия поддержки во время конфликта с Кипром и отказ от вступления Турции в Европейский Союз. Кроме того, появление нового происламского среднего класса в турецком обществе с 1970-х годов также сыграли значительную роль в этой трансформации.

Столкнувшись с переосмыслением турецкого национализма, новые намерения начали пробуждать свой политический класс в отношении внешней политики. Неоосманизм предстает как всеобъемлющая, более прагматичная и либеральная, стремящийся к большей автономии по отношению к Западу. Неоосманский подход учитывает исторические границы, ценя исламско-османское наследие и позиционируя Турцию как регионального лидера [6, с.12-13].

Турецкие ученые приписывают умеренное начало неоосманизму во внешней политике Турции правительству Тургутта Озала в конце 1980-х годов.

Хотя Озал не был антикемалистом и сохранял лояльность к Западу, он признал потенциал общего историко-культурно-религиозного наследия среди тюркских народов для расширения геополитического влияния Тюрков. В этот период произошла реструктуризация Организации Экономического сотрудничества, в составе Турции, Пакистана и Ирана.

Страны Центральной Азии и Турция: развитие отношений

Геополитическое влияние Турции в Центральной Азии становится очевидным в результате реализаций программ и проектов развития после обретения независимости стран региона, особенно в экономической и торговой сфере. Эти планы постепенно расширялись и охватили другие сферы отношений, такие как политические, культурные, образовательные и даже военные.

После окончания биполярного мира налаживание отношений с постсоветскими республиками (Таблица 2 – Среднеазиатский регион и Турция) Центральной Азии превращается в одну из приоритетных векторов внешней политики Турции, потому что это предполагало решить ряд геополитических проблем. В этот период «Турецкое агентство по сотрудничеству и развитию» играет существенную роль в организации. Как отметил Мурат Лаумуллин «Стимулирующую роль в появлении и активизации этих организаций сыграли заявления лидеров Турции. Экс-президент

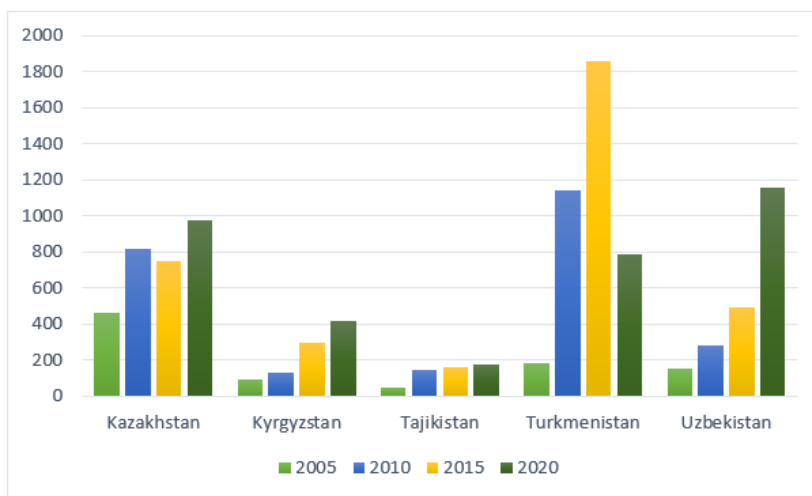
Тургут Озал провозгласил тогда XXI век «веком Турции», а премьер–министр Сулейман Демирель рассуждал о турецком мире от Адриатики до Великой китайской стены и о Турции как о «культурном центре и историческом магните для ново суверенных государств» [7].

Таблица 2. Среднеазиатский регион и Турция



Источник: <https://galimzyanovamadina.tilda.ws/2>

Турция активно развивает деловые отношения со странами Центральной Азии. За годы независимости этих стран инвестиции турецких компаний перевалили 10 млрд. долларов. Товарооборот только с Казахстаном достиг 6,3 млрд долларов в 2022 году, что сделало Турецкую Республику четвертым по этому показателю партнером Казахстана. Объем экспорта и импорта в Таблице 3 еще раз доказывает растущее сотрудничество Турции с Центрально Азиатским регионом. [8, с. 442].



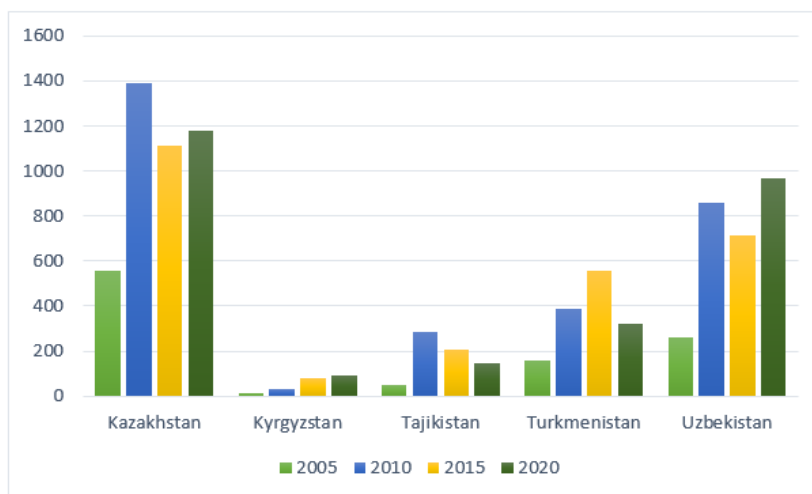


Диаграмма 1 - Экспорт и импорт между Турцией и странами Центральной Азии

Источник: <https://www.eurasian-research.org/>

Турция оказывает свое влияние через Турецкое агентство сотрудничества и координации, способствуя социально-экономическому развитию страны. В Докладе о содействии развитию за 2021 год такие страны, как Казахстан и Кыргызстан выделяются как основные бенефициары Турецкой помощи. Кроме того, Турция оказывает поддержку в различных секторах таким странам, как Узбекистан, Таджикистан и Туркменистан, охватывая от дарения катафалков до модернизации учреждений образование и здравоохранение, а также содействие женскому предпринимательству.

В свою очередь, Организация тюркских государств, созданная в 2009 г., его основной целью является стимулирование экономического и технического сотрудничества, в дополнение к оценке исторических и культурных элементов. По сути, эта организация была важна для Турции для укрепления партнёрства в торговле со странами Центральной Азии.

Эта стратегия была выгодна и важна для консолидации влияния Турции в экономической сфере Центральной Азии. Не случайно в настоящее время Турция занимают шестое место по импорту и экспорту среди крупнейших торговых партнёров Казахстана [9], третий по величине импортер узбекской продукции и второй по величине инвестор в Кыргызстане.

Кроме того, Министерство связей в культурно-просветительской сфере турки расширили свою геополитическую деятельность посредством постепенного внедрения в повседневную практику Центральноазиатского общества. Такое объединение впервые происходит с созданием Объединенного управления турецкой культуры и искусства.

Основной целью компании Тюрксой, основанной в 1993 году, было укрепление сотрудничества в культурной и художественной сферах тюркского мира. На практике основной функцией этого организма была распространение тюркской культуры в Средней Азии и на Кавказе, что исторически были территорией с сильным российским влиянием.

На протяжении многих лет Тюрксой играл роль моста культурных, рекламных мероприятий по популяризации литературных, музыкальных и так называемого «турецкого мира» среди стран-членов. В 2019 году и в 2020 году соответственно Ош (Кыргызстан) и Хива (Узбекистан) выбраны «культурными столицами тюркского мира». В 2025 году Актау станет культурной страной тюркского мира.

Образование было вторым «направлением», принятым для распространения турецкого языка в Средней Азии. В 1990-е годы сотрудничество и Турецкая координация предпринимала меры по обеспечению распространения информации, в том числе посредством частных школ турецкого языка в странах региона и обеспечивала стипендиями студентов университетов Центральной Азии для обучения по обмену в Турции.

Правительство Турции финансирует международную стипендиальную программу Türkiye Bursları по обучению в докторантуре, магистратуре и бакалавриате. В текущем году Турция планирует принять больше четверти миллиона иностранных студентов больше, чем из 100 стран мира. Одновременно растет и количество вузов: по словам президента Эрдогана, с 2002 по 2021 год число учебных заведений в стране возросло с 76 до 207, и число учащихся в них – с 1,6 млн до 8,4 млн. [10, с.323].

Правительство Турции также участвовало в создании университетов в Кыргызстане (Университет Манас), Казахстане (Университет Ахмета Яссауи) и в Туркменистане (Турецко-Туркменский университет, преобразованный в Огужанский инженерно-технологический университет). Во время визита в

Узбекистан в 2022 году президент Турции Эрдоган заявил, что в скором времени в Узбекистане также может появиться турецко-узбекский университет.

Наконец, последняя сфера, используемая для турецкой геополитической экспансии в Центральной Азии находится в зоне обороны. С 1993 года Турция экспортирует военную технику для вооруженных сил Центральной Азии, оказывает техническую помощь и обеспечивает военное образование офицеров. Более того, в последние годы Турция и страны Центральной Азии укрепили партнерство в сфере разведки, как правительственной, так и военной. 385 человек из Казахстана, 1300 человек из Туркменистана, 425 человек из Узбекистана, 400 человек из Кыргызстана прошли обучение у турецких военных инструкторов [11, с.441].

Экспорт военной техники Турции в Среднюю Азию в последние годы возросла, что обусловлено модернизацией вооруженных сил региона. Центральная Азия стала привлекательным рынком для Турецкой ВПК.

В период с 2022 по 2023 год Турция продала шесть беспилотных летательных аппаратов пилотируемые «Байрактар ТБ-2» и «Анка» в Киргизию. В сентябре 2022 года беспилотный летательный аппарат «Байрактар ТБ-2» был использован во время кыргызско-таджикского пограничного конфликта, продемонстрировав свою важность для Оборонной системы Кыргызстана. В Туркменистан было продано фрегат, два дрона, 10 патрульных кораблей и 28 противоминных машин. Эти элементы, связанные с сотрудничеством в совершенствовании военных доктрин войск Центральной Азии, также способствуют укреплению связей и позиций стран Центральной Азии.

В прошлом году в рамках государственного визита Президента Республики Казахстан Касым-Жомарта Токаева в Турецкую Республику, министра обороны Казахстана генерал-полковник Руслана Жаксылыкова провел встречу с министром обороны Турции Хулуси Акаром.

Обсуждение

Метаморфозы в мироустройстве и пространственные трансформации произошедшие в Восточной Европе, на Кавказе и в Средней Азии, в конце XX века, предоставили Турции интересную

возможность расширить свои геополитические горизонты. В отличие от дипломатии, практически ограничиваясь Западом и имея почти неограниченное влияние кемализма, «обновленное» неоосманское видение, хотя и находившееся в зачаточном состоянии в период эпохи Озала, была центральной осью турецкого геополитического усиления.

В этот период концепция неоосманизма стала одним из основ отношений между Турцией и такими странами, как Македония, Босния, Косово, Албания, Азербайджан, Грузия и страны Центральной Азии, в особенности Казахстана, Узбекистана, Туркменистана и Кыргызстана, где Турция стимулирует культурный мост между странами так называемого «турецкого мира» [12].

Необходимо подчеркнуть, что, несмотря на различия с кемализмом, неоосманизм, не имеет намерение исламизировать внешнюю политику Турции и даже подвергать сомнению достижения Турецкой Республики, основанной Ататюрком. В действительности неоосманизм стремится «сбалансировать и расширить горизонты кемализма и его чрезмерную одержимость западной идентичностью и траекторией Турции».

Внешняя политика Турции при Партии справедливости и развития, пришедшей к власти в 2002 году, выбрала исламистское направление в лице лидера Реджеп Тайип Эрдогана. Его подход привел к созданию Новой Турции и нового регионального международного порядка. Эрдоган выступал со словами «Мир больше чем пять», тем самым открыто показывая, что Турция против того, что только пять стран являются постоянными членами Совета Безопасности ООН и предлагал увеличить количество до двадцати [13].

После «холодной войны» турки с пересмотренной стратегией стали игроками, которые пытались установить определенное геополитическое влияние в Центральной Азии. Однако они были не одни. Китайцы, русские, иранцы, Саудовцы, европейцы и американцы также имели в этом свои интересы, и предпринимали усилия для достижения собственных целей.

Западные страны активно поддерживали внедрение «турецкой модели» для ново суверенных государств Центральной Азии. Эта идея включала принципы светского государства, демократических ценностей и рыночные экономические отношения. Тем самым Запад пытался получить доступ к геостратегическому региону.

Первоначальная ставка на быстрое восприятие Анкары как старшего брата была в штыки воспринята тогдашними лидерами республик Центральной Азии [14, с.90].

Таким образом Турция в результате трансформации своей внешнеполитической деятельности переходит от использования «мягкой силы» в Центральной Азии на экономическое, политическое и военное сотрудничество. Хотя роль Турции как регионального лидера растет и отношения со всеми странами Центральной Азии налаживаются, надо помнить и о других его стратегических партнерах. Безусловно, Турция во главе своего лидера Эрдогана стремится создать сильную организацию как Европейский союз среди тюркоязычных стран, где главным связующим звеном будет она сама.

Заключение

Концепция неоосманизма как направление турецкой геополитики не получил широкого признания в мире. Партия справедливости и развития официально не подтверждает связь данной концепции с текущей внешней политикой Турции. Ахмет Давутоглу, наставник стратегической глубины, которая в настоящее время служит идеологическим компасом политики МИД Турции уже заявил в интервью, что не считает себя «неоосманом». Давутоглу утверждает, что Турция осуществляет «гуманитарную дипломатию».

Некоторые эксперты утверждают, что Турция сосредоточена на установлении влияния в конкретных областях, таких как Юго-Западная Азия, вместо расширения своего влияния на территориях бывшей Османской империи, что расходится с неоосманской предпосылкой. Более того, неоосманизм также рассматривается как экспансионистская идея некоторых политических групп. Однако, «неоосманизм не стремится ликвидировать государственные границы», скорее, способствует «макроидентичности».

Хотя неоосманизм официально не провозглашается элитой правительства, он оказывает существенное влияние на сближение Тюркских стран «турецкого мира». Однако Центральная Азия – не единственный регион, который определяет геополитические действия Турции. Страна активнее позиционирует себя в других частях мира, таких как Юго-Западная Азия, Северная Африка и Балканы. Отношения со странами Центральной Азии – это лишь одна часть из более широкой картины внешней политики Турции.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Мамедов И.М. К вопросу о внешнеполитической доктрине Турции: между Европой и Азией // Научно-аналитический вестник ИЕ РАН. – 2022. - №2. - С. 128-139. <https://doi.org/10.15211/vestnikieran22022128139>
- [2] Barchard D. Turkey and the West (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003397090>
- [3] Uzer U. Conservative Narrative: Contemporary Neo-Ottomanist Approaches in Turkish Politics // Middle East Critique. – 2020. - № 29(3). – P. 275-290ю <https://doi.org/10.1080/19436149.2020.1770444>
- [4] Wastnidge E., Imperial Grandeur and Selective Memory: Re-assessing Neo-Ottomanism in Turkish Foreign and Domestic Politics // Middle East Critique. -2019. - № 28(1). – P.7-28, <https://doi.org/10.1080/19436149.2018.1549232>
- [5] Uzer U. Glorification of the Past as a Political Tool: Ottoman history in contemporary Turkish politics // The Journal of the Middle East and Africa. – 2018.- № 9(4). – P. 339-357. <https://doi.org/10.1080/21520844.2018.1539063>
- [6] Аватков В.А. Внешнеполитическая идеология Турецкой Республики при правлении Партии справедливости и развития: дисс. ... к.п.н.- М., – 2013. С. 12-13.
- [7] Лаумуллин М. Турция и Центральная Азия. <https://carnegieendowment.org/2012/10/22/ru-pub-49758>
- [8] Джакупов Т. Центральная Азия во внешнеполитической концепции Турции // Постсоветские исследования. – 2018. - Т. 1. № 5. <https://cyberleninka.ru/article/n/tsentralnaya-aziya-vo-vneshnepoliticheskoy-kontseptsii-turtsii/viewer>
- [9] Официальный Пресс центр МО РК. 22.05.2022. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mod/press/news/details/368784?lang=ru>
- [10] Эргашев А.С., Гришин О.Е. Образовательная политика Турции в Центральной Азии // Проблемы постсоветского пространства. – 2022. - № 9(3). - С.319-326, <https://www.postsovietarea.com/jour/article/view/354/318>
- [11] Джакупов Т. Центральная Азия во внешнеполитической концепции Турции // Постсоветские исследования. – 2018. - Т.1. № 5. <https://cyberleninka.ru/article/n/tsentralnaya-aziya-vo-vneshnepoliticheskoy-kontseptsii-turtsii/viewer>
- [12] Dias J.C. Dos Santos. Neo-Ottomanism and Turkey's growing geopolitical influence in Central Asia // RG - Revista de Geopolítica. – 2023. - № 14 (2). – P. 1-15. <https://hal.science/hal-04168983/document>

[13] Erdoğan: Dünya Beşten Büyüktür [Erdoğan: World Is Bigger Than Five] // Al Jazeera Turk. – 2024. - September 24.

[14] Yermekbayev A.A., Zhumatay G., Altynbek A. Central Asia in the foreign policy of Iran and Turkey // Central Asia's Affairs. – 2023. - № 2. – C.90. <https://doi.org/10.52536/2788-5909.2023-2.04>

REFERENCES

[1] Mamedov I.M. K voprosu o vneshnepoliticheskoy doktrine Turcii: mezhdud Evropoj i Aziej [On the issue of Turkey's Foreign Policy Doctrine: between Europe and Asia]. Nauchno-analiticheskij vestnik IE RAN, 2022, № 2, pp. 128-139. <https://doi.org/10.15211/vestnikieran22022128139> [in Russ.].

[2] Barchard D. Turkey and the West (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003397090>

[3] Uzer U. (2020). Conservative Narrative: Contemporary Neo-Ottomanist Approaches in Turkish Politics // Middle East Critique, 29(3), -2020, c. 275-290, <https://doi.org/10.1080/19436149.2020.1770444>

[4] Wastnidge E., Imperial Grandeur and Selective Memory: Re-assessing Neo-Ottomanism in Turkish Foreign and Domestic Politics // Middle East Critique, -2019, 28(1), c.7-28, <https://doi.org/10.1080/19436149.2018.1549232>

[5] Uzer U. Glorification of the Past as a Political Tool: Ottoman history in contemporary Turkish politics. The Journal of the Middle East and Africa, 2018, 9(4), p.339-357, <https://doi.org/10.1080/21520844.2018.1539063>

[6] Avatkov V.A. Vneshnepoliticheskaya ideologiya Turetskoy Respubliki pri pravlenii Partii spravedlivosti i razvitiya: diss. ... k.p.n Foreign policy ideology of the Turkish Republic under the rule of the Justice and Development Party: dissertation. ... Ph.D.- M., – 2013. S. 12-13 [in Russ.].

[7] Laumullin M. Turcija i Central'naja Azija [Turkey and central Asia]. <https://carnegieendowment.org/2012/10/22/ru-pub-49758> [in Russ.].

[8] Dzhakupov T. Central'naja Azija vo vneshnepoliticheskoy koncepcii Turcii. Postsovetskie iisledovanija [Central Asia in Turkey's foreign policy concept. Postsovetskie research]. 2018, T1. N 5. <https://cyberleninka.ru/article/n/tsentralnaya-aziya-vo-vneshnepoliticheskoy-kontseptsii-turtsii/viewer> [in Russ.].

[9] Oficial'nyj Press centr MO RK [The official Press Center of the Ministry of Defense of the Republic of Kazakhstan]. 22.05.2022. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mod/press/news/details/368784?lang=ru> [in Russ.].

[10] Jergashev A.S., Grishin O.E. *Obrazovatel'naja politika Turcii v Central'noj Azii* [Turkey's educational policy in Central Asia]. *Problemy postsovetskogo prostranstva*, 2022, N 9(3), p.319-326 <https://www.postsovietarea.com/jour/article/view/354/318> [in Russ.].

[11] Dzhakupov T. *Central'naja Azija vo vneshnepoliticheskoj koncepcii Turcii* [Central Asia in Turkey's foreign policy concept]. *Postsovetskie issledovanija*. – 2018, T1. 5. <https://cyberleninka.ru/article/n/tsentralnaya-aziya-vo-vneshnepoliticheskoj-kontseptsii-turtsii/viewer> [in Russ.].

[12] Dias J.C. Dos Santos. *Neo-Ottomanism and Turkey's growing geopolitical influence in Central Asia*. *RG - Revista de Geopolítica*, 2023, N 14 (2), 1-15. <https://hal.science/hal-04168983/document>

[13] “Erdoğan: Dünya Beşten Büyüktür” [Erdoğan: World Is Bigger Than Five], *Al Jazeera Turk*, 2024, September 24.

[14] Yermekbayev A.A., Zhumatay G., Altynbek A. *Central Asia in the foreign policy of Iran and Turkey*. *Central Asia's Affairs*, 2023, N 2, pp.90. <https://doi.org/10.52536/2788-5909.2023-2.04>

НЕООСМАНИЗМ ЖӘНЕ ТҮРКИЯНЫҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ БАСЫМДЫҚТАРЫНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

*Ермекбаев А.А.¹, Екибасова Ж.М.², Кийкбай М.К.³

*¹ PhD докторы, доцент м.а., Әл -Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: adilbekea@gmail.com

² докторант, ҚР ҒЖБМ ҒК Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан
e-mail: zhadyrayekibassova@gmail.com

³ докторант, Әл-Фараби атындағы қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: moldirkiikbay@mail.ru

Андатпа. Бұл мақалада аймақтық істердегі белсенділіктің өсуіне және елдің басым бағыттарының эволюциясына ықпал еткен ХХ-ХХІ ғасырлар тоғысындағы Түркия сыртқы саясатының идеологиялық негізі қарастырылады. Соңғы жылдары сарапшылар Ресей мен Қытайдың айқын геосаяси артықшылығына қарамастан, Орталық Азия аймағында ықпалын сәтті күшейтудің негізгі факторы ретінде Түркияның «неоосманизм» терминін жиі қолдана бастады. Идеологы А.Дәуітоғлы болып табылатын неоосманизм концепциясы қазіргі Түркияның сыртқы саяси қызметі мен османдықтардың тарихи

мұрасы арасындағы байланысты және оның заманауи шындықтарды ескере отырып, «османдықтардың өткенін» қайтаруға бағытталғанын білдіреді. Автор салыстырмалы әдіс қолдану арқылы терминнің басқа параллельді идеологиялармен қатар әртүрлі түсіндірмелері мен түсініктеріне талдау жасайды.

Тарихи ретроспективада биполярлық әлемдік тәртіптің аяқталуы және КСРО-ның ыдырауы Түркияның аймақпен ортақ діни, мәдени және этникалық байланыстарды пайдалана отырып, посткеңестік кеңістіктегі жаңа егеменді мемлекеттердің вакуумын толтыруына ықпал етті. Осы түркі республикаларына үлгі ретінде Түркияның саяси және экономикалық құрылымы моделі ұсынылды. «Ұстамды ислам, демократия принциптері, адам құқығы мен еркін нарықтық экономика» ұғымдарын кіріктіре білген «түрік моделінің» таралуы Батыс тарапынан қолдау тауып, ал посткеңестік түркі мемлекеттерімен жақындасуы Еуразия жүрегіне «есік» рөліндегі Түркияның стратегиялық маңыздылығын атап көрсететін еді.

Қазіргі кезеңде түркі ынтымақтастығының нақты мәдени-гуманитарлық жобаларымен қолдау тапқан ортақ тарихи тамырлар туралы мәлімдемелер прагматикалық аймақтық нақты мүдделер мен өзара тиімділікке ұмтылуға негізделген стратегиялық экспансияны өзгерту үшін қолайлы жағдай туғызып отыр.

Тірек сөздер: Түркия, Орталық Азия, неоосманизм, идеологиялық негіз, кемализм, сыртқы саясат, түрік моделі, геосаяси басымдықтар

NEO-OTTOMANISM AND EVOLUTION OF TURKEY'S PRIORITIES IN CENTRAL ASIA

*Ermekbayev A.A.¹, Yekibassova Zh.M.², Kiikbay M.K.³

*¹ PhD, Acting Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan

e-mail: adilbekea@gmail.com

² doctoral student, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies,
Almaty, Kazakhstan

e-mail: zhadyrayekibassova@gmail.com

³ doctoral student, Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan

e-mail: moldirkiikbay@mail.ru

Abstract. This article examines the ideological basis of Turkish foreign policy at the turn of the 20th–21st centuries, which contributed to the growth of activity in regional affairs and the evolution of the country's

priorities. In recent years, experts have increasingly used the term “neo-Ottomanism” of Turkey as a key factor in the successful expansion of influence in the Central Asian region, despite the clear geopolitical advantage of Russia and China. The concept of neo-Ottomanism, the ideologist of which A. Davutoglu is considered, implies the relationship of the foreign policy of modern Turkey with the historical heritage of the Ottomans and its orientation towards strengthening political influence in all regions that were previously part of the Ottoman Empire, taking into account modern realities. The author analyzes different interpretations and understandings of the term along with other parallel ideologemes, using the comparative method.

In historical retrospect, the end of the bipolar world order and the collapse of the USSR contributed to Turkey filling the vacuum of newly sovereign states in the post-Soviet space, using common religious, cultural and ethnic ties with the region. The political and economic structure of Turkey was proposed as a model for these Turkic republics. The spread of the “Turkish model,” which combines “moderate Islam, the principles of democracies, human rights and a free market economy,” was supported by the West, and rapprochement with the post-Soviet Turkic states would emphasize the strategic importance of Turkey as a “door” to the Eurasian heartland.

At the present stage, proclamations about common historical roots, supported by real cultural and humanitarian projects of Turkic cooperation, create fertile ground for the transformation of strategic expansion based on pragmatic regional tangible interests and the desire for mutual benefit.

Keywords: Turkey, Central Asia, neo-ottomanism, ideological basis, kemalism, foreign policy, turkish model, geopolitical priorities

Статья поступила 12.04.2024

UDC 32.328

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.018>

IRSTI 11.04

LEGAL MEDIATION: INTERNATIONAL PRACTICES IN EUROPEAN COUNTRIES

*Jekebayeva M.A.¹, Issayeva M.I.², Mammadov N.³, Mamyrbekov N.Y.⁴

*¹Associate professor, Kazakh Ablai Khan UIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

e-mail: 81makpal@mail.ru

²PhD Doctor, Institute of Philosophy, Political Science and Religion,

Almaty, Kazakhstan

e-mail: miraisa777@gmail.com

³ Doctor, Azerbaijan Academy of Sciences, Baku, Azetbaijan,

e-mail: mammadov.namig@yahoo.com

⁴PhD Doctoral student, Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan,

e-mail: nonya86@mail.ru

Abstract. In the article, the concept of legal mediation is described from a comprehensive social, legal, and political perspective, the prerequisites for the emergence of mediation and the mediation process in European countries (USA, England, France, Netherlands, Germany, Austria, Italy, Switzerland) are based on comparative analyzes through international experiences. We have analyzed the future mediation of the arbitration court, which is carried out by involving a neutral third party - an arbitrator to resolve disputed issues, for example: land, house property, divorce process, conflicts.

The article also extensively reviews the European Code of Mediators by the European Commission, the guidelines of the European Parliament and the Council “On some aspects of mediation in civil and commercial matters”, and discusses how mediation is currently proceeding on a scientific basis. American corporations and more than 250 law firms report that 75-85% of disputes go to a mediator before they attempt to reach a settlement and find a positive resolution.

The relevance of the article is not only the mediation process in European countries, but also the course of this process in Kazakhstan. In comparison, if in foreign countries this is a systematic legal process and is used in practice, in our country, although it is used in practice, there is still a need for improvement.

The article also mentions the Siberian Conflictology Center (Kostanai), Kokshetau Mediation Center (Kokshetau), Mediation and Conciliation Center (Almaty), “Mediation and Law Center” (Karagandy), which is engaged in educational and educational services for the purpose of training mediators through a system of mediation training and seminars. The works of foreign, Russian and domestic scholars on legal mediation are also analyzed.

Keywords: legal mediation, mediator, notarial service, inherited property, conflict, mediation service, conciliation, notary

Basic provisions

In many cases, conflict is understood as one of the forms of human interaction, which is based on various kinds of real or illusory, objective or subjective, to varying degrees, conscious contradictions between people, with attempts to resolve them against the background of the manifestation of emotions.

Conflict is always an intrigue, where the goal and means are carefully disguised, a cruel, insidious intrigue, involving obvious and hidden blows and pleasure from the defeat of the enemy. The word conflict is usually perceived by people from a negative perspective. They associate this word with hostility and pain, which in reality accompany all those in conflict. However, in organizations, conflict is not necessarily a negative thing. Often, conflicts help participants in the labor process, when they find themselves in conflict situations, to better understand the goals of the organization, turn to their unused reserves and do much of what seems impossible under normal conditions.

It is not even the conflicts themselves that have a destructive effect on people and make it difficult for them to live together, but their consequences: fear, hostility, threats. Controversies affect any sphere of social life and its members: politics, economy, family, national relations, etc. takes place. The field of law is one of them. A generally accepted definition of a legal dispute has not yet been created in science, because legal conflictology is still in its infancy. But there is no doubt that legal conflictology is a type of social conflict, and the legal component is its main distinguishing feature. Mediation was formed only second half of XX century. At first it was based in the USA, and a little later on Europe in countries – in England, in France, In the Netherlands, in Germany, Austria, in Italy, in Switzerland profit be started.

Introduction

Mediation - is a conciliation procedure based on negotiations between disputing parties with the participation of a mediator in order to reach a mutually beneficial agreement on disputed issues. Mediation appeared very early. Bringing in a neutral third party to resolve the conflict was necessary, above all, for survival (individuals or groups, often primitive tribes). Priests and chiefs were the first to use this method, and in this way they stopped the murders and violence that threatened the tribe. It is known that in traditional Kazakh society in the Khanate, mediation activities were carried out by the Institute of biys, as well as by the elders of the tribe and zhuz. Three well-known legal provisions of the period of the Kazakh Khanate were the legal norms of Kasym Khan “Kaska Zholy”, Yessim Khan “old Zholy” and Tauke Khan “seven statutes” on the peacekeeping role of judges and elders of the tribe in disputes in the Kazakh Society of that period “ [1, pp. 56-58.].

Mediation was especially actively used during the settlement of international disputes. It was called variously: “mediation”, “guarantee”, “offer of good services”.

Mediation is a process of conciliation by involving the disputing parties in voluntary negotiations with the participation of a neutral person - a mediator (intermediary) in order to reach their mutual understanding and make a mutually beneficial agreement. Its symptoms are as follows:

1. Mediation is a procedure for resolving a dispute in a way that supports both of them through communication in such a way that both parties feel they are the winners in the end.
2. Mediation is a voluntary procedure. The success or failure of the mediation procedure depends only on the parties themselves.
3. The activity of disputing parties to choose a mediator, discuss each other’s arguments and arguments, and reach a mutually beneficial decision.
4. Only a neutral person who is not a party to the dispute can be elected as a mediator [1].

It is mentioned signs only real general in a way only of mediation nature about understanding give gets including thanks to conflict of participants with themselves but argumentative of the parties mutually agreement according to involved of intermediaries help through regulated.

Mediation was first used professionally in the United States in 1913 in disputes between employers and employees and gradually became institutionalized. Established in the United States under the Civil Rights Act of 1964, the Department of Justice’s Community Liaison Office provides negotiation and mediation methods to resolve disputes and disputes arising out of discrimination based on race, color, and ethnic origin. Today,

mediation, which is an effective and peaceful means of dispute resolution, is widely used in the countries of the American continent and European countries, especially in the countries that are members of the European Union [2].

In 1998, research on alternative dispute resolution methods began in the European Union. The European Union summit held in Finland in October 1999 invited member states to participate in out-of-court dispute resolution. This call played a positive role in understanding the impact of alternative methods of dispute resolution in facilitating access to justice [3, 948 p.].

XX century to the head towards intense developing America in the economy of the conflict new type profit was: formed labor contracts and wages between unions and employers struggle for size. If disputes are not resolved quickly, revolutions, mass from work produce and factories completely temporary closed drop dangers arises. For example, in 1947 year Mediation and reconciliation service was created.

An enforceable arbitration involving a neutral third party (arbitrator) to resolve the dispute was the image of the future mediation. European countries - England and France XVII-XVIII centuries. are the centers that have emerged in the middle of the case. It is the non-compliance with the social realities of the outdated law, the situations that do not respond to the peculiarities of capitalist relations, that turn to such possibilities as a simple, cheap and competent interval.

The second prerequisite for the emergence of mediation was the emergence of organizations such as “Community Mediation” and “Neighborhood Justice Centers” in the USA in the late 60s. The activities of these local non-governmental organizations are aimed at solving conflicts between families, neighbors and low-income individuals [4].

The features of the American-citizen process formed in the 60s were the third prerequisite. In particular, some of its negative aspects. Under American law, each party pays for its own attorney, regardless of the outcome of the case. Therefore, losses for both parties are inevitable. In the case of economic disputes, these costs reached a very large amount. And the process itself has become very protracted. As a result, exhaustion and frustration often lead to a court settlement. In such cases, the advantages of mediation become clear.

Mediation only 70th of years from the middle from only original became an independent ceremony. In 1981 at Harvard, Roger Fisher and William Uri kind of professors interests and positions to limit based on

“together actions” that called Harvard explained the concept. For example, parties during negotiations mostly vice versa to be found their own legal positions sets out This of agreement maybe that it is not brings. In addition, outside the strict positions of the parties, first of all, known needs (interests) consists of they with principles compared to being the opposite not found.

Description of materials and methods

The article was based on the works of some foreign, russian and Kazakhstani authors such as Fridman Gari “A model of mediation based on understanding”, Hesl G. “Mediation in conflict resolution. Theory and technology”. Also, there are given works of Domestic researchers. For example: The book of Myrzahanova M.N. “Legal conflictology and basis of mediation”, the article of Jekebayeva M.A. and others “Civil society institutions”. In her work Myrzahanova M.N. “Legal conflictology and basis of mediation given descriptions about legal mediation and ways how to solve conflict situations with mediation” [5].

Currently, mediation has reached the highest level of demand - 90th of years to the end towards from 200 more than large American corporation and more than 250 law firms in the event of a dispute to compromise action until done to court do not apply on to agreement now. in the USA conflict of circumstances in 75-85% to the mediator appeals to in addition, mediation of agreements made during 90- 95% will be performed. 2001 year in the USA mediation in various fields service regulator of states to this until action did laws combined .

Mediation single about law was accepted [6]. Austria became the first European country to adopt a law on mediation in 2003, and the profession of “mediator” belonged to a real business. And that was just 15 years after the first projects on mediation and restorative justice appeared in Austria.

Slovenia conducted a legal practice on the development of the mediator. Thus, today mediation in all European countries reconciliation of experience necessary element to be will be found. in Russia mediation disputes adjustment method as already known. To him within peasant society, as well as in high society conflicts adjustment for, for example, of princes enmity mutually disputes take off for addressed. In addition, the concept of mediation by law defined and it conduct principles, him held mediators of organizations legal status has been established. Law from January 28, 2011 in force now [7].

Results

Mediation has emerged as an urgent area of peace strategy for resolving disputes in modern Russia only after the break-up of the Soviet Union, when foreign mediators began training and training professionals in the mid-1990s, when they began to share their exploits and decades-long experience of mediating in the United States and Europe. The beginning of mediation in Russia was associated with a number of factors:

1) Increased work of the courts as a result of conflicts arising in the framework of the economic crisis, as well as the growing number of conflicts in the corporate and inter-corporate;

2) Mediators in some cases have begun to offer quick and affordable solutions to the dispute, but also to maintain confidentiality. In addition, the pre-trial agreement will allow the conciliation parties to continue their business cooperation and develop partnership relations, and this court will discuss the case.

This act to the conflict of participants mediation procedures approves the order of use and legal consequences. Besides that, there of mediators dispute of solution new Kazakh right institute the legal basis of their activities as special representatives has been established. Thus, it is favorable for the development of mediation in Kazakhstan situation does [5, p. 23].

V.F. Yakovlev gave next definition forward attracts: “Mediation – It’s a kind of mediation reconciliation between disputing parties agreement make for the purpose of specialist dispute of the parties negotiations within regulation according to represents the function argumentative of the parties their own to the ceremony participation attention translation” [7, p.42].

O.V. Alexandrova gave next definition offers: “Mediation – of the parties own disputes (conflict) two jaw for as much as possible effective that it is resolved interested to be found third neutral of the party through participation the next negotiation” [8, p.17].

This of the method development E.I. Nosyreva from his works to see will be: “Mediation – of the parties their own contradictions third independent participant – mediator help through adjustment ceremony” [9, p. 39].

If a person carries out mediation activities on a professional basis, there to him add on, quite a bit is important requirements put:

- 1) twenty five age full;
- 2) highly professional knowledge there is;
- 3) Kazakhstan of the Republic determined by the government in order to be approved mediators preparation program according to teaching passed the course;

4) By itself managed mediators organization to be a member.

Exit should be able to find ways, so a mediator the finality of the negotiation to the goal hand deliver for, to the dispute of participants new has the necessary abilities to create a psychological normal state to be should. What professions service of the field representatives professional Kazakh mediators constitutes a category that is very appropriate the question arises. Mediation in the law on above as mentioned only age limitation up professional of education to be mediators special programs according to preparation from the course passing need about qualification dimensions mark sitting, This there are no restrictions on the direction. So with Law legal disputes according to mediation to spend oriented. This, own in turn, real (legal) and performed agreement for the purpose of development, but also the consensus reached is correct qualified legal counsel of the parties to formulate and approve to an appropriate extent help get necessity shows [10].

Discussion

The absence of disagreement more often speaks of a double standard than of harmony; about stagnation, complacency and degradation, and not about development; about psychosomatic illnesses, and not about self-control. Therefore, conflicts must be studied, as it is necessary to know what to do with conflicts so that they do not spoil our lives.

The causes of conflicts are mismatch:

1. Goals, interests
2. Views, beliefs
3. Personal qualities
4. Understanding information
5. Expectations, positions
6. Distribution of resources
7. Differences in behavior and life experience
8. Differences in attitudes and values
9. Bad communications.

The phenomenon of frustration arises when all possible paths to achieving a goal are blocked. For example, an employee waited long and stubbornly for appointment to a new position. He was confident, and those around him strengthened this confidence in him, that there were no other contenders. But when a real vacancy appeared, someone else was suddenly appointed to the position. The challenger reacts to the event with frustration, which can manifest itself in reactions of aggression, regression and withdrawal.

As mentioned above, the legal terms “mediation” and “intermediary” are mutually synonymous. The first is often used in foreign and translation literature, while the second is a Russian translation of the word and is frequently used by authors who write in Russian.

Modern legal literature provides many definitions of the concept of “mediation”. Let’s separate the two basic approaches from this category value: mediation is the activity of the mediator (mediator) to settle disputes. G. Hessler said the mediation was “a third party, mediator, who is ready to take all responsibility for the development of the common dispute with all participants...”. [11, p.23].

In accordance with Article 1 of the Law On Mediation, the mediation applies in the following cases:

- 1) in the case of collective labor disputes;
- 2) in resolving disputes concerning the rights and interests of persons not participating in mediation;
- 3) resolving disputes in which one of the parties is the state;
- 4) in case of criminal and legal disputes [12, p.42].

The use of mediation in the following areas is more effective:

- family relations (especially in the period of divorce, during the separation of property);
- education and education;
- business and commerce (disputes between companies and their managers)
- economic sector (labor and industrial disputes);
- financial and banking system (industrial bankruptcy);
- tourism and leisure industry;
- insurance system, etc. [13].

However, if the lawyer is involved as a mediator, the main conditions preservation must - to dispute of participants of one from this ago interest protected by lawyer mediator be can’t; he is very fair to be is necessary (because whatever one taking a party to the defense is his professional inclination), that because of lawyer-mediator competitive in process defender from the position to the position of support within the framework of cooperation shift must.

The past A judge is a good mediator, but he should be a judge should stop. Previously, he made decisions, he played the main role, and in this case, he has no right to make such a decision, it is only jointly with the parties effort thanks to to come to him will help. In Kazakhstan former the

judge ie retired of the judge mediator to be opportunity about problem 9p.2 etc [14].

Literature in the eye's mediation conduct for notary public institute use about is said. if notarial service the basics analyze as for there to mediation typical all signs notary from work to see will be. From everything ago, his justice. Notary public of the legal profession with other representatives compared to only one to the side only "work do" can't because he is really notarial of action of all persons involved in its creation must take into account their interests. Kazakhstani legislation regulating notary services on the ability of notaries to participate in mediation one special instructions no, but this no way means does not mean and entrepreneurship not characteristic citizenship in the field mediation potential notarial in service since long ago in use. For example, notary marriage contract collected while living together property division about agreement, inheritance property division about agreement certification in the course of bringing the parties together and reconciling engaged in because to the notary do not apply ago This of agreement the future rights of participants duties due to misunderstanding conflicts will be.

Conclusion

In conclusion, conflicts, as mentioned above, can be open or hidden. If the former lie on the surface and are visible to the naked eye, then the latter are hidden from the eye of the observer. They are recognized by indirect signs, among which the main one is tension in interpersonal communication. The tasks of a leader are to bring hidden conflicts to the surface and resolve them. The strategy here is extremely simple: you need to find out the cause of the conflict, determine the goals of the conflicting parties, outline areas for convergence of the conflicting points of view and clarify the behavioral characteristics of the subjects of the conflict.

So, the ability to manage conflicts is the most important professional quality of a manager, without which it is impossible for him to effectively carry out his functions. Thus, mediation is characterized by speed, low costs and a future outlook, as well as preventing the disclosure of confidential information. It will lead to decision-making, help the parties of the conflict not only to protect their interests, but also to build constructive relations that are mutually beneficial in the future. The successful and quick end of the dispute depends on the same intermediaries, so the mediator's goal is to bring the parties to an agreement, because he himself does not make decisions for his clients, but only helps them to come to this decision together.

REFERENCES

- [1] Мырзаханова М.Н. Құқықтық конфликтология және медиация негіздері.- Көкшетау, 2016. – 99 б.
- [2] Конституция Республики Казахстан от 5 сентября 1995 года (с изменениями и дополнениями от 2 февраля 2011 года). – Астана, 2012.
- [3] Закон РК «О медиации». 28.01.2011г № 401. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30927376
- [4] Колотова Н.Н. Конфликты в правовой сфере: уч. пособие. – Екатеринбург, 2008.
- [5] Хесль Г. Посредничество в разрешении конфликтов. Теория и технология. – СПб., 2004.
- [6] Троссен А. Первый вопрос медиатора // Медиация и право. – 2006. – №2.
- [7] Fridman Gi. A model of mediation based on understanding // Law. - 2006. - No.1. - P.39.
- [8] Hiter A. Reconciliation at will. Mediation as a tool for resolving labor disputes // Law Journal. - 2009. - No.11.- P. 55.
- [9] Myrzakhanova M.N., Myrzakhanov Y.N. and al. Mediation in criminal process of foreign countries and prospects for Kazakhstan. - Kokshetau, 2015.
- [10] Myrzakhanova M.N., Kuznetsov A., Tulegenov Sh. Medical mistake: legal aspects. - Yekaterinburg, 2015.
- [11] Efe H, Issayeva M. Kazak Hanlığı Döneminde Geleneksel Hukuk Kurallarının Kazak Topluluğunda Oynadığı Rol [Роль традиционных правовых норм в казахском обществе в период Казахского ханства]. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu, 26-28 Eylül 2019. - Van, 2019. - s. 56-58,
- [12] Джекебаева М.А. Азаматтық қоғам институттары: халықаралық тәжірибе // Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Хабаршысы, «Халықаралық қатынастар және халықаралық құқық» сериясы. – 2023. - Том 102. № 2. - 93-102 бб.
- [13] Jekebayeva M.A. Nassyrova M., Manapbayev N. Civil society institutions // Bulletin Kazakh Ablai khan UIRand WL. Series: International Relations and Regional Studies. – 2023. - No. 1 (51). – P. 156-168.
- [14] Yıldırımoğlu H. Avrupa ülkelerinde ticari arabuluculuk uygulamaları [Практика коммерческого посредничества в европейских странах] // Sosyal Bilimler Dergisi, Hukuk Sayısı. – 2022. – N 21 (44). – S. 945-961 [in Turk].

REFERENCES

[1] Myrzahanova M.N. Құқықтық конфликтология және медиация негіздері [Legal conflictology and basis of mediation]. Көкшетау, 2016, p.99 [in Kaz.].

[2] Konstitucija Respubliki Kazahstan ot 5 sentjabrja 1995 goda (s izmenenijami i dopolnenijami ot 2 fevralja 2011 goda) [Constitution of the Republic of Kazakhstan dated September 5, 1995 (with amendments and additions dated February 2, 2011)]. Astana, 2012 [in Russ].

[3] Zakon RK “O mediatsii”. 28.01.2011, № 401 [Law of the Republic of Kazakhstan “About mediation” [in Russ].

[4] Kolotova, N.N. Konflikty v pravovoj sfere [Conflicts in the legal sphere]: uch. posobie Ekaterinburg, 2008 [in Russ].

[5] Hesl' G. Posrednichestvo v razreshenii konfliktov. Teorija i tehnologija [Mediation in conflict resolution. Theory and technology]. SPb., 2004 [in Russ].

[6] Trossen A. Pervyj vopros mediatora [The mediator's first question]. Mediacija i pravo, 2006, № 2 [in Russ].

[7] Fridman Gi. A model of mediation based on understanding. Law, 2006, No.1, P.39.

[8] Hiter A. Reconciliation at will. Mediation as a tool for resolving labor disputes. Law Journal, 2009, No.11, P. 55.

[9] Myrzakhanova M.N., Myrzakhanov Y.N. and al. Mediation in criminal process of foreign countries and prospects for Kazakhstan. Kokshetau, 2015.

[10] Myrzakhanova M.N., Kuznetcov A., Tulegenov Sh. Medical mistake: legal aspects. Yekaterinburg, 2015.

[11] Efe H, Issayeva M. Kazak Hanlığı Döneminde Geleneksel Hukuk Kurallarının Kazak Topluluğunda Oynadığı Rol [The role of traditional legal norms in Kazakh society during the period of the Kazakh Khanate]. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu, 26-28 Eylül 2019.-Van, 2019, s. 56-58 [in Turk].

[12] Джекебаева М.А. Azamattik qogam institwtтары: khalıqaralıq tajirıbe

[Civil society institutions: international experience]. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Хабаршысы, «Халықаралық қатынастар және халықаралық құқық» сериясы, 2023, Том 102. № 2, 93-102 бб. [in Kaz.].

[13] Jekebayeva M.A. Nassyrova M., Manapbayev N. Civil society institutions. Bulletin Kazakh Ablai khan UIRand WL. Series: International Relations and Regional Studies, 2023, No. 1 (51), P. 156-168 .

[14] Yıldırımoğlu N. Avrupa ülkelerinde ticari arabuluculuk uygulamaları [The practice of commercial mediation in European countries]. Sosyal Bilimler Dergisi, Hukuk Sayısı, 2022, N 21 (44), S. 945-961 [in Turk].

ЗАҢДЫҚ МЕДИАЦИЯ: ЕУРОПА ЕЛДЕРІНДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

* Джекебаева М.А.¹, Исаева М.И.², Маммадов Н.³, Мамырбеков Н.Ы.⁴

¹ қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті,

Алматы, Қазақстан

e-mail: 81makpal@mail.ru

² PhD докторы, Философия, саясаттану және дінтану институты,

Алматы, Қазақстан

e-mail: miraisa777@gmail.com

³ Доктор, Әзірбайжан Республикасы Ғылым Академиясы,

Баку, Әзірбайжан

e-mail: mammadov.namig@yahoo.com

⁴ докторант, Абай атындағы Қазақ

ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

e-mail: nonya86@mail.ru

Андатпа. Мақалада құқықтық медиация түсінігі жан-жақты әлеуметтік, заңдық, саяси қырынан сипатталып, медиацияның пайда болуының алғышарттары және Еуропа елдеріндегі (АҚШ, Англия, Франция, Нидерланд, Германия, Австрия, Италия, Швейцария) медиация процесі халықаралық тәжірибелер арқылы салыстырмалы талдаулармен негізделген. Даулы мәселелерді, мысалы: жер, үй мүлік, ажырасу процесі, конфликтілерді шешу үшін бейтарап үшінші тарапты – төрешіні (арбитрді) тарту арқылы жүзеге асырылатын аралық сот болашақ медиацияны талдадық. Мақалада сонымен қоса, Еуропалық комиссиямен Медиаторлардың еуропалық кодексі туралы, Еуропалық Парламент пен Кеңес «Азаматтық және коммерциялық істердегі медиацияның кейбір аспектілері туралы» нұсқаулары туралы да кеңінен қарастырылып, қазіргі уақытта медиация қалай жүріп жатқандығы ғылыми негізде талқыланған. Америкалық корпорация мен 250-ден астам құқықтық фирмалар дау болған жағдайда ымыраласуға әрекет жасалғанша, 75–85%-да медиаторға жүгінеді және оң шешімін табатыны, АҚШ-та түрлі салаларда делдалдық қызметті реттеуші

зандарын біріктірген Медиация туралы бірыңғай заң қабылданғаны жазылған.

Мақаланың өзектілігі тек Еуропа елдеріндегі медиация процесі ғана емес, сонымен бірге Қазақстанда да осы процестің өту барысы сипаттала кетеді. Салыстыра кетсек, шет мемлекеттерде бұл жүйелі заңды процесс болып практикада қолданыста болса, біздің елімізде практикада қолданыста жүргенімен әлі де жетілдіру қажеттілігі байқалады. Медиация туралы тренинг және семинарлар жүйесі арқылы медиаторларды даярлау мақсатында ағартушылық және оқу қызметтерімен айналысатын Сібір конфликтология орталығы (Қостанай), Көкшетау медиация орталығы (Көкшетау), медиация және бітімгершілік орталығы (Алматы), «Медиация және құқық орталығы» (Қарағанды) туралы да мақалада сөз етілген, Құқықтық медиация туралы шетелдік, ресейлік және Отандық ғалымдардың еңбектері де талдана кетеді.

Тірек сөздер: құқықтық медиация, медиатор, нотариалдық қызмет, мұрагерлік мүлік, конфликт, делдалдық қызмет, бітімгершілік, нотариат

ПРАВОВАЯ МЕДИАЦИЯ: МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА В СТРАНАХ ЕВРОПЫ

*Джекебаева М.А.¹, Исаева М.И.², Маммадов Н.³, Мамырбеков Н.Ы.⁴

*¹ ассоц.профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

e-mail: 81makpal@mail.ru

²PhD доктор, Институт философии, политологии и религии, Алматы, Казахстан, e-mail: miraisa777@gmail.com

³доктор, Академия Наук Республики Азербайджан, Баку, Азербайджан

e-mail: mammadov.namig@yahoo.com

⁴ докторант, КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

e-mail: nonya86@mail.ru

Аннотация. В статье раскрыто понятие правовой медиации с комплексной социальной, правовой и политической точки зрения, предпосылки возникновения медиации и процесса медиации в европейских странах (США, Англия, Франция, Нидерланды, Германия, Австрия, Италия, Швейцария) основаны на сравнительном анализе международного опыта. Мы проанализировали будущую

медиацию третейского суда, которая осуществляется путем привлечения нейтральной третьей стороны – арбитра (арбитра) для решения спорных вопросов, например: земля, жилое имущество, брак/разводный процесс, конфликты. В статье также подробно рассматривается Европейский кодекс медиаторов Европейской комиссии, рекомендации Европейского парламента и Совета «О некоторых аспектах медиации в гражданских и коммерческих делах», а также обсуждается, как в настоящее время протекает медиация на научной основе.

Американская корпорация и более 250 юридических фирм в случае возникновения спора, вплоть до попытки достичь компромисса, 75-85% обращаются к посреднику и находят положительное решение.

Актуальность статьи заключается не только в процессе медиации в европейских странах, но и в ходе этого процесса в Казахстане.

Для сравнения, если в зарубежных странах это является системным юридическим процессом и применяется на практике, то в нашей стране он хоть и применяется на практике, но все же нуждается в совершенствовании. В статье также упоминаются Сибирский конфликтологический центр (Костанай), Кокшетауский центр медиации (Кокшетау), Центр медиации и примирения (Алматы), «Центр медиации и права» (Караганда), которые занимаются образовательными и образовательными услугами с целью обучения медиаторов через систему медиационного обучения и семинаров. Также анализируются работы зарубежных, российских и отечественных ученых по вопросам юридической медиации.

Ключевые слова: юридическая медиация, медиатор, нотариальная услуга, наследственное имущество, конфликт, медиационная услуга, примирение, нотариус

Статья поступила 31.05.2024

UDC 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.019>

IRSTI 11.25.19

THE ARAL SEA PROBLEM THROUGH THE PRISM OF FOREIGN POLICY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

*Izteleuova Ye.¹

*¹ PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan
e-mail: elena4bob@gmail.com

Abstract. The Aral Sea, once one of the world's largest inland bodies of water, has experienced a catastrophic decline over the past several decades, primarily due to unsustainable water management practices. This environmental catastrophe has had profound implications for the foreign policy of the Republic of Uzbekistan, a country heavily impacted by the crisis. This scientific article examines the multifaceted dimensions of the Aral Sea problem and how it has shaped Uzbekistan's foreign policy. It explores the nation's efforts in water resource management, regional cooperation, international partnerships, climate diplomacy, security considerations, and humanitarian responses in the context of the Aral Sea crisis. The main purpose of this article is to analyze the problems and causes of the drying up of the Aral Sea and to generalize approaches to resolving this issue of the Republic of Uzbekistan through the lens of foreign policy. This analysis was carried out by applying such methods as historical, comparative and content analysis. These methods enabled the author to analyse and identify the main factors contributing to solving the problems of the Aral Sea. The author concluded that Uzbekistan, as an equal subject of international relations, is pursuing an active foreign policy aimed also at solving the ecological disaster in the territory of the Aral Sea region. Thus, this article summarizes the main ways of improving the situation in the Aral Sea, which the Republic of Uzbekistan is undertaking in the international arena and in the region as a whole.

Keywords: Aral Sea, Republic of Uzbekistan, foreign policy, water, environmental catastrophe, Aral Sea crisis, regional and international cooperation, Central Asia

Introduction

About 80 countries with over 1.1 billion populations don't have regular access to healthy freshwater resources [1]. The global problem of water

scarcity also affected the countries of Central Asia. Water management has long been a stumbling block among the Central Asian States.

The Aral Sea crisis is a significant environmental and socio-economic issue that has had a profound impact on the foreign policy of the Republic of Uzbekistan and the entire Central Asian region. The Aral Sea, once one of the world's largest inland bodies of water, has been steadily shrinking since the 1960s due to unsustainable water management practices, primarily by the former Soviet Union. This crisis has wide-ranging implications for Uzbekistan's foreign policy in several ways: Water Re-source Management, Regional and international Cooperation, Humanitarian and Health Concerns, Security Implications.

The Aral Sea crisis has led Uzbekistan to prioritize responsible water resource management as a one of the most important foreign policy issue. Uzbekistan, like its Central Asian neighbors, relies heavily on water from the Amu Darya and Syr Darya rivers for irrigation and agriculture. The shrinking of the Aral Sea and competition over water resources with neighboring countries, such as Kazakhstan and Turkmenistan, has created tension and necessitated diplomacy to secure a fair share of water.

The desiccation and subsequent almost complete loss of the Aral Sea, once the world's fourth largest inland water body [2], having had far-reaching social, economic and ecological implications in all countries of Central Asia aggravated the situation even more [3].

Central Asia, which contains extensive dryland ecosystems, is among the regions most heavily impacted by the global climate change, and the trends are projected to accelerate in the coming decades [4], putting even more pressure on precious natural resources and already fragile ecosystems. In the long term, populations of Central Asian countries are likely to suffer from the severe consequences of land degradation, desertification and food security issues imposed by climate change if no immediate actions for adaptation and mitigation are taken [3].

The desiccation of the Aral Sea has resulted in severe environmental consequences. The exposed seabed has become a source of salt and dust storms, causing health problems and damaging agricultural lands. Uzbekistan, as one of the countries most affected by these environmental changes, has had to grapple with the task of mitigating the ecological fallout. This has compelled Uzbekistan to prioritize environmental diplomacy in its foreign policy.

Uzbekistan's foreign policy has included efforts to raise international awareness about the Aral Sea crisis and garner support for initiatives aimed

at restoring the sea and its surrounding ecosystem. The country has actively engaged with international organizations, such as the United Nations and the World Bank, to seek assistance and funding for environmental projects in the region.

Description of materials and methods

In this article, using the methods of cause-and-effect analysis, the author tried to identify the causes of the disaster, analyze the consequences and summarize the measures taken by Tashkent regarding the crisis in the Aral Sea region and its impact not only on the country's economy, people's health and quality of life, but also on regional and international cooperation. The author uses content analysis, historical, comparative and analytical methods, within the framework of which a meaningful analysis of a number of official reports of international organizations, official statements, and legislative acts is carried out. The article also analyzed secondary sources such as scientific articles by foreign and domestic authors, and materials from periodicals.

The problem of the Aral Sea has been relevant for several years now. Until the 1960s, the state of the Aral Sea and the rivers that feed it, the Syr Darya and Amu Darya, was characterized as stable. In the 1960s it became large-scale. The problem of the Aral Sea has attracted the attention of many scientists and specialists, since the disappearance of this inland sea has become a serious environmental disaster. Scientists from all over the world have been studying this issue and trying to find solutions for decades. For example, T. Saiko and I. Zon wrote about the study of the causes and dynamics of desertification in one of the most dangerous regions of the world - the Aral Sea region[5]. Also, the crisis in the Aral Sea region was discussed in the works of many authors and adaptation measures were proposed, for example in article of Ramatov, Glantz, Rubinstein and Zonn, Saiko, Lioubimtseva and Henebry, Ososkova, Gorelkin and Chub, Tischbein et al.

Results and Discussion

According to the latest data of report by the World Resources Institute, the Republic of Uzbekistan is in 25th place out of 164 countries in the water shortage ranking. And it is in 29th place among countries that will be subject to high levels of water stress by 2040. The situation remains at a critical level, especially taking into account the fact that by 2040 the population of Uzbekistan will exceed 40 million people. In turn, rapid population growth can lead to significant water shortages of up to

46 percent. If in 2010 the withdrawal of fresh water in proportion to the available fresh water resources was 129.9 percent, in 2015 - 158.1, then in 2019 this mark reached 168.9 percent [6]. The unsustainable use of water resources in the Central Asian region has led to the drying up of the Aral Sea. Uzbekistan in particular, is among the areas most effected by dust and salt storms due to soil and wind erosion [3]. Desertification of the Aral Sea region, accompanied by processes of pasture degradation, soil salinization, as well as the development of aeolian processes, led to the formation of a new Aralkum desert, from which about 100 million tons of dust and toxic salts rise annually, spreading over hundreds of kilometers [7]. Salt and dust storms travel thousands of kilometers, which in turn leads to a number of environmental, climatic, socio-economic and demographic problems in the region.

Every year the level of the Aral Sea continues to decline. From 2017 to 2022, the water level dropped by 5 meters above sea level, which is 17%.

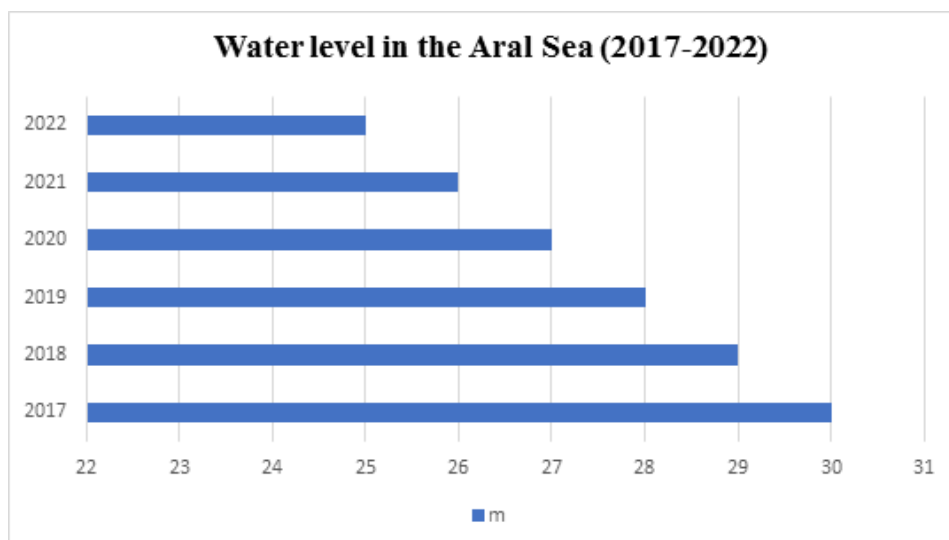


Figure 1 - Water level in the Aeval Sea

According to the World Bank, by 2050, water flow in the Syrdarya and Amudarya river basins may decrease by 5% and 15%, respectively. According to ADB estimates, by 2050 the area of irrigated land in the region will decrease by 25%. As a result, water shortages could lead to a drop in the GDP of Central Asian countries by 11%.

Interaction of the Republic of Uzbekistan with international platforms

The Aral Sea problem is a global problem. The international community confirms the importance of the Aral Sea problem, which every year worsens the state of the environment and negatively impacts regional stability. Thanks to assistance in solving the Aral crisis, Uzbekistan is only strengthening its position on the world stage.

According to Sh. Mirziyoyev's foreign policy, Uzbekistan actively takes part in international environmental initiatives and agreements. The country has positioned itself as a proponent of sustainable water management and environmental protection, helping to strengthen its image as a responsible global player.

Uzbekistan recognizes that the Aral Sea crisis is a regional problem requiring joint solutions. Back in 1990, the heads of state of Central Asia announced the decision to create the International Fund for Saving the Aral Sea to prevent an environmental disaster in the Aral Sea region. However, the solution to the problem did not move beyond the signing of the Agreements. And the Republic of Uzbekistan was faced with the question of finding alternative platforms to solve the problems of the Aral Sea

With Sh. Mirziyoyev coming to power, the situation began to change. The main priorities of foreign policy are building good neighborly and mutually beneficial relations with Central Asian countries. The foreign policy concept of Uzbekistan, among other things, defines the basic principles of international cooperation in the field of management, use and protection of water resources. To mitigate the consequences of the Aral crisis, the Head of State has repeatedly raised this issue at various international forums. At each presentation, he calls for paying special attention to the environmental situation in the region and finding a common mutually beneficial solution for the benefit of the entire Central Asian region.

Uzbekistan has engaged with organizations like the United Nations, the World Bank, and various non-governmental organizations to access funding and technical expertise for projects aimed at improving water management, restoring the Aral Sea ecosystem, and addressing related health and socio-economic issues. In 2018, the Leader of Uzbekistan proposed an initiative to create a multi-donor trust for human security for the Aral Sea region with the support of the United Nations, which is now an international platform for the implementation and supervision of events, improving the environmental and socio-economic situation in the region.

In 2019-2020, with funds from the United Nations Multi-donor Trust Fund for Human Security for the Region of the Aral Sea, the ICWC, with

the participation of the International Innovation Center of the Aral Sea region under the President of Uzbekistan, conducted two comprehensive expeditions to study the condition of dried up aral sea floor. The survey covered 1.25 million hectares of 2.7 million hectares of dry ground in Uzbekistan. The book «Monitoring the Drained Bottom of the Aral Sea» was published. Thanks to the study, it was possible to establish the actual state of the drained area, to create a risk map, a soil map, a vegetation map of the planting area, the state of the UHF. The expeditions determined that, in addition to self-growing, found on the dry seabed of 210,000 hectares in 2005-2010, over the period 2010-2019, self-growing covered another 160,000 hectares [8].

In the recent period, about 1.62 million hectares of forest were planted from Saksaul and other desert plants. In 2023, it was planned to plant another 100,000 hectares of forest. Some Uzbek experts believe that with the successful development of the project of planting desert plants for 12 years, there is a possibility of improving the environmental situation in the Aral Sea region.

The Central Asian Regional Environmental Centre is actively cooperating with development partners in the Aral Sea basin. At the moment the center is implementing a project with the funding of the World Bank Climate Adaptation and Mitigation Program for Aral Sea Basin. In 2022, the project received additional funding until May 2024 and was renamed the Climate Adaptation and Mitigation Program for Aral Sea Basin Additional Funding.

Implementation of projects in the Republic of Uzbekistan

The Government of Uzbekistan has signed a number of documents aimed at addressing issues related to the management, use and protection of water resources. In July 2020, the Concept for the Development of the Water Sector of the Republic of Uzbekistan for 2020-2030 was adopted, the aim of which is to Creation of conditions necessary to meet the constantly growing needs of the population, sectors of economy and environment in water, ensuring reliable and safe operation of water facilities, as well as effective management and rational use of water resources, improving the reclamation of irrigated lands, achieving water security in the context of increasing water scarcity and global climate change». The concept includes 11 priority areas, one of which is the development of interstate relations in the use of transboundary water resources, the development and promotion of mutually acceptable mechanisms for the joint management of

transboundary water resources, subject to ensuring a balance of interests of all Central Asian countries [9].

To implement this direction, a number of activities are being implemented aimed at developing cooperation of the Republic of Uzbekistan with the countries of the Aral Sea basin and regional interstate water management organizations on the issues of joint use of water resources and interstate water management facilities in the region. Working groups on water use issues have been established with Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Turkmenistan, which are producing positive results. The countries of Central Asia have resolved almost all controversial issues regarding water management facilities in border areas and their operation, the regimes and volumes of water withdrawals from the main transboundary rivers are being promptly coordinated, and joint efforts are being made to mitigate the effects of low water. Bilateral treaties and agreements in the field of water use with almost all neighboring countries of Uzbekistan have also been updated. Uzbekistan is building relations on water issues with the countries of Central Asia both at the multilateral level - within the framework of the International Fund for Saving the Aral Sea (IFAS) and the Interstate Coordination Water Commission (ICWC), and at the bilateral level - within the framework of working groups on water use issues.

In November 2020, the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan signed resolution 745 «On additional measures to create forests in the regions of the Republic, «green cover» in the regions of the Aral Sea and the Aral Sea». This decision determines the volume of forest laying in the Republic of Karakalpakstan and districts in 2021, as well as «green coverings» on the drained bottom of the Aral Sea and in the Aral Sea region - 375,000 hectares in the Republic of Karakalpakstan are located in the arid lands of the Aral Sea, 172 thousand hectares - in the area of the Aral Sea in the Khorezm, Bukhara and Navoi regions[10].

In 2021, during a speech on the implementation of the foreign policy of the Republic of Uzbekistan, the President set a task for the Oliy Majilis to continue working with neighbouring countries to mitigate the consequences of the ecological disaster caused by the tragedy of the Aral Sea. In this connection, practical work within the UN Multi-donor Trust Fund for Human Security for the Aral Sea Region will be strengthened». On December 24, 2019, the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan issued 1031 «On the creation of a «green cover» on the dry bottom of the Aral Sea - protective forest plantations». Work on the creation of a green cover at the bottom of the dried-up Aral Sea was resumed immediately after the signing of the resolution.

One of the main documents of the Republic of Uzbekistan is the State Development Strategy. According to the New Uzbekistan Development Strategy for 2022-2026, it is planned to create an additional 500,000 hectares of green areas on the dry seabed of the Aral Sea, bringing their total area by the end of 2026 to 2.5 million hectares, or 78 per cent of the territory. It is planned to implement projects within the framework of the international fund «Green Climate» and the Global Environment Facility, aimed at protecting biodiversity, preventing climate change and soil erosion, worth 300 million USD. Over the past few years, 1.7 million hectares of plants have been planted at the bottom of the Aral Sea. In 2024-2025, forest planting is planned for another 400 thousand hectares. In order to mitigate the consequences of the Aral Sea disaster, as well as to conserve biodiversity in the Aral Sea region, natural parks, nature reserves and State reserves have been established on an area of more than 3.5 million hectares. Today, the area of protected natural areas in the Aral Sea region is 4.6 million hectares. In addition, over the past seven years, water-saving technologies have been introduced in an area of 1 million hectares, or about a quarter of the country's irrigated land [11].

The planting of desert-resistant plants at the bottom of the Aral Sea simultaneously solves several important tasks: conditions are created to mitigate the state of the environment, prevent further degradation of natural resources, and ensure maximum sand retention on the drained Aral Sea floor; A favourable ecosystem for the distribution and reproduction of different species of fauna is emerging; an increase in the area of desert forests and biodiversity will create the conditions for climate mitigation in the region. That is, planting desert-resistant plants on the drained seabed of the Aral Sea contributes not only to the maximum amount of sand retention on the drained seabed, prevent further degradation of natural resources, but also to the formation of a favorable ecosystem, will also create climate mitigation conditions in the region [12].

However, as reality shows, despite the significant efforts of Uzbekistan, the state is facing difficulties and some measures to restore the Aral Sea are being postponed. Although the government recognizes the need to improve water management, the efficiency of irrigation systems remains low and much of the water is wasted due to a lack of modern technology. This in turn leads to excessive consumption of water resources in the region. It is also worth noting the lack of effective mechanisms for the implementation of intergovernmental agreements on the distribution of water resources; some issues on the joint management of water resources of the Amudarya

and Syrdarya with neighboring countries remain at the discussion stage. Despite the fact that Uzbekistan is actively planting saxaul in the disaster zone, this is not enough for the reclamation of saline and degraded lands and brings limited success in creating protective forest belts. Weak results can also be seen in the socio-economic sector. The quality of drinking water and sanitation in the affected areas remains quite low. Insufficient efforts are being made to create new jobs and economic opportunities for the population, which in turn would compensate for losses in fisheries and agriculture.

Of course, all this comes down to limited financial resources and insufficient attraction of international assistance and investment to support programs for the restoration of the Aral Sea. Uzbekistan also faces bureaucratic obstacles, such as insufficient interdepartmental coordination that slows down project implementation and ineffective project management and a lack of qualified personnel to perform specialized tasks. To successfully overcome these obstacles, more effective measures to improve water resources management, intensified international cooperation, attracting additional financial resources and modernizing infrastructure are needed. Strengthening interdepartmental coordination and staff development also play an important role in the implementation of the recovery program.

Experience in regional cooperation to solve the Aral Sea problem

The Aral Sea crisis has necessitated regional cooperation, with Uzbekistan taking a leading role in promoting collaboration among affected countries. The Central Asian countries have initiated various regional projects and frameworks. In 1992, the countries of Central Asia signed the “Agreement on cooperation in the field of joint management of the regulation of the use and protection of water resources of interstate water sources”, established the “Interstate Coordination Water Commission of Central Asia (ICWC)” and launched an international project – the “Aral Sea Basin Program (ASBP)”. In 1993, on the initiative of the President of the Republic of Uzbekistan International Fund for Saving the Aral Sea (IFAS), to address water management issues and environmental rehabilitation was created.

Uzbekistan’s foreign policy has emphasized the importance of peaceful and cooperative solutions to regional challenges. The country has engaged in diplomatic efforts to resolve water disputes and strengthen regional agreements on water resource management. This cooperative approach is seen as essential to maintaining stability and security in Central Asia.

The Aral Sea crisis has security implications, as it can exacerbate tensions over water resources and lead to social and economic instability in the region. Uzbekistan has worked to address these security concerns through diplomatic channels and by fostering stability through regional cooperation.

Uzbekistan's foreign policy includes efforts to negotiate water-sharing agreements and promote cooperation on environmental restoration with neighboring countries.

On 14 September 2023, a meeting of the Council of Heads of States Founders of the International Fund for Saving the Aral Sea (IFAS) was held in Dushanbe. Leaders of Uzbekistan, Kazakhstan, Turkmenistan and Kyrgyzstan participated in the meeting. The meeting discussed the problems of the region and measures to improve the eco-logical situation in the Aral Sea basin. In addition, the President of the Republic of Uzbekistan expressed concern that, due to the construction of the new Kushtem canal [11] length of 280 km, width of 100 meters, depth of 8.5 meters, in the region of Central Asia there was a new participant in the water management process Afghanistan, which can dramatically change the water regime of the region. The end of construction is planned by 2028. After the commissioning of this canal, Afghanistan is able to irrigate 550 thousand hectares of land, and water consumption from the Amu Darya may increase to 17 cubic meters. The situation is aggravated by the fact that Afghanistan is not a party to the UN Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes and has not signed any agreements on water issues with other countries in the region. In other words, Afghanistan has no obligations either to its neighbors in the region or to the world community [13]. It is clear that if the current water situation remains unchanged, the pressure on water resources could increase threefold by 2040. Consequently, there is a greater likelihood of a decline in the socio-economic development of States. Economic damage could reach 11 per cent of the regional gross product. According to the United Nations, the States of the region are losing up to \$2 billion due to scarcity and inefficient use of water resources [11].

It is worth noting that the closest cooperation on solving the environmental problem of the Aral Sea is being conducted between Kazakhstan and Uzbekistan. Over the past five years, five meetings of the Joint Working Group have been held to develop proposals in all areas of water relations. Thanks to its activities, a number of issues were promptly resolved and practical proposals were developed to enhance cooperation

in this sphere. In December 2022, an agreement was signed between the Heads of State of Kazakhstan and Uzbekistan on cooperation in the field of environmental protection. In addition to joint projects aimed at combating the environmental disaster, the two countries committed themselves to sharing their experiences in mitigating its negative effects in the region. Cooperation between Uzbekistan and Kazakhstan on the rational use of water resources and mitigation of the effects of the drying up of the Aral Sea is the result of constructive mutually beneficial cooperation and contributes to the sustainable development of the entire Central Asian region.

Socio-Economic Impacts

The decline of the Aral Sea has had profound socio-economic effects in Uzbekistan. The fishing industry, once a significant source of income and employment, has collapsed, leading to unemployment and poverty in the affected regions. Furthermore, the dust storms and deteriorating soil quality have negatively impacted agriculture, a sector vital to Uzbekistan's economy.

One of the leading sectors of the economy of Uzbekistan is agriculture. However, the contribution of the agricultural sector to the GDP of Uzbekistan falls every year. By the end of 2023, the share of agriculture in the GDP of the Republic of Uzbekistan was 24,3 per cent, compared with 25,0 per cent in 2022. Every year, the share of agriculture in Uzbekistan's GDP decreases.



Figure 2 – Share of agriculture in Uzbekistan's GDP

Among other things, much attention is paid to growing moisture-like crops such as cotton, rice and wheat. 91 per cent of Uzbekistan's water resources go to agriculture. In an effort to improve water efficiency, by the end of 2022, 35 per cent of irrigated land had been conserved. In this connection, it is necessary to accelerate the introduction of the latest water-saving technologies and the implementation of joint measures with Kazakhstan on forest plantations in the Aral Sea region, as Uzbekistan is the largest consumer of water.

To address these challenges, Uzbekistan has sought to diversify its economy and reduce its dependence on the Aral Sea region. This shift in economic policy has influenced the country's foreign relations, as Uzbekistan seeks foreign investment and partnerships to support economic development in non-Aral Sea regions.

The catastrophic situation in the Aral Sea is also affecting the health of the population. The population most affected in the region is certain: pregnant women, children and adolescents, high rates of pulmonary and cardiovascular diseases, respiratory diseases, the accumulation of kidney stones and anemia and other more serious disease [14].

The chart below shows examples of the most common diseases in the Aral Sea region as a percentage of the total population.

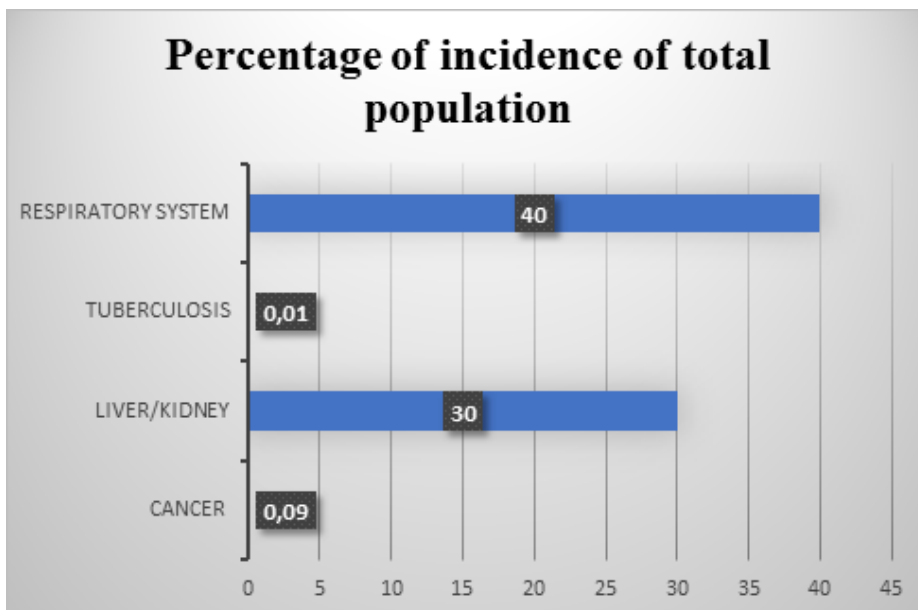


Figure 3 – Percentage of incidence of total population

In 2022, the Roadmap for Supporting Health and Well-being in Central Asia 2022-2025 was approved. The Road Map was developed jointly by SPECA using a new approach developed by the WHO Regional Office for Europe to promote subregional cooperation for health and well-being.

The Road Map calls for increased subregional cooperation to assess health impacts and address environmental and climate-related public health challenges in the Aral Sea region; Provides a platform and support for working in partnership at the highest political level.

The study of this problem showed that the negative situation in the Aral Sea region, low quality of life, unemployment and deteriorating public health are directly related to migration from the disaster zone. Over the past 30 years, approximately 100,000 people have left the region in search of better living conditions. Currently, there are about 1.5 million people in the region, a significant portion of whom live in poverty and are not officially employed.

Unfortunately, it is not possible to fully restore the Aral Sea at this time. However, the parties concerned can reduce the adverse impact of the Aral Sea catastrophe on the environmental situation and livelihoods of the population in the region. In 2023, thanks to concerted action and coordinated cooperation among the countries of Central Asia, 1.5 billion cubic metres of water entered the Aral Sea. In the first few years, the level of the Aral Sea increased by 95 centimeters.

Conclusion

In summary, the Aral Sea crisis has played a significant role in shaping the foreign policy of Uzbekistan. It has prompted the country to prioritize water resource management, regional cooperation, international partnerships, climate diplomacy, security considerations, and humanitarian efforts in its foreign relations. Uzbekistan recognizes that addressing the Aral Sea crisis requires a multifaceted approach that involves collaboration with neighboring states and the international community to find sustainable solutions to this ongoing environmental disaster.

The shrinking of the Aral Sea has raised security concerns, as competition over dwindling water resources can lead to regional tensions. Uzbekistan's foreign policy includes diplomatic efforts to address these concerns and promote stability through cooperation and negotiation with neighboring states.

The Aral Sea's desiccation has caused significant health problems due to the release of toxic dust and chemicals from the exposed seabed.

Together with international organizations, Uzbekistan, to help the affected community, is implementing various humanitarian programs that help in solving medical and socio-economic problems. To achieve this, the state is developing cooperation and partnerships with international organizations such as the UN and the World Bank. In this way, Uzbekistan has access to funding and international experience to implement projects that contribute to improving water management, restoring the Aral Sea ecosystem and mitigating the greater impacts of the crisis.

The Aral Sea crisis is closely linked to climate change and environmental degradation. Uzbekistan recognizes the importance of climate diplomacy and participates in international efforts to combat climate change. Sustainable water management is promoted as a vital adaptation strategy in the face of climate change.

Recognizing that the Aral Sea crisis is a common regional problem, Uzbekistan is actively participating in regional initiatives such as the International Fund for Saving the Aral Sea (IFAS). These efforts involve cooperation with neighboring countries such as Kazakhstan and Turkmenistan to collectively address issues of water resource management, environmental restoration and socio-economic development.

The main driving force behind the Aral Sea crisis is the irrational use of the Amu Darya and Syr Darya rivers for irrigation and agriculture. Uzbekistan's foreign policy has prioritized responsible water management as it seeks to balance its agricultural needs with the need to conserve the region's remaining water resources. Negotiating water-sharing agreements with neighboring countries and investing in modern irrigation methods are central to Uzbekistan's approach.

Uzbekistan, together with all interested actors and organizations, should take all necessary measures to resolve the serious problem of the Aral Sea, since it has a strong impact on all vital aspects of the region as a whole.

In addition, the following recommendations can be offered to the countries of Central Asia and the Republic of Uzbekistan, in particular:

- Continue to create small local reservoirs in the Amu Darya delta;
- Approach rationally to the distribution of water resources to all countries of Central Asia through regional consensus;
- Continue the implementation of programs for planting desert-resistant plants at the bottom of the Aral Sea in order to reduce dust storms and improve the microclimate;

- Review agricultural policy; use new plant varieties adapted to drought conditions;
 - Accelerate the introduction and improvement of water-saving technologies and irrigation systems; continue to introduce drip irrigation technologies to reduce water losses; upgrade irrigation canals to reduce leakage and improve water use efficiency;
 - Expand cooperation on the Aral Sea problem not only with the countries of Central Asia, but also with the world community, by implementing project financing and attracting investments;
 - Develop a unified algorithm for countries regarding the sharing and exchange of water resources;
 - Develop appropriate regulations on the use of transboundary groundwater;
 - Develop mechanisms for resolving conflict situations resulting from violation of agreements on the joint use of water resources;
 - Create a unified electronic database with hydrometeorological data between the countries of Central Asia to monitor water availability forecasts and rational management of transboundary water resources;
 - Create a system of monitoring and regular reporting on the environmental and social condition of the region;
 - Regularly examine and diagnose at an early stage the development of diseases associated with environmental problems. Training the population in methods of preventing diseases associated with environmental pollution;
 - Provide for the modernization of old and construction of new treatment facilities; carrying out comprehensive measures to improve sanitary conditions and combat water pollution;
- In turn, the international community should consider the following:
- Provide financial support to the Aral Sea region for the implementation of projects to restore the Aral Sea ecosystem, construction of wastewater treatment plants, irrigation systems and medical facilities in the form of grants, investments and international funds;
 - Exchange advanced technologies in the field of water resources management, agriculture and ecology by holding conferences, working meetings, trainings for local specialists on the use of modern technologies;
 - Conduct joint international scientific research to study the state of the environment in the region and find ways to solve problems;
 - Organize international medical movements to provide assistance to the population and provide necessary medical supplies.

Solving the Aral Sea problem requires coordinated efforts at both the national and international levels. Comprehensive measures to manage water resources, improve public health, develop sustainable agriculture and restore ecosystems can significantly mitigate the consequences of the environmental crisis and ensure sustainable development of the region.

REFERENCES

- [1] Karkhiran Khozani K., Vosoughi S., Ebrahimi S. ‘Germany’s Role in Central Asia’s Water Crisis Management’ // *Central Eurasia Studies*. - 2020. - 13(2). - P. 569–593.
- [2] Lemly A.D., Kingsford R.T., Thompson J.R. ‘Irrigated agriculture and wildlife conservation: Conflict on a global scale’ // *Environmental Management*. - 2000. – N 25(5). – P. 485–512.
- [3] Alikhanova S., Joseph Bull W. ‘Review of Nature-based Solutions in Dryland Ecosystems: the Aral Sea Case Study’ // *Environmental Management*. - 2023. - N 72. – P. 457–472.
- [4] Lioubimtseva E., Henebry G.M. ‘Climate and environmental change in arid Central Asia: Impacts, vulnerability, and adaptations’ // *Journal of Arid Environments*. - 2009. – N 73(11). – P. 963–977.
- [5] Saiko T.A., Zonn I.S. ‘Irrigation expansion and dynamics of desertification in the Circum-Aral region of Central Asia’ // *Applied Geography*. - 2000. – N 20(4). – P. 349–367.
- [6] Level of water stress: freshwater withdrawal in proportion to available freshwater resources - Sustainable Development Goals - United Nations Economic Commission for Europe. <https://w3.unece.org/SDG/ru/Indicator?id=140>
- [7] Alikhanov B. To avoid an ecological pandemic. 2020. <https://yuz.uz/ru/news/chtob-izbejatekologicheskoy-pandemii>
- [8] Dukhovnyi V. A powerful impulse to solve the problems of the Aral Sea region. 2021. <http://sic.icwc-aral.uz/dukhovny-may21.htm>
- [9] PD-6024 dated July 10, 2020. On approval of the concept of development of the water sector of the Republic of Uzbekistan for 2020–2030 (2020). <https://lex.uz/RU/DOCS/4892946>
- [10] On additional measures to create forests in the regions of the republic, “green cover” in the regions of the Aral Sea and the Aral Sea region. 2020. <https://lex.uz/ru/docs/5123924>
- [11] Address by the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at a meeting of the Council of Heads of the Founder States of the International Fund for Saving the Aral Sea. 2023. <https://president.uz/en/lists/view/6662>
- [12] Alikhanov B. ‘Truth of the East’, “Green” economy is one of

the fundamental factors of sustainable development. 2021. <https://yuz.uz/ru/news/zelenaya-ekonomika---odin-iz-osnovopolagayuix-faktorov-ustoychivogo-razvitiya>

[13] Mukhammadkulova N. Transition to ‘green economy’ in Uzbekistan: Opportunities and challenges // CABAR.asia. 2023. <https://cabar.asia/en/transition-to-green-economy-in-uzbekistan-opportunities-and-challenges>

[14] Anchita et al. ‘Health impact of drying aral sea: One health and socio-economical approach’ // Water (Switzerland). – 2021. – N 13(22). – P. 3196. <https://doi.org/10.3390/W13223196/S1>.

АРАЛ МӘСЕЛЕСІ ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ СЫРТҚЫ САЯСАТЫ ПРИЗМАСЫ АРҚЫЛЫ

*Изтелеуова Е.¹

*¹ PhD докторант, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ,

Астана, Қазақстан

e-mail: elena4bob@gmail.com

Аңдатпа. Бір кездері әлемдегі ең ірі ішкі су қоймаларының бірі болған Арал теңізі соңғы бірнеше онжылдықта ең алдымен суды басқарудың тұрақсыз тәжірибесіне байланысты апатты құлдырауды бастан өткерді. Бұл экологиялық апат дағдарыстан қатты зардап шеккен Өзбекстан Республикасының сыртқы саясатына терең әсер етті. Бұл ғылыми мақалада Арал проблемасының көп қырлы қырлары және оның Өзбекстанның сыртқы саясатын қалай қалыптастырғаны қарастырылады. Ол елдің су ресурстарын басқару, аймақтық ынтымақтастық, халықаралық серіктестік, климаттық дипломатия, қауіпсіздік мәселелері және Арал дағдарысы контекстіндегі гуманитарлық жауаптар саласындағы күш-жігерін зерттейді. Бұл мақаланың негізгі мақсаты – Арал теңізінің құрғауының проблемалары мен себептерін талдау және Өзбекстан Республикасының сыртқы саясатының объективі арқылы осы мәселені шешудің тәсілдерін жалпылау. Бұл талдау тарихи, салыстырмалы және мазмұндық талдау сияқты әдістерді қолдану арқылы жүзеге асырылды. Бұл әдістер авторға Арал проблемаларын шешуге ықпал ететін негізгі факторларды талдап, анықтауға мүмкіндік берді. Автор Өзбекстан халықаралық қатынастардың тең құқылы субъектісі ретінде Арал өңіріндегі экологиялық апатты шешуге бағытталған белсенді сыртқы саясат жүргізіп жатыр деген қорытындыға келді. Осылайша, бұл мақалада Өзбекстан Республикасы халықаралық аренада және жалпы аймақта қолға алып жатқан Арал теңізіндегі жағдайды жақсартудың негізгі жолдары жинақталған.

Тірек сөздер: Арал теңізі, Өзбекстан Республикасы, сыртқы саясат, су, экологиялық апат, Арал дағдарысы, аймақтық және халықаралық ынтымақтастық, Орталық Азия

ПРОБЛЕМА АРАЛЬСКОГО МОРЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

*Изтелеуова Е.¹

*¹ PhD докторант, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: elena4bob@gmail.com

Аннотация. Аральское море, когда-то одно из крупнейших внутренних водоемов в мире, за последние несколько десятилетий пережило катастрофическое истощение, в первую очередь из-за нерационального управления водными ресурсами. Эта экологическая катастрофа привела к пагубным последствиям в том числе и для внешней политики Республики Узбекистан. В данной статье рассматриваются многогранные аспекты проблемы Аральского моря и то, как она повлияла на внешнюю политику Узбекистана. В статье анализируются попытки страны в управлении водными ресурсами, региональном сотрудничестве, международном партнерстве, климатической дипломатии, соображениях безопасности и гуманитарных мерах реагирования в контексте кризиса Аральского моря. Основной целью данной статьи является анализ проблем и причин высыхания Аральского моря и обобщение подходов к решению данного вопроса Республики Узбекистан через призму внешней политики. Данный анализ осуществлен путем применения таких методов как исторический, сравнительный и контент-анализ. Данные методы позволили автору проанализировать и выявить основные факторы, способствующие решению проблем Аральского моря. Автор пришел к выводу, что Узбекистан, будучи равноправным субъектом международных отношений, проводит активную внешнюю политику, направленную также и на решение экологической катастрофы на территории Приаралья. Таким образом, в данной статье обобщены основные пути улучшения ситуации на Аральском море, которые Республика Узбекистан предпринимает на международной арене и в регионе в целом.

Ключевые слова: Аральское море, Республика Узбекистан, внешняя политика, вода, экологическая катастрофа, Аральский кризис, региональное и международное сотрудничество, Центральная Азия

Статья поступила 02.04.2024

УДК 327.7

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.020>

MPHTI 11.25.40

IRAN'S POSITION ON THE LEGAL STATUS OF THE CASPIAN SEA

* Danova A.N.¹

*¹ Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages, Muratbayeva 200, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aidadanova95@gmail.com

Abstract. For some time after the collapse of the USSR, the Caspian Sea continued to belong to two states, namely Russia, as the successor to the USSR, and Iran. However, this caused serious contradictions between the coastal newly formed post-Soviet countries over the use of the Caspian Sea water area, seabed and subsoil. To solve such problems, it was necessary to establish a new legal status of the Caspian Sea, taking into account the interests of all Caspian littoral states.

At the initiative of the Russian Federation, work began in 1996 on a draft convention on the legal status of the Caspian Sea, which was to be oriented towards the interests of all littoral states. Including more than 50 meetings and 5 summits, the draft Convention reached its culmination in 2018 in Aktau.

The purpose of this research paper is to examine Iran's perspective on the legal status of the Caspian Sea and assess the impact of the Aktau summit on Iran. The paper analyzes Iran's role in the negotiations and its position on various issues related to the legal status of the Caspian Sea. Through this analysis, the paper aims to provide insight into the complexities of the Caspian Sea legal framework and its implications for Iran's interests and its relations with other littoral states.

Keywords: Caspian Sea, Legal Status, Convention, Kazakhstan, Turkmenistan, Azerbaijan, Iran, Aktau Summit

Basic provisions

The Caspian Sea plays a critical role in global energy production due to its vast hydrocarbon reserves and oil production capabilities. According to the U.S. Energy Information Administration (EIA), the sea contains about 48 billion barrels of oil and 292 trillion cubic feet of natural gas in proven and probable reserves. Notably, about 67% of natural gas reserves and 75% of oil reserves are concentrated within 100 miles of the coastline. Legal

disputes over the Caspian Sea began after the collapse of the Soviet Union when Kazakhstan, Azerbaijan, and Turkmenistan became independent states. Prior to that, the Soviet Union and Iran jointly administered the Caspian Sea under two agreements: “Treaty of Friendship” in 1921 and “Treaty of Commerce and Navigation” in 1940. Initially, Russia opposed the presence of international companies, especially Western companies, in the Caspian Sea because it threatened its influence in the region. Iran, on the other hand, was concerned about the activities of the new states and their cooperation with Western oil companies that began to exploit the Caspian’s mineral resources. However, the three new states needed to exploit the sea in order to grow economically as a state.

Introduction

The Caspian Sea is renowned as the largest inland body of water globally, holding significant historical, geopolitical, economic, and environmental importance. It is bordered by five countries: Iran, Russia, Kazakhstan, Azerbaijan, and Turkmenistan. Covering an area of 376,000 square kilometers, it boasts a coastline stretching 7010 kilometers and reaches a maximum depth of 1,025 meters [1].

Without a connection to the global oceans, average Caspian Sea level (CSL) is currently approximately 27.5 m below mean sea level. The entire Caspian Sea catchment basin has an area of approximately 3.5×10^6 km², almost 10 times that of the Caspian Sea and accounting for approximately 10% of the global area of closed basins. The length of the Caspian Sea watershed from north to south is about 2500 km and from west to east is about 1000 km.

The Caspian Sea is the largest closed inland reservoir in the world being surrounded by five coastal states: Azerbaijan, Iran, Kazakhstan, Russia and Turkmenistan. The total length of the coastline is 5970 km and the greatest length of the sea is 1030 km. The waters of about 130 large and small rivers fell in the Caspian Sea and it’s physical characteristics admire it’s uniqueness. About 500 plant species and 850 animal species are there in Caspian Sea. The Caspian sea has two water zones. The first zone is the Iranian ‘sector’ and this is bordered from the remaining zone by the Astará – Hasan-Kuli line.

The Sea makes it’s uniqueness in many ways by it’s environmental, economical and geopolitical recognition. But a constant overflow in the sea’s level implicated serious environmental consequences. This Sea made the center of attention by being called itself as “the greatest salt lake in the

world”. In the view of these importance it seems to referred the Caspian sea as an “inland sea”.

Description of materials and methods

This research paper aims to explore Iran’s viewpoint on the legal status of the Caspian Sea and assess the impact of the Aktau Summit on Iran. It seeks to analyze Iran’s role in the negotiations and its stance on various issues surrounding the Caspian Sea’s legal status. Furthermore, it aims to evaluate how the outcomes of the Aktau Summit have shaped Iran’s positions and policies regarding the Caspian Sea. Through this examination, the paper aims to provide insights into the complexities of the Caspian Sea’s legal framework and its implications for Iran’s interests and relations with other littoral states. This study’s primary hypothesis is that, despite the Caspian Convention, the issues of littoral states remain unresolved. This research evaluates the current legal status of the Caspian Sea by examining the historical context of the geopolitical situation in each coastal state.

Results

After over two decades of extensive deliberations, involving five summits and 50 specialized working group meetings, the bordering nations of the Caspian Sea—Iran, Russia, Kazakhstan, Turkmenistan, and Azerbaijan—finally reached an agreement. This agreement culminated in the Convention on the Legal Status of the Caspian Sea, formalized on August 12, 2018, in Aktau. This method asserts that the country that has more coastal area would get more maritime area. Therefore, Kazakhstan, Russia, and Azerbaijan have agreed on the median line approach, while Iran and Turkmenistan have rejected it. There is also a third perspective that states that the Caspian is a unique reservoir. Therefore, international norms cannot regulate its characteristics. In establishing the legal status for the Caspian, the coastal states should adopt unconventional approaches and create their own legal mechanisms.

Discussion

Due to its extensive hydrocarbon reserves and oil-producing capabilities, the Caspian Sea plays a crucial role in global energy production. According to the US Energy Information Administration (EIA), the sea contains approximately 48 billion barrels of oil and 292 trillion cubic feet of natural gas in proven and probable reserves. Notably, about 67% of natural gas and 75% of oil reserves are concentrated within 100 miles of

the coastline [2]. The Caspian Sea is connected to the White, Black, and Baltic Seas via the channels of the Volga-Dnepr-Don Rivers. Additionally, it harbours a diverse range of fish species, including the sturgeon, which is the primary source of 90% of the world's caviar [3].

The legal disputes over the Caspian Sea started when the Soviet Union dissolved, and Kazakhstan, Azerbaijan, and Turkmenistan became independent nations. Before this, the Soviet Union and Iran jointly managed the Caspian Sea under two agreements: the 'Treaty of Friendship' in 1921 and the 'Treaty of Commerce and Navigation' in 1940 [4]. However, as these new countries appeared, disagreements over how to use and govern the Caspian Sea emerged.

These disagreements stemmed from the different interests and opinions of the countries bordering the Sea [5]. Initially, Russia opposed the presence of international companies, especially Western ones, in the Caspian Sea, as it threatened its influence in the region. Iran, on the other hand, was concerned about the work of the new states and their cooperation with the Western oil firms as they began exploiting the Caspian's mineral resources. However, the three new states needed the exploitation of the Sea in order to grow economically as a state [6].

The Evolution of Legal Disputes in the Caspian Sea Over Time:

The Caspian Sea's legal status and utilization terms, primarily for navigation and fishing, were founded on multiple bilateral agreements between the Soviet Union and Iran. The Treaty of Resht (1729) was the inaugural accord between the Russian and Iranian Empires, granting extensive rights to the Russians and securing their commercial and navigational liberties [9]. This treaty established a precedent for subsequent agreements, shaping the Caspian's legal framework. The Soviet Union and Iran built upon this foundation, signing additional treaties to govern the sea's usage. These agreements aimed to balance the interests of both nations, ensuring the Caspian's resources were utilized effectively.

In the 19th Century, huge battles were fought between the two empires because Russia wanted to get hold of the warm waters. Due to these wars, a treaty known as the Treaty of Gulistan was signed in 1813, which would take Iranian powers off the Caspian Basin. These restrictions were renewed in 1828 under the Turkmenchay Treaty. Both of these treaties mentioned earlier allowed Russia to maintain its navy in the Caspian Sea. Even though these treaties had rules about military activities, both sides could use the Caspian Sea for trade and business. In the Treaty of Friendship (1921),

the agreements made before were invalidated and reinstated Iran's rights of fishery and navigation. These agreements stated that ships from other countries couldn't display their flags on the Sea, and people from other countries couldn't work as port staff [10].

This research study focuses on detailing the long process and negotiations surrounding the legal status of the Caspian Sea and how its resources are divided, particularly from Iran's viewpoint. Iran has continually emphasized the importance of the 1921 and 1940 treaties, arguing for ongoing shared ownership and use of the Caspian's resources between Iran and the former Soviet Union. Additionally, Iran has consistently opposed all agreements among the Caspian-bordering states regarding the utilization of the sea's resources. Iran advocates for a comprehensive treaty that establishes the legal status of the Caspian and ensures equitable resource usage among all littoral states [7]. Iran has called the Caspian Sea the 'Boundary Lake' and suggested fair sharing by dividing it equally among the countries along its shores, regardless of their coastline length. Additionally, Iran proposed that each country along the coast should receive a 30% share of the Caspian's resources. However, the proposal was rejected by Azerbaijan first, and then the rest of the states.

Eventually, the five nearby countries approved the Convention on the Legal Status of the Caspian Sea on August 12, 2018. This agreement successfully settled all disagreements by creating a special set of rules for the sea. The deal guarantees sovereign rights for all Caspian littoral countries in their territorial waters and seabed and subsoil sectors. Moreover, it gives the states broad liberties to utilize the Caspian Sea. Third-party states could not access and utilize the Caspian Sea. However, some issues remain to be resolved by bilateral or multilateral agreements in the coming years [8].

The legal situation of the Caspian Sea and the rules for using it were determined by different agreements between Iran and the Soviet Union. One of the earliest agreements was the Treaty of Resht in 1729, signed by Russia and the Iranian Empires. This treaty outlined the many rights of the Russians along with their freedom of sailing and commerce [9].

The desire of Russia to revisit previous treaties with Iran and newly independent states pursuing their own interests led to emerging challenges. Littoral states' positions varied depending on their interests, but their differences narrowed over time. After years of negotiations, the five coastal states signed the Convention on the Legal Status of the Caspian Sea in Aktau on August 12, 2018. This Convention established a special legal regime, resolving a 20-year dispute. Preparations began in 1996 with a meeting of

deputy foreign ministers. Presidents of Kazakhstan, Azerbaijan, Russia, Iran, and Turkmenistan held four summits in Ashgabat (2002), Tehran (2007), Baku (2010), and Astrakhan (2014). In December 2017, foreign ministers agreed on the legal status and decided to sign the Convention in Aktau. However, the path to the Convention was challenging. The first summit in Ashgabat (2002) failed to reach a compromise due to energy deposit sharing issues between Azerbaijan and Turkmenistan. In 2003, Azerbaijan, Kazakhstan, and Russia signed a trilateral agreement dividing the Caspian Sea's depth border, effectively partitioning over 60% of it. Conflicts persisted in the southern Caspian Sea between Iran, Turkmenistan, and Azerbaijan. The Aktau Convention was a positive step towards eliminating the threat of instability in Iran's northern neighborhood, marking a significant achievement in resolving a long-standing dispute [13].

Even though the deal solved the historical dispute on the surface level, it sparked great criticism of Iran's elected officials and other authorities by Iranians. This is because the deal does not meet the Iranian demands regarding the nautical borders and access to resources under the seafloor. The Iranian delegation was also accused of not defending their country's interests. If we consider that Iran has the shortest Caspian coastline, its sea status significantly decreases Iran's property of seabed resources. However, Iran's plan for equal distribution of the Sea's resources was the main reason for the prolongation of the treaty for over two decades. Hence, the primary motivation driving the Aktau agreement and the establishment of the sea's legal status is Iran's decision to relinquish its proposal for equal distribution of the Caspian Sea's resources. This indicates that Iran gave more importance to the geopolitical situation rather than its economic benefits.

In the 19th Century, huge battles were fought between the two empires because Russia wanted to get hold of the warm waters. Due to these wars, a treaty known as the Treaty of Gulistan was signed in 1813, which would take Iranian powers off the Caspian Basin. These restrictions were renewed in 1828 under the Turkmenchay Treaty. Both of these treaties mentioned earlier allowed Russia to maintain its navy in the Caspian Sea. Even though these treaties had rules about military activities, both sides could use the Caspian Sea for trade and business. In the Treaty of Friendship (1921), the agreements made before were invalidated and reinstated Iran's rights of fishery and navigation. These agreements stated that ships from other countries couldn't display their flags on the Sea, and people from other countries couldn't work as port staff [10].

The two nations had never agreed on where their sea borders were. They claimed that countries outside the region were too close to the basin. It's important to mention that, at that time, there was no official agreement on the legal status of the Caspian Sea.

Disputes about classification. The Caspian's legal status has always been a disputed topic, especially concerning its classification as either a boundary lake or a sea. This distinction carries significant implications for the distribution of its gas and oil reserves among the bordering states. Some state that the Caspian should fall under the 1982 UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), which specifies territorial seas, continental shelves, and exclusive economic zones for every coastal state. However, there have been numerous disagreements regarding the interpretation of UNCLOS criteria, particularly regarding whether the Caspian Sea should be considered enclosed or semi-enclosed.

Alternatively, another theory suggests that the Caspian needs to be considered a boundary lake, ruled by customary international legal values rather than the UNCLOS. According to this perspective, international agreements among the littoral states would determine usage rights and navigation conditions within the lake.

During negotiations, lakes can be divided using either the median line or coastal line approaches [5]. If the median line principle is adopted, the water and seabed would be divided based on national sectors among the littoral states.

Iran's position on the legal status of the Caspian Sea. The new coastal states around the Caspian have attracted foreign investments due to their natural gas and oil deposits, thereby enhancing their development and autonomy. The legal dispute of the Caspian Sea came into existence when Azerbaijan began negotiations with Western energy giants, specifically British Petroleum (BP), concerning the search and use of Azerbaijan's mineral resources in the Caspian [12]. These negotiations initiated the famous "\$8 Billion Contract of the Century" in 1994, which focused on the development and resource sharing in the Chirag, Azeri, and Guneshli oil fields for at least 30 years.

Despite initial overtures, Iran was excluded from the agreement due to pressure from the United States, resulting in strong protests from Tehran, which viewed the agreement as an attempt to unilaterally alter the Caspian's legal status.

Iran's opposition to what it perceived as the marginalization of its interests in the Caspian led to diplomatic tensions, including protests against U.S. interference in Azerbaijani policy-making. Iran advocated for joint resolution of Caspian Sea legal issues, emphasizing principles of equality and demilitarization to ensure the security imperatives of all coastal states while preserving environmental integrity [7].

Yet, Iran's position evolved gradually, notably marked by the endorsement of the Aktau agreement. This agreement, as outlined by Azizi (2018), tackled security apprehensions by forbidding the presence of external armed forces within the Caspian Sea. Furthermore, it sought to alleviate the threat of a potential "Caspian arms race" by fostering a stable equilibrium of military capabilities among the involved parties [13].

One significant issue for Iran in the Aktau convention was the potential construction of the Trans-Caspian Pipeline (TCP), which aimed to diversify energy transit routes and reduce Russia's dominance while limiting Iran's options for alternative pipelines [13]. Both Russia and Iran opposed the TCP, highlighting their strategic concerns over energy transit and regional influence. Overall, while Iran initially advocated for joint ownership and equal partition of the Caspian Sea, shifting geopolitical dynamics and diplomatic negotiations ultimately led to a more nuanced approach to addressing its interests and security concerns in the region.

Progress was evident, and several longstanding issues in the Caspian region found resolution through the Aktau Convention. However, the primary unresolved matter pertains to the maritime border delimitation between Azerbaijan and Turkmenistan with Iran. All future negotiations must consider the distribution of oil deposits and natural gas, especially when it comes to the areas bordering Iran, Turkmenistan, and Azerbaijan. Iranian President Hassan Rouhani highlighted the importance of determining straight baselines on their coasts and emphasized the necessity of subsequent agreement among the five parties to develop an effective mechanism for delimitation.

While Iran may not be entirely content with the resource and coastal delimitation in the sea, the military provisions of the Caspian agreement served as a deterrent to U.S.-Israeli policies aimed at isolating Iran in the region. Iran's close military and political relations with Russia, among the disputes in the Middle East, further underscored the strategic implications of the Caspian agreement. Additionally, resolving border disputes with Azerbaijan and Turkmenistan in the Caspian Sea could pave the way for closer political relations with these neighbours, potentially leading to the

resolution of disagreements and the resumption of natural gas sales between Turkmenistan and Iran.

The agreement aimed to disrupt U.S. policy in the Caspian region, primarily benefiting Iran and Russia. Both countries made strategic concessions, ushering in a new era in the Caspian Sea region. This agreement's timing, amid the imposition of U.S. sanctions on Iran and Russia, highlights the strategic significance of increased collaboration between these countries. Additionally, faced with economic hurdles resulting from sanctions, Iran aims to strengthen diplomatic and economic relations with neighbouring nations, including those in the Caspian region, to alleviate economic challenges.

However, the deal has faced criticism within Iran, with some expressing dissatisfaction over perceived concessions and concerns about the protection of national interests. Social media users in Iran have accused the government of “selling off” the Caspian Sea and failing to defend the country's interests.

In summary, Iran secured significant security guarantees with the Aktau deal while temporarily addressing longstanding disputes over certain water shares, with decisions on such matters postponed for the future. Iran's cooperative stance could potentially enhance its relations with northern neighbours, a crucial consideration amid increasing U.S. efforts to restrict its international ties.

Conclusion

The Caspian Sea is important for both the littoral states and the global community, especially in terms of security and economic development. Because of this, the littoral countries have long sought to reach agreement on legal issues related to the sea area and its resources. Iran's policy in the Caspian region since 1991 has been guided by its national interests, including issues of borders and seabed sharing. Recent statements by Iran's president at the Aktau summit have underscored the need for additional agreements on these issues, despite progress in resolving border disputes with some neighbors. This shows that while the Caspian agreement is a significant step forward, it does not preclude the need for further efforts to fully resolve disputes and strengthen regional cooperation.

In essence, by signing the agreement, Iran prioritizes its survival. It places greater emphasis on military-security concerns in the Caspian Sea over the exploitation of its seabed resources or its territorial share of the area.

However, it can be said that the agreement has provided a basis for further development of regional cooperation. In general, Iran's signing of the agreement emphasizes its priority in ensuring military security in the Caspian region, notwithstanding issues of seabed resource exploitation or territorial claims.

REFERENCES

- [1] Ogan S. Hazar'da Tehlikeli Oyunlar: Statü Sorunu, Paylaşılmalı Kaynaklar ve Silahlanma Yarışı. // *Avrasya Dosyası*. - 2001. - №7(2). - P. 143-183.
- [2] U.S. Energy information administration (EIA): Caspian Sea Region, Regional Analysis Brief. https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Caspian_Sea/caspian_sea.pdf
- [3] Abdolhay H., Tahori H. Fingerling production and Release for Stock Enhancement of Sturgeon in the Southern Caspian Sea: an overview. // *Marine Renching*, - 2004. – P. 133 – 170.
- [4] Mamedov R. International Legal Status of the Caspian Sea in Its Historical Development // *The Turkish Yearbook of International Relations*. - 2000. - №30. - P. 107-137.
- [5] Shafiyev F.R. The Legal Regime of the Caspian Sea: Views of the Littoral States // *Jamestown Prism*. - 2001. - №7
- [6] Griffith B. Back Yard Politics: Russian Foreign Policy toward the Caspian Basin // *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*. - 1998. - №6(2). - P. 426-444.
- [7] Kinik H., Erkan S. The legal status of the Caspian Sea: an Iranian perspective // *The International Journal of Economic and Social Research*. - 2020. - №16. - P. 443-459.
- [8] Muller D., Betaneli K. The new Convention on the Legal Status of the Caspian Sea: New Opportunities and New Challenges // *Freshfields Bruckhaus Deringer*. – 2018 // <http://knowledge.freshfields.com/en/Global/r/3848/>
- [9] Ghafourl M. The Caspian Sea L Rivalry and Cooperation. // *Middle East Policy*. – 2008. – №15(2). – P. 81 – 96.
- [10] Janusz B. 2018: The Caspian Sea Legal Status and Regime Problems. Briefing Paper // <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/research/russia%20and%20eurasia/bp0805caspian.pdf>.
- [11] Kephanov Y. A. The New Legal Status of the Caspian Sea Is the Basis of Regional Co-Operation and Stability. // *Journal of International Affairs*. – 1997. - №2(4).

[12] Vinogradov S., Wouters P. The Caspian Sea: Current Legal Problems // Heidelberg Journal of International Law (HJIL). – 1995. - №55(2). – P. 604 – 623.

[13] Azizi H. Caspian Sea Convention Moves Iran Closer to Northern Neighbors // Al Monitor 2018 // <https://www.al-monitor.com/originals/2018/08/caspian-sea-convention-iran-russia-us-sanctions-pipeline.html>

ПОЗИЦИЯ ИРАНА ПО ПРАВОВОМУ СТАТУСУ КАСПИЙСКОГО МОРЯ

* Данова А.Н.¹

^{*1} Казахский Университет Международных Отношений и
Мировых Языков им. Абылай Хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: aidadanova95@gmail.com

Аннотация. Некоторое время после распада СССР Каспийское море продолжало принадлежать двум государствам, а именно - России, как правопреемнице СССР, и Ирану. Однако, это вызвало серьезные противоречия между прибрежными новообразовавшимися постсоветскими странами по поводу использования акватории, дна и недр Каспия. Для решения подобных проблем требовалось установление нового правового статуса Каспия с учетом интересов всех прикаспийских государств.

По инициативе Российской Федерации в 1996г. началась работа над проектом конвенции о правовом статусе Каспийского моря, которая должна была ориентироваться на интересы всех прибрежных государств. Включивший в себя более 50 заседаний и 5 саммитов, проект Конвенции достиг своей кульминации в 2018 году в г. Актау.

Целью данной исследовательской работы является изучение точки зрения Ирана на правовой статус Каспийского моря и оценка влияния саммита в Актау на Иран. В работе анализируется роль Ирана в переговорах и его позиция по различным вопросам, связанным с правовым статусом Каспийского моря. Благодаря такому анализу статья призвана дать представление о сложностях правовой базы Каспийского моря и ее последствиях для интересов Ирана и его отношений с другими прибрежными государствами.

Ключевые слова. Каспийское море, правовой статус, конвенция, Казахстан, Туркменистан, Азербайджан, Иран, Актауский саммит

КАСПИЙ ТЕҢІЗІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІ БОЙЫНША ИРАННЫҢ ПОЗИЦИЯСЫ

*А.Н.Данова¹

*¹ Абылай Хан Атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және
Әлем Тілдері Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: aidadanova95@gmail.com

Аңдатпа: КСРО ыдырағаннан кейін біраз уақыт бойы Каспий теңізі КСРО-ның құқықтық мұрагері ретінде екі мемлекетке, атап айтқанда Ресейге және Иранға тиесілі болды. Алайда бұл жаңадан құрылған жағалаудағы посткеңестік елдер арасында Каспий теңізінің суын, түбін және қойнауын пайдалануға қатысты елеулі қайшылықтар туғызды. Мұндай мәселелерді шешу үшін барлық Каспий маңындағы мемлекеттердің мүдделерін ескере отырып, Каспий теңізінің жаңа құқықтық мәртебесін белгілеу қажет болды.

Ресей Федерациясының бастамасымен 1996 ж. Каспий теңізінің құқықтық мәртебесі туралы конвенция жобасын әзірлеу бойынша жұмыс басталды, ол барлық жағалаудағы мемлекеттердің мүдделеріне бағытталған. 50-ден астам кездесу мен 5 саммитті қоса алғанда, Конвенция жобасы 2018 жылы Ақтауда шарықтау шегіне жетті.

Бұл зерттеу жұмысының мақсаты – Каспий теңізінің құқықтық мәртебесіне қатысты Иранның көзқарасын зерттеу және Ақтау саммитінің Иранға әсерін бағалау. Жұмыста Иранның келіссөздердегі рөлі мен Каспий теңізінің құқықтық мәртебесіне қатысты әртүрлі мәселелер бойынша ұстанымы талданады. Осы талдау арқылы мақала Каспий теңізінің құқықтық базасының күрделілігі мен Иранның мүдделері мен оның басқа жағалаудағы мемлекеттермен қарым-қатынастарына салдары туралы түсінік беруді мақсат етеді.

Тірек сөздер: Каспий теңізі, құқықтық мәртебе, конвенция, Қазақстан, Түрікменстан, Әзірбайжан, Иран, Ақтау саммиті

Статья поступила 14.05.2024.

UDC 327

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2024.56.2.021>

IRSTI 11.25.67

**REGIONAL SECURITY CHALLENGES IN THE CONTEXT OF
CENTRAL ASIAN STATES' COOPERATION WITH THE
UNITED STATES: THE CASE OF UZBEKISTAN**

*Kakenova Z.A.¹

*¹PhD, acting associate professor,

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

e-mail: z.kakenova@gmail.com

Abstract. The article examines the evolution of Uzbek-American relations, focusing on their collaborative efforts to enhance regional security and stability. The study explores the critical role of Uzbekistan in the security dynamics of Central Asia, emphasizing its strategic pivot towards Western standards in military professionalism and education. Through a blend of content analysis, historical review, and case studies, the article illustrates the multifaceted challenges confronting Central Asian nations, including terrorism, regional conflicts, and international diplomacy. The research highlights the significant impact of Uzbek-American cooperation in addressing these challenges, showcasing the bilateral relationship as a model of strategic collaboration that contributes to the stability and security of the region. This partnership is portrayed as a testament to the shifting paradigms in global politics, where open, constructive international relations and strategic alliances are pivotal in maintaining global peace and stability. By analyzing the shifts in politics, the historical engagements, and the current geopolitical environment, the article provides valuable insights into the importance of Uzbekistan's strategic orientation and its implications for regional and international security frameworks. This comprehensive study underscores the necessity of continued cooperation and strategic partnerships in navigating the complexities of contemporary international relations, especially in strategically sensitive regions like Central Asia.

Keywords: Central Asia, the United States, Uzbekistan, regional security, security challenges, cooperation, geopolitics, bilateral engagement

Basic provisions

In the post-Cold War era, the geopolitical landscape of Central Asia has undergone significant transformations, with the region emerging as a pivotal arena for international politics and security dynamics. Among the

Central Asian republics, Uzbekistan has played a crucial role in shaping the regional security agenda, particularly in its interactions with global powers such as the United States. This article aims to dissect the multifaceted nature of regional security challenges within Central Asia, emphasizing the strategic partnership between Uzbekistan and the United States as a focal point of analysis.

The problem statement of this research revolves around the complex interplay of geopolitical interests, security concerns, and the pursuit of stability in Central Asia, which have collectively influenced the strategic calculations of both regional states and external powers. The purpose of this article is twofold: to provide a comprehensive understanding of the regional security challenges faced by Central Asian states, and to critically assess the impact of Uzbek-American cooperation in addressing these challenges.

Introduction

Historically, Central Asia has been a battleground for influence among world powers, a legacy that has persisted into the 21st century. The dissolution of the Soviet Union marked a turning point, as newly independent states, including Uzbekistan, navigated the intricacies of sovereignty, security, and international diplomacy. The history of Uzbekistan's foreign policy reflects a strategic balancing act between engaging with major powers and safeguarding its national interests, particularly in the realms of security and economic development.

The evolution of Uzbek-American relations has been emblematic of the broader shifts in Central Asia's geopolitical environment. Initially, the partnership was heavily influenced by the United States' strategic objectives in the region, including counterterrorism efforts and the promotion of stability in the wake of the September 11 attacks. However, over time, the dynamics of this cooperation have evolved, reflecting a more nuanced engagement that considers the complex spectrum of security, economic, and political factors at play.

This article delves into the historical context of Uzbekistan's foreign policy and its implications for regional security, highlighting key moments and decisions that have defined the trajectory of Uzbek-American relations. By examining the strategic motivations, challenges, and outcomes of this bilateral cooperation, the research sheds light on the broader implications for regional security and the role of international partnerships in fostering stability in Central Asia.

In summary, the exploration of regional security challenges in Central Asia, with a particular focus on the case of Uzbekistan, offers valuable insights into the interplay between national interests, regional dynamics, and global strategies. Through a detailed analysis of the historical and contemporary aspects of Uzbek-American cooperation, this article contributes to a deeper understanding of the complexities involved in ensuring security and stability in a region that continues to hold significant strategic importance on the global stage.

Description of materials and methods

The research methods employed in this article encompass a rigorous and multifaceted approach, incorporating content analysis, case studies, comparative analysis, and historical methods. This diverse methodology is designed to provide a comprehensive understanding of the dynamic and evolving political-military relations between Uzbekistan and the United States, drawing on official documents, pivotal moments, strategic engagements, and historical evolution to offer deep insights into their bilateral interactions within the complex geopolitical landscape of Central Asia.

Content analysis was utilized to discern trends in policy and rhetoric, enabling a deep dive into the official narratives and priorities as articulated by both nations. This method helps in identifying shifts in diplomatic tone, priorities, and responses to geopolitical events, offering insights into the evolving nature of Uzbek-American relations.

Case study allowed for an in-depth exploration of pivotal moments or phases within the bilateral relationship. By focusing on specific instances of cooperation or conflict, this method offers a granular view of how both countries navigate their partnership amidst the broader geopolitical landscape, shedding light on the mechanics of international diplomacy.

Comparative analysis provided a framework to distinguish Uzbekistan's diplomatic engagement with the US from its interactions with other global powers. This approach reveals the strategic considerations driving Uzbekistan's foreign policy, highlighting how its relationships are tailored to meet its national interests and how its alliance with the US stands out in the context of its broader international relations.

Historical method was crucial for contextualizing the bilateral relations within a broader temporal framework. Tracing the evolution of these ties from their inception offers a historical perspective on the changing dynamics, challenges, and milestones, facilitating a comprehensive understanding of the current state of affairs and potential future directions.

Results

From diplomatic beginnings to strategic partnership

The evolution of political-military relations between Uzbekistan and the United States has been marked by distinct characteristics. In contrast to other Central Asian nations, Uzbekistan has not limited its efforts to maintaining close ties with specific centers of power but has instead sought to broaden the scope of its foreign policy objectives. The uniqueness of Uzbekistan's foreign policy direction is underscored by its deliberate shift away from Russian influence towards a closer alignment with Western interests. Tashkent's foreign policy ambitions are underpinned by several key factors: its significant population size, the existence of large Uzbek diasporas in neighboring countries or the dense settlements of Uzbeks across the region, and the country's strategic central geographical location.

The evolution of the diplomatic and cooperative relationship between the United States and Uzbekistan, particularly in the realm of security, underscores the strategic significance of their partnership since Uzbekistan's independence from the Soviet Union. The trajectory of their relations has been significantly influenced by a series of global and regional security challenges, reflecting the complex dynamics of international security politics. This partnership has evolved through various stages, each marked by distinct security concerns and cooperation efforts that have shaped the bilateral ties and the broader Central Asian security landscape.

The periods of relations between the United States and Uzbekistan can be conditionally divided into the following distinct phases:

- establishment of diplomatic relations and early cooperation (1992-2000),
 - post-9/11 security cooperation (2001-2005),
 - rapprochement and enhanced strategic partnership (post-2005), and
 - contemporary relations and ongoing cooperation (2016-present),
- each highlighting different facets of the bilateral ties and shifting focuses over time.

The first stage marked the foundation of diplomatic ties with Uzbekistan emerging as a power in Central Asia after Soviet Union dissolution. The period is characterized by the development of security and military-political relations with Western countries, notably the United States, which sought to strengthen its influence in the region. Despite initial U.S. attempts to impose its democracy model, strategic considerations led to a gradual sidelining of human rights issues as Uzbekistan's strategic importance was recognized.

As to the second period that was triggered by the September 11 attacks, this era saw enhanced security cooperation, with Uzbekistan providing

critical support for U.S. operations in Afghanistan. The cooperation included significant financial aid from the U.S. to bolster Uzbekistan's military capabilities, underscoring country's pivotal role in the region's security landscape. However, the relationship faced strains due to concerns over human rights and the Uzbek government's reaction to the "color revolutions" in post-Soviet states.

The third stage that followed the Andijan events in 2005 and subsequent cooling of relations with the West, Uzbekistan sought closer ties with Russia and China. Nevertheless, the latter years of this period witnessed a gradual improvement in relations with the West, highlighted by agreements on non-military transit to Afghanistan and military-technical cooperation, showcasing Uzbekistan's strategic maneuvering amid changing geopolitical dynamics.

The current phase is characterized by deepening strategic partnerships, focusing on defense education reforms and military professionalism with Western standards. High-level diplomatic engagements and initiatives such as the Development Strategy for 2017-2021 and military cooperation plans have solidified Uzbekistan's position as a key player in regional stability and security, balancing major power influences while advancing national and regional interests.

Discussion

Establishment of diplomatic relations and early cooperation (1992-2000)

In 1992, the Karimov government took over the command structure, arms, and equipment of the Soviet Union's Turkestan Military District, transforming Uzbekistan into the most heavily armed state in Central Asia in terms of military might. By the mid-1990s, Uzbek leadership began to intensively develop security and military-political relations with Western countries. The United States showed a keen interest in deepening relations with Uzbekistan, as this engagement served to strengthen American influence in Central Asia.

In the initial phase of Uzbek-American relations, up until the mid-1990s, the U.S. sought to impose its model of democracy on Uzbekistan, adopting a stringent policy stance and raising issues related to human rights violations. However, as Uzbekistan's strategic status in the region began to rise, these issues were relegated to secondary importance. This shift was highlighted by the U.S. Secretary of Defense during his visit to Tashkent in April 1995. A meeting between I. Karimov and Bill Clinton in Washington

in June 1996 saw Clinton acknowledging Uzbekistan's pivotal role in Central Asia [1, p. 253].

The changing geopolitical landscape in Central Asia, particularly the expansion of American influence, directly challenges Russian interests. Experts argue that the post-Soviet states of Central Asia are of vital importance to Russia. Uzbekistan, in accordance with I. Karimov's "special direction," has distanced itself from Moscow, seeking closer ties with the West. Experts believe that Uzbekistan was primarily interested in approaching the United States. This was reflected in the reduction of bilateral interactions in certain areas between Uzbekistan and Russia. For Uzbekistan, reliance on the U.S. could position it as a strategic counter to other post-Soviet states that maintain a closer orientation towards Russia. For instance, in Tajikistan, Russian influence is linked to the presence of Russian troops along the Tajik-Afghan border [1, p. 256].

In 1997, a joint commission between Uzbekistan and the U.S. was established under the chairmanship of the U.S. Secretary of State and Uzbekistan's Minister of Foreign Affairs. Within its framework, four committees were formed: political, military, trade and investments, energy, and committees for economic reforms and assistance. In 1998, a bilateral cooperation plan in the defense sector was ratified [2, p. 70].

The intricate evolution of Uzbekistan's foreign policy and military strategy, particularly its pivot towards Western alliances and specifically the United States, underscores a deliberate strategic recalibration in the post-Soviet landscape. This shift not only reflects Uzbekistan's ambition to assert its sovereignty and regional leadership but also highlights the fluid nature of geopolitical alliances in Central Asia. The establishment of the joint commission and the subsequent bilateral agreements in defense and other sectors between Uzbekistan and the U.S. reveal a nuanced approach to diplomacy, where Uzbekistan skillfully balances its historical ties with Russia against its aspirations for enhanced security and economic development through Western partnerships. This strategic maneuvering by Uzbekistan, amidst the overarching American and Russian interests in Central Asia, exemplifies the country's proactive engagement in shaping its external relations to bolster its national interests and security imperatives in a rapidly changing global order.

Post-9/11 security cooperation (2001-2005)

In the mid-2000s, Uzbekistan's foreign policy direction began to shift. The primary catalyst for this change in the foreign policy stance of Uzbekistan's leadership was the series of "color revolutions" that occurred

in several post-Soviet states. These events raised doubts in Tashkent about the United States' commitment to ensuring Uzbekistan's security and stability. The Uzbek leadership restricted the activities of several American non-governmental organizations within the country, and in December 2003, Uzbekistan proposed a new agreement for the paid use of the military base in Khanabad to the US. In April 2005, Tashkent announced its withdrawal from the GUAM organization [3, p. 204].

The events of September 11, 2001, further invigorated American-Uzbek relations. As an initial step, Uzbekistan offered its assistance for operations in Afghanistan. In October 2001, an American-Uzbek agreement was signed, granting the right to use the Khanabad air base and the country's airspace. The air base accommodated 1-1.5 thousand American soldiers [4, p. 107]. The establishment of the air base, according to the agreement signed with Uzbekistan on October 7, 2001, included 10 "Black Hawk" helicopters, 30 F-16s, a KC-135 Stratotanker, a C-130 military transport aircraft, and about one and a half thousand soldiers [5, p. 73].

The US also provided financial assistance to Uzbekistan for counterterrorism efforts. With the aim of delivering an immediate blow to terrorism, the US Congress allocated \$25 million in 2001 to enhance Uzbekistan's military capabilities. Later, in January 2002, the US allocated an additional \$100 million to Uzbekistan for counterterrorism efforts and committed to providing \$160 million by the end of 2002 [6]. Such financial aid facilitated significant improvements in the capabilities of Uzbekistan's armed forces.

These steps by both the Uzbek and American sides further strengthened Uzbekistan's status as a key partner of the US in Central Asia. Uzbekistan's status as a priority state for the US was formalized during President Islam Karimov's visit to the US in March 2002, through the signing of a declaration on strategic partnership and cooperation.

Following the events of September 11, the US adjusted its geostrategy, which also affected its stance towards the post-Soviet Central Asian countries. The relationship between the US and Uzbekistan acquired a special character, with Uzbekistan subsequently assuming a primary partnership role in the region for the US.

A critical task in preparing operations in Afghanistan was to ensure support from the post-Soviet Central Asian countries for the anti-terrorist coalition's actions. Different levels of activity were demonstrated by the countries in the region, with Uzbekistan initially providing substantial support. This was explained by the Uzbek leaders' interest in the conflict's

outcome, as both the Taliban and Al-Qaeda had provided comprehensive support to the Islamic Movement of Uzbekistan (IMU), an adversary of the Karimov regime. Addressing the most severe manifestations of religious extremism became a foundation for cooperation between Tashkent and Washington. The IMU, unable to defeat Tashkent in combat, faced a much stronger opponent as a result of the formation of the anti-terrorist coalition [3, p. 253].

American researcher Peter K. Forster draws parallels between the US policy in Uzbekistan and its policy in Iran during the 1950s. He suggests that Americans prioritized their interests in Uzbekistan mainly in connection with Afghanistan and terrorism issues, while turning a blind eye to values propagated by the US, such as democratization and liberalization. Before the events of September 11, the US had raised issues of human rights within the state. According to the US State Department's report on human rights in February 2001, the situation concerning human rights in Uzbekistan continued to deteriorate. This report in October 2001 designated Uzbekistan as a country of concern in the field of human rights. In spring 2002, during his visit to Central Asia, Defense Secretary Donald Rumsfeld highly praised the region's countries' cooperation with NATO's "Partnership for Peace" program and did not mention the situation of human rights in these states [6].

The period under review illustrates a strategic pivot in Uzbekistan's foreign policy, influenced significantly by the post-9/11 global security environment and the color revolutions in the post-Soviet space. This period was marked by a complex interplay of geopolitical interests, with Uzbekistan navigating its position between traditional ties and new strategic partnerships. The cooperation between Uzbekistan and the United States during this time not only underscores the pragmatic dimensions of Uzbekistan's foreign policy but also highlights the broader strategic recalibrations in the region.

Rapprochement and enhanced strategic partnership (post-2005)

In 2004, Uzbek leadership pivoted towards fostering closer ties with Russia and China. A strategic partnership agreement between Russia and Uzbekistan was signed in June 2004, addressing mutual utilization of military infrastructure. This shift in Uzbekistan's foreign policy direction was precipitated by the 2005 Andijan events and the reactions from the U.S. and the EU, which did not recognize the Uzbek government's narrative of the incidents. Conversely, Russia and China extended their support to Uzbekistan. On June 29, 2005, the Uzbek government demanded the closure

of the American military base within 180 days, leading to the shutdown of American NGOs and companies, as well as the withdrawal of U.S. troops from Khanabad [3, p. 205].

During these years, Uzbekistan and Russia began to re-engage, marking a noticeable change in Uzbek-Russian relations. In September 2005, joint Uzbek-Russian military exercises were conducted in Uzbekistan, and in November of the same year, Russia and Uzbekistan signed an Alliance Relations Agreement. According to this document, an act of aggression against one party is considered an act of aggression against both. Russia also had an interest in fostering positive relations with Uzbekistan for several reasons. Firstly, despite low economic development levels, Central Asia has significant social potential. Secondly, Uzbekistan has conducted its foreign policy more independently compared to other Central Asian states. Thirdly, it represents a strategic geostrategic entity for Russia. Fourthly, there was a clear emerging need for effective economic investment in Uzbekistan.

In January 2006, Uzbekistan joined the Eurasian Economic Community, and in June 2006, it re-entered the Collective Security Treaty Organization, signaling a strategic balancing act in the region, prompting the U.S. to shift its focus towards Kazakhstan, declaring it a “regional leader” and a “strategic partner” in security and energy projects.

Between the fall of 2005 and spring of 2006, Washington developed the Central Asia strategy, aimed at establishing a new region, termed “Greater Central Asia,” by leveraging Afghanistan as a pivotal link between Central and South Asia, and building on American-Indian and American-Pakistani relations. This strategy sought to counter Russian and Chinese projects in the region and enhance the socio-economic development of Central Asia. The intensification of Russian activities in Central Asia (initiatives to establish a Central Asian CSTO Anti-Terrorism Center, financial aid to Bishkek, and military base establishment in southern Kyrgyzstan) led to an increase in Uzbekistan’s engagement with Western countries. The primary reason for the pro-Western orientation of Uzbek policy was Tashkent’s hope in the West as the only geopolitical actor capable of counterbalancing Russia’s influence in Central Asia.

The period between the end of 2007 and the first half of 2008 witnessed an improvement in American-Uzbek relations. Tashkent entered into an agreement with NATO to facilitate the transit of non-military cargo directed towards Afghanistan, granting American forces the right to use Termez. President I. Karimov participated in the NATO summit in April 2008. Meanwhile, American policymakers began to less frequently

demand an international investigation into the Andijan events [4, p. 108]. The political-military and economic rapprochement between the West and Tashkent, along with an intensification of contacts, was evident in the increased frequency of official visits to Uzbekistan by high-ranking officials from the US and the EU.

The Western states' closer engagement with Uzbekistan was motivated by the search for additional regional resources to support military operations in Afghanistan. This context has recently warmed relations between Tashkent and Western countries, especially as Tashkent's relations with Moscow cooled. A testament to this warming relationship is the military-technical cooperation agreement signed between Uzbekistan and the US on August 18, 2009. For European states and the US, Uzbekistan's strategic geographical position and its border infrastructure with Afghanistan are crucial in addressing the situation in Afghanistan [3, p. 211].

Overall, for Western nations, Uzbekistan represents a significant player within the Central Asian region. Given its tensions with Russia and neighboring states, Uzbekistan is likely to continue strengthening its role in the region through further engagement with Western countries. Events in 2009 suggest both parties are seeking avenues to rectify their relations.

In Washington, Uzbekistan is considered a pivotal and influential actor in Central Asia, possessing regional hegemonic ambitions and the ability to counterbalance Moscow more than other states in the region. The presence of large Uzbek diasporas in neighboring countries provides Tashkent with an opportunity to influence the policies of those states. Additionally, Uzbekistan, like Kazakhstan, can sustain itself with food and energy resources. While Kazakhstan borders Russia, Uzbekistan's border with Afghanistan is regarded as a critical factor.

Practically, Uzbekistan was considered a potential key partner for the US. Its territory is connected by road and rail networks accessible to Afghanistan, including a military base previously utilized by Americans. The transportation of numerous NATO and American cargoes through Uzbek territory offers the shortest and most reliable route. However, there remains concern among Americans regarding the unpredictability of the Uzbek leadership's actions. Despite the Russian-Georgian war, Uzbekistan proved it does not fear Russian aggression. This fact draws significant attention from American analysts [3, p. 191].

The Americans have decided to rely on the northern corridor for their Afghan transit (which passes through Russia, Kazakhstan, and Uzbekistan), making Uzbekistan a crucial link in NATO operations.

The warming of relations between Uzbekistan and the United States, which became evident in 2009, continued into 2010. The United States proposed Uzbekistan's participation in programs to support American troops in Afghanistan. Tashkent granted Washington permission to use the Navoi airport for the purpose of supplying its military forces. Tashkent's policy shift towards the West and the United States could potentially reshape the structure of relations in Central Asia, possibly weakening Russian influence and propelling Uzbekistan to a new phase in its quest for regional leadership. However, experts caution against interpreting these developments as a definitive shift in Tashkent's geopolitical direction. At present, such a situation can be considered a strategic move by I. Karimov, as establishing close relations with the EU and the United States currently appears to be highly beneficial.

At the end of January 2010, Uzbek President I. Karimov signed a Cooperation Plan with the United States. The document was based on the results of the first phase of Uzbek-American political consultations. Washington places high hopes on its engagement with Uzbekistan in political, social, economic, and security areas. The initiative to conduct political consultations between the US and Uzbekistan was led by Assistant Secretary of State R. Blake. The security cooperation aspect includes training and retraining Uzbekistan's officer corps in leading U.S. military educational institutions, including within the framework of the International Military Education and Training program.

The parties collaborate on border security and non-proliferation, counter-terrorism efforts, as well as within the frameworks of CWD (Conventional Weapons Destruction) and "Excess Weapons Surrender" programs. In the context of ensuring peace in Afghanistan, Uzbekistan and the US exchange information on non-military cargo transit through the Northern Distribution Network, including the implementation of the Hairatan-Mazar-i-Sharif railway construction project. Uzbek companies built 11 bridges along the Mazar-i-Sharif – Kabul route and are completing the construction of a 275-mile high-voltage line designed to transmit 150 MW of electricity from Termez to Kabul [3, p. 193].

By realizing the Trans-Afghan corridor, Uzbekistan gains access to the ports of the Indian Ocean, laying the foundation for closer ties between I. Karimov's government and the B. Obama administration. Additionally, Uzbekistan underscores its role in the peaceful resolution of the situation in Afghanistan. By developing such connections and engaging American representatives in cooperation, Uzbekistan maintains a measured distance in its relations with them.

The period following 2005 witnessed a strategic evolution in Uzbek-American relations, defined by Uzbekistan's shift towards engaging more closely with the West, particularly the United States, amidst changing geopolitical landscapes. The aftermath of the Andijan events catalyzed a reevaluation of Uzbekistan's international alliances, leading to a nuanced foreign policy that sought to balance its relationships between major global powers. The renewal of cooperation with the West, underscored by agreements on non-military transit to Afghanistan and military-technical collaboration, highlighted Uzbekistan's strategic maneuvering to maximize its geopolitical leverage in Central Asia. This era underscores Uzbekistan's adept navigation of complex international dynamics, positioning it as a crucial player in regional security and a key partner for the United States in addressing Central Asian challenges.

Contemporary relations and ongoing cooperation (2016-present)

Since 2012, with NATO's assistance through the Defense Education Enhancement Program (DEEP), Uzbekistan has embarked on reforming its PME to align with Western standards. This initiative reflects a shift from traditional Soviet pedagogical methods towards interactive learning, critical thinking, and the inclusion of modern military strategy and civil-military relations in its curriculum. The transformation, significantly propelled under President Sh. Mirziyoyev's administration, includes the establishment of the Armed Forces Academy of Uzbekistan as a central institution for PME, showcasing a modern approach to military education in Central Asia. The engagement with NATO and the U.S. in this reform process marks a pivotal phase in U.S.-Uzbekistan military cooperation, highlighting a mutual interest in enhancing Uzbekistan's defense capabilities and professionalizing its military forces. This period denotes a broader collaboration scope, underlining the deepening strategic partnership between the two nations [7].

In 2017, Uzbekistan adopted the Development Strategy for 2017-2021, which prioritized implementing a balanced, mutually beneficial, and constructive foreign policy to strengthen the nation's independence, sovereignty, and create a security, stability, and good-neighborliness belt around Uzbekistan. President Shavkat Mirziyoyev emphasized a commitment to peaceful, open, and pragmatic politics, intending to continue effective cooperation globally [8]. As noted by the Uzbek scholar M. Rakhimov, Uzbekistan deepened relations with key global players, including Russia, China, the US, EU, Japan, South Korea, and India, acknowledging its central geostrategic position in Central Asia – a region

of significant interest to leading world powers [9, p. 111].

Despite a complex history with the US, Uzbekistan rejuvenated military cooperation, highlighted by a five-year military cooperation plan signed during Mirziyoyev's 2018 visit to Washington. During this visit President Mirziyoyev visited the Pentagon for discussions with the U.S. defense department delegation. The discussions, led by Defense Secretary James Mattis, focused on the prospects of military-technical cooperation following Uzbekistan's adoption of its Defense Doctrine. Mirziyoyev expressed interest in expanding military-technical cooperation and exchanging defense and security expertise with the United States. Mattis underscored Uzbekistan's geostrategic importance in the region and commended its constructive foreign policy, especially towards neighboring countries. This led to an increase in joint exercises between the two countries in 2019 and 2020, including special forces and pilot training [10]. Uzbekistan's participation in NATO's Partnership for Peace program since 1994 and annual cooperation programs since 1996 reflect a strategic alignment towards American systems and equipment for military procurement, moving away from Russian sources.

Secretary of State M. Pompeo's visit to Tashkent in February 2020, and participation in the C5+1 meeting, reinforced the US support for Central Asian countries' independence and territorial integrity, promoting regional cooperation. Pompeo also announced a new US Central Asia strategy for 2019-2025, focusing on supporting sovereignty, reducing terrorism, stabilizing Afghanistan, promoting rule of law, human rights, and US investment in Central Asia [11].

These initiatives signify a strategic pivot in Uzbekistan's international relations, seeking to balance major power influences while advancing its national interests and regional stability.

Conclusion

The partnership between Uzbekistan and the United States has significantly evolved, marking a pivotal chapter in the security dynamics of Central Asia. This relationship, characterized by strategic cooperation and mutual interests, has emerged as a cornerstone of stability and security in Central Asia. Through initiatives like the Defense Education Enhancement Program (DEEP) and high-level diplomatic engagements, Uzbekistan has demonstrated a commitment to modernizing its military and aligning with Western standards of professional military education, reflecting a broader shift towards open and constructive international relations.

Under President Shavkat Mirziyoyev's leadership, Uzbekistan has embarked on a path of reform and openness, seeking to balance its traditional ties with new strategic partnerships. This approach has not only enhanced its sovereignty and regional influence but also positioned Uzbekistan as a key player in the geopolitical landscape of Central Asia. The strategic recalibration of Uzbekistan's foreign policy, particularly its engagement with the United States, highlights a pragmatic and forward-looking vision aimed at securing national interests and promoting regional stability.

Looking forward, the trajectory of Uzbek-American relations is set to influence the broader regional dynamics significantly. As Uzbekistan continues to navigate its complex geopolitical environment, its strategic partnership with the United States will likely play a pivotal role in shaping the future of Central Asian security and cooperation. This partnership, built on shared interests and mutual respect, stands as a testament to Uzbekistan's evolving foreign policy and its growing significance on the international stage.

REFERENCES

[1] Дундич А.С. Узбекистан – США: особенности взаимодействия после 11 сентября 2001 г. // Востокведные исследования на Алтае. - 2002. – Вып. 3. – С. 251-259.

[2] Цыганок А.Д., Дмитращенко О.А. Военно-политические партнеры США на Кавказе и в Центральной Азии // Обозреватель-Observer. – 2013. – №13. – С. 68-77.

[3] Центральная Азия: 1991-2009 гг.: монография / под ред. Б.К. Султанова. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2010. – 300 с.

[4] Троицкий Е.Ф. Политика США в Центральной Азии в сфере безопасности: влияние на международные отношения в регионе (2001-2007) // Вестник Томского государственного университета. – 2009. – № 322. – С. 107-109.

[5] Ноғаева А.М. АҚШ-тың Орталық Азиядағы мүдделері және қауіпсіздік мәселелері // ҚазҰУ Хабаршысы. Тарих сериясы. - 2012. №4(67). - С.71-77.

[6] Peter K. Forster. Balancing American Involvement In Uzbekistan. https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/co/co_mar03/co_mar03g.pdf

[7] Omelicheva M. The United States and Uzbekistan: Military-to-Military Relations in a New Era of Strategic Partnership. <https://www.ponarseurasia.org/the-united-states-and-uzbekistan-military-to-military-relations-in-a-new-era-of-strategic-partnership/>

[8] Указ Президента Республики Узбекистан, от 07.02.2017 г. № УП-4947 «О стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан». <https://lex.uz/ru/docs/3107042#3109623>.

[9] Рахимов М. Приоритеты внешней политики Республики Узбекистан. https://www.imemo.ru/files/File/magazines/rossia_inovay/2020_01/14-Rakhimov.pdf.

[10] Remarks by Secretary Mattis at an Enhanced Honor Cordon Welcoming President Mirziyoyev of the Republic of Uzbekistan to the Pentagon. <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/1524760/remarks-by-secretary-mattis-at-an-enhanced-honor-cordon-welcoming-president-mir/>.

[11] U.S. Strategy for Central Asia 2019-2025: Advancing Sovereignty and Economic Prosperity. <https://kz.usembassy.gov/u-s-strategy-for-central-asia-2019-2025-advancing-sovereignty-and-economic-prosperity/>.

REFERENCES

[1] Dundich A.S. Uzbekistan – SShA: osobenosti vzaimodeistvia posle 11 sentyabrya 2001 g. x Uzbekistan – USA: features of interaction after September 11, 2001]. Vostokovednye issledovania na Altae, 2002, Vyp. 3, S. 251-259 [in Russ.].

[2] Syganok A.D., Dmitraşenko O.A. Voeno-politicheskie partnery SShA na Kavkaze i v Sentralnoi Azii [U.S. military and political partners in the Caucasus and Central Asia]. Obozrevatel-Observers, 2013, №13, S. 68-77 [in Russ.].

[3] Sentralnaia Azia: 1991-2009 gg.: monografiya [Central Asia: 1991-2009: monograph]. pod red. B.K. Sultanova.– Almaty: KISI pri Prezidente RK, 2010, 300 s. [in Russ.].

[4] Troiski E.F. Politika SShA v Sentralnoi Azii v sfere bezopasnosti: vlianie na mejdunarodnye otnoşenia v regione (2001-2007) [U.S. Security policy in Central Asia: impact on international relations in the region]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta, 2009, № 322, S. 107-109 [in Russ.].

[5] Nogaeva A.M. AQŞ-tyn Ortalyk Aziadagy muddeleri jane qaupsızdıq meseleleri [U.S. interests and security concerns in Central Asia]. QazUU Habarşysy. Tarih seriasy, 2012, № 4(67), S.71-77 [in Kaz.].

[6] Peter K. Forster. Balancing American Involvement In Uzbekistan. https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/co/co_mar03/co_mar03g.pdf

[7] Omelicheva M. The United States and Uzbekistan: Military-to-Military Relations in a New Era of Strategic Partnership. <https://www>.

ponarseurasia.org/the-united-states-and-uzbekistan-military-to-military-relations-in-a-new-era-of-strategic-partnership

[8] Ukaz Prezidenta Respubliki Uzbekistan, ot 07.02.2017 g. № UP-4947 «O strategii deistvi po dälnejšemu razvitiu Respubliki Uzbekistan» [Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated 07.02.2017 No. UP-4947 “On the strategy of actions for the further development of the Republic of Uzbekistan”]. <https://lex.uz/ru/docs/3107042#3109623> [in Russ.].

[9] Rahimov M. Prioritety vnešnei politiki Respubliki Uzbekistan [Priorities of the foreign policy of the Republic of Uzbekistan]. https://www.imemo.ru/files/File/magazines/rossia_i_novay/2020_01/14-Rakhimov.pdf [in Russ.].

[10] Remarks by Secretary Mattis at an Enhanced Honor Cordon Welcoming President Mirziyoyev of the Republic of Uzbekistan to the Pentagon. <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/1524760/remarks-by-secretary-mattis-at-an-enhanced-honor-cordon-welcoming-president-mir/>

[11] U.S. Strategy for Central Asia 2019-2025: Advancing Sovereignty and Economic Prosperity // <https://kz.usembassy.gov/u-s-strategy-for-central-asia-2019-2025-advancing-sovereignty-and-economic-prosperity>

ВЫЗОВЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КОНТЕКСТЕ СОТРУДНИЧЕСТВА ГОСУДАРСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И США: НА ПРИМЕРЕ УЗБЕКИСТАНА

*Какенова З.А.¹

*¹ PhD, и.о. доцента, Евразийский национальный университет
им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
e-mail: z.kakenova@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена изучению эволюции узбекско-американских отношений, фокусируясь на их совместных усилиях по укреплению региональной безопасности и стабильности. В работе рассматривается ключевая роль Узбекистана в динамике безопасности Центральной Азии, подчеркивая его стратегический поворот к западным стандартам военного образования. В работе использованы методы сочетание методов контент-анализа, исторического обзора и кейс-стади, что позволило рассмотреть многогранность вызовов, с которыми сталкиваются государства Центральной Азии, включая терроризм, региональные конфликты. Исследование выделяет

значительное влияние сотрудничества Узбекистана и США в решении этих проблем, рассматривая двусторонние отношения как модель стратегического сотрудничества, способствующего стабильности и безопасности региона. Это партнерство представлено как свидетельство смены парадигм в глобальной политике, где открытые, конструктивные международные отношения и стратегические альянсы имеют решающее значение для поддержания глобального мира и стабильности. Анализируя изменения в политике, исторические взаимодействия и современную геополитическую обстановку, статья предоставляет ценные сведения о значении стратегической ориентации Узбекистана и ее последствиях для региональных и международных рамок безопасности. Это всестороннее исследование подчеркивает необходимость продолжения сотрудничества и стратегических партнерств для поиска решений проблем современных международных отношений, особенно в стратегически важных регионах, таких как Центральная Азия.

Ключевые слова: Центральная Азия, Соединенные Штаты, Узбекистан, региональная безопасность, вызовы безопасности, сотрудничество, геополитика, двустороннее взаимодействие

АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ МЕМЛЕКЕТТЕРІ МЕН АҚШ ӘРІПТЕСТІГІ КОНТЕКСТІНДЕ: ӨЗБЕКСТАН КЕЙСІ

* Какенова З.А.¹

¹ PhD, доцент м.а., Л.Н. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
e-mail: z.kakenova@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада өзбек-американ қарым-қатынастарының эволюциясы қарастырылып, аймақтық қауіпсіздік пен тұрақтылықты нығайтудағы бірлескен ынтымақтастығына назар аударылады. Зерттеу Өзбекстанның Орталық Азияның қауіпсіздік динамикасындағы маңызды рөлін зерттеп, оның әскери кәсіпқойлық пен білім берудегі батыстық стандарттарға бағытталған стратегиялық бағытын атап көрсетеді. Контент талдау, тарихи шолу және кейс-стади зерттеу әдістері арқылы мақала Орталық Азия елдерінің алдында тұрған терроризм, аймақтық шиеленістер сияқты көп қырлы қауіптер талданады. Зерттеу өзбек-американ ынтымақтастығының осы қауіптерді шешудегі маңызды әсерін көрсетеді, екіжақты қарым-қатынасты аймақтың тұрақтылығы мен қауіпсіздігіне ықпал ететін стратегиялық ынтымақтастық үлгісі

ретінде қарастырады. Бұл серіктестік ашық, сындарлы халықаралық қатынастар мен стратегиялық одақтар жаһандық бейбітшілік пен тұрақтылықты сақтауда шешуші рөл атқаратын жаһандық саясаттағы өзгермелі парадигмалардың куәсі ретінде қарастырылған. Саясаттағы өзгерістерді, тарихи келісімдерді және қазіргі геосаяси ортаны талдай отырып, мақала Өзбекстанның стратегиялық бағдарының маңыздылығы және оның аймақтық және халықаралық қауіпсіздік салаларына салдары туралы құнды түсініктер береді. Бұл жан-жақты зерттеу қазіргі заманғы халықаралық қарым-қатынастардың, әсіресе Орталық Азия сияқты стратегиялық тұрғыдан маңызды аймақтардағы күрделі мәселелерді шешуде үздіксіз ынтымақтастық пен стратегиялық серіктестіктің қажеттілігін көрсетеді.

Тірек сөздер: Орталық Азия, АҚШ, Өзбекстан, аймақтық қауіпсіздік, қауіпсіздік проблемалары, ынтымақтастық, геосаясат, екіжақты ынтымақтастық

Статья поступила 07.03.2024.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series «INTERNATIONAL RELATIONS and REGIONAL STUDIES»

2 (56) 2024
ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)
moreregion.bulletin@ablaikhan.kz

Отпечатано в издательстве “Полилингва”
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов
и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Директор издательства:
Есенғалиева Б.А.

Технический редактор, компьютерная верстка:
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 25.06.2024 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 45.5 п.л.
Заказ № 3441. Тираж 300 экз.



Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-18
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru

